

AANVULLINGEN

Boek

3 B

Onyetyk & BEMANDE
Liny Japonesse

plag mer...
ers staat er wel een
aan heform van
cipeerde ntasie-
aculair en 'e wel be-er-
totrende le-
tettele en n-
de kap
ion

Generaals deden alleen maar hun plicht in Atjeh

Indonesische militairen moesten zich gisteren in het parlement verantwoorden voor excessen in Atjeh. De vragenstellers toonden zich meer onder de indruk dan de beklaagden.

tot 1998 's lands hoogste officier en daarna, onder ex-president Habibie, coördinerend bewindsman van Politiek en Veiligheid; luitenant-generaal b.d. Syarwan Hamandant in Atjeh; generaal-majoor b.d. Pramono, aan het begin van de bloedige jaren negentig districtscmandant voor noord-tieve Sumatra, en - de enige nog actieve officier - generaal-majoor Zacky Anwar Makarim, gewezen hoofd van de militaire inlichtingendienst en een man met ruime 'veldervaring' in Atjeh.

De speciale commissie voor Atjeh had hun drie vragen voorge-

dent (destijds Soeharto) hakte als opperbevelhebber in de zomer van 1990 de knoop door toen het guerrillaleger van de beweging Vrij Atjeh (GAM) in het offensief ging, en de - onder Nieuwe Orde van Soeharto heilige - economische ontwikkeling in Atjeh stagneerde. Try bepaalde als bevelhebber het algemene militaire beleid, de regionale commandant in Noord-Sumatra koos de operationele werkwijze en de lagere commandanten voerden die uit. Gezien „de moeilijke condities in het terrein“ en „de neiging van de GAM om zich te verschuilen achter burgers“ maakten individuele militairen zich schuldig aan „ongewenste handelingen“. Try: „Die zijn of worden nog bestraft.“ Zo'n 151 militairen zouden al voor de krijgsraad zijn gebracht.

De commissie was „teleurgesteld“ over dit formalistische, politieke antwoord, en trachtte de generaals spijtbetuingen te ontlokken over de inmiddels door een reeks commissies onderzochte en aangetoonde reeks moorden, ontvoeringen en verkrachtingen door militairen in Atjeh. De vraagstellers waren geemotioneerd, verviearen ongericht. Dit was de eerste keer sinds het einde van Soeharto's Nieuwe Orde dat de ooit oppermachtige generaals op het matje werden geroepen, maar het Indonesische parlement moet nog leren onderaan de willekeur van de militairen waren overgeleverd, zullen aan deze hoorzitting geen gevoel van genoegdoening hebben overgehouden.

Door onze correspondent
DIRK VLASBLOEM

30 NOV. 'We deden ons aan de wet en van de krijgsmacht, hielden ons aan de wet en van de krijgsmacht'.

De zes generaals die zich gisteren in het Indonesische parlement moesten verantwoorden voor geweldsexcessen tijdens de guerrillabestrijding in de provincie Atjeh, hebben nergens spijt van. De leden van de speciale parlementscommissie voor Atjeh slaagden er niet in de raals berouwvol te stemmen of met een gerichte ondervraging klem te zetten. De hoorzitting van gisteravond, die het hoogtepunt had moeten worden van het parlementaire onderzoek naar tien jaar geweld in Atjeh, liep met een sissers af.

Ze waren alle zes komen opdraven. Allereerst generaal b.d. Try Sutrisno, bevelhebber van de Indonesische strijdkrachten in de jaren 1988-1993 en vervolgens vijf jaar vice-president onder sterke man Soeharto. Dan generaal b.d. Leonardus Benjamin 'Benny' Moerdani, bevelhebber van 1983 tot 1988 en de daarop volgende vijf jaar minister van Defensie; generaal b.d. Feisal Tanjung, van 1993

'Schuldigen zijn of worden nog bestraft'

legd: waarom werd deze provincie in 1990 uitgeroepen tot militair operatieterrein, met alle verstrekkende gevolgen van dien; wie nam er in die jaren sprake van afwijkingen van de militaire discipline? Try Sutrisno deed in eerste termijn het woord. Hij noemde alle (grond)wetsartikelen op die verband houden met 'binnenlandse veiligheid', beriep zich op uitspraken van het Volkscongres over het belang van 's lands 'territoriale integriteit' en concludeerde: de strijdkrachten van Indonesië hebben in Atjeh hun wettelijke taken waargenomen. De presi-

Po
zo

Russisch
toe doe

Oost-

Wahid en zijn
waar in grote lijnen al de
maar voor de uitwerking hebben
ze nog meer tijd nodig. Herkens is
vooral naar Jakarta gevlogen om
een politiek signaal te geven: Ne-
derland twijfelt niet aan de goede
wil van Wahid en de zijnen.

De proce-
corruptie, armoo-
decentralisatie - zien er goe-
En dan zou het onaardig zijn om
niet de toezegging van hulp te
wachten tot de laatste punten en

„Ik kon om po-
niet later komen, ik wilde een ge-
redenen
in zijn
niet-
s een
n. In
f de
s de
ijn.
om
er.
ie
5
it

heden
n zijn
niet-
s een
n. In
f de
s de
ijn.
om
er.
ie
5
it

heden
n zijn
niet-
s een
n. In
f de
s de
ijn.
om
er.
ie
5
it

zici

teert New
het televis
ie Amerika
ar maand
ovo, vroeg
en gret
eke na
ikt dar
ire: „
of reli
ldger
om
en v

Der
lij
t
n
er
I
zee
tie
Va
Mi
ke
bi
b
z
n
z
ic
m
van
van
Gis
blij
ong
opt
ur v
wei
die

intri
opt de
lemaai

onomi
s, idat hij
met pij
beschou

en toes

en tar

te

te

te

te

te

te

te

'Plannen regering-Wahid wekken vertrouwen'

Minister Herfkens over haar bezoek aan Jakarta

Nederland heeft veel vertrouwen in de nieuwe Indonesische president Abdurrahman Wahid en heeft na zeven jaar de ontwikkelingsrelatie met Indonesië hersteld. Minister Herfkens kreeg in Jakarta een warme ontvangst.

Door onze correspondent DIRK VLASBLOM
JAKARTA, 26 NOV. Minister Evelien Herfkens (Ontwikkelingssamenwerking) is na anderhalve dag Jakarta laaiend enthousiast over de nieuwe Indonesische regering. Ze zou het liefst vandaag nog een cheque uitschrijven ter ondersteuning van een concreet beleidsvoornemen, maar geeft zelf toe dat ze wat dat betreft wat te vroeg naar Indonesië is gekomen. De prioriteiten van president Abdurrahman Wahid en zijn kabinet zijn weliswaar in grote lijnen al bekend, maar voor de uitwerking hebben ze nog meer tijd nodig. Herfkens is vooral naar Jakarta gevlogen om een politiek signaal te geven: Nederland twijfelt niet aan de goede wil van Wahid en de zijnen.

Voldoet Indonesië inmiddels aan de criteria van Ontwikkelingssamenwerking?
„Mijn komst is de bevestiging dat we over de hele linie een ontwikkelingsrelatie willen aangaan met Indonesië. Om in aanmerking te komen voor Nederlandse hulp moet een land voldoen aan het armoede-criterium – daarvoor hanteer ik als maatstaf dat het toegang moet hebben tot het 'zachte leningenloket' van de Wereldbank –, het moet behoorlijk worden bestuurd en het sociaal-economische beleid moet voldoende kwaliteit hebben. Aan de tweede voorwaarde, goed bestuur, is nog niet voldaan, want de corruptie tiert hier welig, maar de integriteit van de zowat aange-treden regering staat buiten kijf.
„Het sociaal-economische beleid staat nog in de steigers, maar ook het Internationale Monetair Fonds heeft voldoende vertrouwen dat het de goede kant uitgaat. De prioriteiten – aanpak van de corruptie, armoedebestrijding en decentralisatie – zien er goed uit. En dan zou het onaardig zijn om met de toezegging van hulp te wachten tot de laatste punten en

komma's zijn gezet. Ik heb nog geen bedragen vastgesteld, maar het gaat om enkele tientallen miljoenen. Dit is een land met ruim 200 miljoen inwoners en dan kun je niet aankomen met vijf miljoen.
Betekent het aantreden van Wahid en zijn kabinet nu het definitieve herstel van de ontwikkelingsrelatie of is dat al gebeurd onder ex-president Habibie?
„Onder Habibie is van Indonesische kant te verstaan gegeven dat er geen problemen meer waren. Daarop hebben wij besloten mee te doen in de Club van Parijs met een schuldenverlichting van 196 miljoen gulden, en die kwamen uit mijn budget. De regering-Habibie had echter een overgangskarakter, dat was nog niet het moment om zaken te doen op de lange termijn. Wij hebben dus gewacht tot de presidentsverkiezingen achter de rug waren. Dat moment is nu. In zekere zin ben ik nog steeds een beetje te vroeg, want de prioriteiten aan de ontvangende kant zijn nog onvoldoende uitgewerkt.
„Ik kon om politieke redenen niet later komen, ik wilde een ge-

E. Herfkens. (Foto Roel Rozenburg)

red.) te stoppen. Dat is hun eigen prioriteit. Ze kampen hier met zeer beperkte institutionele capaciteit omdat de oude bureaucratie moet wennen aan een heel nieuwe manier van werken. In plaats van hen nu lastig te vallen met bilaterale Memoranda of Understanding met Nederland, hen te dwingen regeltjes te maken over financiële accounting, kun je voorlopig beter via de multilaterale band werken.
Vinden uw gesprekspartners het van speciaal belang dat juist Nederland weer meedoet aan de ontwikkelingsamenwerking met Indonesië?
„De warmte waarmee ik ben ontvangen, bijvoorbeeld door de coördinerende minister voor Economische Zaken, Kwik Kian Gie, en door vice-president Megawati, laat zien dat zij daar veel gevoelens bij hebben. Megawati is bezig met een verhuizing, president Wahid was in het buitenland en ze heeft het razend druk, maar ze nam ruim de tijd om me thuis te ontvangen. Ze vindt het fantastisch om uitgenodigd te worden naar Nederland, want met haar vader Soekarno is

het daar niet van gekomen, zo zal ik het maar tactisch formuleren. Kwik hecht sterk aan de relatie met Nederland (hij studeerde in Rotterdam en is gehuwd met een Nederlandse, red.) en wil dat er meer Indonesische studenten met een beurs in Nederland kunnen studeren. Daar heb ik ja op gezegd.
„Het hangt er wel van af met wie je spreekt. Hasballah Saad, de minister zonder portefeuille van Mensenrechten, spreekt geen Nederlands. Hij vond het heel prettig dat ik de eerste minister van Ontwikkelingssamenwerking was die hem vroeg: Zeg maar wat je nodig hebt, dat kun je zo krijgen. Dat maakte me populair, niet het rood-wit-blauw. En wat het verleden betreft, ik zei gisteren op een vraag van de Indonesische televisie: de chemie tussen de vorige regeringen van Nederland en Indonesië was niet volmaakt, maar die tussen de huidige regeringen is fantastisch. Als ik aan Indonesische ambtenaren uitleg dat een van de beleidsvernieuwingen in Nederland is dat we hebben afgerekend met het donorenhobbyisme en dat de ontvangende landen wat ons betreft de prioriteiten stellen, dan zie ik ze breed lachen van opluchting.”

Door onze correspondent
JAKARTA, 26 NOV. Minister Herfkens van Ontwikkelingssamenwerking, die een tweedaags bezoek brengt aan Indonesië, is zeer enthousiast over de nieuwe regering van president Abdurrahman Wahid. „De integriteit van de zowat aange-treden regering staat buiten kijf”, zei Herfkens. „Ook het Internationale Monetair Fonds heeft voldoende vertrouwen.”
Gisteren maakte Herfkens al bekend dat de ontwikkelingsrelatie tussen Nederland en Indonesië na zeven jaar is hersteld.
Oud-president Soeharto verbrak die relatie uit woede over opmerkingen van toenmalig minister van Ontwikkelingssamenwerking Pronk. Hij liet zich naar aanleiding van een bloedbad op Oost-Timor kritisch

Band met Jakarta bloeit op

uit over de rechten van de mens in Indonesië. Soeharto moest vorig jaar aftreden.
Herfkens kon nog niet aangeven hoeveel ontwikkelingsgeld er precies naar Indonesië zal gaan, omdat de beleidsvoornemens van de regering-Wahid nog nader moeten worden uitgewerkt. Dat zij toch nu al toezeggingen doet, noemde zij een

politiek signaal. Het zal volgens Herfkens gaan om een bedrag van enkele tientallen miljoenen gulden. „Dit is een land met ruim 200 miljoen inwoners en dan kun je niet aankomen met vijf miljoen”, aldus Herfkens.
Herfkens zei zeer hartelijk te zijn ontvangen door vice-president Megawati, die de in het buitenland verblijvende president Wahid verving, en door minister van Economische Zaken Kwik Kian Gie. Kwik, die in Rotterdam heeft gestudeerd en getrouwd is met een Nederlandse, wil volgens Herfkens graag dat er meer Indonesische studenten met een beurs in Nederland kunnen studeren. „Daar heb ik ja op gezegd”, aldus Herfkens.

• VRAAGGESPREK: pagina 2

Generaals deden alleen maar hun plicht in Atjeh

Indonesische militairen moesten zich gisteren in het parlement verantwoorden voor excessen in Atjeh. De vragenstellers toonden zich meer onder de indruk dan de beklaagden.

Door onze correspondent DIRK VLASBLOM
JAKARTA, 30 NOV. „We deden onze plicht, hielden ons aan de wet en overtredingen van de krijgstuicht zijn of worden bestraft”. De zes generaals die zich gisteren in het Indonesische parlement moesten verantwoorden voor geweldsexcessen tijdens de guerrillabestrijding in de provincie Atjeh, hebben nergens spijt van. De leden van de speciale parlementscommissie voor Atjeh slaagden er niet in de merendeels oudgediende generaals berouwvol te stemmen of met een gerichte ondervraging klem te zetten. De hoorzitting van gisteravond, die het hoogtepunt had moeten worden van het parlementaire onderzoek naar tien jaar geweld in Atjeh, liep met een sisser af.

tot 1998 's lands hoogste officier en daarna, onder ex-president Habibie, coördinerend bewindsman van Politiek en Veiligheid; luitenant-generaal b.d. Syarwan Hamid, van 1990 tot 1992 ressortcommandant in Atjeh; generaal-majoor b.d. Pramono, aan het begin van de bloedige jaren negentig districtscommandant voor noordelijk Sumatra, en – de enige nog actieve officier – generaal-majoor Zacky Anwar Makarim, gewezen hoofd van de militaire inlichtingendienst en een man met ruime 'veldervaring' in Atjeh.
De speciale commissie voor Atjeh had hun drie vragen voorge-

'Schuldigen zijn of worden nog bestraft'

legd: waarom werd deze provincie in 1990 uitgeroepen tot militair operatieterrein, met alle verstrekkende gevolgen van dien; wie nam deze beslissing en in hoeverre was er in die jaren sprake van afwijkingen van de militaire discipline?
Try Sutrisno deed in eerste termijn het woord. Hij noemde alle (grond)wetsartikelen op die verband houden met 'binnenlandse veiligheid', beriep zich op uitspraken van het Volkscongres over het belang van 's lands 'territoriale integriteit' en concludeerde: de strijdkrachten van Indonesië hebben in Atjeh hun wettelijke plicht gedaan. Try legde ook uit hoe de taken waren verdeeld. De presi-

dent (destijds Soeharto) hakte als opperbevelhebber in de zomer van 1990 de knoop door toen het guerrillaleger van de beweging Vrij Atjeh (GAM) in het offensief ging, de burgerbevolking terroriseerde en de – onder Nieuwe Orde van Soeharto heilige – economische ontwikkeling in Atjeh stagneerde. Try bepaalde als bevelhebber het algemene militaire beleid, de regionale commandant in Noord-Sumatra koos de operationele werkwijze en de lagere commandanten voerden die uit. Gezien „de moeilijke condities in het terrein” en „de neiging van de GAM om zich te verschuilen achter burgers” maakten individuele militairen zich schuldig aan „ongewenste handelingen”. Try: „Die zijn of worden nog bestraft.” Zo'n 151 militairen zouden al voor de krijgsraad zijn gebracht.
De commissie was „teleurgesteld” over dit formalistische, politieke antwoord, en trachtte de generaals spijtbetuigingen te ontlokken over de inmiddels door een reeks commissies onderzochte en aangetoonde reeks moorden, ontvoeringen en verkrachtingen door militairen in Atjeh. De vragenstellers waren gemotioneerd, vervielen in herhalingen en hun vragen waren ongericht. Dit was de eerste keer sinds het einde van Soeharto's Nieuwe Orde dat de ooit oppermachtige generaals op het matje werden geroepen, maar het Indonesische parlement moet nog leren ondervragen. De Atjehers die tien jaar aan de willekeur van de militairen waren overgeleverd, zullen aan deze hoorzitting geen gevoel van genoegdoening hebben overgehouden.

Oost-Timor

De 'milities' of paramilitaire organisaties op Oost-Timor zijn opgericht, bewapend en getraind door het plaatselijke garnizoen van het Indonesische leger om de onafhankelijkheid van het eiland te dwarsbomen. Ze hebben krijgsmachtige namen als Bliksem (Halilintar) en Doorn (Aitarak) of namen die duiden op hun loyaliteit, zoals De IJzeren Vuist voor Rood en Wit (Besi Merah Putih), een verwijzing naar de Indonesische vlag, of Mahidi, wat staat voor 'leven of sterven voor Indonesië'. In totaal zijn er ongeveer 20.000 paramilitairen op Timor. De meesten zijn plaatselijke bendeleden en vanden, betaalde dienstplichtigen, migranten uit Indonesië en Oost-Timorese ambtenaren, die bang zijn om de onder Indonesisch bewind opgebouwde privileges kwijt te raken. De grootste militia, Aitarak, is 5.000 man sterk en wordt geleid door Eurico Guterres. Aitarak-militieleden waren vooral actief in Dili en omgeving. Ze zijn herkenbaar aan een zwarte hoofdband met 'Aitarak' erop en gewapend met AK-47's. Volgens ooggetuigen werden de Aitaraks afgelopen zomer op het hoogtepunt van hun terreurcampagne geregeld bijgestaan door Indonesische regeringssoldaten. In juni werd Guterres tot hoofd benoemd van de instantie, die medeverantwoordelijk zou zijn voor de veiligheid rondom het referendum in augustus. Besi Merah Putih telt twee- of drieduizend strijders, geleid door Ilidio Dos Santos. Ook zij zouden door het Indonesische leger worden geassisteerd. Besi Merah Putih wordt verantwoordelijk gehouden voor de slachting in de kerk van Liquisa, in april, waarbij ten minste 52 doden vielen. Jo-

Paramilitairen in Balibo, 60 kilometer ten zuidwesten van Dili, Oost-Timor. Paramilitairen hebben op het eiland de belangen van de Indonesische regering behartigd door de lokale onafhankelijkheidsbeweging de kop in te drukken. Foto Reuters

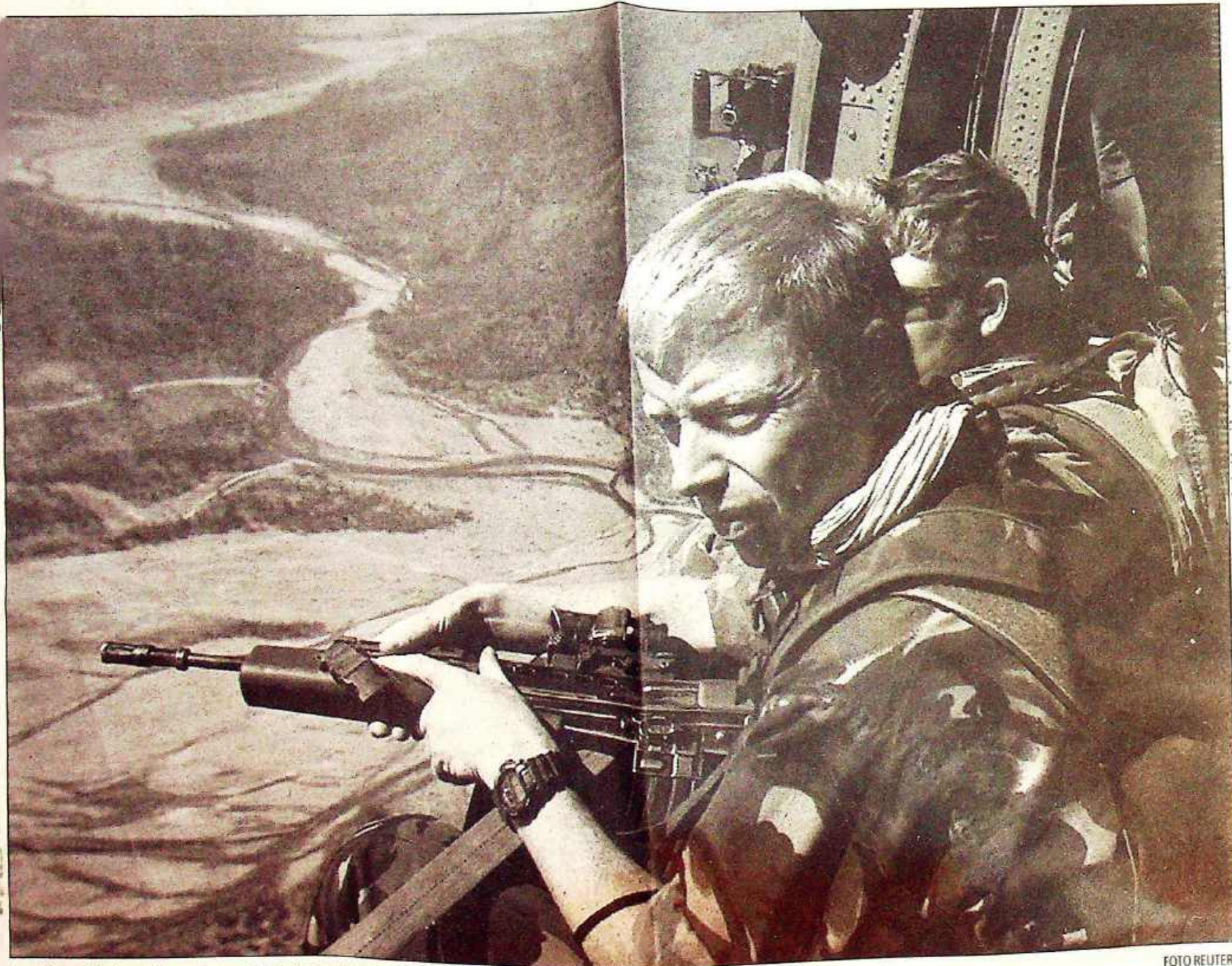
ão Tavares, een grootgrondbezitter in de Bonarastreek, is leider van Halilintar, een 800 man sterke militia. Daarnaast zijn er nog enkele kleinere militias. Volgens de Verenigde Naties hebben veel militias zich na de komst van de internationale vredesmacht INTERFET teruggetrokken naar West-Timor waar ze nu de kampen met gevluchte Oost-Timorezen bestieren.

Terreur van milities op West-Timor

GENEVE, 20 NOV. De vluchtelingenorganisatie van de VN, UNHCR, zegt in toenemende mate haar toevlucht te moeten zoeken tot „commando-achtige hit-and-run operaties” om Oost-Timorese vluchtelingen uit West-Timor te repatriëren.
Volgens UNHCR-woordvoerder Chris Janowski worden UNHCR-konvoien steeds vaker aangevallen door pro-Indonesische milities. „Hoe meer vluchtelingen terugkeren, hoe feller de aanvallen worden”, aldus Janowski.
Woensdag raakten een man, diens zwangere vrouw en een kind zwaar gewond toen dertig mannen een truck met vluchtelingen aanvielen bij een politiebureau. Het Indonesische leger, dat beter met UNHCR samenwerkt dan de politie, hield drie daders aan.
Van de 250.000 Oost-Timorezen die in september naar West-Timor vluchtten voor het geweld van pro-Indonesische milities zijn nu 75.000 teruggekeerd. Door het toenemend geweld onderweg durfden vluchtelingen deze week hun kampen echter nauwelijks te verlaten. Een UNHCR-konvoi dat gisteren honderd vluchtelingen kwam oppikken, keerde met 17 vluchtelingen terug. Een veerboot voor vluchtelingen vaart al twee dagen niet uit bij gebrek aan passagiers. (AP)

VN onderzoekt massamoorden op Oost-Timor

De VN-vredesmacht op Oost-Timor (Interfet) gaat teams sturen naar Oecussi, de Oost-Timorese enclave in West-Timor, om een onderzoek in te stellen naar berichten over bloedbaden.
Tot nu toe zijn bijna 140 plaatsen aangemeld waar pro-Indonesische milities of het Indonesische leger slachtingen zouden hebben aangericht. Dit heeft een woordvoerder van Interfet bekendgemaakt.
Volgens de leider van het VN-onderzoek naar schendingen van de mensenrechten op Oost-Timor, Harvey, vertrekken morgen twee ploegen. Hij waarschuwde dat de berichten over moordpartijen tot nu toe niet zijn bewezen. Gevreesd wordt dat vele duizenden Oost-Timorezen zijn vermoord door de milities nadat de bevolking van Oost-Timor eind augustus massaal voor onafhankelijkheid had gekozen. Interfet heeft tot nu toe de stoffelijke resten van 135 personen gevonden. Volgens Harvey kan dat aantal oplopen tot tweeduizend. (RTR)

Een Britse militair van de vredesmacht Interfet houdt vanuit een helikopter toezicht op de grens tussen Oost- en West-Timor.

FOTO REUTERS

Indonesië wil duizenden Timorezen elders vestigen

JAKARTA - Indonesië is van plan 100 000 Oost-Timorezen die nog in het westelijk deel verblijven, naar andere delen van Indonesië over te brengen.

woners. Een groot deel van de bevolking is de afgelopen weken gevlucht voor het geweld van pro-Indonesische milities en het leger. Er zijn naar schatting meer dan 200 000 Oost-Timorezen in West-Timor. Velen leven er in opvangkampen te midden van de gevreesde milities. De woordvoerder zei dat de Indonesische regering nog moet vaststellen wie voor het transmigratie-programma in aanmerking komt. Elke uitgekozen familie

krijgt twee hectare land. Volgens een woordvoerder gaat de verhuizing 'zo veel mogelijk' op vrijwillige basis. De VN zijn inmiddels begonnen met het terugbrengen van vluchtelingen van West naar Oost-Timor. Volgens VN-gegevens wil zeker zo'n 60 procent terug. Indonesië liet gisteren verder weten niet mee te zullen werken met de VN-commissie die de schendingen van de mensenrechten op Oost-Timor onderzoekt. Minister van Buitenlandse Zaken

Ali Alatas zei dat samenwerking onmogelijk is omdat Indonesië zelf al een onderzoekscmissie heeft gevormd. Met zijn opmerking begint Alatas behoorlijk te draaien. Vorige maand wees Jakarta weliswaar de vorming van een VN-commissie af, maar later gaven de Indonesische autoriteiten hun fiat. De VN-commissie onder leiding van de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen, Mary Robinson, gaat hoe dan ook de mensenrech-

ten op Oost-Timor onderzoeken. VN-secretaris-generaal Kofi Annan heeft haar gevraagd vóór 31 december rapport uit te brengen. Annan stelde de VN gisteren voor een grote militaire- en burgerlijke macht op te zetten in Oost-Timor. De VN moeten ongeveer drie jaar lang de rust en orde in het gebied handhaven terwijl Oost-Timor de overstap naar de onafhankelijkheid maakt. Deze macht moet de huidige troepenmacht Interfet afllossen.

Rebellen Timor keren na 24 jaar terug naar Dili

AP, Reuters, AFP
DILI/JAKARTA

De eerste groep onafhankelijkheidsstrijders van Falintil is donderdag uit de bergen gekomen om een rol op te eisen in het nieuwe Oost-Timor. Sommigen waren sinds de Indonesische invasie van 1975 niet meer in de hoofdstad Dili geweest.

Zo'n dertig rebellen, onder leiding van commandant Cornelio Gama, kwamen met een vrachtwagen vol wapens die door het Indonesische leger zouden zijn achtergelaten. Deze wapens werden overgedragen aan de VN-vredesmacht Interfet.

De opstandelingen weigeren hun eigen geweren in te leveren en zeiden te willen meehelpen bij de 'handhaving van de vrede in Dili'. Volgens een Interfet-woordvoerder zullen alle 'burgers' worden ontwapend, ook Falintil. De onafhankelijkheidsbeweging mag wel helpen bij de hulpverlening.

De commandant van Interfet, generaal Peter Cosgrove, was blij met het initiatief van de rebellen. Hij sprak over een 'uitstekende eerste etappe'. 'Ik hoop dat wij met hen kunnen samenwerken en moedig de milities aan met vergelijkbare initiatieven te komen.'

De Indonesische autoriteiten zegden donderdag hun medewerking toe voor een onderzoek naar mensenrechtenschendingen in Oost-Timor en de ontwapening van de pro-Indonesische milities. Dit gebeurde na besprekingen tussen de Amerikaanse minister van Defensie Cohen, en de Indonesische legerchef Wiranto en president Habibie.

desmissie moet slagen. Maar het was nog te vroeg om de banden weer te normaliseren. De Verenigde Staten schortten op 8 september de militaire samenwerking met Indonesië op.

Cohen drong er bij Indonesië op aan ook snel onderzoek te doen naar de rol van het leger bij het geweld in Timor en de schuldigen te straffen. Volgens Cohen heeft Wiranto de kwalijke rol van legeronderdelen toegegeven.

Een woordvoerder van het Indonesische leger zei dat Wiranto ook heeft beloofd te zullen meewerken aan de terugkeer van 250 duizend Oost-Timorezen die naar West-Timor zijn gevlucht.

Cohens Australische collega Moore had eerder in Canberra gezegd dat de internationale vredesmacht toestemming had om West-Timor binnen te vallen om pro-Indonesische milities te achtervolgen mochten die de Interfet-soldaten aanvallen. Hij reageerde daarmee op berichten dat de milities zich over de grens hergroeperen. Het Indonesische leger waarschuwde dat Interfet zich zonder toestemming van Jakarta niet in West-Timor mag begeven.

Australië zei donderdag te hopen dat Indonesië eind februari of begin maart zijn heerschappij over Oost-Timor opgeeft, waarna de vredesmacht het land naar zijn onafhankelijkheid kan begeleiden.

Inmiddels zijn 70 duizend gevluchte inwoners teruggekeerd naar Dili, meldt de VN-vluchtelingenorganisatie Unhcr. Een groep van 30 duizend is nog onderweg. In de oostelijke stad Com arresteerde Interfet gisteren twee militieleden die tot een eenheid behoorden die vierduizend mensen met geweld uit wilde zetten.

'Gusmão is de enige die iedereen kan binden'

Portugal onderging het bezoek van de Oost-Timorese verzetsleider Xanana Gusmão afgelopen weekend als een soort therapie. Want de Portugese trots is nog steeds gekrenkt als Oost-Timor ter sprake komt.

Door onze correspondent STEVEN ADOLF

LISSABON, 4 OKT. Onder de hoede van haar oom en grootouders vluchtte Manuela (15) drie jaar geleden vanuit Oost-Timor naar Lissabon. Haar vader werd als guerrilla gedood door de Indonesische troepen, haar moeder en haar jongere zusje zijn waarschijnlijk gevlucht in de bossen buiten Dili. Net als velen van de aanwezige jongeren heeft ze al weken niets meer van haar familie gehoord.

„Ik ben er erg verdrietig over”, zegt Manuela en lacht zenuwachtig, terwijl ze de geborduurd sjaal rechtrekt van on-

der haar lange zwarte krulhaar. Straks zal ze, samen met de rest van haar koortje de held toezingen die voor haar troost en hoop vertegenwoordigt: Xanana Gusmão, ex-guerrilla leider, ex-gevangene van het Indonesische regime en gedoodverfd president van de toekomstige republiek Oost-Timor.

De overdekte plaats van het hoofdpaviljoen op het Expo-terrein verandert in een kolkende mensenzee zodra Gusmão het podium betreedt. Afwisselend gëmotioneerd, gedreven en breed lachend weet hij het gehoor in zijn ban te brengen. „Bedankt Portugal”, klinkt het van het podium. „Viva Timor, Viva!”, buldert de menigte terug. „Is het waar dat jullie terug willen?”, vraagt Gusmão aan zijn landgenoten. „We willen terug”, klinkt het uit het duizendkoppig publiek. Peuters worden omhoog gehesen om even op de schouders van Gusmão te zitten. Velen kunnen hun tranen niet bedwingen.

Als in een collectieve therapie beleefden Timorezen en Portugezen het be-

zoek dat Xanana Gusmão de afgelopen dagen aan de Portugese hoofdstad bracht. Lissabon leefde de laatste weken intens mee met de gruwelen in de voormalige Portugese kolonie. Burgemeester João Soares liet alle standbeelden van de stad in zwart plastic verpakken, protesten brachten menselijke ketens van honderdduizenden op de been, werkonderbrekingen werden massaal opgevolgd. En nu was dan het moment gekomen om de aanvoerder van de onafhankelijkheid in de armen te sluiten. „Voor mij is hij een held, een soort Che Guevara”, aldus Hernando Martins (66), een van de Portugezen die zaterdag speciaal was gekomen om Gusmão welkom te heten.

In korte tijd lijkt Gusmão van romantisch verzets-icoon uitgegroeid tot een internationaal gerespecteerd staatsman. Onder strikte veiligheidsmaatregelen uit angst voor mogelijke aanslagen werd hij vrijdagochtend met alle protocolaire égarde ontvangen op het vliegveld van Lissabon. Een zichtbaar aangedane president Jorge Sampaio en premier Antó-

nio Guterres spraken hun gast consequent aan met „president”. Formeel president van de Nationale Verzetsraad, zo verklaarde Guterres later desgevraagd, maar als het aan hem lag „natuurlijk staatshoofd” van Oost-Timor.

Gusmão bewees zich de afgelopen dagen als de man die in staat is het delicate evenwicht tussen de verschillende politieke stromingen op Oost-Timor te bewaren. Op het podium waren zaterdag alle hoofdpersonen aanwezig die elkaar in de 24-jarige geschiedenis van de Timorese onafhankelijkheidsstrijd geregeld hartgrondig naar het leven stonden. Bisschop Ximenes Belo en ambassadeur van de Timorese zaak José Ramos Horta, die in 1996 de Nobelprijs voor de Vrede deelden, zaten zij aan zij met Mário Carrascalão, die voor velen geldt als collaborateur omdat hij onder de Indonesiërs als gouverneur van Oost-Timor diende. De kerk, het verzet in het buitenland en de achterblijvers die schipperden om het hoofd boven water te houden: alle drie werden ze door voormalige verzets-

strijder Gusmão lovend toegesproken.

Ook het soms moeizame verleden met Portugal lijkt vergeven en vergeten. Oudminister van Koloniën Almeida Santos, die in 1975 meende dat Indonesië geen enkele belangstelling voor Oost-Timor had en de onafhankelijkheid eveneens als volstrekt „irreëel” beschouwde, ontving vrijdag als parlementsvoorzitter Gusmão en sprak hem aan als „geliefde broeder”. „Toen Almeida Santos in het parlement begon te spreken heb ik het geluid van de televisie maar even uitgezet”, lacht Graça Matos (39), die onderzoek heeft gedaan naar de wijze waarop de gebeurtenissen in Oost-Timor in de Portugese pers werden verslagen.

Uiteindelijk had Portugal niet veel kunnen doen tegen de inval van Indonesië, meent Matos, maar niettemin was het optreden van politici als Almeida Santos volgens haar in hoge mate naïef. Afgesloten van de buitenwereld werd Oost-Timor lange tijd door de meeste Portugezen vergeten tot in november 1991 de filmbeelden van de slachting op

het katholieke kerkhof van Dili naar buiten werden gesmokkeld. „Je zag al die slachtoffers neervallen, terwijl op de achtergrond de mensen doorgingen met bidden in het Portugees. Plotseling realiseerden we dat het hier om mensen ging met ons geloof en onze taal. Portugal voelde zich beschaamd en bijna persoonlijk beledigd.” Met de massale steunbetuigingen aan de toekomstige president van het onafhankelijke Timor repareerde ook Portugal zijn gekrenkte trots.

Gusmão vertrok vandaag uit Lissabon met toezeggingen voor financiële steun van de Portugese regering. Naar eigen zeggen hoopt hij eind deze maand terug te keren naar Oost-Timor om de nieuwe staat op poten te zetten. „Over twee, drie jaar, als de Verenigde Naties zich terug trekken, zullen we zelf onze zaken moeten regelen”, zegt een Oost-Timorees terwijl Gusmão samen met Manuela en het koor een ronddansje op het toneel maakt. „Dan breken de oude ruzies weer uit. Gusmão is de enige die iedereen kan binden.”

Vredesmacht te 'traag' Veel kritiek op VN in Oost-Timor

DILI, 4 OKT. INTERFET, de vredesmacht van de Verenigde Naties die sinds twee weken bezig is om de orde in Oost-Timor te herstellen, heeft zich vanochtend fel verdedigd tegen toenemende kritiek op de troepen.

Het aantal doden als gevolg van het geweld de afgelopen maand in Oost-Timor lijkt aanzienlijk lager dan de 10.000 slachtoffers die eerder zijn genoemd. De terugkeer van de 230.000 Oost-Timorezen die naar West-Timor waren gevlucht, komt nog deze week op gang.

Bij hun opmars in Oost-Timor zijn de VN-troepen tot dusverre nauwelijks op verzet gestuit, maar de kritiek op hun optreden neemt de afgelopen dagen toe. Indonesische media beschuldigen hen van partijdigheid omdat ze alleen de pro-Indonesische militie zouden ontwapenen, en niet de voorstanders van een onafhankelijk Oost-Timor. Vertegenwoordigers van de Oost-Timorese bevrijdingsbeweging Falintil verwijten de VN-macht dat ze veel te traag en te timide te werk gaat. De Australische commandant van de vredesmacht, generaal-majoor Peter Cosgrove, wuifde die kritiek vanochtend weg. Hij onderstreepte dat zijn troepen bij het ontwapenen geen onderscheid maken tus-

sen de verschillende groepen. Hij zei ook dat een snellere aanpak uit veiligheidsoverwegingen niet verantwoord is.

Cosgrove verklaarde verder dat hij vier Indonesische legerofficieren schriftelijk gesommeerd heeft terug te keren naar Dili, de hoofdstad van Oost-Timor, om mee te werken aan het onderzoek naar de moord op de Nederlandse journalist Sander Thoenes. De verslaggever van de *Financial Times* en *Vrij Nederland* werd op 21 september doodgeschoten, kort na de intocht van de vredesmacht.

Hoeveel doden er vorige maand in Oost-Timor zijn gevallen, zal pas blijken als heel het grondgebied door internationale waarnemers is onderzocht. Maar volgens VN-waarnemers lijkt het aantal doden veel kleiner dan was verwacht. Tot dusverre werden minder dan dertig lijken geborgen. Indonesië heeft verhalen over duizenden doden van meet af aan als leugens bestempeld. Volgens Indonesië zijn er niet meer dan 90 doden gevallen. (AP, Reuters)

Verzamelde vluchtelingen in de Oost-Timorese hoofdstad Dili verzamelen zich voor de dagelijkse voedseluitreiking. Australische militairen van de VN-vredesmacht bewaren de orde. (Foto Reuters)

Keating doet Australië twifelen over Oost-Timor

Oud-premier Keating heeft harde kritiek op het Australische beleid ten aanzien van Oost-Timor. Rancune van een slecht verliezer, maar ook een signaal van groeiende twijfel in Australië.

DOOR HANS VAN KREGTEN

WELLINGTON, 5 OKT. „De ergste ramp in het Australische buitenlandse beleid sinds de Vietnamoorlog.“ Met die kritiek aan het adres van premier John Howard heeft diens voorganger Paul Keating deze week het debat over de Australische politiek ten aanzien van Indonesië en Oost-Timor tot het kookpunt opgevoerd.

Keating, Labor-premier van 1991 tot 1996, verwijt zijn conservatieve opvolger Howard dat hij er te veel op heeft vertrouwd dat de Indonesische president Ha-

bibie de onafhankelijkheid van Oost-Timor in eigen land kon verkopen. „Howard moedigde een man aan die niet in staat was het moeilijkst denkbare politieke resultaat in Indonesië te verkopen“, zei Keating afgelopen zondag op ABC-radio. En, zo voegde de oud-premier er gisteren aan toe, de regering-Howard is daarmee ook verantwoordelijk voor duizenden doden in Oost-Timor. Volgens Keating wordt de huidige Australische interventie in Oost-Timor, via de vredesmacht Interfet, ingegeven door „binnenlands opportunisme“.

Keating kwam onmiddellijk onder vuur te liggen. Niet alleen van Howard, die hem verweet het nationaal belang te schaden, maar ook van de huidige Labor-leider Kim Beazley, en de Australische media. Toch heeft Keating met zijn opmerkingen – door sommige politici en media gekarakteriseerd als rancuneus geschreeuw van een slecht verliezer – een gevoelige snaar

geraakt. Het hele land lijkt nog vierkant te staan achter de Australische rol als regionale veldwachter in Oost-Timor, maar tegelijkertijd doemt ook twijfel op.

Australië heeft in de afgelopen vijftien jaar steeds nauwere banden met het Indonesië van oud-president Soeharto gesmeed. Daarin speelden ironisch genoeg Keating en zijn voorganger Bob Hawke (ook Labor) een hoofdrol, ondanks de ook toen kritische noten van de Australische pers en mensenrechtenorganisaties over de kwalijke praktijken van de Indonesische machthebbers.

Australië ging heel ver in het warm houden van de betrekkingen met Jakarta. Het was met Nieuw Zeeland het enige Westerse land dat de Indonesische annexatie van Oost-Timor erkende. In 1995 werd een tienjarige defensieovereenkomst gesloten. Zes jaar eerder kwamen beide landen een zeer lucratief akkoord overeen over de ge-

zamenlijke exploitatie van de olievoorraden onder de Timorzee. Howards Laborvoorgangers zagen Indonesië als een potentiële militaire bedreiging die te vriend moest worden gehouden, maar ook als een ontluikende economische macht waarvan Australië, mits het die macht juist bejegende, nog aardig wat plezier zou kunnen beleven. De crisis in Oost-Timor heeft dat jarenlang zorgvuldig gecultiveerde beleid in een klap onderuit gehaald.

Het is nog veel te vroeg om de politieke balans op te maken van de huidige Australische rol in Oost-Timor. Er zijn echter tal van aanwijzingen dat het jaren zal kunnen duren voordat de schade is hersteld die de Indonesisch-Australische betrekkingen hebben opgelopen. Indonesië heeft het militaire verdrag met Australië opgezegd. De Indonesische minister van Justitie Muladi pleitte eerder deze week voor het beëindigen van de diplomatieke betrekkin-

gen tussen Jakarta en Canberra, omdat Australische juristen zouden meewerken aan een internationaal onderzoek naar schendingen van de mensenrechten in Oost-Timor. Voedselproducenten en -importeurs in Indonesië vervangen Australische ingrediënten door invoer uit andere landen. Er zijn benzinebommen gegooid naar de Australische school in Jakarta.

Die ontwikkelingen zijn deels incidenten, maar geven wel degelijk ook indicaties aan voor lange termijn-problemen. Vandaag pleitte de grootste Australische krant, *The Sydney Morning Herald*, tegen een bezoek van de Australische Defensie-minister John Moore aan Dili. Volgens de krant staat de Australische publieke opinie vierkant achter de troepen. De soldaten hebben de steunbetuiging van de minister op dit moment niet nodig. Het onderzoek is onnodig zeer langzaam over Jakarta.

‘Interfet is veel te traag en timide’

Oost-Timor

Loansy

WAIMORI, DILI – Terwijl de vredesmissie Interfet langzaam aan het binnenland van Oost-Timor intrekt, komt de eerste kritiek van de onafhankelijkheidsstrijders. Volgens veldcommandant Taur Matan Ruak van het nationale bevrijdingsfront Falintil is Interfet „veel te traag en timide“.

Ruaks kritiek kwam gisteren vrijgeliktijdig met Australische

rappporten dat ‘operatie Lavarack’ goed verloopt. De achthonderd man die Oost-Timor ook buiten de grote steden veilig moeten maken, hebben al enkele stadjes ingenomen. Interfet gaf echter toe de indruk te hebben dat pro-Indonesische milities nog altijd actief zijn en dat vluchtelingen nog niet terug durven keren.

Ruak, die vandaag een ontmoeting heeft met Interfet-commandant Cosgrove, ziet weinig positiefs in de operatie: „Ik ben heel, heel kwaad en teleurgesteld. Dit had veel sneller gekund.“ zei hij vanuit een Falintil-basis. „Als we

een vorm van samenwerking met Interfet konden aangaan, dan gingen wij achter de milities aan. Ze zouden geen partij voor ons zijn.“

Het guerrillaleger, dat meer dan twintig jaar tegen de Indonesiërs vocht, heeft zich tijdens het recente bloedbad op last van zijn politiek leider Gusmao stil gehouden. Falintil-bases in de ontoegankelijke binnenlanden waren een geliefd toevluchtsoord voor de bevolking, die massaal op de vlucht is geslagen voor het geweld. Ruak schat dat zo’n 100 000 vluchtelingen in Falintil-gebied leven.

Interfet kan wel binnenkort

versterkingen tegemoet zien. De Thaise strijdkrachten meldden dat vandaag hun eerste contingent voor de vredesmacht, een kleine tweehonderd man, richting Dili zal gaan. Bangkok heeft ruim 500 militairen toegezegd en wordt daarmee de grootste Aziatische deelnemer aan Interfet. In totaal moet de troepenmacht 7 500 man gaan bedragen. Zesduizend soldaten, het merendeel Australiërs, zijn al ter plaatse.

Volgens de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR is de Indonesische regering bereid mee te werken aan de terugkeer van de circa

230 000 Oost-Timorese vluchtelingen in het westelijk Timor. Jakarta heeft officieel altijd verklaard dat de vluchtelingen vrij zijn om te gaan en staan waar ze willen. Concrete hulp bij terugkeer boden de Indonesiërs echter niet. Hulporganisaties beschrijven de situatie in de vluchtelingenkampen als ‘gijzeling’. Talloze Oost-Timorezen maken melding van intimidatie en mishandeling door pro-Indonesische milities. Er zijn veel aanwijzingen dat de Oost-Timorezen door het Indonesische leger gedwongen zijn gedeporteerd naar West-Timor.

economie / buitenland

dinsdag 5 oktober 1999

‘Falintil geen stel bandieten’

Oost-Timorese guerrilla weigert wapens in te leveren

Interfet

Loansy

LISSABON, DILI – De guerrillastrijders van de Oost-Timorese verzetsgroep Falintil leveren hun wapens niet in bij de door Australië geleide vredesmacht Interfet. Dat heeft de onafhankelijkheidsleider Xanana Gusmao gisteren gezegd.

Falintil moet volgens hem worden gezien als een bevrijdingsleger, niet als een groep bandieten. De internationale troepenmacht moet het bestaansrecht van de

guerrillero's accepteren“, aldus Gusmao tegen de pers in Portugal, kort voor zijn vertrek naar Ierland.

Volgens Gusmao probeert Interfet vergeefs een akkoord te bereiken met de veldcommandant van Falintil. „Als Interfet wil onderhandelen, moeten ze dat met mij doen. Ik ben de leider van het verzet en de enige die voor de guerrillero's kan spreken“, benadrukte Gusmao.

Zondag kwam het tot schermutselingen tussen Interfet en verzetsstrijders die weigerden zich te laten ontwapenen. Uiteindelijk mochten zij hun wapens

houden. Vorige week kwam een groep Falintil-strijders na 24 jaar uit de bergen. In de Oost-Timorese hoofdstad Dili droegen de guerrillero's een vrachtwagenlading wapens over aan de internationale vredesmacht.

De bevelhebber van Interfet, de Australiër Peter Cosgrove, blijft er echter bij dat de strijders van Falintil hun wapens moeten inleveren. Volgens de bevelhebber is het beleid van Interfet dat alle Oost-Timorezen die geen deel uitmaken van de laatste twee bataljons infanteristen van het Indonesische leger in het gebied, hun wapens inleveren, of ze nu voor

of tegen de onafhankelijkheid hebben gestreden.

Zondag uitte Taur Matan Ruak, de hoogste commandant van Falintil, ook al kritiek op Interfet. De vredesmacht treedt volgens hem niet snel en hard genoeg op tegen de pro-Indonesische milities, die verantwoordelijk worden gehouden voor het meeste geweld dat zich de afgelopen weken op Oost-Timor heeft voorgedaan.

Een van de slachtoffers van het geweld was de Nederlandse journalist Sander Thoenes, die op 21 september werd doodgeschoten door mannen in militaire kledij. Cosgrove maakte gisteren bekend

dat hij van het Indonesische leger eist dat het vier van zijn militairen naar Dili stuurt. Ze zijn nodig in verband met het onderzoek naar de moord op Thoenes, zei hij. Cosgrove weigerde te zeggen of de vier mannen, wier namen niet zijn vrijgegeven, als verdachten worden beschouwd. Er was nog geen reactie gekomen, aldus de Australiër.

Volgens de VN zal morgen in Dili begonnen worden met het middelen van rijst. Ook zullen de eerste van de 250 000 Oost-Timorezen die naar West-Timor zijn gevlucht naar hun woonplaats terugkeren.

Jakarta wijst VN-onderzoek Timor toch af

AP, AFP, Reuters, ANP
Dili

Indonesië verzet zich tegen een onderzoek dat de Verenigde Naties willen uitvoeren naar het geweld in Oost-Timor. Jakarta wil een onderzoek door een Indonesische commissie waaraan buitenlandse experts mogen meedoen.

De Mensenrechtencommissie van de VN besloot maandag tot een internationaal onderzoek, ondanks felle protesten van Indonesië. Het besluit wordt beschouwd als de eerste fase van de vorming van een tribunaal over oorlogsmisdaden in Oost-Timor.

Indonesië zegt dat het zelf in staat moet worden gesteld onderzoek te doen naar berichten dat het leger en milities die de steun hebben van het leger, betrokken waren bij moordpartijen en plunderingen. Minister van Justitie Muladi maakte de afwijzing bekend na een kabinetsspraak.

Indonesië stelde er gisteren wel mee in dat de VN alvast een deel van het burgerbestuur over Oost-Timor overnemen, voordat de uitslag van het referendum formeel door Jakarta is goedgekeurd. Verder mag de vluchtelingenorganisatie van de VN kampen in West-Timor bezoeken om de daar verblijvende Oost-Timorezen te vragen of zij naar huis willen terugkeren.

Indonesië kwam aan de wensen van de VN tegemoet tijdens overleg tussen secretaris-generaal Kofi Annan en de ministers van Buitenlandse Zaken van Indonesië en Portugal. De Verenigde Staten sturen meer troepen voor de vredesmacht in Oost-Timor. Ook sturen ze extra materieel en communicatie-apparatuur. De Amerikaanse minister van Defensie Cohen kondigde dat gisteren aan in Jakarta, waar hij besprekingen voert met president Habibie, legerleider Wiranto en een kandidaat voor de opvolging van Habibie, Megawati Soekarnoputri.

Bij zijn vertrek eerder uit Darwin zei Cohen dat Indonesië economische sancties wachten als het niet voortmaakt met troepen terugtrekking uit Oost-Timor en de noeratische hervormingen. Voornamelijk guerrillastrijders die decennia lang vochten voor Oost-Timorese onafhankelijkheid zijn inmiddels bezig controleposten langs wegen buiten de steden te benemen. Ook worden burgerwachtcomités gevormd in dorpen waar de internationale vredesmacht niet aanwezig is.

De Europese Commissie heeft woensdag besloten drie miljoen euro (6,5 miljoen gulden) beschikbaar te stellen voor de slachtoffers in Oost-Timor. Eerder trok de Europese Commissie ook al drie miljoen euro uit voor Oost-Timor.

Poetin: troepen kiezen zonodig positie in Tsjetsjenië

Russische troepen dringen af en toe door in de afvallige republiek Tsjetsjenië en zullen er stelling kiezen al naar gelang het doel dat zij willen bereiken. Dat heeft de Russische premier Poetin donderdag verklaard, aldus persbureau Itar-Tass.

willen, aldus de premier. De Tsjetsjeense minister van Defensie zei gisteren dat het een Russische invasie zou beantwoorden met een tegenaanval, eventueel op Russisch grondgebied. Dit bericht Itar-Tass. De minister zei dat speciale Tsjetsjeense troepen achter de Russische linies zouden opereren.

bij te komen. Poetin zei dat het niet verstandig was om een bufferzone om het gebied aan te leggen en vervolgens te wachten op aanvallen van islamitische rebellen. Duitsland, Italië en Frankrijk hebben gisteren een gezamenlijke verklaring afgelegd over de situatie in Rusland. De landen zijn bezorgd dat het conflict tussen Moskou en Tsjetsjenië zich over de gehele Kaukasus zal uitbreiden. (RTR/ANP)

Verstandig
Een grondoorlog tussen Rusland en Tsjetsjenië lijkt steeds dichterbij te komen.

Weer aardbeving In Mexico-Stad wordt een vrouw na de aardbeving van gisteren verzorgd nadat zij is flauwgevallen. Ook in juni was er in Mexico-Stad een aardbeving. Daarbij vielen 25 doden. (Metro)

Op het vliegveld van Dili schuilen inmiddels te veel vluchtelingen. Interfet is daarom begonnen een stadion in te richten als opvangkamp. FOTO AP

Indonesië dreigt Interfet

JAKARTA - Indonesië dreigt de internationale troepen op Oost-Timor aan te pakken, zodra die ook maar één voet zetten over de grens met West-Timor. Maar volgens Australië hebben de Interfet-militairen alle recht om bij acties tegen gewapende milities de grens over te steken.

Tegelijk sprak de regering in Jakarta ook verzoenende woorden. De Amerikaanse minister van defensie Cohen, op bezoek in Jakarta, kreeg te horen dat Indonesië alles zal doen om de Interfet-missie een succes te maken. Cohen had gewaarschuwd dat de Verenigde Staten de militaire contacten (en leveranties) aan Indonesië pas hervatten als het land de milities op Oost-Timor ontwaakt aan gene zijde van de grens.

Nadat Australië dat standpunt gisteren naar buiten had gebracht, kwam Indonesië met zijn tegendreigement. Het is de zoveelste confrontatie deze week. De Amerikaanse minister van defensie ontmoette ook zijn Indonesische collega, generaal Wiranto. Cohen zei na afloop dat hij het toevallig aan het geweld van de Indonesische leger, of delen ervan, nog steeds beschouwt als medeplichtig aan het geweld van de milities. Wiranto, voor de gelegenheid gekleed in maatkostuum, nam dat harde verwijt graag aan. Hij had zijn Amerikaanse collega ge-

praat „als met een vriend“. In Indonesië gingen gisteren weer tweeduizend mensen de straat op, sommigen om te protesteren tegen de 'neo-imperialistische' internationale vredesmacht op Oost-Timor, anderen om juist te protesteren tegen de onderdrukking van de etnische minderheden in Indonesië. In Medan, op Sumatra, eisten vijfhonderd studenten dat er ook in de opstandige provincie Atjeh een referendum plaatsvindt over onafhankelijkheid. Vandaag wordt opnieuw onrust verwacht, omdat in Jakarta de leden van het nieuwe parlement worden beëdigd.

Indonesië bedreigd met isolement

DARWIN/DILI — De Verenigde Staten hebben gisteren Indonesië gewaarschuwd niet langer het geweld te zullen tolereren van milities en het leger op Oost-Timor. Als Jakarta niet luistert, dreigen „politiek isolement en economische consequenties“.

De vondst van tien verkooldelijken in een pick-up truck, in de omgeving van Dili, onderstreept de actualiteit van de waarschuwing. Volgens ooggetuigen zijn de inzittenden twee weken geleden gedood door Indonesische agenten en militairen.

De Indonesische minister van Justitie Muladi verklaarde gisteren dat Jakarta niet zal toestaan dat de VN de schendingen van de mensenrechten gaan onderzoeken. Muladi wil zijn eigen rechtbank installeren. De secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Kofi Annan, had maandag de VN-commissie voor de mensenrechten opgeroepen een onderzoek in te stellen naar de wreedheden op het eiland-deel.

De VN begonnen gisteren met de voorbereidingen om een burgerbestuur in Oost-Timor op te zetten, nog voordat Jakarta formeel de onafhankelijkheid van het gebied erkent. De maatregel is volgens de VN nodig om het geweld te beteugelen. Jakarta heeft er mee ingestemd. VN-manscapen zullen proberen basisvoorzieningen als water, stroom en sanitair weer te laten functioneren. (ANP)

Een Australische soldaat dolt wat met een Oost-Timorees meisje en haar moeder. Op de achtergrond kijkt een portret van Jezus Christus toe. FOTO: REUTERS

In het gebied van Ermera, 50 kilometer ten zuiden van Dili, zijn hele dorpen platgebrand. (Foto AP)

Arrestaties in Timor

DILI, 28 SEPT. De troepen van de internationale vredesmacht in Oost-Timor, INTERFET, hebben hun acties tegen pro-Indonesische milities opgevoerd. Gisteren voerden ze een aanval uit op een bastion van pro-Indonesische strijders in de stad Com, ten oosten van de provinciehoofdstad Dili. Daarbij werden 15 strijders gevangengenomen.

Volgens een zegsman van INTERFET werd actie ondernomen, onder andere met de inzet van helikopters, na berichten over aanhoudende moordpartijen, brandstichting en geweld in en rond de stad. Eerder gisteren voerden soldaten van de internationale vredesmacht een aanval uit op een bolwerk van pro-Indonesische milities in de stad

Liquica. De strijders wisten te ontkomen.

Ruim een week na de aankomst van INTERFET in Dili keren steeds meer gevluchte inwoners terug naar de stad. Maar ook duiken berichten op over nieuwe moordpartijen gepleegd door milities en door Indonesische soldaten. Zo zouden in de buurt van Baucau negen mensen zijn gedood, onder wie twee nonnen en een priester.

De gevluchte bisschop Belo heeft in Bonn gezegd dat de situatie in Oost-Timor vergelijkbaar is met die van Duitsland na de Tweede Wereldoorlog.

VN-hulpverleners noemen de situatie dramatischer dan werd aangenomen. (Reuters, AP)

Ana Maria Gusmao betast huilend het portret van haar zoon Jacinto. Hij was een van de negen, meest geestelijken, die zaterdag door militeleden werden gedood toen zij vluchtelingen voedsel wilden brengen. FOTO AP

Interfet arresteert Indonesische militairen

DILI - De vredesmacht Interfet in Oost-Timor heeft een tiental militairen gearresteerd die naar alle waarschijnlijkheid tot de Indonesische elite-eenheid Kopassus behoren. De Kopassus-eenheid is nog berucht uit de tijd van Soeharto, toen zij het vuile werk voor de president opknapte.

In Oost-Timor zou Kopassus niet

alleen milities hebben opgeleid, maar zelf ook direct betrokken zijn bij de terreur tegen de bevolking. Honderden commando's van Kopassus zouden zich nog in het gebied ophouden.

De aanhouding kan nieuw licht werpen op de rol van Kopassus, en daarmee van het Indonesische leger, bij het bloedbad in Oost-Timor. Interfet heeft de afgelopen dagen met verrassingsaanvallen

enkele stadjes weten in te nemen en daarbij tal van militeleden gearresteerd - hoewel de meesten wisten te ontsnappen.

Het doortastende optreden van de vredesmacht - in feite van de Australiërs - gaat Jakarta en de pro-Indonesische milities te ver. Eurico Guterres, leider van de pro-Indonesische milite Aitarak, eist dat Interfet de acties tegen de milities staakt en binnen drie we-

ken gevangen militeleden vrijlaat. „Anders gaat Aitarak tot wraakacties over”. Volgens de krant *Jakarta Post* hebben de milities een gevechtseenheid met raketten en andere zware wapens klaar staan om Interfet te lijf te gaan. De gevechtsgroep zou zo groot zijn als een bataljon, dat in Indonesië gemiddeld 650 militairen telt. Daarnaast zouden 10 000 gewapende strijders in West-Timor klaar staan. De woordvoerder van het Indonesische leger sprak onlangs zelfs van 50 000 militeleden, van wie een deel is getraind door de Kopassus.

Voor het eerst in lange tijd liet ook de gewapende arm van de Oost-Timorese onafhankelijkheidsbeweging, Falintil, van zich spreken. Falintil-strijders doodden elf pro-Indonesische paramilitairen, die zij verantwoordelijk achtten voor de moord zondag op een groep hulpverleners en een journalist.

Op instructie van haar leider Xanana Gusmao heeft de pro-onafhankelijkheidsbeweging de afgelopen tijd nauwelijks gereageerd op de gewelddaden van milities en leger. Falintil heeft zich zo terughoudend opgesteld, juist omdat zij vreest dat de anti-onafhankelijkheidsmilities en Indone-

sië er op uit zijn de Falantil-strijders uit hun tent te lokken en zo een burgeroorlog te ontketenen.

Gusmao sprak gisteren met de secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, over de toekomst van een onafhankelijk Oost-Timor. Annan zal deze week ook met andere partijen, zoals de voormalige bezetters Portugal en Indonesië praten.

De vluchtelingenorganisatie van de VN, Unhcr, heeft gisteren met de lokale autoriteiten in West-Timor gesproken. Daar bevinden zich naar schatting 230 000 Oost-Timorese vluchtelingen die grotendeels zijn gedeporteerd.

Hoe dat in zijn werk is gegaan vertelden gisteren in Liquica, een kustplaats ten westen van Dili, enkele teruggekeerde bewoners. Drie weken geleden hadden militeleden en reguliere Indonesische militairen de bewoners van Liquica op het strand bijeengedreven en op boten richting West-Timor gezet. Tweehonderd mensen die weigerden, werden doodgeschoten. Anderen lukte het de bergen in te vluchten en konden het gisteren navertellen. De vraag is nu of Indonesië bereid zal zijn de gedeporteerde Oost-Timorezen naar huis te laten terugkeren.

Amerika geeft ernstige waarschuwing aan Jakarta

DILI - De VS eisen dat Indonesië geen geweld meer zal toelaten van milities en het leger op Oost-Timor. Anders dreigen „politeek isoleren en economische consequenties”.

Minister van defensie Cohen gaf die waarschuwing in de Australische stad Darwin, een dag voor zijn onthoofing in Jakarta met president Habibie, minister van defensie Wiranto en oppositieleider Sukarnoputri. De vondst van tien verkoolde lijken door een Britse tv-ploeg in een pick-up truck, bij Dili, onderstrepte de actualiteit van Cohens waarschuwing.

Indonesië zal niet toestaan dat de VN schendingen van de mensenrechten in Timor gaan onderzoeken. Minister Mutiadi van justitie zei dat Jakarta een eigen rechtbank daarmee zal belasten. De VN-commissie voor de mensenrechten riep maandag VN-chef Kofi Annan op een onderzoek-

De vredesmacht Interfet heeft bij een verrassingsaanval met helikopters bij Com, op 230 kilometer van de hoofdstad Dili, een grote wapenopslagplaats van de pro-Indonesische milities ontdekt. De vondst van automatische geweren, kapmesen, sabels en granaten is de grootste sinds het begin van de ontwapening van de strijdgroepen.

commissie in te stellen.

De VN stropen met het uitwerpen van voedsel boven Oost-Timor. Van de grote hoeveelheden proteïne in de biscuits krijgen de vluchtelingen buitje pijn. Van een driejarig kind moest een been worden afgezet, nadat het was getroffen door een voedselpakket.

De VN begonnen gisteren met het opereren van een burgerbestuur in Oost-Timor. Indoneste heeft ermee ingestemd. VN-manschapen zullen proberen basisvoorzieningen als water, stroom en sanitair weer te laten functioneren.

Onderzoek naar misdaden Oost-Timor

GENEVE - De VN-commissie voor de mensenrechten gaat een internationale onderzoekscommissie sturen naar Oost-Timor, om daar ter plekke bewijsmateriaal te verzamelen van de recent gepleegde schendingen van de mensenrechten.

Het sturen van zo een commissie is een eerste stap op weg naar een VN-Timor Tribunal. Alleen een tribunaal kan ook de daders van misdrijven berechten. De onderzoekscommissie heeft een beperkte taak: het verzamelen van bewijsmateriaal.

Het voorstel om een commissie te sturen, werd met uiterst krappe meerderheid van stemmen aangenomen in Genève, waar de VN-commissie voor de mensenrechten bijeenkwam. Van de 53 leden van de commissie stemden er 27 vóór. De stemming kwam nog als een verrassing, omdat eerder op de dag de tegenstellingen binnen de commissie zo hoog opliepen, dat commissievoorzitter Anne Anderson de bijeenkomst talloze malen moest schorsen. Voorgezeten door VN-ondersoekers naar Oost-Timor moeten Volgens juristen zal een besluit over het instellen van een Tribunaal nog veel meer discussie geven, omdat daarvoor instemming van de VN-veiligheidsraad nodig is.

Onderzoek VN naar gruweldaden in Oost-Timor

GENEVE, 28 SEPT. De Verenigde Naties hebben gisteren het initiatief genomen tot een internationaal onderzoek naar de schending van mensenrechten in Oost-Timor. Indonesië, dat zich verzet tegen zo'n onafhankelijk onderzoek, heeft woedend gereageerd.

Tot de instelling van een internationale onderzoekscommissie voor Oost-Timor wordt opgeroepen in een resolutie, die gisteren in Genève werd aangenomen door de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties. Het komende onderzoek, waarop sterk is aangedrongen door de Hoge Commissaris van de VN voor Mensenrechten, Mary Robinson, is mogelijk een eerste stap op weg naar de oprichting van een VN-tribunaal voor oorlogsmisdrijven in Oost-Timor.

Het aannemen van de resolutie, ingedrukt namens de lidstaten van de Europese Unie, draagt de relatie tussen Indonesië en andere Aziatische landen enerzijds en het Westen anderzijds goed te doen. Met Indonesië stemden onder andere China, India, Pakistan, de Filipijnen en Rusland tegen. Japan ontthield zich van stemming. Indonesië vindt een internationaal onderzoek overbodig en beteligenfendend het zelf onderzoek zegt te doen naar schendingen van mensenrechten. De Indonesische ambassadeur bij de VN in Genève, Hassan Wirajuda, haastte zich gis-

ten de Europese voorstellen te hard van toon. Ook over een militair geformuleerde tekst konden beide kampen het eerst niet eens worden. In die tekst gaf Europa complimenten aan Jakarta en aan de Indonesische Commissie voor de mensenrechten, een overheidsinstantie.

Jakarta noemt VN-resolutie niet bindend

landen vonden dat Indonesië zelf de onderzoekers kan leveren, met toevoeging van westerse waarnemers. De Europese Unie wilde een internationale commissie, met enkele Indonesische deelnemers. Het Europese standpunt won, met enige haken en ogen. Volgens de secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, „een internationale onderzoekscommissie met passende deelname van Aziatische experts samenstellen om, in samenwerking met de Indonesische nationale commissie voor mensenrechten, systematisch informatie te verzamelen over mogelijke schendingen van mensenrechten en daden die mogelijk een schending vormen van het internationale humanitaire recht in Oost-Timor“. Jakarta betreedt de resolutie meteen al als „niet bindend“, zodat nog moet blijken in hoeverre de Indonesische regering bereid zal zijn zijn medewerking te verlenen.

En luchtfoto van een dorp in het district Ermera, ten zuiden van de hoofdstad Dili, toont de geblakerde plekken waar eens hutten stonden. Het platteland van Oost-Timor blijkt nagenoeg ontvolkt. In sommige dorpen zijn 80 tot 90 procent van de huizen afgebrand.

'Leger Indonesië moordend weg uit Oost-Timor'

DILI - Na 24 jaar van bezetting is Indonesië gisteren uit Oost-Timor weggetrokken. Wel blijven er 1500 manschappen achter tot Jakarta in november de uitslag van het referendum (vóór onafhankelijkheid) ratificeert.

Wie nu verantwoordelijk is voor het gebied, is onduidelijk. Jakarta zegt de militaire controle te hebben overgenomen aan In-terfer. Peter Cosgrove, commandant van de Internationale troepenmacht, beklamt Indonesië nog als medeverantwoordelijk.

Intussen stapelen de beschuldigingen zich op dat het Indonesische leger tijdens zijn terugtrekking betrokken is geweest bij moordpartijen. Zo zouden de militairen zondag zeven katholieke geestelijken hebben vermoord.

De vader van de Oost-Timorese verzetsleider Gusmao blijkt in leven te zijn. Begin deze maand was bericht dat pro-Indonesische militairen hem hadden vermoord.

king betrokken is geweest bij moordpartijen. Zo zouden de militairen zondag zeven katholieke geestelijken hebben vermoord. De vader van de Oost-Timorese verzetsleider Gusmao blijkt in leven te zijn. Begin deze maand was bericht dat pro-Indonesische militairen hem hadden vermoord.

Her en der staan dorpen in brand

VERVOLG VAN PAGINA 1
Veel van de pro-Indonesische militie zijn vertrokken naar West-Timor. Toch zijn er hier en daar nog altijd groepjes van hen in Dili. Bovendien gonst het van de geruchten dat er milites terugkomen naar de stad. Veel vluchtelingen besluiten opnieuw weg te trekken.

Drie stofel en vermoed uitziende mannen komen om rijst vragen bij een klooster. Het zijn militieleden. „Dat is de man die mijn huis geplunderd heeft“, roept één van de buurtbewoners. De woede loopt hoog op. Een jongen staat een van de militieleden een bloedneus. De groeiende mening omsingelt het drietal. Australische militairen van de internationale troepenmacht staan er wat onwettig bij. „We moeten de Gurkha's inschakelen“, zegt één van hen. Deze gevreesde Britse elitetroepen van Nepalese afkomst beheersen verderop de straat vanachter minnuteus opgestapelde zandzakken. Uterende weg. „We leveren militieleden of vermeende militieleden uit aan onze superieuren. Wat er daarna gebeurt, is niet duidelijk“, zegt een Australier. De internationale troepenmacht heeft voortdurend geen mandaat om verdachten vast te houden en te berechten. Een juridische instantie is er niet.

De voedselvoorziening en medische zorg komen moeilijk op gang. Boven het ziekenhuis wappert de vlag van het Internationaal Rode Kruis. Het schone, opgetuimde gebouw doet onwerklijk aan in het geshavende Dili. „De eerste prioriteit is om alle voorziemingen te herstellen“, zegt het hoofd van de missie. Uit de heuvels wordt een man binnengebracht die op 11 september aan zijn voet gewond werd. Het vlees rond de wond is zo gaan rotten dat zijn voet waarschijnlijk geamputeerd moet worden.

Het Rode Kruis wil zo snel mogelijk medische zorg gaan geven aan de vluchtelingen, maar het is nauwelijks mogelijk de veel van

ter minst onder controle heeft. Stapje voor stapje probeert Interfer wat te krijgen op gebieden buiten Dili. Het is nog altijd onduidelijk wat zich daar afspeelt. Van westelijk Oost-Timor is al bekend dat de bevolking voor een groot deel is gedeporteerd en dat veel plaatsen zijn verwoest.

In het oostelijke deel was het langere tijd wat rustiger. Een buitenlandse hulpverlenert die per helikopter het oostelijke deel van Oost-Timor bezocht, is geschoot over de systematische en grootschalige vernieling die ook daar heeft plaatsgevonden. „De grote re plaatsen zijn vrijwel geheel verwoest, er zijn bijna geen mensen te zien. Die zijn gewlucht en houden zich verborgen“, zegt hij. „De vernielingen breiden zich nu uit naar het platteland. Op veel plekken staan de dorpen nog in brand.“

Interfer heeft de situatie allerninst onder controle

te gaan. De wegen zijn nog te gevaarlijk vanwege de activiteiten van milites en leger. En voor transport zijn helikopters nodig. In Dili is de veiligheids situatie langzaam aan het verbeteren, maar in sommige wijken is de sfeer nog altijd gespannen. Het hotel Turismo, waar veel buitenlandse journalisten verblijven, lijkt een belegerde vesting. Boven de ingang en op de muren zijn rollen prikkeldraad gespannen. Gewapende militairen met kogelvrije vesten en helmen controleren de ingang. Op de weg staan barrières.

In de avond is alles weer in rep en roer omdat de Australische lichtingdienst over sterke aanvallen op journalisten zullen plaatsvinden. Het blijkt loos alarm, maar de nervositeit maakt duidelijk dat de internationale troepenmacht Interfer, de situatie al-

Dili, stad van dolenden en gruwelverhalen

door Mirka Nijhuis
DILI - Een ondraaglijke geur van lijken hangt rond de karkassen van huizen in de wijk aan de rand van Dili. Trussen de puinhopen scharrelen magere jongemannen rond. Ze zijn uit de heuvels gekomen om eten te zoeken om te zien wat er van hun huizen over is.

Kluisvend op mango's die ze uit de bomen hebben gepikt, wijzen ze de put aan waarin het lichaam zich bevindt. De jongens weten nog een tweede huis in de buurt waar lijken liggen. Over de trap van een door brand aangevreten huis voert een bloedspoor naar binnen. In de achterkamer liggen twee dode lichamen in een onnatuurlijke kronkel. Volgens de omstanders zijn de bewoners op vier september neergeschoten en vervolgens het brandende huis ingestiept. Dat was de dag dat de uitslag van het referendum bekend werd gemaakt.

Dili, de hoofdstad van Oost-Timor, is een stad van zoekenden en dolenden, en van gruwelverhalen nu meer en meer bewoners terugkeren uit de heuvels. De meesten vluchten en begin september toen milites in het Indonesische leger steeds geweldadiger

We volgen het spoor van bloed

optraden tegen de bevolking. Francisco is megenrechteloos. Hij probeert in kaart te brengen wat zich in Dili heeft afspeeld. Aangeschingen loopt hij

door de wijk bekend om zijn sympathieën voor de onafhankelijkheidsbeweging. Hij onthaalt beginnende man met stuit op een aan, meer dood dan levend. „Liggend op de vloer naast een vaas vermintklijk. „Waar is mijn vrouw, waar zijn mijn kinderen“, kreunt de man drinken. Knijpt ineen bij elk geluid.

In een andere wijk treft Francisco vijfentwintig aan. „Ik heb nog geen masagruwen gezien, maar Oost-Timor is voor mijn gevoel nu al een soort killing fields“, zegt hij triest.

De bewijzen over moorden blijven vooralsnog in het luchtledige hangen. Het is ook nog te vroeg om vast te stellen wat het patroon in de moordpartijen is, maar vast staat dat veel gewone buurtbewoners het slachtoffer geworden zijn van het geweld. Talloze verklaringen wijzen erop dat niet alleen de door het Indonesische leger opgezette milities, maar ook het leger zelf wrede daden hebben gedaan.

Vetorecht VN achterhaald'

Van onze redactie buitenland
AMSTERDAM - Het vetorecht in de Verenigde Naties moet op de helling. Dat heeft minister Van Aartsen van buitenlandse zaken gezegd in een toespraak tot de Algemene Vergadering van de VN.

De organisatie dreigt volgens de minister haar prominente rol als bewaker van de wereldvrede kwijt te raken, als geen einde komt aan het recht van de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, Groot-Brittannië en China om VN-besluiten te blokkeren.

Van Aartsen vindt de tijd rijp voor herziening van het begrip 'nationale soevereiniteit'. Het VN-handvest besteedt veel aandacht aan het verbod op inmenging in conflicten binnen een staat, als die daar zelf bezwaar tegen maakt. „Maar daar staan vele andere verdragen tegenover. Tegenwoordig is er algemene consensus dat mensenrechten belangrijker zijn dan nationale grenzen“, zei de minister.

Hij mengde zich daarmee in een discussie die al de hele week aan de gang is in de Algemene Vergadering. Afgelopen maandag gaf VN-secretaris-generaal Kofi Annan de voorzet. Hij stelde dat de internationale gemeenschap niet mag blijven toekijken, als er sprake is van massale en systematische wrede daden.

Annan wees op het veranderde karakter van conflicten. Ging het vroeger vaak om internationale oorlogen, tegenwoordig broeit het van de bloedige interne conflicten waarbij burgers vaak slachtoffer worden van hun eigen regering of guerrillagroepen. Dat maakt bezinning op het begrip 'soevereiniteit' nodig, vindt Annan.

Kosovo was voorbeeld van een situatie waar een andere organisatie - de NAVO - het initiatief tot ingrijpen nam toen de VN daarover geen akkoord konden bereiken. In het geval van Oost-Timor dreigde weer een impasse, maar gaf Indonesië uiteindelijk toestemming voor ingrijpen.

De onmacht van de VN leidt in andere gevallen tot verschrikkingen zoals de genocide in Rwanda, betoogde Annan. Hij vindt ingrijpen door andere organisaties dan de VN niet bij voorbaat uit den boze. Maar ook bij die acties moeten de VN de leidende factor zijn, aldus Annan.

Anders dan Van Aartsen zei hij niets over het vetorecht van de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad. In het verleden zijn voorstellen voor VN-operaties geregeld getroffen door een veto.

Van Aartsen liet in New York overigens in het midden wat hij nu precies wil met het vetorecht. Hij wees uitdrukkelijk op de nadelen, maar ging niet zover om te pleiten voor afschaffing. De vijf zouden wellicht de mogelijkheid moeten krijgen om 'nee' te zeggen, zonder dat dat meteen de hele VN verlamt, vindt Van Aartsen. In een toelichting erkent de bewindsman dat een dergelijke ingreep niet van de ene op de andere dag is te realiseren. „Het is daarom zaak praktisch te werk te gaan.“

Hij sluit zich aan bij een voorstel van zijn Duitse collega Joschka Fischer, om de permanente leden in ieder geval te verplichten het gebruik van hun veto publiekelijk te onderbouwen met argumenten.

Wellicht voor intern, Nederlands gebruik deed Van Aartsen opnieuw zijn best te laten zien dat de televisiebeelden van 'menselijk leed' ook hem beroeren. „Mensen zijn beter geïnformeerd en verwachten dus steeds meer. Daartegenover staat de diplomatie met haar vertrouwde respectabele instrumenten, die echter ook zwaar en langzaam zijn. In de moderne wereld komt het menselijk leed via de elektronische snelweg, terwijl de diplomaten nog steeds over een wandelpad gaan.“

In Nederland ontstond twee weken geleden opschudding nadat Van Aartsen had gezegd dat effectief buitenlands beleid niet gebaseerd kan zijn op de 'primaire emoties' die televisiebeelden oproepen.

Oost-Timor ontvolkt

BAUCAU/DILI - Het platteland van Oost-Timor blijkt volgens eerste onderzoeken van de Verenigde Naties nagenoeg ontvolkt te zijn.

De verwoestingen in de gebieden buiten de hoofdstad blijken veel omvangrijker te zijn dan gevreesd en mogelijk zelfs groter dan in Dili zelf. VN-medewerkers die vanuit vliegtuigen de toestand op het platteland enigszins in kaart probeerden te brengen zagen dorpen die door een maand van bruut geweld voor

een groot gedeelte in de as zijn gelegd. De woordvoerder van de VN-missie Unamet zei dat uit de verwoestingen kan worden opgemaakt dat er nog maar heel weinig mensen in de dorpen kunnen zijn achtergebleven. Een VN-team dat begeleid door een zesttal pantserswagens van de vredesmacht Interfet per auto op onderzoek ging langs de noordelijke kust van Dili naar de tweede stad Bacau, ontdekte dat er in dat hele gebied nauwelijks nog mensen aanwezig zijn. Gevreesd wordt dat de Indonesiërs aan-

zienlijk meer Oost-Timorezen hebben gedeporteerd dan aanvankelijk werd gedacht. In de eerste elf nagenoeg geheel afgebrande plaatsen waar het konvooi doorreed, werd niemand gezien, pas in de plaats Manatuto werden mensen gevonden. Honderdduizenden Oost-Timorezen vluchtten uit angst voor de moordlustige door het Indonesische leger gesteunde milities naar de omliggende heuvels. Tot nu toe schatten de VN dat de Indonesiërs zo'n 150.000 mensen hadden overgebracht naar West-

Timor. Ongeveer een half miljoen mensen zouden de heuvels zijn ingevlucht. De VN-hulpverleners waren geschokt dat er tot nu toe zo weinig van hen zijn teruggekeerd. Ongeveer honderd leerlingen van het seminarie van de jezuïeten in Dili zijn zaterdag in de Oost-Timorese hoofdstad teruggekeerd. Zij behoren tot de eerste Oost-Timorezen die onder begeleiding van het Indonesische leger uit West-Timor naar de zwaar gehavende hoofdstad zijn teruggegaan.

RTR

Soeharto kon z'n gang gaan

Oost-Timor
H. H. Ong

De moordpartijen en vernielingen op Oost-Timor zijn - hoe afschuwelijk ook - een klein incident vergeleken met wat het Indonesische leger onder de bloedorstige generaal Soeharto in 1965 en 1966 in heel Indonesië heeft gepest. De VS en West-Europa zwegen, toen Soeharto meer dan een half miljoen mensen op beestachtige wijze aflachtte. En nog erger: Soeharto heeft kunnen moorden en vernietigen en daarna ruim dertig jaar lang de mensenrechten kunnen schenden dankzij geld en wapens van Amerika en de Europese landen, inclusief Nederland.

Besef dit goed alvorens een oordeel te vellen over de gebeurtenissen van nu: ruim dertig jaar hebben deze westerse democratische regeringen de bloedorstige generaal en zijn soldaten de hand boven het hoofd gehouden, in plaats van hem voor een tribunaal te dagvaarden. De prima causa is de schijnheiligheid van de westerse regeringen die preken over vrede en tegelijkertijd maar al te graag wapens verkopen om die vrede met voeten te laten treden. De Iraakse leider Saddam Hoessein werd gestraft omdat hij Koeweit bezette en de mensenrechten

schond, maar Soeharto mocht Oost-Timor bezetten en er flink huishouden. Wanneer erkennen westerse democratische regeringen - helaas de machtige der aarde - openlijk dat zij een onsmakelijk rechtsgevoel hebben?

Alleen door de geldkraan dicht te draaien en de wapenexport naar Indonesië te stoppen - waardoor het leger niet meer oppermachtig is - kan de bevolking van Oost-Timor onmiddellijk geholpen worden. Ik ben ervan overtuigd dat de vredestroepen op Timor geen tegenstand zouden ondervinden, als generaal Wiranto door het Pentagon gedwongen was zijn soldaten plus de bijbehorende milities onmiddellijk uit Oost-Timor weg te halen. Wapengekletter kan waar dan ook op deze wereld slechts gestopt worden door het Pentagon.

De grote vraag is of de democratische VS en de westerse regeringen benen hebben die sterk genoeg zijn om de 'onwilde' te dragen: een Indonesië zonder een oppermachtig leger. Dat hoeft dan immers niet meer voortdurend gevoed te worden met buitenlandse wapens. Anders geformuleerd: Is westerse democratie denkbaar zonder hypocrisie? Zolang deze vraag negatief wordt beantwoord, zal het Oost-Timorese volk onder onrecht lijden.

H. H. Ong is lezer te Utrecht

en dur door groei economie

analyse

Wim Schoutens

AMSTERDAM - De recessie die de Japanse economie jarenlang teisterde, lijkt voorbij. Over de eerste zes maanden van het jaar was er althans een kleine economische groei. Maar de broos het herstel ook nog, de wal dreigt het herstel te keren. Want door het herstel vertrouwen is de yen, Japanse nationale munt, verduurd worden.

Die te dure yen is uiteraard zeer nadelig voor de exportpositie van de Japanse bedrijfsleven. Vandaar dat met meer dan normale bangstelling wordt gekoken naar de Japanse centrale bank. Maar de Bank van Japan blijkt niet in staat te zijn om de munt naar meer normale verhoudingen terug te brengen.

Dwaardstijging van de yen verpoopt onstuimig. Sinds 10 juni toont de regering in Tokio tot verrassing van velen bekendmaking dat de Japanse economie in het eerste kwartaal met twee procent was gegroeid, is de koers van de munt al met 14 procent gestegen, tot circa 104 yen per dollar. Valutahandelaren houden rekening mee dat de munt goedig zelfs door de psychologisch belangrijke grens van 100 dollar zal schieten.

Een belangrijke reden voor de explosie is het herstel van de economie dat het herstel zal leiden tot stij-

gende winstcijfers in het Japanse bedrijfsleven. Om die reden is op de effectenbeurs van Tokio een ware run op aandelen ontstaan. De Nikkei is liefst met 28 procent gestegen. Omdat ook veel buitenlandse beleggers naar Japan terugkeren en Japanse aandelen in yen worden afgerekend, is er op de valutamarkten grote vraag naar deze munt.

Daarnaast voorspellen analisten dat ook de rente in Japan op termijn zal gaan stijgen. Zij wijzen daarbij op de snel oplopende Japanse staatsschuld, als gevolg van de omvangrijke steunacties waarmee Tokio de nationale economie poogt op te peppen. Die renteverwachting maakt de yen ook voor speculanten, extra aantrekkelijk.

De Bank van Japan heeft zich de afgelopen maanden behoorlijk ingespannen om de waarde van de yen af te remmen. Zo bracht de centrale bank tot negen keer toe, en in totaal naar schatting al voor 35 miljard dollar, aan yen op de markt. Een enkele keer had de Bank van Japan daarbij de steun van de centrale banken in Europa en Amerika, die eveneens yens verkochten. Maar ondanks de enorme omvang van deze interventies, zette de opmars van de munt zich vrijwel ongestoord voort.

het falen van dit monetaire instrument is het nog altijd slecht functioneren van het Japanse bankwezen. Hoewel de meeste banken, door eerdere overheidsmaatregelen, niet langer op het

punt van faillissement staan, weigeren zij geld uit te lenen aan bedrijven die er in hun ogen minder goed voorstaan. Bedrijven die daarentegen wel winstgevend zijn, gebruiken hun kasmiddelen om uitstaande schulden af te lossen.

De miljarden aan yens die de centrale bank in het bankwezen niet in de economie terecht gekomen. Nog grotere hoeveelheden yens in omloop brengen, zou vermoedelijk opnieuw nauwelijks effect sorteren en bovendien de inflatie kunnen aanwakkeren.

Ook een rente-verlaging, het andere belangrijke middel ter beschikking staat om de eigen munt minder aantrekkelijk te maken, is in de Japanse situatie van geen enkele betekenis. Het tarief voor kortlopende leningen had de bank namelijk in februari al op iets boven nul procent gebracht. En nu geldlenen in Japan al vrijwel niets meer kost, is de centrale bank ook op dit terrein uitgepraat.

De sterk opgelopen koers van de yen trekt ook internationaal de aandacht. Dit weekende staat het probleem op de agenda van de halfjaarlijkse top van de zeven grote industrielanden. Het is echter onwaarschijnlijk dat de G-7, tijdens het beraad in Washington, veel kan uitrichten. Het probleem zit in Japan, en als de Japanse centrale bank zelf al geen uitweg ziet, lijkt een interventie van de VS en andere leden van de G-7 helemaal kansloos.

president Polen

VARSOVIE - De presidenten, Aleksander Kwasniewski, het middelpunt van een ronderoers beschuldigen hem van dat hij vorige week te een bezoek aan de Russische den Katyn en Charkov was. Verscheidene Poolse televisiestations hebben beelden van een wankelende Kwasniewski toond. In de bossen van Katyn liggen duizenden Poolse officieren begraven, die door Stalin's heime politie zijn vermoord. De rechtse pers vindt het gedrag van de president ongehoord.

advertentie

AVRO en Concertgebouw presenteren
26 september
Grote Zaal
11 uur

Zin in klassiek?

Radio Kamerorkest
Groot Omroepkoor
Roy Goodman dirigent
Sophie Daneman sopraan
Mark Padmore tenor

Boyce - Solomon

Toegangsprijs f 25,- (CJP f 12,50)
Kassa 020-6218345
Uitlijn 0900-0191 (7 p.m.)

AMSTERDAM - ERCHAVES

Milities in heel Indonesië actief

Oost-Timorezen worden in hele archipel getreiterd

Van onze redactie buitenland
AMSTERDAM - De terreur van de pro-Indonesische milities beperkt zich niet tot het eiland Timor. Oost-Timorezen op Java, Bali en andere eilanden worden opgejaagd en bedreigd. Dat concluderen mensenrechtenorganisaties uit verhalen van ooggetuigen.

De organisatie Kerken in Aktie ontving berichten van medewerkers in Indonesië over Oost-Timorese studenten die in Jakarta, Bandung en Denpasar worden lastig gevallen door pro-Indonesische strijders. In Jakarta zitten ongeveer 3.000 studenten uit Oost-Timor, in Bandung 300 en in Den-

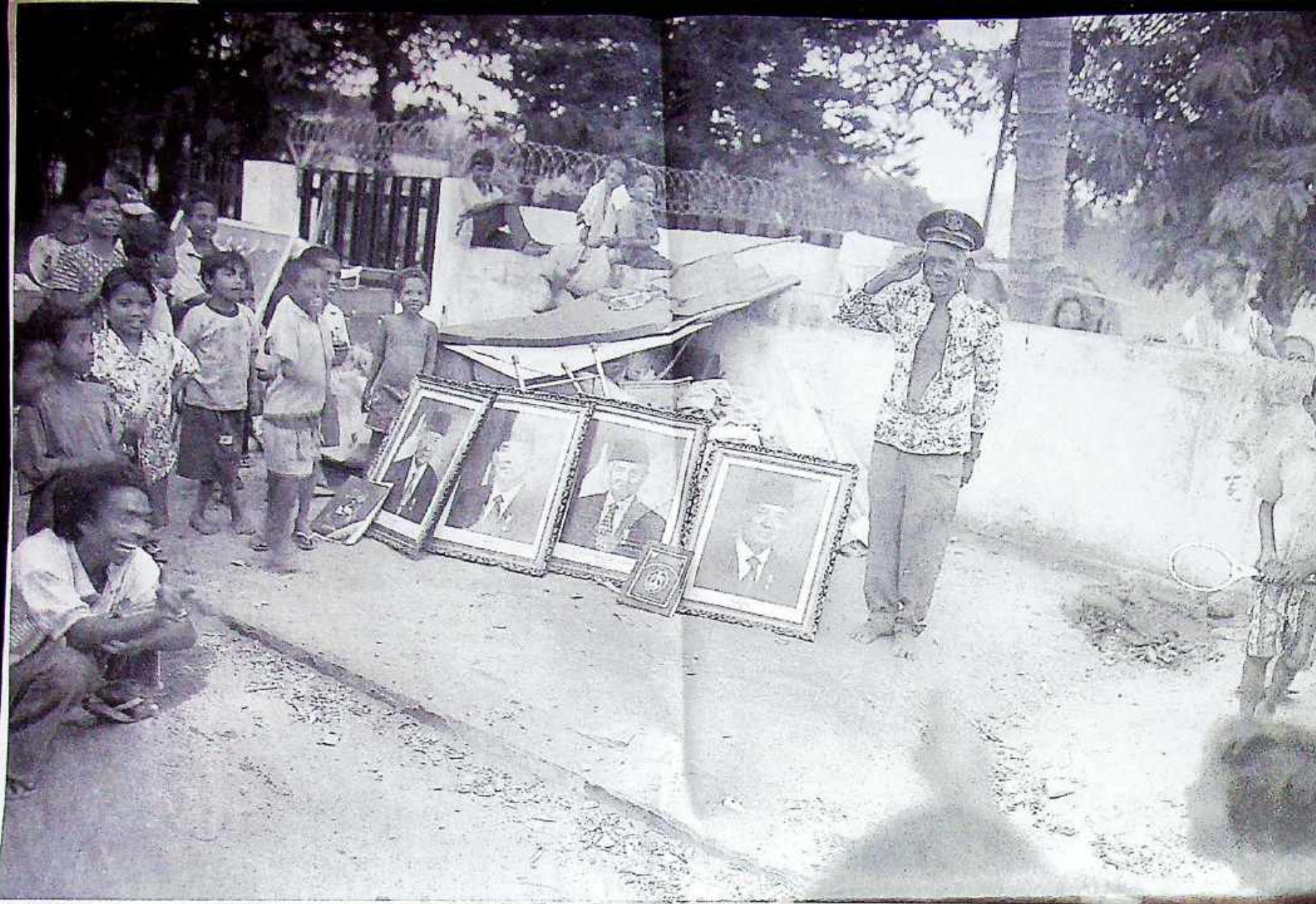
pasar (op Bali) 700. Het totaal aantal vluchtelingen op Java en Bali schat Kerken in Aktie op 7.500.

Amnesty International meldde gisteren in een rapport dat op 11 september 35 Oost-Timorese vluchtelingen zijn vermoord aan boord van een schip. Ze waren op weg naar Kupang, de hoofdstad van West-Timor. Ooggetuigen zagen dat hun lichamen overboord werden gegooid.

Oost-Timorese onafhankelijkheidsactivisten denken dat milities en Indonesische militairen proberen het westelijke deel van Oost-Timor te ontdoen van alles en iedereen die maar voor de onafhankelijkheid is. Nu ze niet kunnen voorkomen dat Oost-Ti-

mor onafhankelijk wordt, zouden ze eropuit zijn Oost-Timor op te delen. Ze willen dat het stuk dat grenst aan West-Timor bij Indonesië blijft. Medewerkers van de VN die gisteren een verkenningsvlucht boven het westelijke deel van Oost-Timor uitvoerden, bevestigden dat het daar een verlaten woestijn is en dat daar nog maar heel weinig mensen zijn.

Maar het is onmogelijk na te gaan of deze vermoedens kloppen, vanwege de constante dreiging van de milities in het gebied. Ook hulpverleners ondervinden daar veel hinder van. Indonesische soldaten hebben gisteren twee vrachtwagens met voedsel overvallen.

Timorese vluchtelingen amuseren zich in Dili met een serie portretten van de vier presidenten van Indonesië, inclusief de huidige president Habibie. (Foto Ilkka Uimonen)

De leugens van een non in Timor

Zuster Marlene had tot twee weken geleden nooit echte angst gevoeld in Oost-Timor. Maar toen kwamen de milities aan bij het klooster waar vluchtelingen en rebellenleiders zich schuilhielden.

Door DOUG STRUCK

DILI, 25 SEPT. Vier keer kwamen leden van de gewapende milities het klooster van de Dochters van Maria Hulp der Christenen in Oost-Timor doorzoeken op leiders van de onafhankelijkheidsbeweging. Vier keer hield zuster Marlene Bautista vol: „Er zijn hier alleen vrouwen en kinderen.” Dat was een leugen. Zuster Marlene en de andere nonnen van het klooster huisvestten niet alleen 106 doods-bange vluchtelingen maar hielden ook vooraanstaande leden van de Oost-Timorese onafhankelijkheidsbeweging verborgen. Waren deze laatste ontdekt, dan waren ze vrijwel zeker gedood, en wellicht de nonnen ook. Achtien dagen lang, terwijl buiten de kloostermuren het eiland brandde, behoedden de nonnen hun onderduikers met list en koelbloedigheid. Een keer toen een razziafloeg van de milities kwam, plensden de nonnen tot exclusieve koffie.

vloer weer droog, kwam het Indonesische leger onverwachts op bezoek.

„We hadden alles net opgedweild, maar we gooiden de vloer weer nat en grepen de dwielen”, vertelt Marlene giehelend.

Zuster Marlene (38), geboren in de Filippijnen en opgegroeid in Californië, viert deze maandag de komst van een internationale vredesmacht in Oost-Timor, door samen met andere nonnen hun eerste verse voedsel sinds weken te gaan halen. „We komen groente plunderen”, lacht ze. Als het eerste konvooi VN-trucks arriveert, juichen en applaudisseren de nonnen.

Zuster Marlene, sinds 1988 als missiezuster in Oost-Timor, wil de namen van de activisten die in het klooster schuilen niet noemen, omdat dat nog te gevaarlijk voor hen zou zijn. Het klooster zit nog vol vrouwen en kinderen die hun toevlucht hebben gezocht bij de nonnen toen hun wereld op zijn kop werd gezet.

Het geweld begon op 4 september, toen bekend werd dat bij het referendum op 30 augustus een overweldigende meerderheid voor de onafhankelijkheid had gestemd. Die dag stroomden zo'n vierhonderd angstige Oost-Timorezen naar de nonnenschool nabij het vliegveld. Zuster Marlene dacht dat hun angst overleefde. Ze verwachtten serien, maar dit beslist „Deze mensen leonden Indonesisch en wat doodsangst or twee weken nog gevoeld.”

Na zonsopgang verzamelden zich leden van de anti-onafhankelijkheidsgezinde milities die door het Indonesische leger worden gesteund, zich bij de school en riepen tegen de vluchtelingen: „Aanhangers van de onafhankelijkheid, laat je gezicht eens zien!” De vluchtelingen doken ineen van angst. De nonnen deden het licht in de school uit en zagen rondom hen het vuur op slaan.

„Ik zag hoe de militie van deur tot deur ging”, vertelt zuster Marlene. „Eerst sloegen en traptten ze ramen en deuren in. Toen roofden ze alles – banken, tafels, stoelen,

„Het is echt een wonder dat we nog leven”

kleding. En toen staken ze het huis in brand.”

De volgende dag, terwijl het schieten voortduurde, brachten ze de vluchtelingen over naar het mannenklooster naast de school, dat hogere muren heeft. Onderweg werd zuster Marlene aangesproken door Elvis Gusmao, een neef van Xanana Gusmao, de leider van de Oost-Timorese onafhankelijkheidsbeweging.

„Hij zei: ‘Ze zoeken me om me te vermoorden. Ik heb mijn vrouw en mijn zoontje van vijf maanden al naar het leger gebracht en ze gevraagd om hen te beschermen. Toen ben ik weggerend’, herin-

nerst zuster Marlene zich. „En hij zei: ‘Wilt u me naar het VN-hoofdkwartier brengen?’”

Hij was echt in paniek. Hij ging achterin de auto zitten. Ik vond het maar raar”, vertelt ze. Maar toen kregen militieleden op een motor haar passagier in het oog en gebarnd naar een vrachtwagen vol met hun kameraden dat die hen moesten tegenhouden. „Gusmao zei: ‘Zuster, u moet gas geven.’ Ik reed zoals ik nog nooit gereden had”, zegt ze. „Ze schoten op me. Ik wist niet wat me overkwam. Het was voor het eerst van mijn leven dat er iemand op me schoot. Het is maar goed dat ze zo slecht schieten.”

Die dag verhuisde ze naar het klooster, in de overtuiging dat het maar een paar dagen zou duren. „Ik nam, voor twee dagen kleren mee.” Maar naarmate het schieten voortduurde en steeds meer huizen in vlammen opgingen, meldden zich nog eens 400 vluchtelingen bij het klooster.

„We baden veel. Als het schieten begon, gingen wij bidden”, vertelt ze. Ze sliepen op de vloer uit vrees voor rondvliegende kogels. Om de milities van zich af te houden, moest ze soms glashard zijn. Een gewapende razziafloeg wilde de kloosterauto vorderen. „Ik zei: Nee, dat gebeurt niet”, herinnert ze zich. Ze had gezegd dat ze dat eerst maar eens met hun plaatselijke legercommandant moesten bespreken. De militiejongens dropen af.

Na vier dagen in het klooster vluchtten de meeste gezinnen uit wanhoop de nabijgelegen bergen

in. Enkele mannen probeerden 's nachts in de stad nog wat te fourageren. De Indonesische militairen, die stellingen hadden betrokken in huizen rondom het klooster, vurdten de hele nacht op elke schim die ze zagen.

Zo doodden ze ten minste twee mensen, zegt zuster Marlene. Voordat de militairen de huizen woensdag ontruimden, hebben ze een lijk in een zak gestopt en meegenomen, vervolgt ze. Het andere lieten ze liggen, en enkele uren nadat de soldaten waren vertrokken, bracht zuster Marlene een journalist 200 meter de steile heuvel op. Daar lag in een rotsspleet het lijk van een man – aangetast door honden en de tropische hitte, nog gekleed in een Nike sweatshirt en sportschoenen. „Het is echt een wonder dat we nog leven”, zegt zuster Marlene. „We waren zo bang. De kinderen waren zo bang dat ze geen woord zeiden. Pas nu beginnen ze weer rumoer te maken. De kinderen waren fantastisch. Het is of ze een zesde zintuig hebben. Ze huilden als de Indonesische soldaten kwamen, maar toen kwamen de VN-soldaten en de kinderen strekten hun handen naar hen uit.”

Maandag vroeg ze de kinderen iets te tekenen waarvoor ze dankbaar waren. Alle tekeningen tonen, vol kinderlijk optimisme, een kleurrijk huis met een gele zon. En op bijna allemaal staat iets geschreven, zoals: „Ik ben dankbaar omdat ik nog leef. Ik ben dankbaar dat ik niet dood ben gegaan.”

Copyright LA/WP-service

„Het bosachtige uitstraling”

dat een kapvergunning was afgegeven, is men meteen met kappen begonnen. Normaal hoort er een bezwaarprocedure te zijn van zes weken na afgifte van de vergunning.” Zodra hij merkte dat er gekapt werd, waarschuwde Van Kerkhof de politie. „Voordat de politie er was, lagen de bomen al plat.”

Volgens gemeentewoordvoerder Robert Scholten is alles verlopen volgens de voorschriften. „Er was alleen onduidelijkheid over grote struiken die er stonden. Of die nu wel of niet onder de kapvergunning vielen.”

Volgens Van Kerkhof ging het echter om een stuk bos, dat onder de boswet valt. „De wijk ligt aan de rand van de stad. Er stonden bomen met een diameter van 20 tot 30 centimeter. De gemeente had eerst toestemming moeten vragen aan de provincie.”

Maar volgens Scholten moet hij dat anders zien. Het ging om een 'bosplantsoen'. „Als je het ziet tegen de achtergrond van de bosrijke omgeving waar de wijk tegenaan ligt, heeft het weliswaar een bosachtige uitstraling, maar het ging echt om een plantsoen.”

Van Kerkhof is ervan overtuigd dat er sprake is van boze opzet. Volgens hem speelt de gemeente onder één hoedje met de eigen-

naar, de firma Apeldoorn-Holland B.V. Hij vermoedt dat deze zich gemeentelijke grond heeft toegeëigend op onrechtmatige wijze. „Er heeft volgens ons een uitruil van belangen plaatsgevonden.” De belangengroep is in hoger beroep gegaan tegen de gemeente.

„Tijdens de raadscommissievergadering”, vertelt Van Kerkhof, „werd over de tennishal gezegd dat vragen over de bouwvergunning niet terzake deden, omdat het niet om een gebouw ging, maar om een overdekt sportterrein.” Van Kerkhof repliceerde hierop dat zijn broer pluimveehouder is en duizend kippen houdt. „Dan is dat zeker een overdekt weiland.”

Bij vragen over het niet naleven van de bouwvergunning verwijst voorlichter Scholten naar het onderzoeksrapport. „De gemeente heeft oorspronkelijk vijf honderd vierkante meter grond aangeboden. Daarvan had de eigenaar er tweehonderd nodig. Later bleken dat er driehonderd te zijn. Dat is nog altijd minder dan de oorspronkelijke vijfhonderd.”

Verantwoordelijk wethouder M. van der Tas laat via de woordvoerder weten dat er procesmatig niets is fout gegaan, maar geeft ruitertlijk toe „dat de communicatie belabberd was”.

Marco Ploeger

Centrale bank Japan doet niets aan hoge koers yen

Van onze redactie economie
AMSTERDAM – De Japanse centrale bank heeft de politieke roep voor extra maatregelen om de koers van de dure yen af te zwakken aan zijn laars gelapt. Het bankbestuur besloot gisteren niets te doen. De kans op internationaal ingrijpen lijkt nu verkeken.

Tegen de verwachting in besloot het bestuur van de centrale bank om de monetaire teugels niet te laten vieren. Bewindslieden van het ministerie van financiën hadden kort ervoor nog een dringend appél tot de bankiers gericht om in ieder geval een symbolische daad te stellen. Dat zou de internationale partners in de G-7, vooral de aarzelende Verenigde Staten, gewilliger maken om de helpende hand uit te steken.

De dure yen dreigt het economisch herstel af te remmen, juist nu Japan weer uit het dal van de Aziatische crisis klimt. De export en daarmee het bedrijfsleven ondervinden er grote hinder van. Onder het motto dat een betere positie van de Japanse munt in het belang is van de wereld-economie, was onderminister Kuroda (internationale financiën) vorige week al naar Washington gereisd om steun voor een internationale

aanpak te verwerven. Maar die inspanningen lijken nutteloos te zijn geweest nu de eigen centrale bank niets heeft gedaan om aan te tonen dat Japan ook zelf zijn steentje bijdraagt.

Het is een slag in het gezicht van het ministerie van financiën en legt het conflict bloot tussen de politiek en de bankiers over het monetaire beleid. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt overigens pas sinds vorig jaar bij de bank en niet meer bij Financiën. Zoals elders in de wereld onderstrepen ook de Japanse centrale bankiers graag hun onafhankelijkheid door niet voor politieke druk te buigen.

Al voor hun vergadering van gisteren hadden de bankiers laten weten weinig te zien in extra maatregelen met de huidige rentestand die in feite op nul staat. Na het urenlange beraad stelden ze in een verklaring dat ze „geen stappen konden nemen waarvan het doel en effect niet uit te leggen zijn”. Veel geldhandelaars en investeerders hadden erop gerekend dat de bank het geldaanbod flink zou opvoeren. In afwachting daarvan was de koers van de yen ten opzichte van de dollar de afgelopen dagen licht gedaald. Direct na de verklaring van de bank steeg hij weer met 2 procent.

Amnesty hekelt ere-moorden Pakistan

Van onze redactie buitenland
AMSTERDAM – Nog steeds worden in Pakistan honderden vrouwen vermoord om de familie-er te redden. De daders, schrijft Amnesty International vandaag in een rapport, komen velden voor de rechter.

„Vrouwen en meisjes sterven door toedoen van hun echtgenoten, vaders en broers. Ze worden slachtoffer van marteling, mishandeling en moord. Daarmee worden hun meest fundamentele rechten geschonden.”

Amnesty International levert in het rapport kritiek op de Pakistaanse regering.

Een Australische soldaat van de internationale vredesmacht in Oost-Timor patrouilleert in een straat in Dili. In de stad werden gisteren huizen in brand gestoken, vermoedelijk door pro-Indonesische milities, die de buitenlandse troepenmacht steeds meer uitdagen. (Foto Reuters)

Geweerschoten in Dili Milities ^g provoceren vredesmacht

DILI, 23 SEPT. De vredesmacht voor Oost-Timor is vandaag voor het eerst geconfronteerd met openlijke vijandigheden van pro-Indonesische milities en Indonesische soldaten.

Volgens de commandant van de Britse eenheid in de internationale vredesmacht, brigadegeneraal David Richards, zijn pro-Indonesische milities in Dili begonnen met het „uitdagen en uittesten“ van buitenlandse soldaten. Hij zei dit vanochtend na een incident waarbij „vermoedelijk Indonesische soldaten“ in de lucht begonnen te schieten, vlak nadat ze met drie vrachtwagens een controlepost van Britse Gurkha's waren gepasseerd. Ook elders in Dili waren geweerschoten te horen en werd melding gemaakt van provocerende acties van pro-Indonesische milities en mogelijk Indonesische soldaten die zich bij hen hebben aangesloten. In geen enkel geval hebben soldaten van de internationale vredesmacht teruggeschoten of zijn er gewonden gevallen, volgens zegglieden van de vredesmacht.

Gisteren werd al gezegd dat er aanwijzingen zijn dat pro-Indonesische milities beginnen terug te keren naar Dili. Leden van die milities en of met hen sympathiserende Indonesische soldaten worden ook verantwoordelijk gehouden voor de dood van de Nederlandse journalist Sander Thoenes.

De Australische commandant van de vredesmacht, generaal

gen te maken over de terugkomst van pro-Indonesische strijdgroepen die eerder zijn uitgeweken naar West-Timor. Hij zei berichten daarover te onderzoeken, maar beklemtoonde dat de internationale vredesmacht geen mandaat heeft om in het grensgebied van West-Timor te opereren. In verband met de verslechterende veiligheidssituatie wil Cosgrove dat er snel meer militairen vanuit Darwin naar Oost-Timor worden overgebracht. De Australische regering is teruggekomen op de eerdere uitlating van premier Howard dat de Australische soldaten hun missie al voor Kerstmis zullen hebben beëindigd. Volgens minister van Defensie Moore is een langere aanwezigheid vereist.

De leiding van de vredesmacht maakt zich vooral zorgen over het handhaven van veiligheid en orde als de reguliere Indonesische strijdkrachten zich hebben teruggetrokken en er onvoldoende buitenlandse militairen aanwezig zijn om controle uit te oefenen. Jakarta heeft vanochtend de staat van beleg voor Oost-Timor opgeheven. Het Indonesische leger zal zijn verantwoordelijkheden zo snel mogelijk aan INTERFET overdragen. (Reuters, AP, AFP)

Oost-Timor blijkt nog steeds zeer onveilig

Checken ging bij Thoenes vóór alles

Vermoorde journalist

Wilma Kieskamp

Van onze redactie buitenland
AMSTERDAM - Hoewel de Australische militairen van de internationale vredesmacht op Oost-Timor weinig tegenstand ondervinden zijn grote delen van het eiland nog buitengewoon onveilig.

De internationale vredesmacht Interfet in Oost-Timor is gisteren verder uitgewaaid vanuit de hoofdstad Dili. Doel is corridors te scheppen om hulp te kunnen aanvoeren voor de tienduizenden hongerende Oost-Timorezen die uit hun huizen zijn gevlucht. De wijk waar de dinsdag vermoorde journalist Sander Thoenes is gevonden, Becora, staat bekend als zeer anti-Indonesisch en werd kort na het referendum over onafhankelijkheid door milities overvallen. De meeste huizen zijn geplunderd en in brand gestoken en bijna alle bewoners zijn de bergen in gevlucht.

De leider van de vredesmacht Cosgrove verklaarde gisteren dat de toegenomen militie-activiteit „tot op zekere hoogte gepaard” met de terugtrekking van de Indonesische militairen. Hij maande de honderden journalisten die naar Dili zijn gekomen, zich voorlopig niet buiten het blikveld van de vredesmilitairen te begeven.

Ondanks waarschuwingen van de Internationale Federatie van Journalisten (IFJ) dat Oost-Timor nog lang niet veilig is zijn de afgelopen dagen veel journalisten naar Oost-Timor gereisd. Velen van hen hebben gisteren na de moord op hun Nederlandse colle-

ga hun koffers weer gepakt en de vredesmacht en hun ambassades om een veilige aftocht gevraagd.

Trouw-verslaggeefster Minka Nijhuis kwam gisteren in Dili aan vanuit het Australische Darwin. Zij wil nog in Dili blijven. Zij noemt de situatie in de stad nog steeds „zeer onveilig”, omdat Indonesische militairen en milities zich nog steeds nadrukkelijk in de straten manifesteren. „Op het vliegveld van Dili is de internationale troepenmacht indrukwekkend aanwezig. Maar eenmaal aangekomen in de stad, schrok ik. De VN-macht is er ook nog maar zo kort. De troepenmacht heeft nog maar twee locaties in handen: de voormalige VN-compound en de straten rond het hotel Turismo, waar de buitenlandse pers verblijft. Daarbuiten heerst nog steeds de anarchie. Pas de komende dagen kan de troepenmacht zijn gezag over de stad uitbreiden. Maar nu is het nog steeds veel te gevaarlijk om zonder begeleiding op pad te gaan.”

Zelf bezocht zij gisteren een improvisieerd vluchtelingenkamp met vijfhonderd vrouwen en kinderen, die bij een groep nonnen hun toevlucht hebben gezocht. De vluchtelingen zijn de afgelopen dagen bedreigd door pro-Indonesische milities.

De VN hervatten de voedseldroppings. Ook in Dili zelf heerst honger. Enige duizenden uitgehongerde mensen bestormden daar een voedselpakhuis. Zij overmeesterden Indonesische bewakers en sleepten het voedsel naar buiten.

AMSTERDAM - Hij was niet 'naïef', en was wel eerder in gevaarlijke omstandigheden op reportage geweest. Zijn opdrachtgever, de zeer respectabele Engelse krant *Financial Times*, zag ook liever niet dat verslaggever Sander Thoenes het gevaar opzocht. De dood van Thoenes (30) bewijst opnieuw hoe nietsontziend de daders van het geweld op Oost-Timor zijn. Niemand is veilig.

De Nederlandse freelance was nog geen 24 uur in Dili toen hij werd vermoord. „Hij wilde er heel graag heen”, zegt Oscar Garshagen, hoofdredacteur van *Vrij Nederland*, de Nederlandse opdrachtgever van Thoenes. Bij VN heerst verslagenheid. „Wij kennen hem als iemand die altijd zeer voorzichtig te werk ging.” Vrij Nederland vertrouwde hem volledig toe om zelf in te schatten hoe gevaarlijk het was om op reportage te gaan in Dili.

Sander Thoenes werkte sinds 1997 in de Indonesische hoofdstad Jakarta als correspondent voor *Vrij Nederland* en, vooral, de *Financial Times*. De Britse krant beschouwde Thoenes als een van zijn veelbelovendste redacteuren. Op nog maar 30-jarige leeftijd had Thoenes een reputatie opgebouwd als een van de meest gezaghebbende buitenlandse journalisten in Jakarta. En als iemand die niet alleen uitblonk in beschouwingen, maar ook in onthullingen.

Nog maar kort geleden legde Thoenes in de *Financial Times* een corruptieschandaal van 500 miljoen gulden bloot bij een bedrijf dat nauwe banden heeft met de Indonesische ex-generaal Prabowo, een schoonzoon van ex-president Soeharto. „Sander was altijd op zoek naar de waarheid. Alles wat hij deed, deed hij met een enorme inzet en grote flair”, zegt een woordvoerder van de Britse krant. „We zijn kapot van zijn overlijden.” Ook de Nederlandse ambassade in Jakarta looft de omgekomen verslaggever. „Hij was zeer goed ingevoerd,

Een Australische militair arresteert een militielid, die strijdt tegen onafhankelijkheid van Oost-Timor. FOTO AP

professioneel uit het juiste hout gesneden”, zegt woordvoerder Noordermeer van de ambassade. Maar toen Thoenes als 'aanstormend talent' naar Jakarta kwam, twee jaar geleden, verzag hij helemaal niet hoe heftig het daar zou worden. Hij was daarvoor freelance-journalist geweest in Kazachstan en Moskou, na een studie geschiedenis

aan de universiteit van Amherst in de Verenigde Staten. Op een welkomstborrel voor collega-journalisten verzuchtte Thoenes dat hij blij was dat hij de 'wildwest' van Kazachstan achter zich had gelaten. Maar in Indonesië zou het nog een stuk gevaarlijker worden.

In mei 1998 braken in Jakarta de rellen uit, georganiseerd door

het leger, die aan meer dan duizend mensen het leven zouden kosten. Thoenes trok de brandende stad in, een levensgevaarlijke missie. „We beseften niet de omvang van de rellen, laat staan wat er nog komen zou. De *Financial Times*, mijn werkgever, houdt niet van sensatie en eist dat ik binnenblijf en per telefoon diplomaten en Indonesische bronnen

bel die het ook niet meer weten”, schreef hij later in *Vrij Nederland*.

De Britse krant wilde dit jaar niet dat Thoenes naar Ambon en Kalimantan ging, toen daar opnieuw geweld uitbrak. Pas gisteren, in Dili, maakte Thoenes voor het eerst sinds mei '98 weer persoonlijk kennis met het geweld in zijn land. Misschien heeft die onervarenheid hem parten gespeeld, zegt vanuit Dili de Nederlandse journalist Gerrit de Boer, correspondent voor de *Volkskrant* en *Radio 1-journaal*. Hij was bevriend met Thoenes en roemt diens doorwrochte artikelen. „We hadden allemaal enorm respect voor Sander, en dat zeg ik niet omdat hij nu overleden is.”

Volgens De Boer hebben „alle buitenlandse journalisten dinsdag de risico's verkeerd ingeschat. Door de aanwezigheid van de VN, en misschien ook gebaseerd op onze eigen hoop, leefde er een gevoel van schijnveiligheid. John Swain, nota bene een van de journalisten die Oost-Timor en alle gevaren hier het beste kent, heeft het er dinsdag ook maar net levend afgebracht.” Maar de wijk die Thoenes en Swain bezochten, stond anderszits bekend als de gevaarlijkste van Dili. Op een brommer in plaats van in een auto was hij nog eens extra kwetsbaar.

Wat Sander Thoenes wellicht is opgebroken, is zijn bijna maniakale drang naar het controleren van feiten. Hij kreeg zijn opleiding in de VS, waar er bij hem ingeramd werd om feiten tot bijna vervelens toe te checken, te dubbelchecken en te driedubbelchecken. Een kunst apart in een land als Indonesië, waar geruchten meestal de enige beschikbare bron van informatie zijn.

In Jakarta kon Thoenes gebruik maken van zijn ongekende netwerk aan contacten, veilig per telefoon. In Dili moest hij op veilige afstand blijven, of tóch maar proberen zijn ogen en oren gebruiken. Dat laatste werd hem fataal. Naast zijn verminkte lichaam werden zijn balpen en notitieblok gevonden.

VN moeten ingrijpen in Oost-Timor

Terwijl de tragedie van Kosovo nog niet voorbij is, breekt aan de andere kant van de wereld die van Oost-Timor uit. Het leger van Indonesië, nog niet tevreden nadat het in december 1975 deze vroegere Portugese kolonie was binnengevallen en er een kwart van de bevolking had uitgroeid, is nu, nadat de Timorezen in overweldigende meerderheid – 78,5 procent – voor de onafhankelijkheid hebben gestemd, begonnen het gebied al plunderend en moordend met de grond gelijk te maken en, nadat het journalisten en waarnemers heeft verjaagd, de bevolking massaal te verdrijven en te deporteren naar de westelijke helft van het eiland dat Indonesisch grondgebied is.

Wierp de toestand in Kosovo, waar twee rivaliserende gemeenschappen met een voorouderlijk recht om er te wonen bijeen leefden, nog een zeker moreel dilemma op, de situatie in Timor is glashelder. Het kost niet de minste moeite agressoren van slachtoffers te onderscheiden en de verantwoordelijken aan te wijzen. De overhaaste, chaotische wijze waarop Portugal zijn wingewest in 1975 aan zijn lot overliet, als een gemakkelijke prooi voor zijn onverzadigbare, machtige nabuur, en zonder het eerst een kans op onafhankelijkheid te bieden (hetgeen internationale bescherming zou hebben gegarandeerd), is de eerste oorzaak van de actuele catastrofe.

Zware schuld treft ook de toenmalige Amerikaanse regering. President Gerald Ford en minister van Buitenlandse Zaken Henry Kissinger brachten juist een staatsbezoek aan Jakarta, en Soeharto, de tiran van Indonesië, vertelde hun van zijn plannen om Oost-Timor in te lijven. Ze protesteerden niet. Anthony Lewis reconstrueert in zijn column in *The New York Times* van 7 september wat Kissinger destijds heeft gezegd tegen zijn adviseurs in Washington, die zijn besluit ter discussie stelden. „Het zou niet realistisch zijn geweest, met het oog op het elang van de Verenigde Staten, Indonesië voor het hoofd te ston-“ Inderdaad zorgden de militairen van generaal Soeharto voor 'stabiliteit' van 's werelds op je na volkrijkste land (250 miljoen inwoners), dat destijds het toel van een economisch wonder ek. Waarom zouden we dat regie- een bondgenoot van het Westen in de strijd tegen het communisme, niet toestaan dat nietige ge-

De tragedie van Oost-Timor laat opnieuw zien welke sinistere functie militairen vervullen in de meeste landen van de Derde Wereld. De internationale gemeenschap is verplicht deze bloeddorstige parasieten te ontwapenen, vindt Mario Vargas Llosa.

biedje op te slokken – een verdwaalde stip in de oceaan, zonder enige strategische waarde, bewoond door nog geen miljoen mensen? Het gevolg van deze pragmatische overwegingen, zo stelt Lewis terecht, was de moord door Indonesische militairen op meer dan 200.000 Timorezen gedurende de afgelopen kwarteeuw, en de onnoemelijke misdaden die recent zijn en worden gepleegd om de verzelfstandiging van de vroegere Portugese kolonie te verhinderen, of in elk geval te zorgen dat Oost-Timor voortaan nog slechts een schim zal zijn, beroofd van alle leven en middelen van bestaan.

De berekeningsfout die Kissinger maakte, was dat hij (in een tijd van mondialisering) het weerstandsvermogen heeft onderschat van een volk, hoe klein ook, zeker in verhouding tot zijn onderdrukker, dat wordt gedreven door vrijheidsdrang. Om dezelfde reden

De militairen zijn een obstakel voor democratisering

conclueerde hij dat de Sovjet-Unie 'een blijvend gegeven' was (kort voordat de kolossus ter aarde stortte) en dat de verzetsbewegingen in de Midden-Europese satellietstaten, zoals Solidariteit in Polen, weliswaar heroïsch waren maar gedoemd waren te falen. De Verenigde Staten en hun bondgenoten konden zich dus beter schikken in de coëxistentie met het Sovjet-rijk en het Chinese imperium en men moest hun maar de vrije hand laten om te doen wat zij wilden binnen hun eigen invloedssfeer. Dat was een ernstige fout. De totalitaire of autoritaire kolossus heeft lemen voeten en dat is een van de heilzame politieke lessen in deze nadagen van een eeuw die zo overladen is met maatschappelijke cataclysmen als de onze.

Net als in de Sovjet-Unie viel ook de Indonesische tirannie uiteen in een verderfelijke chaos van corruptie, inefficiëntie en wreedheid. Het schijnbare 'economische

wonder' verbleekte als bij toverslag, waarna de westerse mogendheden zich verplicht zagen met miljarden dollars over de brug te komen om te voorkomen dat het geheel zou verdwijnen. En zelfs nu nog, terwijl de Indonesische militairen in Timor genocide bedrijven, werken het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank aan financiële hulp met een omvang van 71 miljard dollar, aan het regime van president Yusuf Habibie. Tegen de meedogenloze uitroeiingscampagne van de bezetter in heeft het bijna non-existente Oost-Timor zich weten te handhaven; zijn verzet is wereldkundig geworden en in 1996 in zekere zin erkend door het toekennen van de Nobelprijs voor de vrede aan twee voorvechters van de onafhankelijkheid, de bisschop van Dili, Carlos Ximenes Belo, en José Ramos Horta. Niet alleen in moreel maar ook in praktisch opzicht hadden de Verenigde Staten meer gewonnen – of minder verloren – wanneer ze Soeharto's autocratie ervan hadden weerhouden Oost-Timor te bezetten en het gebied hadden begeleid op de weg naar de onafhankelijkheid.

Het merkwaardige is nu dat de recente geschiedenis weliswaar geen spaan heel laat van het 'pragmatisch realisme' van Kissinger, waarmee hij dictators en satrapen dacht te temmen door concessies aan hen te doen en hun toe te staan de mensenrechten te vertrappen, maar dat de wereld die les blijkbaar niet ter harte neemt. De vertegenwoordiger van Canada in de Veiligheidsraad, Robert Fowler, antwoordde op de kritiek die op de Verenigde Naties is geuit om haar passieve houding tegenover de misdaden van Indonesië in Oost-Timor: „Moeten de VN het op drie na grootste land ter wereld de oorlog verklaren? Willen ze dat? In de Veiligheidsraad bestaat niet het geringste animo voor een oorlog tegen Indonesië.“ En de voorzitter van de Raad, de Nederlander Peter van Walsum, steunde hem en gaf de verzekering dat de VN de hoop nog niet hadden opgegeven dat president Habibie zich zou houden aan zijn belofte „voor vrede en veiligheid in Oost-Timor te zorgen.“

De principes van deze diplomaten zijn duidelijk: de Verenigde

Naties mogen opkomen voor recht en vrede, mits het land of het regime dat zich eraan vergrijpt zwak, onbeduidend, arm en hulpeloos is. Dan, ja dan mogen de VN interveniëren en blauwhelmen sturen naar bijvoorbeeld Haïti of Rwanda of in uitzonderlijke gevallen zelfs naar Koeweit of Bosnië. Maar de grote, machtige landen zijn immuun als het gaat om het grootste of het op één, twee of drie na grootste land ter wereld – wie wil zo'n land tegen zich in het harnas jagen? Waar wordt de grens getrokken? Hoeveel macht – gemeeten naar militair of economisch vermogen – moet een land hebben om ongestraft collectieve misdaden en wreedheden te begaan? Beseffen de ambassadeurs Peter van Walsum en Robert Fowler werkelijk niet dat zij met uitspraken als deze de scepsis voeden van hen die zich afvragen of de VN eigenlijk wel ergens voor deugen, en of de inter-

Diplomaat Van Walsum voedt scepsis jegens VN

nationale gemeenschap er wel goed aan doet belastinggeld te bestemmen voor haar weldoorvoede bureaucratie en haar kwebbelende diplomaten?

Dictaturen vertegenwoordigen hun bevolking niet; dictaturen zijn façades die met behulp van bruut geweld een schijn van orde en stabiliteit ophouden. Wanneer wij een grens stellen aan hun excessen, met economische sancties, embargo's, financiële quarantaine of, in uitzonderlijke gevallen, gewapende actie, helpen wij daarmee tevens de volken die zuchten onder hun juk. Volken, die niemand met enig gevoel of beschaving kan identificeren met de onderdrukkers die poseren als hun regeringen. Als blijkt dat de internationale gemeenschap, om te redden wat nog te redden valt in Oost-Timor, moet optreden tegen de dictatuur van president Habibie en de archipel van regionale militaire oligarchieën waarin zijn regime zich lijkt

te hebben gedecentraliseerd, dan is dat goed voor Indonesië. Het zou het proces van democratisering consolideren dat op gang is gebracht door de Indonesiërs zelf in de straten van Jakarta en dat hen later door een gewiekste manoeuvre van Yusuf Habibie en de officieren weer afhandig is gemaakt.

In de tragedie van Oost-Timor zien we opnieuw de sinistere functie die militaire instanties vervullen in de meeste landen van de Derde Wereld, en de zware hinderenis die zij vormen voor de democratisering van die landen. Net als in Afrika of Latijns-Amerika zijn ook in een groot deel van Azië de strijdkrachten een soort parasiet die zich nestelt in de ingewanden van de maatschappij en de levenssappen uitzuigt tot ze halfverlamd is, weinig meer dan een omhulsel, zonder eigen leven. Hoe kunnen de instituties van een beschaafde samenleving – rechtspraak, de rechtsorde, informatievoorziening, ondernemerschap, onderwijs, gezondheidszorg, politieke partijen – floreren in een maatschappij waar de politieke macht ondergeschikt is, een instrument is van de militaire macht? Het Indonesische regime onder Habibie is ertoe bewogen, gedwongen door de omstandigheden (dat wil zeggen, het vocht voor zijn leven) het onafhankelijkheidsstreven in Oost-Timor in beginsel te aanvaarden en te beloven de uitslag van het referendum te respecteren.

Maar de officieren besloten anders en bewapende de milities die de bevolking van het gebied nu al het hele jaar teisteren en intimideren. Desondanks kwamen de Timorezen stemmen, en viervijfde deel van hen sprak zich uit voor onafhankelijkheid. Vervolgens gingen de militairen verslaggevers, correspondenten en waarnemers terroriseren en dwongen zij hen te vertrekken, zodat ze hun moordcampagne en hun tactiek van verschroeiende aarde zonder getuigen konden volvoeren. Is er een beter bewijs dat zij de eigenlijke macht vertegenwoordigen? Zij zijn een boosaardige, bloeddorstige macht en de internationale gemeenschap is verplicht hen te ontwapenen, niet alleen om de 600.000 overlevenden in Oost-Timor te redden, maar ook om 250 miljoen Indonesiërs hun waardigheid en vrijheid te hergeven.

Mario Vargas Llosa is schrijver. ©El País

Thoenes in Dili gedood

DILI, 22 SEPT. De Nederlandse journalist Sander Thoenes, werkzaam voor de *Financial Times* en *Vrij Nederland*, is in Dili om het leven gebracht. De commandant van de internationale vredesmacht in Oost-Timor, Peter Cosgrove, heeft vanochtend gewaarschuwd dat de situatie in de provincie nog niet is gevaarlijk.

Sander Thoenes is het eerste buitenlandse slachtoffer van geweld in Oost-Timor sinds de internationale vredesmacht N-TERKET algeheel maandag op het vliegveld van de Oost-Timorese hoofdstad aankwam. Soldaten van de vredesmacht hebben het vliegveld en de haven van Dili onder controle, en voeren patrouilles uit in de stad. Maar ondank de aanhouding van verscheidene leden van pro-Indonesische milgroepen en de inbeslagname van een paar honderd zelfgemaakte pistolen en kapmesen, blijft de onveilig voor hulpverleners en journalisten. Een Amerikaanse leraar en een Britse journalist werden gered door INTERFET-soldaten nadat ze waren aangevallen.

De Australische commandant Cosgrove zei vanochtend aanwijzingen te hebben dat "militieus-geïntereerde" doorn vooruitzicht dat eerder ergronde vluchtelingen naar Dili terugkeren. "De afgelopen 24 uur zijn belangrijk gevaarlijk geweest. Het lijkt erop dat de militieogruppen doen hun activiteiten uitvoeren om te laten zien dat al nog niet veilig is", aldus Cosgrove.

Door de onveilige situatie is ook de voedselvoorziening niet goed op gang gekomen. Honderden vluchtelingen overleven van ochtend en loods in Dili gingen er vandoor met pakke rijst, melk en andere voedingswaar. Vandaag zou opnieuw worden begonnen met droppen van voedsel boven Oost-Timor.

De internationale vredesmacht maakt zich op om een tweede basis te vestigen in de stad Baucau, dat ook over een groot vliegveld beschikt. Baucau is de thuisbasis van de Indonesische strijdkrachten op Oost-Timor. Volgens een Australische voormalige militair attacke zijn gisteren in de stad vijf mensen vermoord door Indonesische soldaten. (AFP, AP, Reuters)

Teruggekeerde vluchtelingen lopen door hun wijk in de Oost-Timorese hoofdstad Dili. Een groot deel van de stad is de afgelopen week veranderd in een puinhoop. (Foto AP)

De schijn van veiligheid was bedrieglijk

De Nederlandse journalist Sander Thoenes is gisteren in Dili gedood. „De soldaten schreeuwden 'schiet hem dood' in het Indonesisch. Niet in het Tetum, onze eigen taal.”

Door onze correspondent

FRANK VERMEULEN
DILI, 22 SEPT. De bedrijgljke schijn van veiligheid in de Oost-Timorese hoofdstad Dili heeft gistermiddag het leven gekost aan Thoenes. Hij was een van de ongeveer honderd voornamelijk buitenlandse verslaggevers en correspondenten die per charter arriveerden in Dili, daags nadat een door het Australië geleide vredesoperatie was begonnen.

Het centrum van de hoofdstad leek gisteren veilig. Mensen die integratie met Jakarta steunen, waren bezig hun spullen in te pakken en te vertrekken. Terwijl Indonesische troepen passief toekijken, patrulleerden Australische soldaten door de straten. Vluchtelingen op een smalle strook langs de zee zeiden echter de situatie nog niet te vertrouwen.

Thoenes (30), werkzaam voor onder meer de *Financial Times* en *Vrij Nederland*, ging na aankomst met als zijn collega's op zoek naar onderdak. Het Australische leger heeft het in de afgelopen weken licht beschadigde Hotel Turismo ingericht als onderkomen voor een beperkte groep journalisten die werd ingelogen vanuit de Australische stad Darwin. Dit hotel staat onder bewaking van de Australiërs. Daarnaast hebben veel journalisten letterlijk hun tenten opgeslagen op het parkeerterrein achter het uitgebrande

Hotel Mahkota. Daar staan ook de installaties van grote netwerken als EPL en EBU.

In het begin van de middag ontdekten journalisten ook het verlaten Sint Paulusklooster, net buiten Dili aan de zee, zo'n tweehonderd meter verwijderd van het Hotel Turismo. De nonnen zijn volgens vluchtelingen in die buurt vorige week onder dwang van het Indonesische leger vertrokken naar de stad Kupang in West-Timor. Thoenes vond onderdak in het Hotel Turismo omdat zijn krant behoorde tot de door de Australiërs geaccrediteerde media. Zijn collega's en vrienden uit Jakarta trokken in het klooster.

Hoewel van tevoren was afgesproken uit veiligheidsoverwegingen samen op te trekken, kwam Thoenes zo alleen te staan. Hij in zijn eenje de stad te gaan verkennen per motor taxi. Met de bestuurder liep hij vervolgens in de overlevende, vertelde vandaag dat Thoenes hem vroeg naar de wijk Bekora te rijden. Die buurt was de afgelopen weken het toneel van bloedvergieten en geweld door de Alark of DOORN-militie. Thoenes realiseerde zich kennelijk niet dat de Australiërs alleen het centrum van Dili controleren. In de buitenvijken hebben de militie nog vrij spel.

Dat vertelden vanochtend ook twee vluchtelingen die uit de bergen achter Dili waren afgedaald naar het Sint Paulusklooster op zoek naar voedsel. Buiten de stad wordt nog steeds geschoten, geplunderd en gebrandschat, zeiden de mannen.

Sander Thoenes was er de man niet naar om buitensporige risico's te nemen. • *Volg JOURNAALIST: pagina 6*

Vredesmacht Oost-Timor 'hartelijk ontvangen'

Van onze redactie buitenland
DILI - De stationering van de VN-vredesmacht op Oost-Timor is gisteren voorspoedig begonnen. Voor dag en dauw zwermen de eerste contingenten zwaarbewapende militairen uit Australië, Nieuw-Zeeland en Groot-Brittannië uit over het vliegveld van de hoofdstad Dili, de haven en de rest van het eiland.

Tegen de avond waren 1 200 manschappen en tonnen wapens, munitie en materieel vanuit Noord-Australië overgevlogen. De luchtbrug werd in de nacht voortgezet. Eind deze week moeten 3 200 van de 7 000 à 8 000 militairen van de internationale strijdmacht Interfet op het eiland zijn.

Volgens de commandant van Interfet, de Australische generaal-majoor Cosgrove, ontmoetten zijn troepen geen verzet. Cosgrove sprak van een 'hartelijke ontvangst'.

De eerste buitenlandse manschappen landden gistermorgen vroeg met een Hercules-transportvliegtuig. De aangekomen officieren schudden de weinige aanwezige Indonesiërs de hand. Na aankomst vertrok een deel van de troepen onmiddellijk naar de haven om die gereed te maken voor de binnenkomst van schepen met

zwaar materieel. Daar ontwapenden zij twee leden van een van de pro-Indonesische milities. Die milities lieten zich verder niet zien.

In de loop van de dag kwamen de eerste vluchtelingen uit de bergen rond Dili al naar beneden. Door de drukte in het luchtruim tijdens het troepenvervoer konden de VN gisteren geen voedsel droppen. Er liggen tonnen hulpgoederen te wachten, die zodra dat kan naar Oost-Timor zullen worden overgebracht.

Volgens internationale organisaties zijn minstens 190 000 mensen de bergen op Oost-Timor ingevlucht. Minstens 140 000 mensen zijn al dan niet onder dwang naar West-Timor uitgeweken.

De opperbevelhebber van het Indonesische leger, generaal Wiranto, ontkende gisteren in het parlement in Jakarta dat bij het recente geweld op Oost-Timor duizenden mensen zijn gedood. Wiranto houdt het op negentig dodelijke slachtoffers.

De positie van president Habibie van Indonesië werd gisteren nog zwakker dan hij al was. De top van zijn eigen Golkar-partij sloot zich aan bij de roep van de oppositie de voor november geplande verkiezing van een nieuwe president te vervroegen.

MEER NIEUWS OP PAGINA 5

Timor-Tribunaal zit er waarschijnlijk niet in

Volkenrecht

redactie buitenland

AMSTERDAM - De Verenigde Staten zijn voorzichtig positief, Australië zelfs ronduit enthousiast. Maar daarmee is nog niet gezegd dat een 'Timor-Tribunaal' al bijna is geregeld. Juridisch zijn er weinig beletselen, diplomatiek des te meer. De Nederlandse volkenrechtenskundige prof. dr. Paul de Waart is vrij pessimistisch over de kans dat zo'n tribunaal er komt.

Op dit moment lijken de tekenen gunstig. Zelfs de hoogste baas van de VN, secretaris-generaal Kofi Annan, wil dat er snel een VN-onderzoekscommissie naar Oost-Timor gaat. Een team van deskundigen moet er op zoek naar bewijzen tegen de daders van het geweld van de afgelopen weken. Wat Annan betreft moet het team ook onderzoek doen naar de betrokkenheid van het Indonesische leger bij de schendingen van de mensenrechten.

Het sturen van een commissie van deskundigen is een logische eerste stap op weg naar de instelling van een Timor-Tribunaal. De VN hebben destijds ook naar Rwanda, Bosnië en Kosovo eerst onderzoeksteams van juristen en forensische experts gestuurd, en pas daarna de beslissing genomen om daders voor een tribunaal te berechten.

Voor het sturen van een team is strikt genomen niet eens de medewerking nodig van Indonesië. Oost-Timor is formeel geen Indonesisch grondgebied. De VN hebben de annexatie van Oost-Timor door Indonesië in 1976 nooit erkend. Bovendien was afgesproken dat Indonesië in de twee maanden na het referendum slechts nog beperkte taken op Oost-Timor zou hebben.

Feiten verzamelen, met getuigen en overlevenden praten, desnoods graven openen: al die dingen kunnen de onderzoekers vast doen. Maar lastig wordt het als de VN ook tot vervolging willen overgaan, verdachten willen ar-

resteren en voor de rechter brengen. Dan begint het diplomatieke gesteggel.

„Voor het instellen van een Timor-Tribunaal is een apart besluit nodig van de Veiligheidsraad”, legt De Waart uit. „Dat was bijvoorbeeld niet nodig voor het Kosovo-Tribunaal, omdat dat onderdeel is gemaakt van het al bestaande Bosnië-Tribunaal. En het is nog maar helemaal de vraag of er in de Veiligheidsraad genoeg voorstanders zijn voor een apart Timor-hof.”

China en Rusland, twee van de vijf permanente leden van de raad, zouden makkelijk dwars kunnen gaan liggen. In eigen land hebben de grootmachten veel te stellen met opstandige provincies. Ze zien liever niet dat de wereld een gewoonte maakt van het instellen van ad hoc-tribunalen ter berechting van mensenrechtenschendingen in zulke gebieden.

En ook met de gevoelige lange tenen van Indonesië zal gerekend moeten worden. De VN mogen alleen op Oost-Timor arrestaties verrichten, terwijl de meeste verdachten waarschijnlijk naar Indonesië vluchten.

Formeel kunnen de Verenigde Naties ook dwars tegen de zin van Indonesië in rechtszaken aanspannen en desnoods Indonesische generaal op de verlichtingstentlijst zetten. De VN hoogen zelfs niet af te wachten of Indonesië zelf van plan is de misdrijven op Oost-Timor te berechten. Joegoslavië heeft destijds ook nog geprobeerd om met zo'n aanbod een tribunaal af te wenden - zonder succes.

Zelfs als China en Rusland niet dwarsliggen, is het nog de vraag of de westerse landen in de Veiligheidsraad bereid zijn Indonesië hard te straffen voor de gebeurtenissen in Oost-Timor. Dan gaan ook andere dan juridische afwegingen meespelen: economische, strategische. „Het sturen van een VN-onderzoekscommissie kost de wereld nog niets”, sombert De Waart. „Maar een VN-tribunaal, dat wordt een heel ander verhaal.”

Australische VN-soldaten geland op Oost-Timor

Reuters, AFP, AP, DPA

DILI/DARWIN

De eerste vliegtuigen van de Australische luchtmacht zijn vannacht op Oost-Timor geland met de voorhoede van de VN-vredesmacht Interfet. De Australiërs willen voor het eind van de dag meer dan tweeduizend soldaten hebben overgebracht, verklaarde minister van Defensie John Moore. Generaal-majoor Cosgrove, de commandant van de vredesmacht, was zondagochtend al naar Oost-Timor gevlogen.

Hij zei gisteren tijdens zijn eerste bezoek aan Dili positief te zijn over de besprekingen met de Indonesische commandant Syahnakri, bevelhebber in het gebied. Cosgrove wil binnen een week 3200 soldaten van Interfet in Oost-Timor hebben. De voorhoede bestaat uit Australiërs en 250 Britse Gurkha's.

Syahnakri zei dat het Indonesische leger de eerste dagen naast de internationale troepenmacht blijft opereren en dat de definitieve overdracht pas aan het einde van de week plaats heeft. In totaal zal Interfet bestaan uit zo'n achtduizend militairen, afkomstig uit meer dan twintig landen. Australië, dat de troepenmacht leidt, levert vierduizend troepen.

De Australische premier Howard nam zondag afscheid van de Australische troepen in de noordelijke havenstad Darwin. Hij zei hen dat ze vandaag naar Oost-Timor vertrekken. Howard waarschuwde dat Australië zich op een lange en moeilijke missie moet voorbereiden.

Cosgrove riep bij zijn vertrek naar Dili de pro-Indonesische milities in Oost-Timor op de wapens neer te leggen. Zo niet, dan zal Interfet geweld gebruiken.

Militieleden hebben de afgelopen week in alle toonaarden bezworen de strijd met de vredesmacht te zullen aangaan. De leider van de militia Aitarak, Eurico Guterres, zei dat zijn strijders zich niet zomaar uit hun vaderland

zullen laten verjagen. Hij stelde voor het gezag over Oost-Timor te delen. Aitarak is een van de milities die de afgelopen weken een bloedbad aanrichtte onder de Oost-Timorezen.

Pro-Indonesische milities hebben verklaard 'het bloed te zullen drinken' van de blanke Interfet-militairen. Religieuze leiders in Indonesië maakten zaterdag bekend dat tienduizenden moslimmannen bereid zijn een heilige oorlog tegen de VN-vredesmacht te voeren. Een woordvoerder van de moslimorganisatie Nadhlatul Ulama - met veertig miljoen leden de grootste moslimorganisatie in Indonesië - zei dat de afgelopen dagen 107 duizend moslims hebben getekend voor een jihad, die gezien moet worden als een 'spontane uitbarsting van heroïek'.

Volgens het Internationale Rode Kruis zijn naar schatting 600 duizend Oost-Timorezen ontheemd en bevinden zich 200 duizend vluchtelingen in West-Timor - in 1995 werd de bevolking geschat op 850 duizend. Een Australische hulporganisatie zei zaterdag dat pro-Indonesische milities Oost-Timorese vluchtelingen in West-Timor terroriseren. Ook zouden West-Timorezen en hulpverleners worden belaagd.

Het Internationale Rode Kruis is van plan woensdag een groot-scheepse hulpoperatie te beginnen in Oost-Timor. Het is onder andere de bedoeling dat er een veldhospitaal wordt opgezet in Dili, waar het enige ziekenhuis is leeggeplunderd en zonder artsen zit. Ook zullen tonnen voedsel en andere hulpgoederen naar het gebied worden gevlogen en gevaren.

De leider van de Oost-Timorese onafhankelijkheidsbeweging, 'Xanana' Gusmão, kwam gisteren aan in Darwin. Hij wil een regering in ballingschap vormen. Dit verklaarde een woordvoerder van zijn Nationale Raad voor het Timorese Verzet CNRT zondag. De regering zal in Darwin zetelen, totdat het veilig is in Oost-Timor (Gusmão) zal tot die tijd tusser Darwin en Dili pendelen.

18-9-99

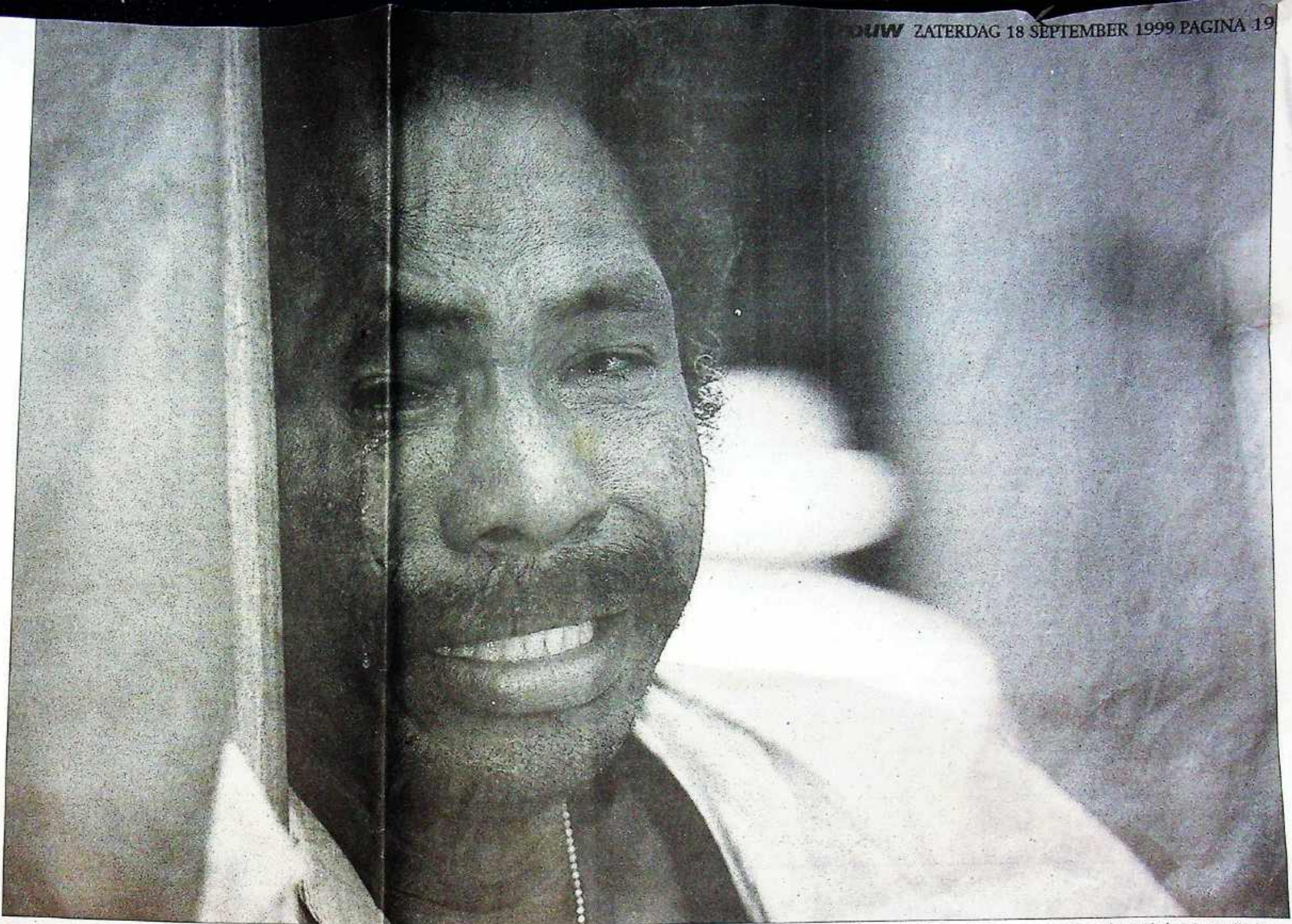
Dagboek van een aftocht

Vervolg van pagina 17

Ineengedoken op de bodem van de auto rijden we terug naar hotel Turismo. Pas later zal blijken waarom we met spoed werden afgevoerd. Leger en milities staken een gebouw van de kerk in brand en daarbij waren wij waarschijnlijk lastige getuigen.

Een deel van de journalisten vertrekt in legertrucks naar de compound van de VN. Met een vijftiental blijven achter in het hotel, omdat we vrezen

dansen. Anderen rommelen in de keukens. Tot zover hun opdracht om te zorgen voor onze veiligheid. Ook bij daglicht gaan de beschietingen door. Met vijftien man in de badkamer gepropt luisteren we naar het geratel van de geweren. Collega's die uitzicht hebben op de tuin van het Internationale Rode Kruis vertellen dat leger en milities de tuin onder vuur namen en het terrein opkwamen. Ze doorzochten spullen en hielden een groep van zo'n tweehonderd mensen apart. Even later sta ik

Een Oost-Timorese vluchteling is in tranen na zijn aankomst in het Australische Darwin. FOTO AP

het slechte nieuws zich door de compound. Huilend smeekt een vrouw ons om de satelliettelefoon voor een gesprek met haar familie in Australië. paar dagen in zijn ogen ligt. Het scenario dat zich rondom voltrekt is hem maar al te goed bekend en maakt oude angsten wakker.

dat het moeilijk zal zijn er nog op uit te gaan vanuit de compound. Het hotel Turismo raakt onttakeld. Een deel van het personeel staat op het punt per boot te evacueren. Ze huilen en voelen zich verscheurd over het vertrek. Ook de eigenaar van het hotel pakt zijn spullen. Hij laat het hotel achter in de handen van de oude ober Joao.

Ik sla Joao gade als hij bij het hek naar de vertrekkende Oost-Timorezen en buitenlanders kijkt. Het kan niet anders of de geschiedenis moet door zijn hoofd spoken. Ook tijdens de invasie van 1975 bleef hij achter in het hotel. Hij heeft ons vaak verteld hoe hij vol afschuw de Indonesische officieren bediende die er hun intrek namen en zich tegoed deden aan de voorraad Portugese wijn. Het kwetsbare beeld van die onthechte broodmagere figuur wijkt de rest van de dag niet meer van mijn netvlies.

Temidden van de toenemende paniek en chaos zijn een paar Oost-Timorese chauffeurs onze steun en toeverlaat. *No problem, no problem*, zegt de tanige chauffeur van een Britse collega steeds. Er is een hechte band ontstaan tussen de twee. Toen de Britse journalist vermist leek, deed de chauffeur zich voor als een lid van de milities en stapte hun hoofdkantoor binnen om navraag te doen. Ook een andere chauffeur blijft met een stoïcijns gezicht rondrijden zonder een woord vuil te maken aan het gevaar dat voor de Oost-Timorezen zoveel groter is dan voor ons.

Rondom het hotel wordt nog steeds geschoten en op de vloer werken we bij kaarslicht verder aan onze verhalen. We bellen Oost-Timorese contacten. Een van hen zit in het kantoor van een mensenrechtenorganisatie dat omsingeld is door milities. „De situatie wordt kritiek. De milities bewegen zich in onze richting. Gisteren schoten ze op honderd meter afstand. Ze steken overal auto's in brand." Zijn stem klinkt ongewoon mat en hulpeloos. „De situatie is verschrikkelijk, er is geen veiligheid hier", zegt een ander.

Maandag
's Ochtend staat in het verlaten restaurant keihard de televisie aan. Twee beschonken politieagenten willen met me

buiten toe te kijken hoe een lange rij mensen over het strand wordt weggevoerd onder toezicht van leger en milities. De politie grinnikt schaaapachtig over het tafereel.

Ook de tuin van bisschop Belo wordt ontruimd. Rookflarden waaien ons tegemoet. Achter het hotel laaien de vlammen op en ook het huis van de bisschop staat in brand. Het is een veront- rustend teken dat ook zijn onderkomen niet wordt gespaard. Zelfs tijdens de gewelddadige invasie van 1975 en de jaren van de bezetting daarna zijn priesters en nonnen min of meer met rust gelaten. Wat zal de volgende stap zijn als zelfs de kerk niet meer met rust wordt gelaten? Pas op dat moment begint het echt tot me door te dringen wat voor een complete waanzin zich van de stad meester moet hebben gemaakt. Een zorgvuldig geregisseerde en lang voorbereide waanzin, bedenkt ik bitter.

Het Indonesische leger en Australische diplomaten komen haastig aangereden. We moeten onmiddellijk weg uit het hotel, besluiten ze. Via een rokend en brandend Dili, met straten vol milities en militairen komen ook wij tenslotte tegen wil en dank terecht op de belegerde compound van de VN.

Het zenuwcentrum van de VN-missie op Oost-Timor is inmiddels veranderd in een waar vluchtelingenkamp. In de tuin, in de galerijen, in de laadbakken van auto's, overal zitten mensen die op het terrein bescherming hebben gezocht. Overal wordt gekookt en in het prikkeldraad dat boven de muren van de compound is gespannen, hangt de was te drogen.

Het is een hopeloze situatie. De bevolking is als wild opgejaagd en het net rond de VN-medewerkers en de buitenlandse journalisten begint zich steeds verder te sluiten. Hoe lang zal het duren eer ook wij gedwongen worden tot een vertrek? En in het ergste geval tot een lokale staf geruild gaan worden voor een vrije uittocht van de buitenlanders? *Abandon all hope ye who enter here*, staat er op een stuk papier dat in een van de kantoren aan de wand hangt.

Dinsdag
De druk van het kat-en-muisspel wordt

Een Indonesische soldaat houdt een pro-Indonesische militiant tegen die het op buitenlandse journalisten in Dili heeft gemunt. FOTO REUTERS

met de dag verder opgevoerd. Er wordt nog steeds geschoten en meer en meer gebouwen in de omgeving branden af. Voortdurend waait er rook over de compound. Als bezetenen plunderen leger en milities huizen en winkels. De stad ziet er uit als een oorlogszone. Hui-veringwekkende berichten over executies en deportaties sippelen de compound binnen. Wij hebben vanuit de afgesloten enclave geen goed zicht op wat zich afspeelt.

Soms blijken doodverklaarde personen weer op te duiken, maar van anderen wordt bevestigd dat ze zijn omgebracht. Wel wordt geleidelijk aan duidelijk dat tienduizenden Oost-Timorezen gedeporteerd worden naar West-Timor. Uit telefoontjes met bekenden in de heuvels maken we op dat vele tienduizenden anderen bescherming heb-

ben gezocht bij het guerrillaleger Falintil. Daar dreigt geweldseltekorten en het Falintil is als guerrillaleger niet in een positie om zulke grote aantallen burgers te beschermen.

Laat in de avond open ik een oud document in mijn computer, waarin ik schreef dat een referendum zonder vredesmacht een trap zou worden voor Oost-Timor. Verbaasd zit ik een tijdje naar het scherm te staren nu die woorden zo profetisch zijn gebleken. De politieke wil om bijds een vredesmacht te sturen ontbreekt en de vraag waarom heeft een dringend antwoord nodig.

Sitting ducks (duitschrijven), noemen VN-medewerkers zichzelf in de compound. Ongewend en omsingeld door het leger en de milities die nog steeds overduidelijk samenwerken, horen ze knarsend het geweervuur

aan. „We hebben geen enkele controle over de situatie. Zij bepalen de gang van zaken", zegt een van hen.

Woensdag
Vier dagen nadat ruim duizend vluchtelingen de compound binnengekomen zijn, valt de beslissing dat de VN gaat vertrekken. Ze hebben van de Indonesische autoriteiten de garantie dat ze ongeveer tweehonderd lokale stafleden kunnen meenemen, maar de vluchtelingen moeten achterblijven. Er wordt overwogen hen naar Dare te brengen, een plaats die twaalf kilometer ten zuiden van Dili in de heuvels ligt. Het is een schijnoplossing. In Dare bevinden zich tienduizenden vluchtelingen voor wie er geen enkele bescherming is en niet genoeg te eten.

Als een nerveuze koorts verspreidt

Andere duwen ons brieven voor familieleden in de handen. Er wordt geschoten achter de compound. Daar zijn mensen bezig in paniek de heuvels in te vluchten nu het eind van hun verblijf hier in zicht lijkt te komen. In de chaos raken families van elkaar gescheiden. Een meisje van een jaar of tien zeult met een broertje op haar heup. Ze is haar ouders kwijt. Een vrouw zoekt haar man en baby. Ze was kleertjes aan het pakken toen haar man plotseling al met het kind verdween.

Ook sommige VN-medewerkers kunnen hun tranen niet bedwingen. Ze houden inzamelingsacties voor de vluchtelingen. Andere leggen een lijst aan van vrijwilligers die achter willen blijven. Na een paar uur staan er al tachtig namen op de lijst. De journalisten dienen een petitie in bij het hoofd van de missie om hem te vragen het besluit om te vertrekken te herzien. De berichten over de beschamende aftocht van de VN gaan ondertussen de hele wereld over. In New York raakt Kofi Annan overspoeld met duizend emails die hem vragen van gedachten te veranderen. Misschien is er nog een kans, zeggen we hoopvol tegen elkaar. Het worden tergende uren. Met grote schaamte loop ik over de compound. Wat te zeggen tegen al die vragende, angstige ogen? De meeste vluchtelingen zitten als lamgeslagen vogels af te wachten. Ze vragen niets en ze eisen al helemaal niets. Dedden ze dat maar.

De lokale staf raakt in een groot dilemma als hen wordt verteld dat ze meegaan met de evacuatie. De veiligheid is aanlokkelijk, maar het betekent ook een scheiding van hun familie over wiens zij in onzekerheid verkeren. Enkelen van hen besluiten ook maar de heuvels in te gaan.

Ik kijk naar Alfredo die afscheidsbrieven zit te schrijven. Hij staat hoog op de lijst van degenen die door milities en leger worden gezocht. Het was zijn beslissing om naar de compound te komen, maar toch voel ik me schuldig nu ik hem uiteindelijk niet kan beschermen. Ik maak me zorgen over de naar binnen gekeerde blik die sinds een

de hij met zijn grootmoeder en zusje op Mount Matebian, de berg van de ziel het laatste bolwerk van het guerrillaleger Falintil. Wekenlang schuilde ze in de grotten terwijl boven hun hoofden de bommenwerpers van het Indonesische leger denderden. Zijn moeder overleed in de eerste jaren na de invasie. Zijn jongste zusje maakte een delijke val in een ravijn. Een Filippijnse politiemann zit met tranen in zijn ogen toe te kijken hoe Alfredo in een soort trance traag de ene afscheidsbrief na de andere schrijft. „Ik moet mijn regering bellen, dit kan toch niet", roept de Filippino dan vertwijfeld.

Om half twee 's nachts komt het bericht dat na overleg met New York de evacuatie 24 uur wordt uitgesteld.

De vluchtelingen in de compound blijven argwanend. Die nacht en ook de dagen erna blijven groepjes mensen de heuvels in trekken.

Maandag
Vandaag vertrekt de lokale staf en het merendeel van de journalisten en VN'ers. Ongeveer tachtig VN-medewerkers en drie journalisten blijven achter met de 1500 vluchtelingen.

De geur op de compound is ondraaglijk geworden. De zurige lucht van ongewassen lijven, het vuilnis, de rook. De dagen hier lijken weken. In de mensenmassa bevinden zich steeds meer vertrouwde gezichten. De saamhorigheid onder de achterblijvers is groot. We weten allemaal dat we gebleven zijn om de vluchtelingen een veilig vertrek te kunnen garanderen.

Dinsdag
Vandaag, tien dagen nadat het beleg van de compound begon, mogen ook de 1450 vluchtelingen mee naar Darwin. De laatste die door een VN'er in de truck wordt gehesen is de frêle zuster Esmeralda. De gedachte aan al die honderdduizenden Oost-Timorezen die in nood en gevaar achterblijven maakt dat zij slechts hevig tegenstribbelend vertrekt.

Minka Nijhuis

Stichting PCT beheert verschillende woonvormen en biedt ondersteuning, begeleiding, verzorging en hulp.

Veilig in Darwin, Australië

Wat op Oost-Timor nog gelijk stond aan zelfmoord, kan veilig in Darwin, Australië. Een Oost-Timorese vluchteling heeft op zijn arm de – nog niet officieel erkende – Oost-Timorese vlag geschilderd. In Darwin zijn ruim 1 400 Oost-Timorezen ondergebracht in een vluchtelingenkamp, na hun evacuatie uit Dili door de VN. Ze bivakkeren voorlopig in leger tenten. FOTO REUTERS

Milities Timor 'smachten naar bloed van blanken'

DILI – De pro-Indonesische milities op Oost-Timor „zijn klaar” om soldaten van de internationale troepenmacht te vermoorden. Militieleider Guterres zegt dat zijn mannen „smachten naar het bloed van blanken.” Een andere militieleider zegt dat er vele vrijwilligers klaarstaan om de troepenmacht aan te vallen.

Het is onduidelijk hoeveel gewapende milities zich nog in Oost-Timor bevinden. Grote aantallen zijn de afgelopen dagen vertrokken naar West-Timor, al dan niet op bevel van hogerhand. Volgens de VN zet Indonesië zelfs Hercules transportvliegtuigen in om de milities af te voeren. Een VN-waarnemer zag in de Oost-Timorese havenstad Baucau milities „afmarcheren met opvallende militaire

precisie”. Dat zou een bevestiging kunnen zijn van het vermoeden dat veel milities in werkelijkheid verklede Indonesische militairen zijn. Het Oost-Timorees verzet waarschuwt dat milities landmijnen hebben gelegd in Dili.

De VN hebben gisteren voor het eerst voedseldroppings uitgevoerd boven Oost-Timor. Twee vliegtuigen wierpen rijst en dekens af. Met de aankomst van de eerste militairen van de internationale troepenmacht wil het minder goed lukken. Vandaag had commandant Cosgrove in Dili zullen arriveren om daar te overleggen over de terugtrekking van het Indonesische leger. Het is onduidelijk wanneer Cosgrove nu naar Dili kan.

18-9-99

Trouw ZATERDAG 18 SEPTEMBER 1999

de Verdieping

Dagboek van een aftocht

PAGINA 17

RELIGIE & FILOSOFIE 18

„Ik beschouwde mensen als gereedschap. Als een schroevendraaier of een tang. Gevoelens had ik niet.“ Een leven met tbs.

TIEN GEBODEN 21

Vonne van der Meer:
„De pluizen zijn eruit,
de filter is weer
schoon.“

PODIUM 25

Koen Koch: Nederland
heeft een nieuw middel
om de armen van de
wereld te helpen. De
asielzoeker als
wegwerp-arbeider.

KUNST 27

Zuid-Afrikaanse
kunstenaars volharden
in hun protesten.

Ephimenco

Precies een jaar geleden stierf hij. Ik had zijn laatste nacht naast zijn bed in het ziekenhuis doorgebracht. Hij was een bijna vader voor mij geweest. Ik verliet het holle gebouw vlak voor het ochtendgloren. Amper drie uur later ging de telefoon. Naar de hemel is hij niet gegaan. Tussen de sterren had hij, toen hij nog leefde, nooit iets anders kunnen ontdekken dan de leegte en de onnuttigheid.

...en de militaire mil-
...en die buiten patrouilleren.
FOTO AP

Oost-Timor

Minka Nijhuis

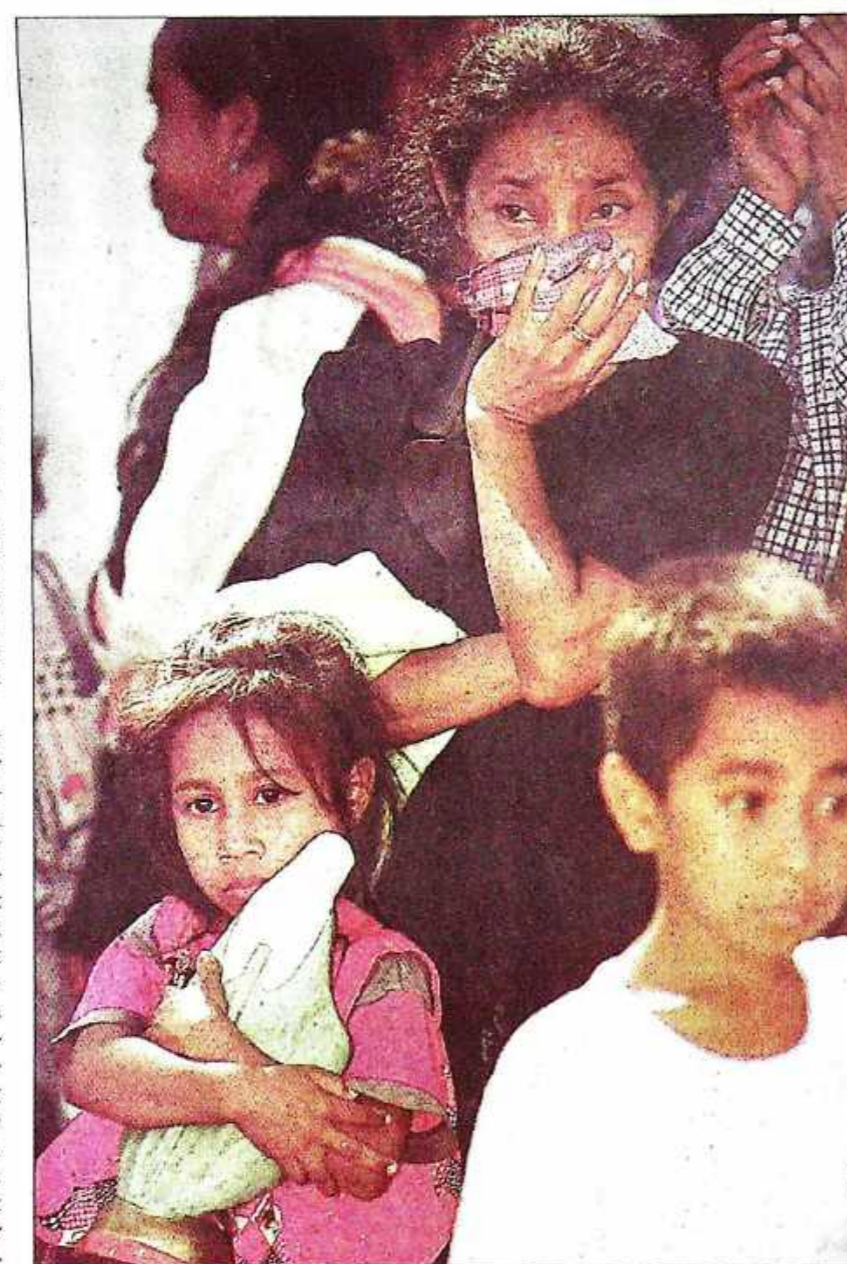
Proloog
Esperanza, hoop, zingen heldere kinderstemmen. In hun mooiste kleren staan honderden jongeren en kinderen te dansen om de medewerkers van Unamet te bedanken voor hun aanwezigheid op Oost-Timor.

Met gemengde gevoelens sla ik de vrolijkheid gade. Ik denk aan al die verhalen en reacties die we de laatste weken van Oost-Timorezen hebben gehoord. *Hope against hope*, zei de een. Vandaag leven we, morgen misschien niet meer, zei een ander. Zij weten beter dan wie ook dat het Indonesische leger de ene na de andere voorbereiding treft voor een terreuroperatie tegen de bevolking. Ze zetten militieën in als de uitslag in het voordeel van de onafhankelijkheid uitvalt.

Het is een plan waarvan de eerste contouren in juli vorig jaar al zichtbaar werden via uitgelekte documenten. Sedertdien zijn er talloze andere papieren en getuigenissen die erop duiden dat het leger stap voor stap bezig is die dreigementen waar te maken. Als ik aan het eind van de feestelijke middag een non gedag zeg, zie ik aan haar ogen dat ook zij somber gestemd is. De voortekenen zijn onheilspellend. „Oost-Timorezen zijn in staat te genieten van het moment, ongeacht wat hen daarna te wachten staat. Zo moet je deze middag proberen te zien”, zegt een collega die mijn wanhoop aanvoelt. Misschien heeft ze gelijk. Ik weet het niet meer.

In de dagen die voorafgaan aan het referendum neemt het schieten door pro-Indonesische militieën toe. De Indonesische politie die belast is met het handhaven van de veiligheid steekt zoals gewoonlijk geen vinger uit. Als we op een late avond in het kantoor van een studentenorganisatie zitten, tellen we vlakbij 21 schoten.

„Ik voel mij zonder thuis in mijn eigen land”, zegt één van de studentenleiders. In sommige wijken hebben de bewoners hun eigen veiligheidstroepen opgericht. Potige jongens die zich wa-

In het Australische Darwin kan een Oost-Timorese vluchteling haar tranen niet bedwingen. Haar dochter houdt stijf een Maria-beeld vast. FOTO AP

penen met speren, kapmessen en eigengemaakte pistolen. Velen van hen raken in een roekeloze stemming. Ze zijn dronken, letterlijk, maar ook figuurlijk van de spanning en het gebrek aan slaap. „We zijn klaar om te sterven voor ons vaderland”, zegt Markus, die

een bijl in zijn handen houdt. Kort daarop vermoordt een van de jongens een politieman die zich in de buurt heeft gewaagd. Ik schrik als ik de naam van de dader hoor. Een paar weken geleden waren we op bezoek bij de familie. Zijn broer

Huiveringwekkende berichten over executies komen binnen. Een vrouw smeekt huilend door de telefoon: 'Doe iets, ze gaan ons hier vermoorden.' Mensen vluchten in paniek de heuvels in. Verslaggeefster Minka Nijhuis, die tot op het laatste moment op Oost-Timor bleef, blikte vanuit het Australische Darwin terug op de helse taferelen die zich daar afspeelden.

werd in 1991 vermoord toen het leger het vuur opende bij een herdenkingsdienst op de begraafplaats Santa Cruz in Dili. Hij was een van de ongeveer vijftig doden die de Indonesische regering officieel toegaf. Het werkelijke aantal ligt waarschijnlijk rond de tweehonderd of zelfs hoger. Pas vorig jaar bezocht de hele familie voor het eerst de begraafplaats, in gezelschap van een Nederlandse journaliste en een fotografe.

Het oude verdriet over het verlies van zijn broer en de woede over de nieuwe terreur hebben de stoppen doen doorslaan en een moordenaar van hem gemaakt. Het is de zoveelste familietragedie in een geteisterd land. Op aandringen van Xanana Gusmao, die in Jakarta onder huisarrest zit, geeft hij zich over aan de politie.

Aan de vooravond van het referendum beginnen steeds meer vluchtelingen Dili uit te stromen. Op een heuvel een uur klimmen buiten de stad zit een stokoude man bevend in een hut. Hij weet niet hoe oud hij is, en lezen en schrijven kan hij ook niet. Hij ratelt door de geschiedenis. De Portugezen kwamen en gingen net als de Australiërs en de Japanners, zegt hij. „Toen kwamen de Indonesiërs. Nu is het onze tijd.” Ook de andere vluchtelingen op de heuvel gaan morgen naar beneden om te stemmen. „Maar daarna gaan we meteen weer terug de heuvels in”, zeggen ze. Sommigen halen met voorzichtige gebaren hun registratiekaarten tevoorschijn, alsof ze een kostbaar kleinnood laten zien.

Zaterdag
Vandaag, 4 september, wordt de uitslag van het referendum bekend. Ondanks al het geweld en andere vormen van intimidatie, heeft 78,5 procent van de Oost-Timorezen gestemd tegen het autonomievoorstel van Indonesië en daarmee vóór onafhankelijkheid. Om provocaties te voorkomen roept bisschop Belo de bevolking op de overwinning in stilte te vieren. In een schoolgebouw vertellen de nonnen de kinderen elkaars handen vast te houden zodat ze niet gaan klappen. Hier en daar omhelzen mensen elkaar zwijsend. Van onze chauffeur krijg ik een extra stevige

handdruk. Muisstil viert Oost-Timor de overwinning. Op zijn onderduikadres kijkt een studentenkoor triomfantelijk naar de uitslag. „Dit hebben we ten minste” zegt hij. Het was al die tijd zijn zorg dat een minder duidelijke overwinning Indonesië een excuus zou geven om Oost-Timor niet los te laten.

Kort daarop nemen pro-Indonesische militieën bezit van de straat. In hun zwarte T-shirts waarop *Aitarak-doorn* geschreven staat, komen ze aanronken op motoren. Ook leden van de *besi merah puti* (IJzeren Rood Wit, de kleuren van de Indonesische vlag uit de nabij gelegen stad Liquica, zijn paraat. Ze dragen nieuwe rode baretten en steeds meer gloednieuwe geweren. De eerste schoten vallen als ik een taxi aanhoud om bij wat politieke leiders langs te gaan voor een reactie op de uitslag van het referendum. Ik hurk achter het muurtje van een politiepost, maar de agenten krijgen het op hun zenuwen van mijn aanwezigheid. Ik moet terug naar het hotel, met die boodschap duwen ze mij weg.

Zondag
Vierentwintig uur na het bekendworden van de uitslag, is het leven in Dili radicaal veranderd. Op militieën en leger na zijn de straten vrijwel leeg. Er wordt voortdurend geschoten. De terreinen van kerken, de tuin van het internationale Rode Kruis en de heuvels achter Dili zitten vol vluchtelingen. Diezelfde dag, zondag 5 september, doet bisschop Belo omringd door vluchtelingen een dringende oproep aan de internationale gemeenschap om een vredesmacht te sturen. Hij laat zich duidelijk uit over wie hij verantwoordelijk acht voor het geweld: „Vraag de militaire commandant maar waarom de militieën nog steeds actief zijn. Hij is degene die het allemaal georganiseerd heeft.” Tussen de paar duizend vluchtelingen zit ook onze huiseigenaar met zijn familie. „We zouden graag naar Nederland willen”, fluistert hij ten afscheid.

Het valt niet mee om persoonlijke reacties op de uitslag van leiders van de pro-Indonesische autonomie-beweging te krijgen. Uiteindelijk treffen we Basilo Araujo, de woordvoerder van de pro-autonomiegroep FPKD, het forum voor

eenheid, democratie en rechtvaardigheid. Hij beschuldigt de VN van manipulatie en zegt dat de stemming oneerlijk is verlopen. Voor het geweld door de militieën, van wier ongewapende tak hij de politieke tak vertegenwoordigt, neemt hij geen enkele verantwoordelijkheid. „Mensen zijn boos over het bedrog, het is logisch dat ze zo reageren”, meent hij laconiek.

Na de schietpartij rond het hotel Mahkota heeft het merendeel van de paar honderd collega's het land verlaten. Zelfs de nieuwsagentschappen en de grote tv-stations zijn weg. De meesten van ons die achterblijven, hebben al voor een paar dagen water en voedsel ingeslagen. Medewerkers van de VN komen langs en proberen de voedselvoorraden van het hotel op te kopen. Ik kan mijn oren niet geloven. Zijn ze dan werkelijk helemaal niet op deze crisis voorbereid? Iemand weet dat in hotel Mahkota nog eten ligt dat collega's hebben achtergelaten. We beluiten dat op te halen voordat het misschien niet meer kan. We zijn het hotel nog niet binnen of geweersalvo's barsten los, heviger en dichterbij dan ik ze tot nog toe gehoord heb. Het zijn beslist geen handgemaakte wapens, maar automatische geweren. Door het raam zien we de militieën heen en weer lopen. Een uur later komt de politie die ons toeschreeuwt dat we onmiddellijk weg moeten. De auto staat met draaiende motor voor. Een voor een grijpen de agenten ons beet en duwen ons erin. Hoofden naar beneden, gebieden ze. Een Japanse collega houdt beschermend zijn hand over mijn hoofd. Ik hoor hem hijgen van de spanning. Argwaan slaat toe als de auto's de stad uitrijden in de richting van het vliegveld. Misschien is deze reddingsoperatie in werkelijkheid een poging om ons weg te krijgen. Het heeft er alle schijn van. Zodra we erop staan om teruggebracht te worden naar hotel Turismo, snauwt een politieagent ons toe dat we daar gedood zullen worden. Als we voet bij stuk houden laat het escorte ons plompverloren aan ons lot over. Van een stel Oost-Timorese collega's krijgen we een lift.

Vervolg op pagina 19

om zijn vrouw te ondersteunen had hij me herhaaldelijk duidelijk gemaakt dat hij zich niet een almachtige God kon indenken die een kind zonder gehoor op de wereld zou laten komen. Waarom uitgerekend hij? Wat had hij misdaan om vanaf het eerste uur van zijn leven geen toegang tot de wereld van klank en muziek te mogen krijgen? Nooit het gefluister van de wind in de bomen. Nooit de melodie van een zachte stem boven je wieg. Nee, zijn handicap was het bewijs dat God nooit had bestaan. God was lang voor hem doodgeboren. Weliswaar had hij een zeer persoonlijke en betwistbare visie ontvouwd om het bestaan van God te ontkennen maar ik kon hem geen ongelijk geven. Toch koester ik nog steeds, als niet-gelovige, een sterke bewondering voor allen die ondanks gruwelijke tegenslagen hun geloof niet hebben losgelaten. Enkele ouders uit Fort Worth, Texas bijvoorbeeld. Zij die hun kinderen, eergisteren, onder de zwerm kogels van een gestoorde man zagen ineenzakken in het huis van hun God. Zeven keer de dood zonder dat die God, afwezig of doof, zich verroerde. Een God die niet bij machte is degenen te beschermen die in de kerk, onder zijn eigen dak, komen schuilen. Die Hem om liefde kwamen smeken om uiteindelijk alleen de dood te ontmoeten. Ik verwachtte een woud van geheven vuisten, bonkend tegen de lege hemel, vloekend van verdriet. Maar ik zag foto's van omstanders in tranen die elkaar vasthielden om te bidden. Bidden? Wat viel er nog te bidden, vroeg ik me af. Het bewijs van Gods bestaan is nooit geleverd. De tegenbewijzen stapelen zich op. Je moet over een onverwoestbare innerlijke kracht beschikken om in dergelijke omstandigheden je nog tot Hem te willen richten. Ik keek ernaar met verbazing en ontzag. Die kracht heb ik niet.

Sylvain Ephimenco

KWESTIES / Moeizame hulpverlening in West-Timor

Voor hulporganisaties is het nog steeds moeilijk om noodhulp te bieden aan de tienduizenden Oost-Timorese vluchtelingen op West-Timor. Een team van de Nederlandse hulporganisatie Artsen zonder Grenzen is erin geslaagd een opvangkamp in de West-Timorese hoofdstad Kupang op te zetten. Buiten de stad probeert AZG met lokale medewerkers hulp te verlenen. Vooral westerse (lees: blanke) hulpverleners moeten behoedzaam opereren in West-Timor.

De Nederlandse Hanneke Sluiter is als water- en sanitair-expert van Artsen zonder Grenzen

werkzaam in Kupang. „De voedselvoorziening is redelijk, maar we moeten hard werken aan de hygiëne”, vertelt ze. Het team bouwt latrines en probeert de omgeving van de drinkwater-tanks schoon te houden. Omdat er enkele gevallen van mazelen geconstateerd zijn, werkt Artsen zonder Grenzen met het Indonesische ministerie van volksgezondheid aan een informatie-campagne over deze ziekte. „We krijgen veel medewerking van de regering om ons werk uit te voeren”, benadrukt Hanneke Sluiter.

Over de veiligheid in West-Ti-

mor laat Sluiter zich slechts in voorzichtige bewoordingen uit. Ze weet alleen dat er problemen zijn maar dat daaraan „gewerkt wordt”. Milities proberen hun strijd tegen de onafhankelijkheid van Oost-Timor voort te zetten. Een missie met leden van de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR, het Indonesische ministerie van volksgezondheid en andere hulporganisaties buigt zich sinds gisteren over een humanitair plan voor West-Timor.

De mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch maakt zich bezorgd over het lot van de

vluchtelingen. De organisatie heeft sterke aanwijzingen dat Indonesië Oost-Timorezen die door het geweld van de afgelopen weken in het Indonesische West-Timor terecht zijn gekomen, wil overplaatsen naar andere eilanden. Het zou hun tweede gedwongen tocht zijn. Veel vluchtelingen zijn ook al tegen hun wil op schepen en vrachtauto's gezet richting West-Timor, of op andere manieren gedwongen Oost-Timor te verlaten.

Volgens een rapport van Human Rights Watch noemt de Indonesische regering overplaatsing van de vluchtelingen „de

enige realistische optie” nu de kampen op West-Timor overvol zitten.

Tweehonderdduizend Oost-Timorezen verblijven in kampen op het westelijke deel van het eiland. De VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR meldt dat de omstandigheden daar abominabel zijn. „Er is te weinig eten en drinken, en de mensen zijn doodsbang voor nieuw geweld van de milities,” zegt VN-woordvoerder Kris Janowski. Hij voegt eraan toe dat er nog steeds nieuwe vluchtelingen uit Oost-Timor aankomen.

redactie buitenland

In de gang bij de Veiligheidsraad arriveren tegen half twaalf de eerste diplomaten voor de ochtendzitting. Deze zogeheten informele consultaties hebben plaats in een 'zweetzaaltje' naast Van Walsums kantoor. Pas bij stemmingen verhuist de raad naar de grote vergaderzaal met de hoefijzervormige tafel.

Kloppend hart van de wereldpolitiek of niet, ook vergaderingen van de V-raad hebben hun laatkomers, en niet de minsten: de Russische VN-ambassadeur Sergei Lavrov, trekkend aan een filtersigaret en kuierend met een hand in de zakken; de Franse routinier Dejammet, en Holbrooke. Lagere diplomaten nemen zolang hun plaats in. Holbrooke is een half uur te laat en laat zich bij de ingang van het gebied van de V-raad nog rustig door televisieploegen belagen, staand naast Nobelprijswinnaar Ramos Horta.

Na een uur is de vergadering voorbij, rond een uur 's middags. De ontwerpresolutie voor Oost-Timor ligt op tafel. Zware oppositie tegen een vredesmacht is er niet, maar de 'vrienden' van Indonesië houden nog tal van slagen om de arm. Een van de hamvragen is: zal Indonesië een vredesmacht krachtens hoofdstuk zeven van het VN-handvest accepteren, troepen die geweld kunnen gebruiken? „Maleisië zegt: als minister Alatas akkoord is, zijn wij ook akkoord. Ik moet dus praten met Alatas”, zegt Van Walsum. Hij is omringd door zijn Oost-Timorteam: Alphons Hamer, Adriaan Kooijmans, Rob Zaagman en Peter Mollema, die zijn kantoor-tje in- en uitlopen. Volgens hen is Van Walsums kracht „gevoel voor machtspolitiek. Hij probeert principes en belangen in evenwicht te houden”.

De Nederlandse voorzitter van de V-raad belegt aan het begin van de middag een reeks ontmoetingen met Alatas, samen met Greenstock, de Portugese minister Gama en de Australische minister Downer. Alatas „stelt zich sociaal op”, concludeert Van Walsum. Hij moet opnieuw sprinten: naar de opening van de Algemene Vergadering. Daar volgt een voor velen klassieke VN-zit: de nieuwe Namibische voorzitter voert bijna drie kwartier het woord over de agenda van komend jaar en slaagt erin de gehele zaal murw te beuken.

In het kantoor van Van Wal-

VN-Veiligheidsraad

sum hangt rond kwart over vier een serene sfeer. De ambassadeur zit aan de telefoon, en het hele team luistert zwijgend mee. „Dit is M”, fluistert woordvoerder Mollema met ontzag. M staat voor Minister, oftewel Jozias van Aartsen. „Het kan redelijk verlopen”, rapporteert Van Walsum aan de minister. Als de resolutie er vandaag nog doorkomt, heeft Van Aartsen de volgende dag goed nieuws in de Kamer te vertellen. „Dan heb je een makkie”, zegt Van Walsum. Na afloop staat hij op en roept: „Zo, en dan ga ik nu even naar de plee. Anders komt dat er niet meer van.”

Het vliegtuigbelleje voor de tweede vergadering van de V-raad klinkt omstreeks half vijf. Gast is scheidend aanklaagster Arbour van het oorlogs-tribunaal. Later, om zeven uur vanavond, begint de raad aan het vervolg van Oost-Timor. De vraag is nog steeds hoe het eventueel gebruik van geweld in de resolutie moet worden opgenomen. De tekst is door Greenstock al ontdaan van zoveel mogelijk gevoeligheden. Hij en Van Walsum zetten de zes landen die bezwaren hebben onder druk met verwijzing naar de Indonesische instemming met een vredesmacht. „Ik laat jullie niet naar bed gaan, voor we eruit zijn”, zegt Van Walsum.

De vergadering wordt om tien over half twaalf geschorst tot half twee 's nachts. Op dit tijdstip kunnen de twijfelende landen hun hoofdsteden bellen. Van Walsum gaat tijdens de nachtelijke schorsing te voet naar zijn in de buurt gelegen residentie om te eten.

Bij terugkeer om kwart voor één oogt hij redelijk fris. Hij verwacht dat ze er uitkomen, maar houdt er rekening mee dat het nog uren kan duren. „Zeker als er nu ergens een sjeik niet te bereiken is. En er zitten ook nog een aantal

spreekbeest bij”, zegt hij.

Maar het loopt anders, en de Nederlandse ambassadeur is „stomverbaasd”. Door een procedureel slimmigheidje had hij voor de schorsing gezegd niet langer te streven naar een zogeheten voorzitterstekst, die de steun moet hebben van de hele raad, maar naar een gewone resolutie. De truc werkt. Na de schorsing durft niemand bij de stemming, om tien over twee, dwars te gaan liggen of zich te onthouden. „Peter heeft ze gewoon overbluft”, zegt de Britse ambassadeur Greenstock. Doordat alle vijftien leden instemmen, kan Van Walsum er zelfs alsnog een meer gezaghebbende voorzitterstekst van maken.

De volgende dag kijkt hij geuwend van de slaap maar voldaan terug. „Alles is gelukt. Ik had gezien dat Alatas minder lastig was dan zijn vrienden in de Veiligheidsraad, en de ruimte tussen die twee kanten heb ik benut. Ik heb

ook steeds gezegd: jullie zitt hier je tijd te verdoen, want Alatas is al akkoord”, zegt hij.

Na de eerdere kritiek van Karmarleden over zijn vermeend moedeloosheid laat ook de lch hem nu koud. „Dit is geen geweldig succes. Je kunt hoogstens zeggen dat we nu in Oost-Timor een paar dingen beter hebben aangepakt dan in andere crises. Wij hebben van meet af aan gestreefd naar een mandaat om troepen te sturen. Daar hadden we toestemming van Indonesië voor nodig. Daarom hebben wij de missie uitgestuurd.”

Greenstock: „De Nederlanders hebben de missie uitzonderlijk goed bestuurd. We hadden elke dag Van Walsum aan de telefoon en hij had een inbreng in onze strategie.” Maar heeft Nederland echt invloed gehad? Van Walsum: „Die missie heb ik er doorgedrukt en ik heb zelf de leden gekozen. Ook het openbare debat van vorige week zaterdag heb ik doorgedrukt. De meeste landen waren er niet voor dat ik dat debat belegde terwijl de missie nog onderweg was. Maar ik wilde niet langer wachten omdat ik een conflict zag tussen de politieke realiteit en de procedurele correctheid. Zowel de missie als dat debat, waar het gescheld tegen Indonesië niet mis was, hebben een groot effect gehad, samen met de dreigingen uit de financiële wereld. Indonesië is binnen enkele dagen honderd procent omgegaan.”

Dit alles heeft Van Walsum scepsis over de slagkracht van de VN niet veranderd. Van dat „minderen” bij de VN, neemt hij niet terug. „Je wordt er gefrustreerd van. Maar ik zie voorlopig geen alternatieven voor de V-raad. Even nuchter blijft hij over de Nederlandse rol. „Je moet realistisch zijn over je eigen invloed en de maximale rol die je kunt spelen.”

Dinsdag 14 september, tien voor tien 's ochtends: Van Walsum haast zich, terwijl hij zijn speech leest, naar de jaarlijkse vredesbelceremonie buiten het VN-hoofdkwartier. Naast hem loopt de Nederlandse diplomaat Pauline Giese.

Brandstichting en terreur op Timor gaan door

DILI/DARWIN, 18 SEPT. Aan de vooravond van de komst van de internationale vredesmacht naar Oost-Timor komen er nieuwe berichten over terreurdaden van pro-Indonesische milities, ditmaal in Oekuse, een Oost-Timorese enclave aan de noordkust van West-Timor. Volgens de Australische radiozender ABC hebben de milities duizenden huizen in brand gestoken en is er een vluchtelingenstroom uit de enclave op gang gekomen richting Oost-Timor.

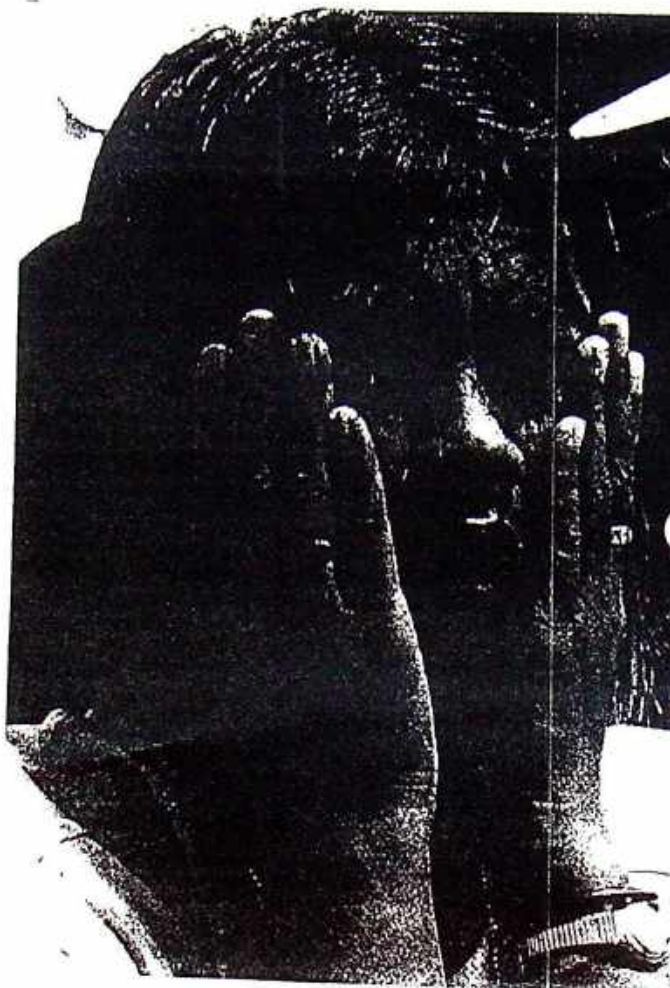
ABC baseert zich op de getuigenissen van een Australische man die zich in West-Timor verborgen houdt. In de Oost-Timorese enclave wonen ongeveer 56.000 mensen; meer dan 30.000 zouden op de vlucht zijn geslagen. Vorige week al werd bekend dat pro-Indonesische milities de jacht hadden geopend op vluchtelingen die vanuit Oost-Timor een veilig heenkomen hadden gezocht vlak over de grens met West-Timor.

De multinationale vredesmacht INTERFET heeft alleen een mandaat van de Verenigde Naties om in de vroegere Portugese kolonie Oost-Timor op te treden. De Australische bevelhebber van de troepenmacht, generaal-majoor Peter Cosgrove, zou vandaag in de Oost-Timorese hoofdstad Dili onderhandelingen voeren met de commandant van de Indonesische strijdkrachten in Oost-Timor, generaal Kiki Syahnakri. Generaal Syahnakri zei gisteren dat een voorhoede van ongeveer 2.000 soldaten van de vredesmacht waarschijnlijk pas maandag zal aankomen.

men. Op dit moment kunnen de Indonesische veiligheidstroepen hun veiligheid nog niet garanderen „want er zijn nog steeds veel mensen hier die boos op hen zijn”, liet hij in een verklaring weten. Leider Henrique Lopez van een belangrijke pro-Indonesische milite dreigde gisteren de strijd aan te gaan met de vredestroepen „als ze ons lastig vallen”.

VN-waarnemers en journalisten in Dili hebben bevestigd dat Indonesische militairen en strijdgroepen zijn begonnen zich terug te trekken uit Oost-Timor. Op sommige plaatsen zouden ze bij hun vertrek dorpen in brand hebben gestoken en geroofde goederen meegenomen. Generaal Syahnakri zei gisteren dat inmiddels ongeveer 4.000 Indonesische militairen en politiemensen Oost-Timor hebben verlaten, maar dat een deel van het leger, ongeveer 3.600 man, „tot nader order” in de provincie zal blijven.

De Australische premier Howard waarschuwde dat aanvallen op de vredesmacht, waarvan Australische soldaten het leeuwendeel uitmaken, scherpe internationale reacties zullen uitlokken en de Verenigde Staten dan ook geneigd zullen zijn grondtroepen te sturen. Maar een woordvoerder van het Witte Huis wilde dat niet bevestigen. Aan de vredesmacht worden slechts 200 Amerikaanse soldaten toegevoegd voor logistieke steun. De Japanse regering wil het juridisch mogelijk maken ook Japanse soldaten aan de vredesmacht toe te voegen. (Reuter, AP, AFP)

**zaterdag
18 sept
12.00 uur**

**DE DAM
AMSTERDAM**

**demonstratie
manifestatie**

- sprekers
(o.a. VN-waarnemers
uit Oost-Timor)
- muziek

STOP HET MOORDEN

Vrijheid voor Oost-Timor

organisatie: Samenwerkingsinitiatief 'Solidair met Oost-Timor'
informatie: 020 - 62 43 272

Media Jakarta voeren campagne tegen Westen

In Indonesië groeit de woede over Australië en de VN-vredesmacht die naar Oost-Timor gaat. Veel media voeren een georkestreerde campagne tegen de 'westerse inmenging in binnenlandse aangelegenheden'.

Van onze medewerker Gerrit de Boer

JAKARTA

Vanuit westers perspectief lijkt de Timorese kwestie eenvoudig. Pro-Indonesische milities, getraind en geholpen door het Indonesische leger, draaien volledig door na de massale uitspraak van de Timorese bevolking voor onafhankelijkheid. Het Indonesische leger is niet in staat of weigert daar een einde aan te maken. De wereld kijkt vol afschuw toe.

Interventie door een VN-vredesmacht wordt gezien als de enige manier om een einde aan het drama te maken. De druk op Indonesië wordt opgevoerd en het land gaat door de knieën. Australië is als zuiderbuur de meest voor de hand liggende kandidaat voor de leiding van de missie. Als het leger de milities niet meer steunt, blijft er een troep straatvechters over, die simpelweg kan worden ontwapend.

Was het maar waar. 'Van buiten lijkt dit een normaal land. Maar dat is het niet. Het Westen begrijpt niet wat er aan de hand is en moet oppassen om ons voortdurend verder in een hoek te duwen', zegt de vooraanstaande Indonesische journaliste Desi Anwar.

Om economisch enigszins op de been te blijven is het land afhankelijk van buitenlandse steun. Die wordt gegeven maar wel gekoppeld aan verregaane eisen om de corrupte inboedel op te ruimen. Politiek lijkt het land op weg naar democratie. Maar overal breken onlusten uit, en de politieke partijen en hun leiders zijn zwak en onervaren. Niet een van hen is in staat zonder steun van het leger te regeren.

Beelden waaruit blijkt dat het VN-vredesmandaat niet de milities kan ontwapenen, maar de gewone burgers kan beschermen.

macht wordt geknaagd en hoe het land afglijdt naar chaos. Hun ergernis over de voortdurende binnen- en buitenlandse kritiek wegens schending van mensenrechten neemt met de dag toe.

'Natuurlijk is hier van alles mis. Maar door daar voortdurend op te hameren, krijgen de Indonesiërs het gevoel dat iedereen hen haat. De mensen zijn al straatarm. Het enige wat ze nog hebben is hun trots. Als je die ook wegneemt, kan de bom barsten', zegt Anwar.

Het Indonesische leger maakt daar handig gebruik van. Anwar weet daar alles van. Zelf nam ze onlangs ontslag bij het grootste commerciële televisiestation van het land, RCTI, omdat het leger zich voortdurend bemoeit met de inhoud van de programma's. De

VN steken neus in O-Timorees wespennest

informatieafdeling van de strijdkrachten zet de aandeelhouders onder druk. Zij dwingen verslaggevers een beeld te schetsen dat weinig met de werkelijkheid te maken heeft, maar hun commerciële belangen niet in gevaar brengt en tegelijk een beroep doet op de nationale trots.

De berichtgeving over Oost-Timor vormt daarvan een hoogtepunt. Voorstanders van Oost-Timor als blijvend onderdeel van Indonesië krijgen ruimschoots de gelegenheid de VN te beschuldigen van partijdigheid en bedrog. Legerofficieren houden het volk voor dat de problemen op Timor voortkomen uit spontane uitbarstingen van geweld tussen voor- en tegenstanders van onafhankelijkheid, en dat het daarom moeilijk is de rust te herstellen.

Aantijgingen over steun aan de milities wijzen ze af als westerse propaganda of gebrek aan kennis. Het dodencijfer bedraagt geen honderden of duizenden maar ligt rond de vijftig, zeggen ze.

Beelden waaruit blijkt dat het VN-vredesmandaat niet de milities kan ontwapenen, maar de gewone burgers kan beschermen.

den. Reportages over slachtoffers van het geweld tonen bange Oost-Timorezen die naar de westelijke helft van het eiland zijn gevlucht en vertellen hoe graag ze bij Indonesië willen blijven.

Ministers komen in beeld en vertellen over miljarden roepia's die ze hebben uitgetrokken voor voedselhulp en de migratie van de slachtoffers naar andere gebieden in Indonesië. Over de tienduizenden Timorezen die zich uit vrees voor de milities en zonder enige voedselhulp schuil houden in de bergen van Oost-Timor, wordt met geen woord gerept. Invalide soldaten laten zien hoe ze op Timor hun benen hebben verloren in de strijd tegen communistische vrijheidsstrijders.

Er is uitgebreid aandacht voor westerse protesten, vooral in Australië, waarbij de Indonesische vlag werd verbrand, het kantoor van de nationale luchtvaartmaatschappij Garuda wordt aangevallen en het lossen van Indonesische schepen wordt geweigerd.

Indonesiërs hebben 23 jaar geleerd dat hun land de arme Timorezen te hulp schoot toen Portugal hen in de steek liet en ze in handen dreigden te vallen van communistische rebellen. Al die tijd is hun voorgehouden dat hun regering honderden miljarden roepia's per jaar besteedde aan de ontwikkeling van het gebied.

Van 200 duizend doden tijdens en na de Indonesische invasie van 1975 hebben ze geen weet. Bijna niemand beschikt over CNN of de BBC. De meesten lezen geen kranten waarin de berichtgeving ook voorzichtig is, maar de werkelijkheid dichter benadert.

Dus geloven ze de voorstanders van blijvende integratie en het leger. En dus voelen ze zich beleefd door de westerse propaganda. Ze sympathiseren niet met het leger. Maar ze zijn wel Indonesiër. Tegen die achtergrond stoomt een door Australiërs gedomineerde vredesmacht op richting Oost-Timor. En tegen die achtergrond moeten Indonesiërs geloven dat de vredesmacht neutraal is. Het laat zich voorspellen wat hun reactie zal zijn als er straks Indonesische doden vallen. De VN steekt nu neus in een wespennest.

Helpt bevolking Oost-Timor verdreven

Leger trekt zich terug Oost-Timor krijgt eerste voedselhulp

JAKARTA, 17 SEPT. De voedselhulp aan vluchtelingen in Oost-Timor is vanmorgen voorzichtig op gang gekomen, terwijl Indonesische militairen begonnen met terugtrekking uit de provincie.

In het Australische Darwin verzamelen zich de troepen voor de internationale vredesmacht die vanaf zondag de orde in Oost-Timor moet herstellen.

Een Australisch vliegtuig heeft vanochtend 20.000 kilo rijst en voedselrepen afgeworpen boven Ermera, ten zuiden van de hoofdstad Dili. De 20.000 vluchtelingen in Ermera zitten al meer dan een week zonder eten. De VN kregen vandaag van de Indonesische autoriteiten maar toestemming voor één voedselvlucht. Over een uitbreiding wordt onderhandeld.

Hulporganisaties verwachten dat grootschalige voedselhulp pas op gang komt als de internationale vredesmacht zondag in Oost-Timor arriveert. Volgens de Verenigde Naties dreigen ruim 150.000 vluchtelingen te verhongeren. Ze houden zich in leven door het eten van wilde planten.

In de Oost-Timorese hoofdstad Dili maakten Indonesische militairen zich vanmorgen op om te vertrekken uit Oost-Timor, zogauw de internationale vredesmacht is aangekomen. Wapens, munitie en computers werden in marineschepen geladen. Volgens de Indonesische autoriteiten is de troepenmacht in Oost-Timor de afgelopen dagen al met 1.000 man verminderd tot 6.600 soldaten en 7.100 politiemensen. De terugtrekking kan binnen een week voltooid

Een internationale vredesmacht maakt zich op voor het herstel van de orde in Oost-Timor. Ze zal uit circa 8.000 militairen en politiemensen bestaan. Australië heeft de leiding en Thailand levert de vice-commandant.

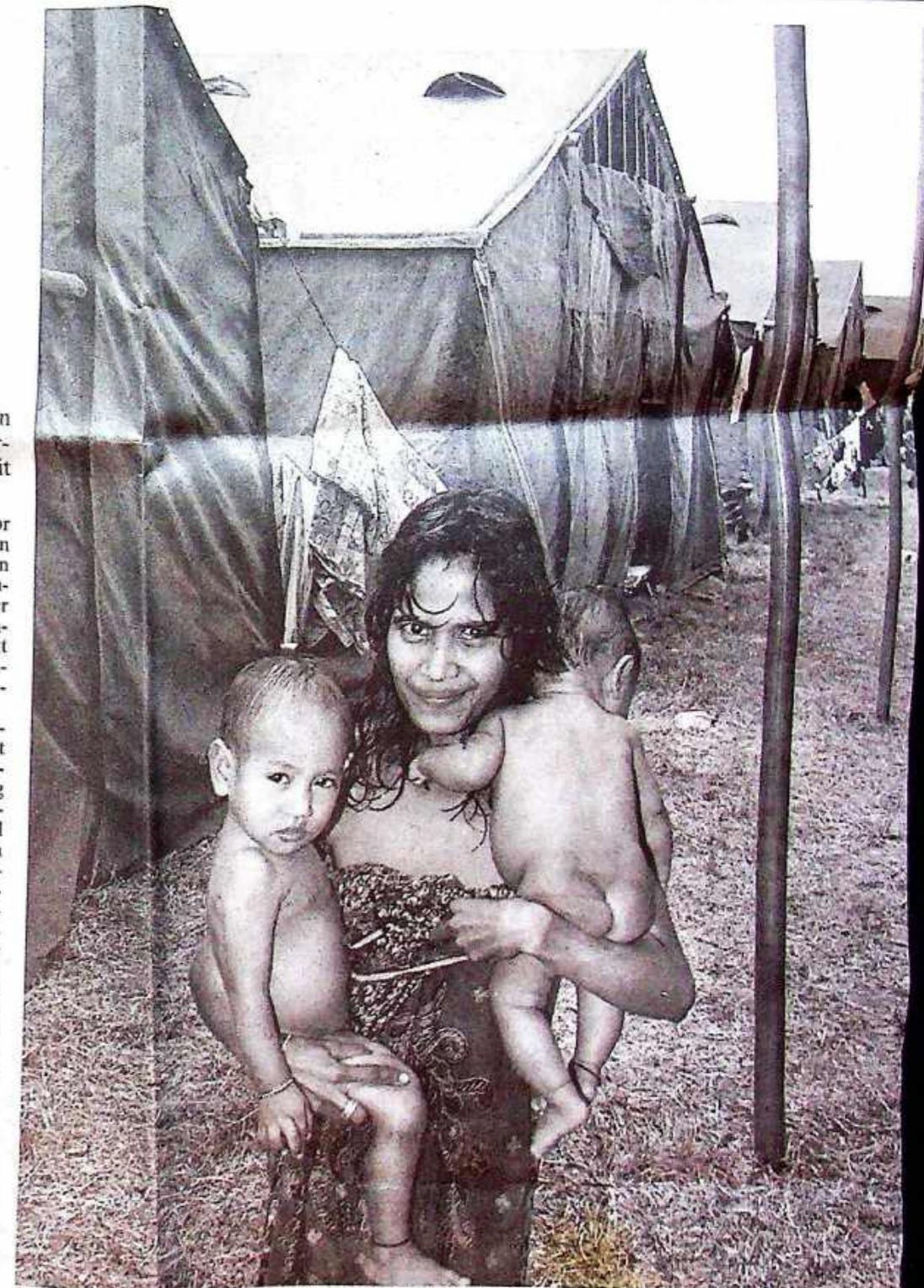
De volgende landen hebben aangeboden een bijdrage te leveren aan de troepenmacht:

- AUSTRALIË, 4.500 militairen
- THAILAND, 25 militairen onmiddellijk, later nog eens 1.000
- FILIPPIJNEN, 240 man technische personeel onmiddellijk, 1.200 soldaten later
- NIEUW-ZEELAND, 420 militairen direct, nog eens 380 later
- CANADA, 600 militairen

21 landen melden zich voor vredesmacht

- ITALIË, 600 militairen
- FRANKRIJK, 500 militairen
- ZUID-KOREA, 500 militairen
- VERENIGD KONINKRIJK, 270 Nepalese Gurka's en financiële steun
- VERENIGDE STATEN, 200 militair-

- ren, voornamelijk voor logistiek, en communicatie
- ARGENTINIË, 50 militairen
- BRAZILIË, 30 tot 50 politiemensen
- ZWEDEN, 10 politiemensen en financiële steun
- NOORWEGEN, 5 officieren
- SINGAPORE, medisch personeel en logistieke ondersteuning
- BANGLADESH, niet gekwantificeerd aantal militairen
- CHINA, niet gekwantificeerd aantal politiemensen
- FIJI, niet gekwantificeerd aantal militairen
- FINLAND, financiële steun
- MALEISIË, niet gekwantificeerd aantal officieren
- PAKISTAN, niet gekwantificeerd aantal militairen

Oost-Timorese vluchtelingen in een kamp bij het Australische Darwin. (Foto Reuters)

'Ik en Albright'

17-9-99

Profiel

Teun Lagas

De afgelopen weken leek Jozias van Aartsen eventjes te vervallen in de zuchtende pose van zijn voorganger op het ministerie van buitenlandse zaken. Hans van Mierlo voelde zich nogal eens onbegrepen door Tweede Kamerleden en journalisten. Van Aartsen snapte opeens ook niet meer waar al die kritiek vandaag kwam. Hoe konden zijn goede bedoelingen toch zo worden miskend?

Juist nu Nederland een maandje mag fungeren als tijdelijk voorzitter van de VN-veiligheidsraad, klonk het verwijt dat zijn diplomaten te weinig inzet toonden bij het pleiten voor een VN-vredesmacht op Oost-Timor. „Onbegrijpelijk”, vindt de VVD-bewindsman. Nederland was nota bene de enige in de Veiligheidsraad die al vóór het referendum op Oost-Timor waarschuwde voor het dreigende bloedbad. Maar geen van de grote landen luisterde. En die internationale vredesmacht viel in de diplomatieke stroperigheid nu eenmaal niet zo snel op te tuigen.

En dan de kritiek dat hij in een toespraak in Duisburg de media wel erg makkelijk afschilderde als te haastig en te emotioneel. Terwijl goed buitenlands beleid niet kan worden gebaseerd op zulke goedkope emoties. Het klonk allemaal nogal wrang op het moment dat de schokkende nieuwsberichten uit Oost-Timor doorkwamen. Opnieuw voelde Van Aartsen zich hopeloos onbegrepen. Hij had alleen maar een algemene waarschuwing willen afgeven dat de internationale politiek zich niet moet laten meeslepen in de steeds snellere informatiestroom. „Het was geen aanval op de pers. Ik heb een gemeenschappelijk probleem voor pers, politici en diplomaten willen schetsen.”

Over onbegrip had hij tot dan toe niet te klagen. Van Aartsen is zelden vaag. In de rij recente voorgangers op buitenlandse zaken lijkt hij het minst op Van Mierlo en het meest op Hans van den Broek, die ook niet van wolligheid hield.

Jozen van Aartsen in het tweede paarse kabinet op deze post begon, zette hij hoog in. De bezem is inmiddels zoals beloofd door zijn ambtelijk apparaat gehaald. Zijn voornemen om scherper in Brussel op te komen voor de puur Nederlandse belangen kwam van de grond bij de verlaging van de contributies aan de EU. Zijn uitspraak dat hij veel minder aandacht wilde schenken aan de moeizame relatie Nederland-Suriname is honderd procent waargemaakt. Over Suriname hoor je niet meer op BZ.

Zijn helderheid wordt gewaardeerd, maar in de Tweede Kamer kan hij het moeilijk krijgen door zijn wel erg grote zelfverzekerdheid. Sommigen zeggen arrogantie. Een Nederlandse minister die al te hoog opgeeft van zijn goede contacten met de groten der aarde ('Ik en Albright') wordt in Den Haag op de vingers getikt. De zoon van de ARP-

minister, die via een baantje bij de VVD-fractie opklom tot secretaris-generaal op het departement van Binnenlandse Zaken en minister van landbouw was in het eerste paarse kabinet, beschouwt zichzelf als een 'sociaal-liberaal'.

Waar Van Aartsen staat is af te meten aan zowel zijn oude leermeesters als zijn huidige politieke vrienden. In het buitenland kan hij op dit moment goed door één deur met de Duitse Groene minister van buitenlandse zaken Joschka Fischer. Twee weken geleden zei hij in de NRC: „Hij is een heldere man, die niet al te veel van details houdt. We hebben schouder aan schouder gestaan in de kwestie-Kosovo.”

Bij de Kosovo-interventie toonde hij opnieuw dat hij niet bij de VVD-vleugel hoort die de rem wil zetten op internationale vredesoperaties.

Tussen de leermeesters in de partij neemt Hans Wiegel een voorname plaats in. Samen met de oud-partijleider schreef hij twee keer een ontwerp-verkiezingsprogramma voor de liberalen. Toch hangt de conservatieve Wiegel-geur niet aan Van Aartsen. Zijn politieke voorkeur ligt eerder bij de voormalige verlichte-liberalen: Annelien Kappeyne van de Coppello, Molly Geertsema, Henk Vonhoff. Intussen is hij nog steeds voorstander van een ooit gedroomde fusie tussen VVD en D66. „We horen bij elkaar.”

Noemt hij PvdA'ers waar hij het goed mee kon vinden dan valt stevast de naam Ien Dales. „Een zeer bijzondere vrouw, niet alleen vanwege haar persoonlijkheid, maar ook vanwege haar brede scope. Ze bracht vanuit haar kerkwereld iets heel opens mee.”

Vanuit zijn eigen ARP-nest en zijn jeugd in kerk nam Jozias van Aartsen iets heel anders mee: een hartgrondige hekel aan het CDA.

Een citaat uit 1996: „Confessionele partijvorming vond ik niet zo'n goede gedachte. Daar raakte ik op het gymnasium van overtuigd en dat vind ik nog steeds. Waarom zou een bepaalde godsbeleving moeten worden vertaald in de oprichting van een aparte politieke partij? Ik vind dat je als christen uitstekend kunt functioneren binnen PvdA en VVD.” Bij de formatie van het paarse kabinet werd zijn lang gekoesterde persoonlijke wens bereikt: het CDA viel eindelijk buiten de boot. De weerzin tegen de christendemocraten van het CDA is zo groot dat hij vorig jaar in een interview met *Trouw* verzekerde: „Nee, ik zou zelf niet in een kabinet met het CDA passen. Ik heb daar ook de ambitie niet voor.”

Houdt Van Aartsen die persoonlijke blokkade tegen het CDA vol, dan kan hem dat nog dwars gaan zitten als hij ooit mee zou doen in een race om het partijleiderschap. Hij kan simpel niet met het CDA regeren. Aan de andere kant: mocht de VVD in de oppositie komen tegen een kabinet waarin PvdA en CDA samenwerken, dan is het een kolffe naar Van Aartsens hand om die vormalige christendemocraten vanuit de Kamer te bestrijden.

ILLUSTRATIE TOM JANSSEN

WILDE HAANDEEN

17-9-85 Internationale gemeenschap helpt Oost-Timor

Na 24 jaar van onderdrukking en bloedbaden aangericht door het Indonesische regime heeft Oost-Timor eindelijk een plaats veroverd in de media. Dat Indonesië haar beleid met behulp van de Westerse landen uitvoerde, lees je echter nergens. Juist die enorme Westerse steun maakt het mogelijk de slachtingen op Oost-Timor te stoppen.

Eris de afgelopen 24 jaar bijna zonder weinig bericht over de gebeurtenissen op Oost-Timor, alleen een korte periode voorafgaande aan de invasie en direct erna. Daarna was de berichtgeving summiër met een kleine uitzondering in 1991 toen het Indonesische leger voor het oog van de camera's een demonstratie in Dili met bruto geweld uitleen dreef en zelfs Westerse journalisten niet ontzag.

In de recente discussie over Oost-Timor worden cruciale onstandigheden en gebeurtenissen, met name de Westerse medeplichtigheid, niet meegenomen. Als gevolg daarvan zijn de verhalen in de media tegenstrijdig of gewoon fout. Zo werd er in de weken voorafgaande aan het referendum gespeculeerd over de mogelijkheid van een 'burgeroorlog'. De invasie van Indonesië in 1975 en de daaropvolgende slachtingen op grote

Oost-Timor door Jakarta wel heeft aangehouden.

Invasie

Oost-Timor was een Portugese kolonie. Na de Angerevolutie in Portugal ontstonden er op Oost-Timor verschillende politieke partijen waarvan het pro-Indonesische UDT en het populistisch katholieke Fretilin de twee belangrijkste waren. Augustus 1975 probeerde de UDT, gesteund en misschien zelfs wel aangezet door Indonesië, om door middel van een coup de macht te grijpen. Hierop volgde een korte burgeroorlog waarbij tussen de twee en drieduizend mensen werden gedood. Begin september was de situatie al onder controle van het Fretilin.

Het land werd bezocht door allerlei buitenlandse waarnemers, waaronder het Internationale Rode Kruis, Australische

te nemen in het dekolonisatieproces en vroeg andere landen om waarnemers te sturen. Er werd niet gereageerd. Toen het duidelijk werd dat er geen internationale ondersteuning zou zijn voor Oost-Timor, werd door Fretilin de anarke-lijkeheid uitgeroepen op 28 november 1975.

Op 7 december viel Indonesië Oost-Timor binnen en veroverde de hoofdstad Dili. De invasie vond plaats vlak nadat de Amerikaanse president Gerald Ford en zijn minister van Buitenlandse Zaken Henry Kissinger op het vliegtuig stapten in Jakarta. Het is bekend dat zij Indonesië hebben gevraagd om de invasie een paar uur uit te stellen tot na hun vertrek. Op verzoek van Portugal werd er in de Algemene Vergadering van de VN een debat gehouden over de Indonesische invasie. Met meerderheid van stemmen werd op 12 december de resolutie aangenomen die Indonesië gebodde zich

niets zou gebeuren. Dit was mijn taak en die heb ik volbracht niet gering succes". De gedachte zou kunnen bestaan dat Moyrithan niet helemaal doorhad wat er gebeurde in Oost-Timor, maar van naviteit is in dit geval geen sprake. Hij vervolgt zijn memoires met de schatting dat er binnen een paar weken al zo'n 60 duizend mensen zijn vermoord. "Tien procent van de bevolking bijna hetzelfde verhoudingsgewijs als de verliezen van de Sovjet Unie in de Tweede Wereldoorlog." Dat is inderdaad een "niet gering succes", echt iets om trots op te zijn. Hij sluit het onderwerp af met de conclusie dat de Indonesische invasie in maart 1976 succesvol was te noemen, omdat "het onderwerp na die periode, niet meer aan de orde kwam in de media en in de Verenigde Naties". Dat is overigens maar gedeeltelijk waar, de media hebben de daaropvolgende jaren inderdaad gezweven over de aanhoudende slachtingen, maar in de VN wordt Indonesië geregeerd veroordeeld.

Medeplichtig

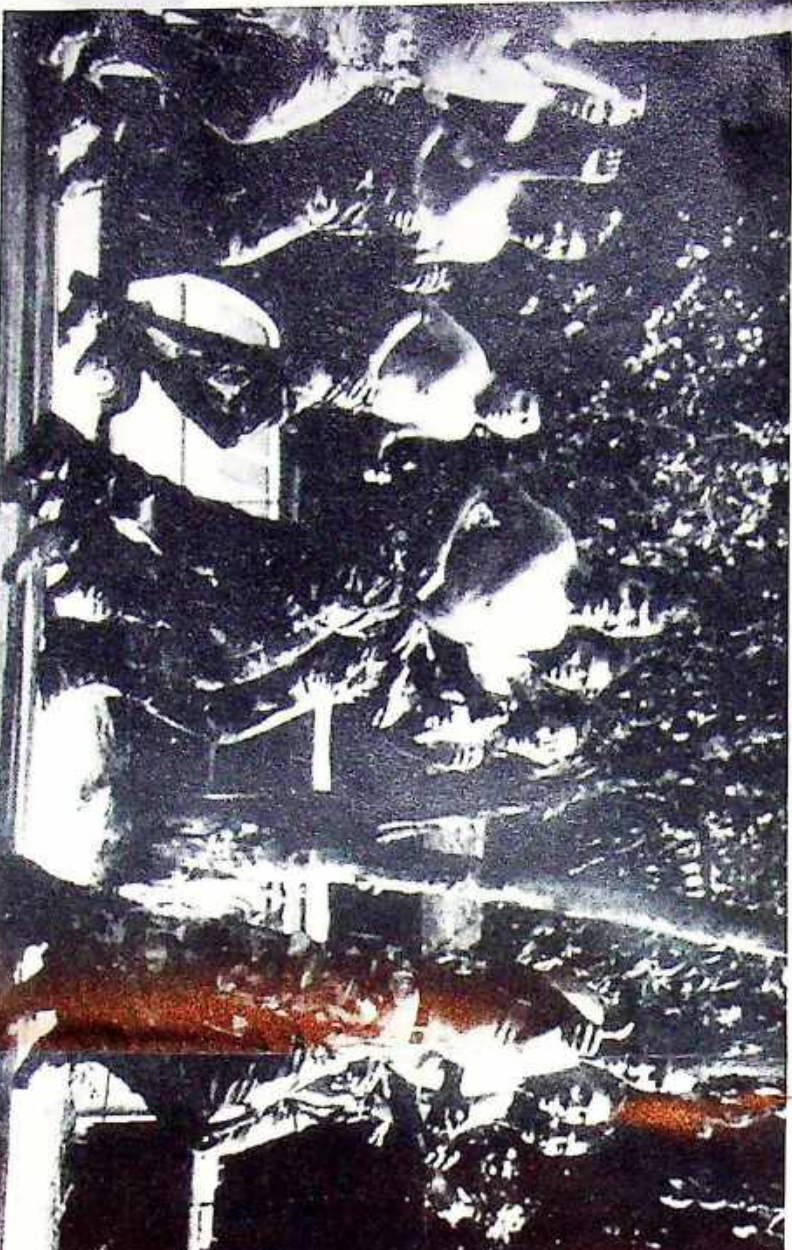
In 1977 en 1978 wordt de oorlog door Indonesië uitgebreid om het land onder controle te krijgen. Door middel van bombardementen op grote schaal wordt geprobeerd al het voedsel te vernietigen, de bevolking weg te jagen en voor de keuze te stellen zich aan te sluiten of te sterven van de honger, standaard technieken om een vijandige bevolking te onderwerpen. Als er een tekort aan wapens dreigt voor Indonesië springt 'mensenrechten' President Carter bij om Suharto te ondersteunen. Allerlei andere Westerse landen verdringen zich om een paar gulden te verdienen aan het uitroepen van Oost-Timorezen, waaronder uiteraard ook Nederland.

De schatting is dat er in 1979 bijna een derde van de bevolking is vermoord. Een groot deel van de bevolking is samen gedreven in concentratiekampen. Wanneer hulpverleners na bijna vier jaar oorlog eindelijk toestemming krijgen om het gebied te bezoeken beschrijven ze de onstandigheden in Timor als vergelijkbaar met Cambodja onder Pol Pot. Er is echter door de wereld nogal verschillend gereageerd op de beide gevallen. Edward S. Herman en Noam Chomsky hebben onderzoek gedaan naar de reactie van de media, door de berichtgeving over Cambodja en Oost-Timor te vergelijken (*The Political Economy of Human Rights*, 1980). Er is niet alleen een verbaazigwekkend verschil in de hoeveelheid aandacht voor Cambodja in vergelijking met Oost-Timor. Het is vooral de verschrikkelijke verontwaardiging die er naar Cambodja en Pol Pot uitgaat en de bagatelliserende berichtgeving over de situatie in Oost-Timor, die op z'n best hypocrater is te noemen.

Als er eindelijk aandacht wordt gegeven aan Oost-Timor wordt er letterlijk geen woord geschreven over de cruciale steun van de Verenigde Staten en andere Westerse landen bij de slachtingen. Terugkijkend op vierentwintig jaar berichtgeving en de mogelijkheden om vanuit het Westen de slachtingen betrekkelijk eenvoudig te stoppen, moet er gesproken worden van medeplichtigheid door het verzwijgen van oorlogsmisdaden.

Sprankje hoop

In 1965 toen Generaal Suharto door

Indonesische soldaten trainen in Oost Timor.

schaal zijn bekend. Als er dan uiteindelijk na 24 jaar een referendum komt over het ongedaan maken van de annexatie, is het niet een 'burgeroorlog' waarvoor valt te vrezen.

Hoewel het woord 'burgeroorlog' op dit moment veelal wordt vermeden, vermeldt de MRC op 9 september dat Jakarta zegt "dat het de situatie in de provincie onder controle begint te krijgen".

Alsof Jakarta een soort neutrale vrede-smacht is die de strijdende partijen uit elkaar zal houden "om de orde te herstellen". Dit wordt vermeld zonder een spoorfe ironie. Er bestaat geen twijfel over dat de redacteuren van de MRC weten dat "het onder controle krijgen" van Oost-Timor op zijn minst een slinktere blijkbaar heeft. Zoals een beleid van 24 jaar "onder controle" krijgen van

hulporganisaties en journalisten. In het algemeen reageerden deze positief op de situatie in het land. Ze waren vooral onder de indruk van de steun onder de bevolking voor Fretilin en allerlei maatregelen die er waren genomen op het gebied van scholing, landhervormingen en dat soort zaken. Het was rustig in het land, afgezien van de aanvallen door het Indonesische leger in de grensgebieden en de bombardementen vanaf zee.

De aanvallen van het Indonesische leger begonnen direct na de overwinning van Fretilin in het begin van september. Waarvoor een speciale commando operatie waarbij vijf Australische journalisten om het leven kwamen, een duidelijke en ook goed begrepen waarschuwing dat het Indonesische leger geen potknijkers zou duiden. Fretilin verzocht Portugal om verantwoordelijkheid

terug te trekken uit Oost-Timor. Nederland en andere Westerse landen zoals Australië, de VS, Japan en West-Duitsland onthielden zich van stemmen.

De VN heeft bij herhaling de Indonesische invasie veroordeeld en het recht op zelfbeschikking voor Oost-Timor bevestigd, gesteund door de niet-gebonden (veelal derde wereld) landen. Maar de Westerse landen zijn er in geslaagd alle mogelijke maatregelen ter ondersteuning van Oost-Timor te blokkeren. De redenen hiervoor worden gegeven door de toenmalig Amerikaanse ambassadeur voor de VN, Daniel P. Moynihan, in zijn memoires: "De Verenigde Staten hebben er voor gezorgd dat het zo zou lopen. Het Department of State (Ministerie van Buitenlandse Zaken) had de wens dat wat voor maatregelen de Verenigde Naties ook zouden nemen, er uiteindelijk

middel van een coup de macht greep in Indonesië en tussen de 500 duizend en een miljoen mensen vermoordde. werd hij het lieverdje van het Westen. Investerders stroomden toe en in 1967 werd de InterGouvernemental Group for Indonesia (IGGI) opgericht, een bundeling van de belangrijkste Westerse landen te samen met het IMF en de WereldBank, met Nederland als voorzitter tot 1991. Het doel van de IGGI was om de Indonesische economie te stabiliseren, hetgeen een de facto erkenning was van Suharto, zijn regime, en de verschrikkelijke moordpartijen. De reactie van de *New York Times* in die tijd op de verschrikkelijke moordpartijen was de verbijsterende kop 'A Gleam of Light in Asia'. 'Een sprankje hoop', omdat het Indonesische leger met zoveel succes de enige oppositiepartij van belang in Indonesië, de communistische PKI, had vernietigd. Beter dan de VS konden hopen te bereiken in Vietnam. Al eerder waren door de VS pogingen ondernomen om de situatie in Indonesië onder controle te krijgen, zonder succes. Nog een jaar daarvoor, in 1964, was een vrij sombere inschatting gemaakt over de kansen om 'een acceptabel politiek klimaat' te creëren in Indonesië. In een door Guy Pauker opgesteld RAND-memorandum wordt gesteld dat de groepen die door de VS worden gesteund 'waarschijnlijk niet de meedoelzaamheid bezitten, die het de Nazi's mogelijk maakte om de Kommunistische Partij van Duitsland te onderdrukken... [Deze Reichse en militaire groepen] zijn zwakker dan de Nazi's, niet alleen in aantallen en steun van de massa's, maar ook in eerheid, discipline en leiderschap.' Maar op 1 oktober 1965 grijpt Suharto, na een vermeende (zeer onwaarschijnlijke) communistische coup-poging de macht.

Op 3 oktober is er nog wat bezorgdheid bij de Amerikaanse ambassade in Jakarta of het leger onder Suharto "de moed zal hebben op te treden tegen de PKI". Die bezorgdheid houdt nog een aantal dagen aan. Op 14 oktober is de Amerikaanse Ambassadeur Green redelijk gerustgesteld, als de eerste aanvallen op PKI kantoren binnenkomen. Vanuit de VS wordt bericht dat de generaal hulp kunnen verwachten van de VS voor een "grootscheepse militaire campagne tegen de PKI", want "de militairen zijn de enige kracht die in staat zijn om orde te creëren".

Als begin november de moordmachine op volle toeren draait, vermeldt Green dat het leger op "meedogenloze wijze de PKI aan het 'vernietigen' is en dat er op "grote schaal wordt gemoord". De Amerikaanse trainingen aan speciale legerseenheden en ondersteuning met allerlei militair materiaal hebben succes gehad.

Niet één van de diplomaten of andere betrokkenen, in Washington of Jakarta, heeft ooit vraagtekens geplaatst bij het beleid op ethische of politieke gronden. Eerder het tegenovergestelde: het werd openlijk toegelicht. (Voor nog veel meer afschuwelijke details: Gabriel Kolko, *Confronting the Third World*, 1988). Van daar is het te begrijpen dat er een zucht van verlichting door het Westen ging. De diplomatische banden worden stevig aangetrokken met Indonesië. Westerse investeerders stromen toe en al in het begin van de jaren zeventig gaat onze koningin met in haar kielzog Nederlandse ambassadeurs op bezoek bij Suharto om handen te schudden en met te doen alsof er niets aan de hand is.

Gap Verdrag

In augustus 1974 verklaarde de toenmalige Labour premier van Australië Whitlam, na een ontmoeting met Suharto, dat "een onafhankelijk Oost-Timor een onbenodigde toestand van het gebied" potentiële bedreiging voor het gebied" zou zijn. In vergelijking daarmee was het advies van de President Roosevelt zo'n dertig jaar eerder nog vrij progressief te noemen. Zijn standpunt was dat Oost-Timor, inderdaad onafhankelijkheid verdienen, maar dat ze niet al te ongeduldig moesten zijn en nog zo'n duizend jaar zouden moeten wachten.

Het was al lang bekend, en werd misschien zelfs aangemoedigd, dat Indonesië Oost-Timor zou binnenvallen. Er was in het jaar voorafgaande op de invasie een enorme bezorgdheid over wat er zou gebeuren met de Portugese koloniën, nadat er 1974 een revolutie was uitgebroken in Portugal.

Het is goed om in gedachten te houden dat ook Angola en Mozambique toen waren hebben gehad met een afschuivende oorlog te afgelopen 25 jaar, welke oorlog de Westerse delen via ondersteuning vernietigt het Westen deels via Zuid-Afrika en deels direct. Waarschijnlijk hebben er in het geval van Timor miljardestrategische overwegingen ook een rol gespeeld, daar de zee tussen Timor en Australië een belangrijke doorvaar-routa is voor nucleaire verkeer.

Maar de meeste waarschijnlijkste reden voor de invasie, werd door de Australische Ambassadeur in Indonesië Richard Wicksot gegeven in augustus 1975. In een interview met de Australische pers, zei hij het advies, dat hij voor Australië in verband met de op handen zijnde invasie eenvoudig is om de diëreserves in de Timorzee te laten Timor en Australië te gelijke mate met Indonesië, dan met Portugal. Het was dan hankelijk Oost-Timor "een strategische, veel meer operationele houding" voegt hij er aan toe, "maar dat is waar het om gaat bij het nationaal belang en het buitenlandse beleid".

Het 'nationale belang' is in dit geval een veldwieg te verhalen met belangen van de oliemaatschappijen. Veel meer, een principe dan pragmatisch overtuigen. Dat is ook de reden dat Australië er als enige land toe overging om de annexatie van Timor officieel te erkennen en direct begon met onderhandelingen over de verdeling van de buit met Indonesië. In 1989 wordt het Timor Gap Treaty tussen Australië en Indonesië ondertekend. Het is een verkoop van vergunningen voor olie- en gaswinning van 31 miljoen aan Australische dollars. De minister van

Buitenlandse Zaken van Australië Evans becommentarieert het Timor Gap Treaty als een "voorbeeld van een niet-militaire oplossing voor een probleem dat historisch zo vaak tot conflicten heeft geleid". Een duidelijk geval van een man met een missie. Erg indrukwekkend.

Krokodillentranen

In november 1991 ontstaan er echter problemen. De Indonesische militairen zijn zo dom om voor het oog van de camera's in Dili, tentallen demonstrerende mensen naar te knallen. Amnesty International schat het aantal doden op 230). Ook twee Amerikaanse journalisten worden mishandeld. Dat is natuurlijk niet helemaal zoals het hoort. Pronk kan na 16 jaar eindelijk zijn mensenrechten tranen over Indonesië de vrije loop laten en vanuit Nederland wordt de toekomstige ontwikkelingshulp aan Indonesië bevroren.

Indonesië van haar kant moet ook erkennen dat die paar grijpstuivers ontwikkelingshulp vanuit Nederland niet de moeite waard zijn en verbreekt op haar beurt de gehele ontwikkelingsrelatie met Nederland. Dit werd overigens ruimschoots gecompenseerd door allerlei andere economische betrekkingen vanuit het Nederlandse bedrijfsleven. Waaronder een contract met Shell om te boren naar olie in de Timor Gap. Ook andere oliebedrijven haalden enkele weken na de slachtingen in Dili vette oliecontracten binnen. Halverwege 1992 zijn er al 11 contracten afgesloten met 55 bedrijven, uit ondermeer Australië, Groot-Brittannië, Japan, de VS en het al eerder genoemde Koninkrijk der Nederlanden.

Vanaf augustus 1975 was het bekend dat Indonesië hand en spandiensten verleende aan de UDT, die voor aansluiting van Oost-Timor bij Indonesië waren. Maanden voorafgaande aan de invasie werden er zelfs directe aanvallen in de grensgebieden uitgevoerd en bombardementen vanuit zee. In die steer ging Nederland de onderhandelingen in over de levering van korvetten aan Indonesië, die heel goed van pas zouden kunnen zijn bij een aanval op Oost-Timor. Onder de bezienende leiding van Den Uij werd een contract afgesloten over de levering. Hoewel het toentertijd een kleine rimpeling veroorzaakte in de Nederlandse politiek, was de meerderheid van het parlement voor, evenals de vakbonden. De hoop was om afweten. De wapenhandel werd eind jaren '70 sleutig opgevoerd, ook door Nederland. Eind jaren '80 sluit British Aerospace de grootste wapendeal ooit met een Azië-

tisch land, 290 miljoen pond over de periode 1986-90. British Aerospace doet er nog een schepje bovertop vlak na de Dili-slachting van 1991 in samenwerking met Rolls-Royce, in alweer een multimiljoen pond deal.

In 1995 worden de Indonesische Special Strategic Reserve paratroopers uitgenodigd door de Australische regering om samen met het Australische leger te trainen en de nieuwste kneepjes van het vak te leren.

Olie

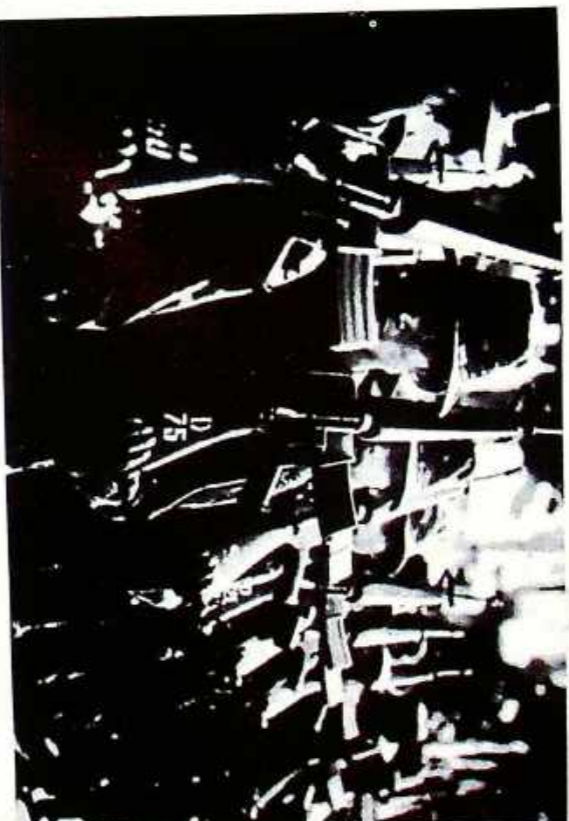
De diplomatieke geschiedenis van de afgelopen 24 jaar, in de VN en daarbuiten is schaamteloos geweest. De economische ondersteuning van Indonesië wordt nog steeds niet op enige wijze in twiifel getrokken. Met als dieptepunt het Timor Gap verdrag, dat met geen enkel internationaal verdrag in overeenstemming is te brengen.

In 1970 en 1974 werd door de VN bepaald dat "gebied dat door middel van dreiging of gebruik met geweld is verkregen niet wordt geaccepteerd als legaal" en "speciale voordelen verkregen door middel van geweld wordt niet erkend als legaal". Dit wordt later nog bevestigd in andere internationale verdragen. Het door de Australische regering in 1989 afgesloten Timor Gap Treaty voldoet hier duidelijk aan. Soms liggen zaken zo eenvoudig als het gaat om oorlogsmisdaden.

In Nederlandse kranten ben ik één verdragen tegen gekomen over het feit dat olie een rol speelt. In de NPIC van donderdag 9 september, in een artikel met de ongelukkige kop 'Non-interventie is izeren wet in Zuidoost Azië'. Het is een soort historisch overzicht, erg warrieg. Een zin verwijst naar het Timor Gap verdrag, zonder het met name te noemen en de omstandigheden waaronder het tot stand is gekomen. "Australië (...) heeft er alle belang bij (onder de vermeende gas- en olievoorraden in de Oost-Timorese Zee) de ernstig vertrouwde relatie met Indonesië niet duurzaam te verstoren." Dat is alles. In Trouw van woensdag 8 september wordt geschreven over de speciale relatie tussen Australië en Indonesië. Trouw kopt Australië Toont Initiator, alsof dat iets geheel nieuws is. Het Timor Gap verdrag wordt niet vermeld. Ook niet dat Australië in de jaren 90 de rol van de VS heeft overgenomen in het trainen van elite eenheden. Waaronder trainingen aan Kopassus, de commando troepen die nu het vaakst worden aangemerkt als daders van slachtingen, niet alleen op Oost-Timor overigens. Wel wordt vermeld dat Australië onder

druk van de bevolking 'iets' moet ondernemen op het naburige eiland. Er wordt zelfs aangegeven hoe: "De kunst is om Indonesië in het gareel te schoppen, zonder de betrekkingen met deze machtige buurman voor jaren te versieren." Waarschijnlijk niet heiligen waar de Australische bevolking zich zoveel zorgen over maakt, maar wel de 55 bedrijven die hun contracten hebben afgesloten om naar olie te boren.

Maandag 13 september werd bekend dat Indonesië, een VN vredesmacht zal toestaan op Oost-Timor. Naar verwachting zal die onder leiding staan van Australië. Nu is er veel discussie over de meeste verontwaardiging kan tonen". Dat heeft ook een belangrijke functie. Met de toegenomen aandacht voor Oost-Timor en de schaamteloze ondersteuning van de daar geplaatste oorlogsmisdaden door de 'beschaaide' Westerse landen, bestaat er altijd de kans dat er mensen de 'verkeerde' vagen gaan stellen, en de 'verkeerde' conclusies trekken.

Timor, inderdaad een onafhankelijke staat wordt verleend.

Verontwaardiging

Naar aanleiding van een wapenembargo tegen Indonesië door de Europese Unie, werd minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen gevraagd waarom Nederland (samen met Frankrijk) had tegengestemd. Zijn antwoord was "dat het geen wedstrijd was wie de meeste verontwaardiging kan tonen".

De oorlogsmisdaden op Oost-Timor staan niet op zichzelf. Ze worden actief ondersteund door Westerse landen, inclusief Nederland. Niet alleen om te redden wat er nog te redden valt op Oost-Timor, maar ook om dergelijke misdaden in de toekomst te voorkomen, moet daar nu verandering in komen. We moeten niet langer accepteren dat er onder het mom van diplomatie of economische belangen, de meest afschuwelijke oorlogsmisdaden worden ondersteund.

Martin

'Hadden we niet moeten blijven?'

Ed Hollants was namens Veilig Verloop Volksraadpleging als onafhankelijk waarnemer aanwezig op Oost-Timor. Onbedoeld werd hij ook 'waarnemer' van de verschrikkingen nadat bekend werd dat de meerderheid van de Oost-Timorezen voor onafhankelijkheid had gekozen. In de vorige Ravage heb je kunnen lezen over zijn bevindingen in de dagen van voor de volksraadpleging. Deel twee begint op de dag van het referendum.

Maandag 30 augustus

Eindelijk is de dag aangebroken waarop de toekomst van Oost-Timor wordt beslist. Om drie uur in de ochtend gaan onze wekkers af. Met twee Australiers vormen we drie teams. Ik maak deel uit van het team dat om 5.30 uur in Viqueque begint met het waarnemen van de inrichting en voorbereiding door UNAMET (United Nations Mission East-Timor) van het kiesbureau.

De eerste mensen die gaan stemmen staan al te wachten. Als om 6.30 uur het kiesbureau open gaat zijn er al duizend mensen en gaat er een continue stroom mensen richting kiesbureaus. Op de gezichten van de mensen valt weinig af te lezen, lijken wel sturs. Er valt weinig emotie waar te nemen.

Om 8.00 uur vertrekken we naar Luca.

De dorpijs en de rijstvelden lijken op wat staan tweeduizend, voornamelijk oudere mensen, voor het stembureau. Vooral de oude vrouwen in hun zondagse kleurrijke sarongs en de grize haren netjes gekamd in knotjes met soms frotse blikken vallen op. Anderen zijn halblind en bijna kreupel. Het valt hen al te zien dat ze een hard leven hebben gehad. Medewerkers van het kiesbureau helpen hen. Lezen en schrijven hebben ze nooit geleerd en een organisatie als de VN valt totaal niet binnen hun begripkader. Het enige wat ze weten is dat door een spijker door een plaatje van de Oost-Timorese vlag te slaan er misschien iets gaat veranderen. Dat het zintloze geweld

stopt.

De lokale staf die het meeste werk moet doen op de kiesbureaus werkt snel en goed. Ik reken uit dat er zeker zo'n 600 mensen per uur kunnen kiezen. Als we om half elf terugkomen naar Viqueque heeft al meer dan 60 procent kunnen kiezen.

Terug in Viqueque wacht ons een verrassing. Het kiesbureau Carubolic ligt er bijna verlaten bij. Het veld waar een paar uur geleden nog duizenden mensen stonden is leeg. Het is nu bijna volgens het hoofd van het kiesbureau is meer dan 95 procent van de geregistreerde kiezers langsgeweest. Bij het andere kiesbureau in Viqueque hetzelfde beeld. We komen daar het team van ons tegen dat naar Osoi is geweest. Ze zijn

Dinsdag 31

We zijn nog steeds een beetje verbaasd over hoe snel alles gegaan is en maken ons rapport af. In Viqueque is het opmerkelijk stil. Van sommige huizen zijn de luiken dicht en er rijdt minder verkeer. Het is overduidelijk dat een deel van de bevolking voor een tijdje naar andere plekken is vertrokken. Het lijkt nu helemaal of Viqueque uitsluitend een stad is waar militairen, militairen en politieagenten wonen.

Woensdag 1 september

Een rustdag. We brengen de dag door op het strand. 19 kilometer verwijderd van Viqueque. 's Avonds klinkt op de hoek vlak bij ons huis een geweeschot. 'S, die vlak daarvoor nog op het terras zat, heeft drie mannen zien lopen met een wapen. Als ze net binnen is om dit te vertellen, klinkt het schot. Het is duidelijk weer een vorm van intimidatie en dit keer

waarschijnlijk voor ons bedoeld. Het gaat om het schrik aanjagen en dat werkt.

Binnen vijf minuten zit de hele familie van de eigenaar, zo'n veertien personen, bij ons op de vloer. Lichten zijn uit en een van de familieleden doet een kaarjage aan voor een klein houten kapelletje dat in het huis staat. Even later horen we een jongen zingen op straat. Het is een signaal om te laten horen dat het goed volk is en dat het tijd is om bij elkaar te komen. Na een kwartier staan dan ook ongeveer vijftien jonge mannen bijeen die in de buurt gaan patrouilleren.

Donderdag 2

Van het kantoor van IFET (International Federation for East-Timor) in Dili krijgen we slecht nieuws. Er zijn steeds meer 'roadblocks' van militia, chauffeurs willen niet meer rijden, Indonesische journalisten verlaten het eiland, enz. Omdat de verwachting is dat het de komende dagen alleen maar erger wordt, heeft IFET besloten bijna alle teams terug te halen voor de komende week waarin de

den in konvooi met een UNAMET-auto en politie-escorte naar Baucau. De reis vlot en geen 'roadblock' te bekennen. We zijn al om half tien in Baucau. We belen naar Dili en horen dat er geen auto dat 's avonds al het verkeer tussen de steden wordt stilgelegd.

Dan maar naar het IFET-huis in Baucau. Er zitten nog drie mensen in het waarnemingssteern. Later op de dag horen we uit vrouwelijke bron dat de uitslag van de volksraadpleging morgen om 9 uur bekend wordt gemaakt. Het geweld neemt intussen toe. In Marana, een boelwerk van de militia in het westen van Oost-Timor, wordt het hele UNAMET-team geëvacueerd. De volgende morgen verklaart de als laatst vertrekkende CIVPOL van UNAMET dat het hele dorp in brand staat.

Sinds een aantal dagen worden steeds meer journalisten bedreigd en velen verlaten het land. De luchthaven in Dili wordt overgenomen door de militairen. Uit Dili komt ook het bericht dat twee bataljons van in totaal 1400 man uit Indonesië ingevlogen worden om de

zeventig zullen gaan herhalen. In die tijd werden er meer dan 200 duizend Timorzen gedood door het Indonesische leger.

Morgen vertrekt een konvooi met politiebepaling naar Dili en waarschijnlijk kunnen enkele van ons dan meereijden. 's Avonds horen we bijna een uur lang schoten waaronder al en toe het geluid van automatisch geweervuur. We doen het licht uit en zitten op de grond. De schoten zijn te horen uit het centrum, een kilometer van ons vandaan. Als het rustiger wordt, besluit ik maar gewoon te gaan slapen. Het geweervuur zal wel voornameelk intimidatie zijn en daar moet je dus niet te veel wakker van gaan liggen.

Zondag 6

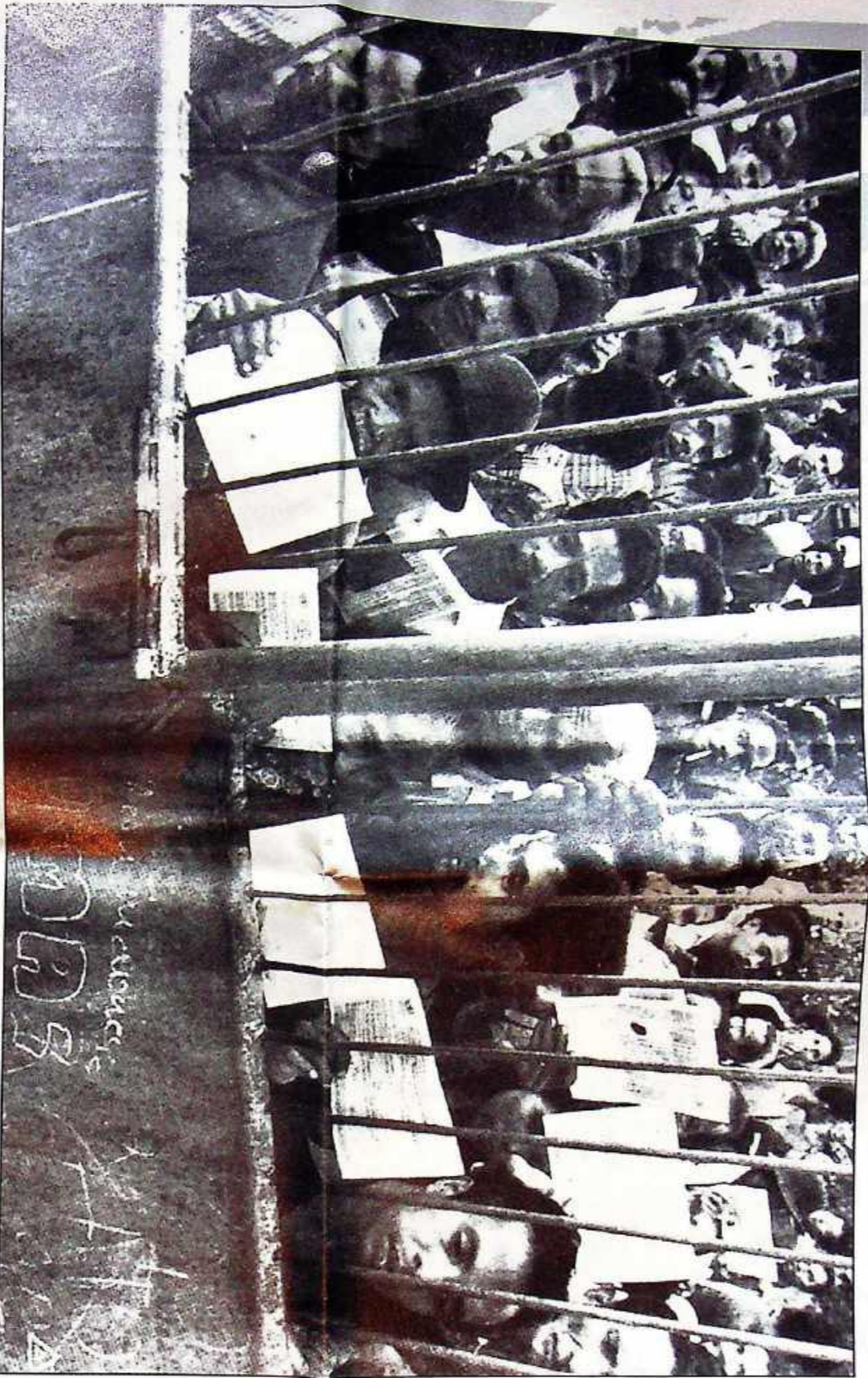
We krijgen bezoek van het hoofd van UNAMET. Zij vertelt dat er problemen op de weg naar Dili zijn en geeft informatie over gisterenavond. Het waren zes militieleden die op motoren rondreden en daarbij schoten losten. Bij het UNAMET-kantoor zijn met stenen de ruiten van

komen en dan terug naar Dili te rijden. Die middag rijdt er een wagen met luidspeakers rond die de burgers moet geruststellen.

's Avonds horen we dat de situatie in Dili snel verslechtert. Er is een aanval van de militie op het kantoor van Jalasan Hak niet ver van het IFET-kantoor. Vanmocht moeten alle IFET-mensen die in Dili zijn (40 à 50) op het politiebureau op de betonnen vloer overnachten. Rond 20 uur horen we in Baucau weer een tijdje schoten. Er rijdt een motor ons terrein op en stopt voor de deur. We doen snel het licht uit en laten ons op de grond vallen. We verkeren in de veronderstelling dat er twee militieleden voor de deur staan maar het blijkt politie te zijn die ons meedeelt dat ze niet vannacht op ons terras zal waken maar van schuilen aan de overkant zullen gaan staan.

Maandag 7

We veremen uit Dili dat bijna iedereen vanochtend met vliegtuigen van het Australische leger geëvacueerd zal worden. Het gaat zowel om UNAMET-sta-

Honderden Oost-Timorezen wachten op de opening van hun stemburo in het centrum van dili.

tielsg wordt verwacht. Er blijken al zeshen, waarnemers op eigen verzoek terug naar Dili te zijn gegaan omdat ze de situatie te gevaarlijk vonden. Ons wordt geadviseerd om morgen te vertrekken. Ineens baseer je volledig dat je hier na morgen niet meer bent. Het doet pijn. We willen bij de mensen in Viqueque blijven. Al die mensen die misschien onze aanwezigheid als een stimulans in hun strijd hebben ervaren. Je moet ze achterlaten terwijl het ergste nog gaat komen. Misschien begrijpen ze wel dat je vertrekt, maar het is moeilijk te verkopen. Zoveel vrienden hebben we gemaakt, zoveel hartelijkheid hebben we ondervonden. Ik bedenk me dat ik kan stoppen met IFET en op eigen gelegenheid kan blijven. Maar wat kun je in je eentje? Letterlijk voel ik mij nu verscheurd.

In Viqueque was het ook vandaag weer heel te rustig. Het is de stille voor de storm. Mijn vliegtuig terug gaat over een week dus als ik Dili op tijd wil bereiken kan ik beter nu gaan nu het nog kan. Gelukkig vinden we een autobusje die ons in konvooi met een UNAMET wiggen en onder politiebegeleiding naar Baucau, halverwege Dili, wil brengen.

Vrijdag 4

Bij ons ontblijft verzamelen de familieleden van de eigenaar van het huis en mensen uit de buurt. We nemen afscheid, grootmoeder in trainen. We rij-

orde te helpen bewaren. Wat een onzin denk je bij jezelf. In Oost-Timor zijn meer dan voldoende politie en militairen. Het probleem is dat ze niets doen dan wel meedoen aan de gewelddadigheden.

Zaterdag 5

Om 9 uur zitten we bij de bureaus aan de overkant naar een live-uitzending van CNN te kijken. Kofi Annan deelt de uitslag van de volksraadpleging mee. Wat ledereen al lang voorspelde is dat de autonomie wordt afgewezen en dus een meerderheid voor onafhankelijkheid stemt. De cijfers geven echter te denken: meer dan 21 procent stemt voor autonomie. Natuurlijk zal meer dan de helft van deze 21 procent van de Oost-Timorezen uit pure angst voor repressies voor autonomie stemmen. Maar dat blijft tot op zekere hoogte speculeren. Vast staat dat de pro-autonomie beweging en ook de militie zich keer op keer zullen betoepen op deze niet te verwaarlozen 21 procent. Het betekent dat er met hen rekening gehouden moet worden en dat er voorlopig nog vele acties van hen te verwachten zijn.

De uitslag levert bij enkele Timorezen en enkele teamleden emotionele reacties op. Toch geen juichstemming, en op straat is al helemaal niets te merken. Dat zal de hele dag zo blijven. Voor de Timorezen verandert er natuurlijk voorlopig ook niets. Wat hen het meest bezig houdt, is de verwachting dat de jaren

een UNAMET-wagen vernield en er zijn schoten gelost richting het CIVPOL-huis. Een schot in de muur en een door een ruit. Men weet zo goed als zeker dat de milite hulp kreeg van de BRIMOB, de mobiele eenheid van de politie.

Het konvooi dat vandaag zou gaan rijden gaat niet door. De situatie op de weg is te gevaarlijk. Vooral de plaats Manututo vormt een groot probleem. Het ligt halverwege de weg van Baucau naar Dili en de militia zijn er steeds actiever. UNAMET heeft gisteren besloten al naar personeel uit Manututo te evacueren. Het is de vierde plaats in Oost-Timor waar dit gebeurt. Er blijven enkel zestien CIVPOL's achter. Afgelopen nacht hebben zij op advies van de politie wegens hun veiligheid op het politiebureau in Manututo geslapen. Er zijn berichten dat militie langs de deur trekken. Onregelmatig zijn er 'roadblocks' op de weg naar Dili die dwars door Manututo voert.

We belien het IFET-kantoor in Dili. Zij hadden net besloten om ons als het kan vandaag nog naar Dili te halen. De situatie verslechtert in heel Timor en is erg instabiel. Grote aantallen journalisten vertrekken en meerdere ambassadees hebben aan hun onderdanen het advies gegeven om ook te vertrekken. Het kan een kwestie van dagen zijn tot er overgegaan wordt tot totale evacuatie en op dat moment moet iedereen die weg wil in Dili zijn. Na overleg wordt besloten dat er morgen twee auto's met politie-escorte uit Dili zullen proberen bij ons te

den als om mensen uit andere landen dan Indonesië, waaronder ook de meeste IFET-mensen. Er blijven voorlopig 24 mensen van IFET in Dili achter. Er komen geen auto's voor ons want het is veel te gevaarlijk. We besluiten in Baucau te blijven aangezien het hier tot nu toe veilig is en omdat UNAMET beloofd heeft dat als zij gaan evacueren ons mee zullen nemen.

De pastor van Baucau komt 's morgens vroeg langs en vertelt dat in Dili het kantoor van bisschop Belo door militie met handgranaten is aangevallen en in brand. Er is één persoon bij omgekomen. Verder is een huis van nommen aangevallen waarbij drie mensen zijn gedood.

Na de aanvallen op de journalisten is dit een volgende stap: het aanvallen van de kerke en haar vertegenwoordigers. Als je bedenkt dat Dili de enige plaats is waar nog wat journalisten zitten (in de UNAMET-compound) waardoor nog mini-maal te volgen is wat er gebeurt, kun je afvragen wat er dan wel niet in andere delen van Oost-Timor (vooral het westen) op dit moment aan de hand is.

Op tv zien we een interview met leiders van de pro-autonomie beweging. Zij verwerpen de uitslag van de volksraadpleging en zeggen dat UNAMET tegen de wil van het volk deze volksraadpleging heeft opgedrongen omdat de VN de onafhankelijk wil opleggen aan het Timorese volk. De militie bestaan aan het gens hen vrijwel niet, het gaat om spon-

tane uitingen van volkswoede. Het late nieuws kondigt aan dat Xanana Gusmao woensdag wordt vrijgelaten. We zijn benieuwd wat er gaat gebeuren als hij direct naar Oost-Timor komt.

Dinsdag 8

Vanaf de vroege ochtend is er opvallend veel verkeer. Lege vrachtwagens en busjes, maar ook veel politie en leger. Vrijwel alle winkels zijn dicht in Bacau. In de stad heerst een angstige sfeer. Het is totaal veranderd dagen. Bij een winkel voorafgaande dagen. Bij een winkel tegenover een kazerne staat met mensen vrachtwagens volgepakt met mensen (ook politie) en huistraad. De winkel wordt door iedereen in sneltreinvaart leeggekocht. Alle ambtenaren in Indonesische dienst hebben opdracht gekregen vandaag in konvooi naar Dili te vertrekken, waarna ze naar West-Timor worden gebracht. Het wordt ons duidelijk dat het een kwestie van uren is voor dat hier in Baucau ook de hel zal losbreken.

Vandaag is de dag dat de 'staat van beleg' voor Oost-Timor wordt afgekondigd. Een ding weten we zeker: die is niet bedoeld om mensen te beschermen behalve dan de militie en militairen in hun vuile werk!

Als we thuis komen horen we dat we over een half uur bij het UNAMET-kantoor moeten zijn voor evacuatie. We gooien alles snel in tassen en horen verderop geweervuur. Bij UNAMET laten we onze spullen achter en gaan naar het tegenover liggende CIVPOL-huis van UNAMET. Nog geen tien minuten binnen of er begint intens geweervuur. De UNAMET-gebouwen worden van verschillende kanten onder vuur genomen. Een half uur lang worden duizenden kogels afgewurd. De meesten gelukkig in de lucht. We zitten achter muren met de deuren en ramen gebarricadeerd. De rust keert terug en verschillende mensen hebben gezien dat het vooral leger en BRIMOB waren die aan het schieten zijn geweest. We worden in de landrovers van UNAMET geplaatst, en een lange rij van twintig auto's met een escorte van een leger-truc met zes militairen en twee militieleden vertrekt naar de luchthaven. Op de vluchthaven staat een Hercules-vrachtwagen die de Australische luchtmacht om ons te evacueren. Australische militairen schrijven paspoortnummers op en het lukt ons de waarnemer van West-Papoëa, zonder zijn paspoort te laten zien, ook in het vliegtuig te krijgen.

Als we net in het vliegtuig zitten arriveert het volgende konvooi van twintig wagens van UNAMET. Zij hebben bisschop Belo en de lokale staf van UNAMET bij zich. Australië heeft toegezegd de lokale staf toe te laten tot hun grondgebied.

De bisschop loopt met de groep Timorezen, die angstig en schichtig om zich heen kijken, naar het vliegtuig. Meleken komen de Indonesische militairen in actie.

Scheldend en heftig gebarend scheiden ze de Timorezen af van de anderen. Onderhandelingen leveren niets op. Uiteindelijk komt er een toezegging dat UNAMET ze met de helikopter naar Dili mag vervoeren waarna ze mogelijk het land kunnen verlaten. Belo komt wel aan boord. Het vliegtuig zit bomvol, 124 mensen in plaats van 75. De weinig bagage die we mee konden nemen moet er weer uit. We stijgen op en je voelt alleen maar verdriet, schaamte en spijt. Hadden we niet moeten blijven? Hoe kan ik deze mensen achterlaten? Al die gastvrije mensen die geen vlieg kwaad hebben gedaan en die nu als vee opgejaagd en deels afgeslacht worden. In Darwin worden we goed ontegenbracht bij een soort universiteit voor Aborigines. Die avond veremen we een bericht uit Baucau: verschillende huizen staan in brand, elektra is afgesneden en ook het telefoonverkeer is lamgelegd. Het Indonesische leger is samen met de door haar opgerichte militia met de volgende zilvering bezig. Ik besluit snel een nieuw ticket te kopen en niet mijn oude te gebruiken waarmee ik pas over vier dagen naar Nederland kan. Het heeft nu meer zin om zo snel mogelijk naar Nederland af te reizen, m'n orgaan gen over te dragen en acties voor de Timorezen en tegen de Indonesische bezetting te organiseren.

RIJSE VAN DE AVIJS-PR-STRUKTUR

Eerst kreeg het volk van Oost-Timor de gelegenheid om voor onafhankelijkheid te stemmen, vervolgens werd het afgestraft. Volgens Reza Muharam (35), dissident en lid van het Europese Network van Democratisch Indonesische Oppositie (JODI-E), leidt het regime in z'n vaderland aan schizofrenie. Een vreedseger, een internationaal tribunaal, economische sancties en financiële en humanitaire steun voor de oorlogsslachtoffers van de voormalige Portugese kolonie moeten deze ziekte doen genezen.

De golf van geweld die de afgelopen weken Oost-Timor heeft overspoeld, werd reeds begin mei voorspeld. Op 5 mei ondertekenden Indonesië en Portugal, formeel nog altijd de soevereine mogentheden van Oost-Timor, in New York onder de auspiciën van de Verenigde Naties een akkoord over de wijze waarop de veroveringskolonie zou plaatsnemen. Het was toen al maanden de provincie Oost-Timor teroorseeiden, verwezen het akkoord naar de prullenmand. Deze gewelddadige milities, in het geheim gestuurd door het leger, zouden het referendum willen saboteren door voorstanders van onafhankelijkheid te intimideren en patiek te zaaien. De veiligheid van de Oost-Timorese bevolking kwam in handen van de bezettersmacht, het Indonesische leger.

Waaron werd er destijds door voorstanders van het referendum niet gehamerd op de veiligheid van de burgers, door bijvoorbeeld aan te dringen op het uitnodigen van onafhankelijke ordetroepen, naast de onafhankelijke waarnemers?

Reza Muharam: „De onafhankelijkheidsbeweging had niets te zeggen over de toezichtgeving van het akkoord, dat overigens het resultaat was van een compromis. Het zwaktepunt betrof inderdaad het veiligheidsaspect. Het is niet de bedoeling dat de bezetter, een leger van sinds 1976 voor dood en vernietiging, gestopt moet staan voor de veiligheid van de burgers. De CNRT, de onafhankelijkheidsbeweging met leider Gusmano, beschouwde het akkoord destijds als een zeer belangrijke stap voorwaarts naar onafhankelijkheid. Dit gebeurde naar onafhankelijkheid. Dit gebeurde van drong het verhaal over de veiligheidsaspecten naar de achtergrond.“

En de Verenigde Naties dan? Die wisten toch ook wel af van de verborgen agenda van het leger en de milities?

„De Verenigde Naties zijn al heel lang op de hoogte van het bestaan van deze agenda, maar men is er toch maar vanuit gegaan dat, als gevolg van de aanwezigheid van onafhankelijke VN-waarnemers voorafgaand en tijdens het referendum, de zaak niet zou escaleren.“

Verschroeiende aarde

Ze hebben namen als 'Doorn' (Aitarak) of 'Wit en Rood Melaiar' (Besit Merah Putih). In half-tribale ceremonies drinken zij een mengsel van alcohol, kippen- en mensens bloed om aan te geven dat zij tot de dood zullen vechten voor hun doel. En dat is ervoor zorgen dat de Portugese ex-kolonie onder geen voorwaarde onafhankelijk wordt. De oprichters en leiders van de meeste pro-Indonesische gevechtseenheden zijn veelal gevallen districtsbestuurders in Oost-Timor. Van de leider van de in Dili gevestigde milite Aitarak, Eurico Guterres, wordt gezegd dat hij een agent is van de lokale inlichtingendienst. Hij zou ook de steun genieten van de gouverneur van Oost-Timor, Abilio Osorio Soares. Bovendien zou hij over uitstekende contacten beschikken met ex-generaal Prabowo Subianto, een schoonzoon van oud-president Soeharto, die voorheen de leiding

had over het geveesde keurkorps Kopassus. Majoor-generaal Zacky Makarrin, de voormalige chef van de beruchte Indonesische geheime dienst, werd na het afsluiten van het akkoord in mei door Wiranto naar Oost-Timor gestuurd om leiding te geven aan de Aitarak milities. Deze door het leger met M16 geweren bewapende Aitarak paste de afgelopen weken in het kader van 'Plan B' de tactiek van de verschroeiende aarde toe. Voorstanders van onafhankelijkheid werden vermoord of verdreven, hun huizen platgebrand. Weliswaar boekten de voorstanders een overwinning met het referendum, maar er is niemand meer over om het te vieren of om het land weer op te bouwen.

Heeft president Habibie het afgelopen voorjaar het akkoord voor het referendum met de beste bedoelingen ondertekend, of wist hij wel degelijk af van de gruwelijke plannen die het leger en

vormen. Wat de veiligheid betreft is Wiranto de baas. Het is een autoritair militair regime dat halsstrang probeert haar gezicht naar de buitenwereld een human karakter te geven. Dit omwille van de buitenlandse economische investeringen. De overleving van het Habibie-regime was sterk afhankelijk van de buitenlandse hulp, onder meer van het IMF.“

Teruggedraaid

Vorig jaar werd onder druk van de arm-lastige Indonesische bevolking dictator Soeharto vervangen door Habibie. Door toedoen van twee generaties politieke activisten kwamen er vrije verkiezingen, de pers kreeg meer vrijheid, werden er politieke gevangenen vrijgelaten en heeft het volk van Oost-Timor inmiddels kunnen stemmen voor onafhankelijkheid. Een flinke stap vooruit. Als gevolg van de recente gruwelijkheden, waarbij

de milities erop nahielden?

„Direct na het tekenen van het akkoord werd er al snel druk gespeculeerd over de rol die Habibie speelde. Men beschouwde zijn medewerking als een PR-stunt, mede omdat hij het akkoord had ondertekend zonder z'n militaire leiders te raadplegen. Men had daarop een breuk in de coalitie verwacht, maar die kwam niet. Het is onduidelijk in hoeverre Habibie overleg voert met z'n militaire leiders. Het lijkt alsof de regering aan schizofrenie leidt. Aan de ene kant geeft men het Oost-Timorese volk toestemming om hun stem uit te brengen, een goed gebaar naar de internationale gemeenschap, maar aan de andere kant wordt datzelfde volk afgestraft.“

Wie is nu eigenlijk de baas in Indonesië?

„De westerse landen gaan er vanuit dat Habibie en Wiranto een twee-eenheid

denken in Jakarta, altijd wel in voor een vurige opstand, zich nu nauwelijks lijken te roeren rondom Oost-Timor. Kloopt dat?

„Sinds Habibie de staat van beleg heeft afgekondigd op Oost-Timor wordt er wel degelijk gedemonstreerd in Jakarta, al is het klankschallig. Men wordt slecht op de hoogte gehouden door de pers. Hoewel de grote dagbladen nu eindeloos persvrijheid genieten, blijken de hoofdredacties sterke nationalistische gevoelens te hebben overgehouden van de dictatuur. Veel kranten staan afwijzend tegenover een onafhankelijk Oost-Timor en spreken zich uit tegen de komst van een vreedseger. Op dit moment zijn het juist de kleine regionale kranten die goede berichtgeving leveren over de situatie in Oost-Timor.“

De VN wilde pas een vredesleger naar Oost-Timor sturen nadat legerbevelhebber Wiranto daarvoor toestemming zou geven. Waarom heeft de VN toestemming nodig van een bezettingmacht?

„(lachend) Dat is ook absurd. Sinds wanneer hebben de VN Oost-Timor als Indonesische grondgebied erkend? Ik denk dat de VN liever geen militair conflict willen uitlokken.“

Is men dan zo bang voor het Indonesische leger, dat qua grootte als het vijfde van de wereld wordt gerekend?

de kans niet onderkenbaar is dat legerchef Wiranto de positie van Habibie overneemt, lijkt de situatie weer teruggedraaid te worden naar die van de oude dictatuur.

Drie stappen terug?

„Ik denk niet dat het leger het lief heeft om Wiranto of welke andere bevelhebber dan ook naar voren te schuiven als nieuwe president. Dit is voor het leger zelf erg nadelig. De sterke positie van het leger is sinds de val van Soeharto aan slijtage onderhevig. Er kwam veel kritiek op de wijze waarop het leger in het verleden heeft huisgehouden op Ambon. Althans en neem maar op. De slachtoffers van dit geweld Eisen gerichtheid. Het enige wat het leger nu nog kan doen om hun positie op politiek niveau te handhaven, is chaos veroorzaken.“

Het heeft er alle schijn van dat de stu-

„Acht bang, ik denk niet dat je echt bang van dit leger hoeft te zijn. De afgelopen dertig jaar heeft het alleen maar weerloze burgers vernood.“

Waarom heeft Wiranto inmiddels toestemming gegeven voor de komst van een vredesleger?

„Hij is mogelijk bezweken onder druk van de internationale gemeenschap en de binnenlandse democratische krachten. Of misschien is deze stap het gevolg van een interne strijd binnen het leger, dat onder controle gebracht moest worden. Maar dat is positief gedacht, moet ik toegeven.“

Of de klus van de milities is geklaard. Er valt dormweg niets of niemand meer te vermoorden en te verjagen...

„Dat is ook een mogelijkheid. Er zijn 200 duizend mensen gedeporteerd, terwijl het militaire kader van het verzet de ber-

gen in is gewuicht. De katholieke kerk, die zich van oudsher kritisch heeft uitgelaten, is uitgeschakeld. Ik vrees dat het hele scenario uitgevoerd is om uiteindelijk de uitslag van het referendum terug te kunnen draaien. Ik vernem steeds meer geluiden uit hoge politieke kringen en van rechtse intellectuelen dat het referendum partijdig zou zijn verlopen. Als men de uitslag terugdraait en een nieuw referendum organiseert, dan zal de uitslag natuurlijk omgekeerd zijn.“

Wat moet er volgens jou nu gebeuren?

„De internationale vredesmacht moet zich zo snel mogelijk installeren. Ten tweede moet er een internationaal tribunaal worden georganiseerd, bijvoorbeeld in Den Haag, zodat de aanschitters van het geweld kunnen worden veroordeeld. Verder moeten alle vluchtelingen veilig terug kunnen keren en daarbij humanitair en financieel gesteund worden.“

En de huidige bezettingmacht?

„Die moet als vanzelfsprekend het eiland verlaten. De oppositiepartijen in Oost-Timor wensen in de toekomst de veiligheid in handen te geven van een eigen politiemacht. Voor een leger is geen plaats meer. Voordat er sprake kan zijn van vrije verkiezingen zijn we drie jaar verder. Gedurende die tijd moet het vredesleger garant staan voor de veiligheid. Maar ik ben bang dat het regime tijd probeert te winnen voor de komst van zo'n vredesleger. Het zal zeker nog wel tot eind september duren voordat zo'n leger daadwerkelijk Oost-Timor bereikt. In de tussentijd gaat het moorden gewoon door en worden de sporen van genocide uitgewist. Er komen berichten binnen dat er lijken in zee verbrand zouden zijn.“

Sancties

Minister Jortisma van Economische Zaken (EZ) is van plan van 27 tot en met 30 september Indonesië te bezoeken. Doel van het bezoek is het versterken van de economische banden. Het laatste bezoek van een EZ-bevindingspersoon aan Indonesië dateert van 1997. Onder meer wordt een Parallele Economische Missie (PEM) voorbereid, die is gepland voor het voorjaar 2000.

Goed plan?

„De internationale gemeenschap moet de druk op Indonesië opvoeren. Economische sancties zijn een uitstekend persiemiddel, waar ik warm voorstander van ben. De banden die Nederlandse bedrijven met Indonesië hebben, moeten onmiddellijk worden bevroren.“

Dat is zeker ook een van de eisen voor de demonstratie van aanstaande zaterdag in Amsterdam?

„Nee, toevalling niet. We hebben er in de voorbereiding wel over gediscussieerd, maar uiteindelijk besloten om deze eis niet op te nemen. Met de demonstratie roepen we op tot onmiddellijke stopzetting van de moordpartijen, het zenden van een vredesmacht naar Oost-Timor en voor onafhankelijkheid. Na de demonstratie willen we meerdere acties en manifestaties organiseren, waarmee we streven naar een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak. Indien we de eis "economische sancties nu" zouden opnemen, zouden we in een vroeg-tijdig stadium de gematigde maar belangwekkende platformen als de Kerken, vakbonden en een deel van de achterban van de PvdA alstoten. Ik sluit overigens niet uit dat bepaalde sprekers komende zaterdag op persoonlijke titel tot sancties op zullen roepen.“

Alex van Veen

VN-macht krijgt ruim mandaat

Hulpvluchten voor hongerende vluchtelingen in de bergen weer uitgesteld

DARWIN – Uiterlijk maandag zetten de eerste manschappen van een VN-vredesmacht, onder leiding van Australië, voet aan wal op Oost-Timor. De VN-Veiligheidsraad stemde gisteren in met de troepenmacht, die desnoods met geweld Oost-Timor vrede en orde moet brengen.

Zo'n tiental landen heeft aangeboden troepen te leveren aan de vredesmacht, die maximaal zo'n achtduizend man sterk kan worden.

Hun verblijf zal maximaal drie jaar duren. De Indonesische minister van buitenlandse zaken Ali Alatas bevestigde dat Australië de vredesmacht gaat aanvoeren, ondanks verzet van het Indonesische leger. Alatas zei dat Indonesische militairen „geen actieve gevechtsfunctie” meer vervullen, maar wel een adviserende rol krijgen. Zij vertrekken pas als het Indonesische parlement de uitslag van het referendum van 30 augustus heeft bekrachtigd.

De Australische premier Howard heeft gewaarschuwd dat er slachtoffers onder de militairen kunnen vallen. Een leider van een van de pro-Indonesische milities in het gebied beloofde alvast „de harten te zullen opeten” van allen die naar Oost-Timor komen. Maar een achtergebleven VN-waarnemer in Dili berichtte dat gewapende milities de stad verlieten. Ooggetuigen in West-Timor meldden dat daar veel militieleden aankwamen.

Een van de belangrijkste taken van de vredesmacht is het toezien op de veilige terugkeer van honderdduizenden ontheemden. Omdat het nog niet zover is, willen hulporganisaties zo snel mogelijk voedseldroppings uitvoeren boven de bergen in het gebied. Veel hulporganisaties bewijfelen of de droppings nog voor de komst van de vredesmacht kunnen beginnen. Niet alleen de vliegtuigen kunnen onder vuur worden genomen, maar ook de vluchtelingen

op de droppings afkomen. De Indonesische autoriteiten hebben er weer een zondebok van gemaakt. In een andere provincie van Indonesië hebben ongeveer vierduizend mensen betoogd voor een referendum over onafhankelijkheid in navolging van de volksraad van Oost-Timor. Ondermonstranten waren ook de leiders Wahid en Rais, beide kandidaat voor de presidentsverkiezingen in november.

'Na deze missie werk ik nooit meer voor de VN'

Oost-Timor

door Minka Nijhuis

DARWIN – Voor de 1450 Oost-Timorese vluchtelingen die tien dagen op de belegerde compound van de Verenigde Naties in Dili doorbrachten was het, in de nacht van maandag op dinsdag, alsof hun executie was opgeheven.

Na zenuwlopende onderhandelingen tussen de VN en Indonesië heeft Jakarta die maandag toegezegd dat alle vluchtelingen met de laatste groep VN-medewerkers naar de Australische havenplaats Darwin geëvacueerd kunnen worden. Pas vlak voor

het vertrek worden de Oost-Timorezen daarover ingelicht. De VN willen voorkomen dat grote aantallen Oost-Timorezen die de heuvels ingevlucht zijn terugkeren om mee te kunnen.

Onmiddellijk na de bekendmaking trekt een nerveuze koorts over het VN-terrein. Veel vluchtelingen reageren opgelucht, maar er zijn ook verdrietige reacties. Velen moeten scheiden van hun familie over wier lot zij in onzekerheid verkeren. Een lokale VN'er trekt zijn laatste T-shirt uit. Hij wil het met een boodschapper naar zijn broer in de heuvels sturen.

Een oude vrouw begint onbedaarlijk te huilen als ze hoort dat

ze haar land moet verlaten. Het is maar voor een tijdje, zegt het meisje naast haar troostend. Velen hebben niet meer dan een tasje met bezittingen en ze houden Jezus- en Mariabeeldjes in hun hand geklemd.

Temidden van alle tumult krijgt een Oost-Timorese VN-medewerker een epileptische aanval, en slaat met zijn hoofd tegen de trap. Hij overlijdt ter plekke. Zijn lichaam blijft eenzaam achter onder een matje. „Triest, zo net voor zijn vrijheid,” zegt een VN'er hoofdschuddend.

Rond half twee in de nacht dendert de eerste colonne vrachtwagens volgeladen met vluchtelingen door de geteisterde,

doodstille stad. Veel gevels zijn gehavend, hier en daar gloeien de ashopen nog na.

De Indonesische majoor Gane zegt dat hij het erg vindt wat zich op Oost-Timor afspeelt. Hoewel het overduidelijk is dat het leger achter het geweld op Oost-Timor zit, onttrekt hij zich aan enige verantwoordelijkheid. „De VN hebben de voorstanders van de onafhankelijkheid bevoordeeld. Daarom zijn de aanhangers van autonomie boos en hebben zij met zoveel geweld gereageerd”, zegt hij.

Het hoofd van de VN-missie, Ian Martin, zit in de chaos op het vliegveld. Om hem heen zitten honderden vluchtelingen. Er

hangt een onverdraaglijke spanning van uitwerpselen en ongewassen lijven. Martin heeft de afgelopen dagen van zijn medewerkers en journalisten scherpe kritiek te verduren gekregen wegens een eerdere beslissing om de VN'ers te evacueren en de vluchtelingen aan hun lot over te laten.

Eenmaal in Darwin vertelt hij opgelucht te zijn nu de vluchtelingen eindelijk in veiligheid gebracht wordt. Aan dat succes zit een wrange bijmaak: deze groep is maar een fractie van een geterroriseerde bevolking. In de heuvels verhongeren een half miljoen vluchtelingen, die geen enkele veiligheid meer hebben.

Een tiental VN'ers blijft in Dili achter, maar hun verblijf is vooral symbolisch. Een internationale troepenmacht moet nu vrede brengen op Oost-Timor. Steeds meer bewijzen stapelen zich op dat de VN op de hoogte waren van de rigoureuze operatie die het Indonesische leger zou gaan uitvoeren tegen de Oost-Timorese bevolking als deze het autonoomvoorstel zou afwijzen.

„We waren op de hoogte van de plannen, maar hebben er steeds het beste van gehoopt. Het slechtste scenario hebben ons totaal niet voorbereid”, zegt een van hen. „Na deze missie ik nooit meer voor de VN werken”, zegt een ander.

CIJFERS / Vluchtelingen op Timor

16-9-99
De vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties, UNHCR, zegt dat het totaal aantal vluchtelingen op Timor in de honderdduizenden loopt. Hoewel precieze cijfers ontbreken vanwege de afwezigheid van internationale waarnemers, uiteraard met name in Oost-Timor, zijn de grote lijnen duidelijk.

De UNHCR schat dat al zeker 130.000 mensen van Oost-naar West-Timor zijn verdreven. Alleen al in de heuvels bij het West-Timorese Kupang zitten 30.000 vluchtelingen. Zij hebben gebrek aan voedsel en water, zegt de vluchtelingenorganisatie.

die hulptransporten wil uitvoeren. De UNHCR meldt dat de deportaties nog steeds doorgaan, en zegt over bewijzen te beschikken dat Indonesische militairen gezinnen opsplitsen door mannen apart te nemen.

In de Oost-Timorese hoofdstad Dili, die voor het uitbreken van het geweld 180.000 inwoners telde, zijn nog 13.000 mensen achtergebleven. Zij zijn opgepakt door Indonesische militairen en zitten in de haven, het hoofdbureau van de regionale politie, het militaire hoofdkwartier en diverse overheidsterreinen. Daar worden zij vastgehouden in afwach-

ting van deportatie naar West-Timor. In kleinere Oost-Timorese steden en dorpen zouden nog mensen wonen, maar volgens UNHCR-woordvoerder Janowski zijn mogelijk honderdduizenden naar de bergen gevlucht. Er zouden voor hen voedseldroppings moeten komen.

Tenslotte zijn nog ongeveer tweeduizend man naar Australië gevlucht, inclusief de 1.300 mannen en vrouwen die dinsdagochtend door de VN zijn geëvacueerd. Oost-Timor telde voor het geweld uitbrak ongeveer 800.000 inwoners.

redactie buitenland

Australië levert helft van internationale vredesmacht NIEUWSMAKERS / Cosgrove

SINGAPORE – Australische militairen die in Darwin klaarstaan om naar Oost-Timor te gaan in het kader van een gisteren door de VN-Veiligheidsraad goedgekeurde vredesoperatie zullen daar uiterlijk maandag aankomen, heeft de Australische minister van defensie John Moore gezegd. Hij sprak van „een gewaardigde missie”.

Het vredesleger mag alle „machtsmiddelen” gebruiken om het geweld van de pro-Indonesische milities te beëindigen. Volgens de Veiligheidsraad kan alleen een vredesmacht met een stevig mandaat de orde en rust in

de voormalige Portugese kolonie herstellen. De eerste opdracht van de multinationale vredesmacht zal zijn om „orde en gezag” in Oost-Timor te herstellen. Daarna zullen de inspanningen worden gericht op hulp aan de Oost-Timorezen bij de wederopbouw van hun verwoeste land.

Australië heeft de leiding van de vredesmissie en levert het leeuwendeel van de manschappen voor de internationale missie; 4.500 militairen van de in totaal ongeveer 7.000 man. Andere landen die een bijdrage hebben toegezegd zijn de VS (trans-

port, inlichtingen, communicatie); Groot-Brittannië (250-300 Nepalese gurkha's, schip); Nieuw-Zeeland (700 man, fregat en vliegtuigen); Maleisië (onbekend aantal troepen); Filippijnen (onbekend); Singapore (medisch personeel); Thailand (infanteriebataljon, 40 kwartiermakers); Zuid-Korea (400 man); Portugal (minstens 1.000 man, schepen, vliegtuigen); Frankrijk (500 man, fregat); Canada (600 man, onder voorbehoud); Fiji, Bangladesh, Pakistan en Argentinië hebben ook troepen aangeboden, terwijl China zich tot niet-gespecificeerde hulp bereid heeft verklaard.

Majoor-generaal Peter Cosgrove, die door Australië naar voren is geschoven als commandant van de VN-vredesmacht voor Oost-Timor, is relatief onbekend. Hij vocht in de Vietnamoorlog met duizenden landgenoten aan de zijde van de Amerikaanse troepen, en hield er een militaire onderscheiding aan over. Hij begon zijn opleiding in 1965 aan het militaire college van Canberra. Inmiddels is Cosgrove stafchef van de gezamenlijke strijdkrachten van Australië, en leidt hij de belangrijkste gevechtsformatie van het land, de Eerste Divisie van Queensland.

Cosgrove heeft niet veel ervaring met militaire operaties in Azië. Afgezien van Vietnam heeft hij leiding gegeven aan een hulpoperatie voor Papoea Nieuw-Guinea. Het leiden van een internationale vredesmacht is voor hem een nieuwe opgave – en bepaald geen eenvoudige. Hoewel Jakarta formeel geen bezwaar heeft, zien veel Indonesiërs in het bijzonder de Australische troepen met weerzin komen.

Een oud-collega beschrijft de 52-jarige Cosgrove als humoristisch en een man die staat voor zijn troepen. Cosgrove is getrouwd en heeft drie zoons.

weck een interessante rede gehouden. Na weck een interessante rede gehouden. Na minister Bram Peper is hij de tweede die zich in het openbaar verdiept in de grondslagen van zijn vak. Met zulke achtergrondinformatie kan men zich een beter beeld vormen van wat in het hoofd van de bewindsman omgaat als hij niet in beslag wordt genomen door zijn directe besognes.

De minister begint met het schetsen van een gevaar dat ons in de 'informatie-maatschappij' bedreigt: de *information overload*, het eigentijdse door-de-bomen-het-bos-niet-zien (informatie-infarct, zeggen de pessimisten zelfs). Dit is niet het enige probleem. „We worden”, zegt de minister, „wat al te gemakkelijk op sleep-touw genomen door de berichtgeving van de media. Dit noem ik de *CNN-factor*.” Deze snelle berichtgeving is een veel te smalle basis om belangrijke beleidsbeslissingen te nemen. Bovendien, zegt de minister, laat „de kwaliteit van de berichtgeving steeds meer te wensen over. Door het prisma van de media worden van tweede tot tweede de boodschappen aan ons doorgegeven. De druk van de hoofdredacteur om een *scoop* te maken wordt steeds groter. [...] Het nieuws krijgt zo steeds meer een *soap*-gehalte. [...] Burgers en politici – geconfronteerd met mensont-rendende beelden – scharen zich binnen luttele uren achter een of andere zaak. De roep om harde actie klinkt dan luid.” Een doordacht buitenlands beleid, zo vat ik het samen, heeft een steviger grondslag nodig dan de ogenblikkelijkheid van de *CNN-factor*. Tegenover dit te snel, te veel te vaak slecht moet de bewindsman het hoofd koel houden.

15-9-99

De CNN-factor

Op 17 januari 1991 begon onder leiding van de Verenigde Staten de luchtoorlog van de Coalitie tegen Irak, een paar weken later gevolgd door de landoorlog. Het was, en is waarschijnlijk nog, publicitair de best voorbereide militaire operatie in de geschiedenis. Door de zorgvuldige regie van president Bush, de ministers Baker en Cheney en de generaals Powell en Schwarzkopf, werden de twijfelende Amerikaanse publieke opinie en het Congres via de media ten slotte van de noodzaak overtuigd. Toen de oorlog aan de gang was, heeft Peter Arnett (CNN) in Bagdad niet weinig tot het moreel van het publiek bijgedragen.

In de zomer van dat jaar begonnen de Joegoslavische secessie-oorlogen. Vier jaar lang was aan schokkende beelden geen gebrek. Op de televisie was nauwkeurig te volgen hoe stad na stad werd verwoest, terwijl staatsman Karadzic en veldheer Mladic de ministers van Buitenlandse Zaken bij de neus namen. *Soap* zou ik het niet willen noemen. De regeringen van het Westen weerstonden alle roep om interventie, o.a. met verwijzing naar het nieuwe axioma van de buitenlandse politiek: dat televisie niet de grondslag voor oorlogvoering is. Toen Bosnië in een onherstelbare puinhoop was veranderd, en de Kroaten – door Washington bewapend – de Krajina voor de tweede keer etnisch hadden gezuiverd, volgden de bombardementen die tot het akkoord van Dayton hebben geleid. De *CNN-factor* was in die

H.J.A. Hofland

fase van geringe invloed geweest.

Intussen was, tussen 1992 en 1994, de interventie in Somalië mislukt. Eén van de oorzaken is waarschijnlijk het ondoordachte optimisme waarmee de Amerikaanse regering aan deze operatie in de chaos is begonnen. Een belangrijke oorzaak van het einde werd gevormd door de schokkende beelden van een dode Amerikaan, achter een Somalische vechtwagen door het stof gesleept. Of we aan deze televisiebeelden een 'hoog CNN-gehalte' willen toekennen? In ieder geval keerde de Amerikaanse publieke opinie zich definitief tegen de onderneming, en daarmee

was het slot in zicht.

Nog één voorbeeld. In de zomer van vorig jaar werd het duidelijk, onder meer door schokkende beelden en waarschuwingen van verstandige columnisten (ik noem William Pfaff, Anthony Lewis), dat Kosovo het volgende grote strijdtonel zou zijn. Maar zoals we weten had de Amerikaanse publieke opinie andere zaken aan het hoofd, een politiek vraagstuk dat een echte *soap* benaderde. 'De media' – ik vrees deze keer allemaal – slaagden er niet in, zich aan de dol geworden politici en openbare aanklager te onttrekken. Pas nadat via de media weer duidelijk was geworden dat in Kosovo de volgende catastrofe in ontwikkeling was, werd over de 'internationale gemeenschap' de aandacht vaardig. Dat resulteerde eerst in Rambouillet, en wat vervolgens is gebeurd, weten we allemaal nog.

Nadat (volgens de beste bronnen) tot verbazing van de NAVO drie weken lucht-oorlog niet het gewenste resultaat hadden gebracht, wist men het een ogenblik niet meer (werd men genoopt tot nieuw be-raad). Intussen hadden de dagelijkse schokkende beelden van de vluchtende Kosovaren de publieke opinie van het Westen verder gehamast, wat het de NAVO gemakkelijker heeft gemaakt de lucht-oorlog tot het einde door te zetten. Zou je kunnen zeggen dat de 'CNN-factor', en het 'soap-gehalte' in de berichtgeving de NAVO danig heeft geholpen? Het door minister Van Aartsen aangeroerde vraagstuk – niet

van vandaag of gisteren – is de nooit-harmonische driehoeksverhouding tussen bestuur, media en openbare mening, die al sinds de uitvinding van de rotatiepers de democratie eigen is. Hij zal het nog weten uit de tijd dat hij het varkensprobleem moest oplossen. Er waren te veel en ze moesten worden geruimd (nog trouwens), maar een deel van het publiek, avond aan avond naar CNN-achtige beelden van dode varkens kijkend, koos, 'door emoties bewogen', partij voor de krulstaarten, terwijl het landsbelang toch moest prevaleren.

Een massa in heftige beroering kan geen buitenlandse politiek ontwerpen. Dat bedoelt de heer Van Aartsen, en daarin heeft hij gelijk. Een minister kan wel een massa opzweepen om zijn politiek te steunen. Daarvan hebben we veel voorbeelden. Joseph Goebbels was de beste. Dit willen we niet. Een buitenlandse politiek, zeker als het om oorlog en vrede gaat, heeft haar politieke beperkingen waarvoor een groot deel van het publiek niet meteen ontvankelijk is.

Maar in ieder geval moet er een solide steun in de openbare mening zijn. Daarvoor heeft de minister de media nodig. Dan onderscheidt hij media die hij beter kan gebruiken dan andere, maar in onze democratie heeft hij het niet voor het zeggen. Kwaliteit of geen kwaliteit, met of zonder *scoop*-eisende hoofdredacteur, ze doen allemaal mee. Dit is dan een gebrek van de democratie, dat tegenwoordig door de vrije markt wordt bevorderd. Soms werkt de 'CNN-factor' mee, dan weer zit de *soap* de minister tegen. Het hangt er ook vanaf hoe de bewindsman zich uitdrukt. En de media bestaan niet.

Veiligheidsraad stuurt vredesmacht Toestemming voor ingrijpen in Timor

Door onze redacteur ROBERT VAN DE AOEER
NEW YORK, 15 SEPT. De VN-Veiligheidsraad heeft vanmorgen unaniem de vorming van een vredesmacht voor Oost-Timor goedgekeurd.

De 15 leden stemmen ermee in dat de troepenmacht zonnig geweld gebruikt tegen de pro-Indonesische milities. De vanochtend aangenomen resolutie geeft de multinationale vredesmacht het recht „alle mogelijke middelen” aan te wenden voor herstel van de veiligheid op Oost-Timor. De vredesmacht heeft een mandaat krachtens hoofdstuk zeven van het VN-Handvest waarin het eventueel gebruik van geweld wordt geregeld. De omvang van de deelne-mers aan de vredesmacht zijn nog niet bekend. Australië heeft zich bereid verklaard de leiding te nemen. Voorlopig wordt gedacht aan 7.000 tot 8.000 soldaten, die zouden worden geleverd door een dozijn landen. Voor het weekeinde zou al een voorhoede Oost-Timor kunnen bereiken. Australië wil deel uitmaken van deze voorhoede, maar niet als enige, zei minister van Buitenlandse Zaken Downer. Zijn Indonesische ambtgenoot, Alatas, zei dat zijn land loyaal zal meewerken. Hij zei wel dat over de invulling van de troepenmacht nog vragen te beantwoorden zijn. Onderhandelingen hierover gaan in New York door. De vredesmacht zal in de eerste maanden nog geen officiële VN-vredesoperatie zijn, maar een multinationale macht. Pas als het Indonesisch kabinet in novem-ber de uitslag van het referendum over Oost-Timor goedkeurt en de uitslag ten uitvoer wordt gelegd, wordt een VN-overgangsbestuur en een daaraan verbonden vredeshandhavende macht gestationeerd. Door niet meteen een officiële VN-vredesoperatie te beginnen, worden bureaucratische procedures omzeild. De stemming kwam binnen een dag tot stand, onder druk van de VS, Groot-Brittannië en Nederland, dat deze maand voorzitter is van de Veiligheidsraad. „Het gebeurt niet vaak dat de VN zo snel werken als nu”, zei de Britse VN-ambassadeur Jeremy Greenstock, die de resolutie had ingediend. „Ik hoop dat dit aantoonst dat de raad zijn zaken op orde heeft, de juiste prioriteiten kiest en met snelheid gereageerd heeft op de oproep van de secretaris-generaal tot actie.” De resolutie zegt ook dat allen die verantwoordelijk zijn voor het worden gebracht. Minister Alatas riep de vredesmacht op onpartijdig op te treden, „zodat ze meer geloofwaardig zal zijn voor alle partijen.” De multinationale troepenmacht heeft de leiding op de grond, maar moet samenwerken met Indonesische troepen, zei Alatas.

• OOST-TIMOR: pagina 5
• DOSSIER: www.irc.nl

Philip Bowring

VN-actie op Timor is halfhartig

Door mee te helpen de Oost-Timorese tragedie tot een internationale aangelegenheid te maken, hebben media en kerkelijke groeperingen in het Westen hun zelfbeeld als mondiale morele politieagenten versterkt. Maar hoe bruut de Indonesische strijdkrachten ook optreden, dit mag ons nooit de ogen doen sluiten voor de onverkroppelijke kanten van de huidige publiciteits-campagne.

Tal van initiatieven worden ondernomen uit naam van de 'internationale gemeenschap' en van 'internationale normen', vage denkbeelden waarop het Westen zich veelvuldig beroept, ongeacht of ze het meerderheidsstandpunt in de VN vertegenwoordigen, zoals in de Palestijnse kwestie, dan wel dat van bondgenoten, zoals Turkije in het geval van de Koerden.

In de kwestie Oost-Timor bevinden zich onder de banierdragers van het 'internationalisme' vroegere koloniale machten die zich verplicht voelen te intervenieren, hetgeen in Azië met argwaan wordt bezien, ook door landen die in beginsel bereid zijn bij te dragen aan een VN-interventiemacht.

De drang tot ingrijpen in de westerse landen zou nog belangeloos kunnen lijken als zij de mogelijkheid van concrete verliezen zouden accepteren. Maar in Kosovo hebben ze nauwelijks animo getoond om mensenlevens in de waagschaal te stellen, zelfs voor een zaak die zich afspeelde aan de grens van zowel NAVO- als EU-gebied. Dus lijkt het niet waarschijnlijk dat ze straks, als dat nodig mocht blijken, de confrontatie met de Indonesische milities zullen willen aangaan.

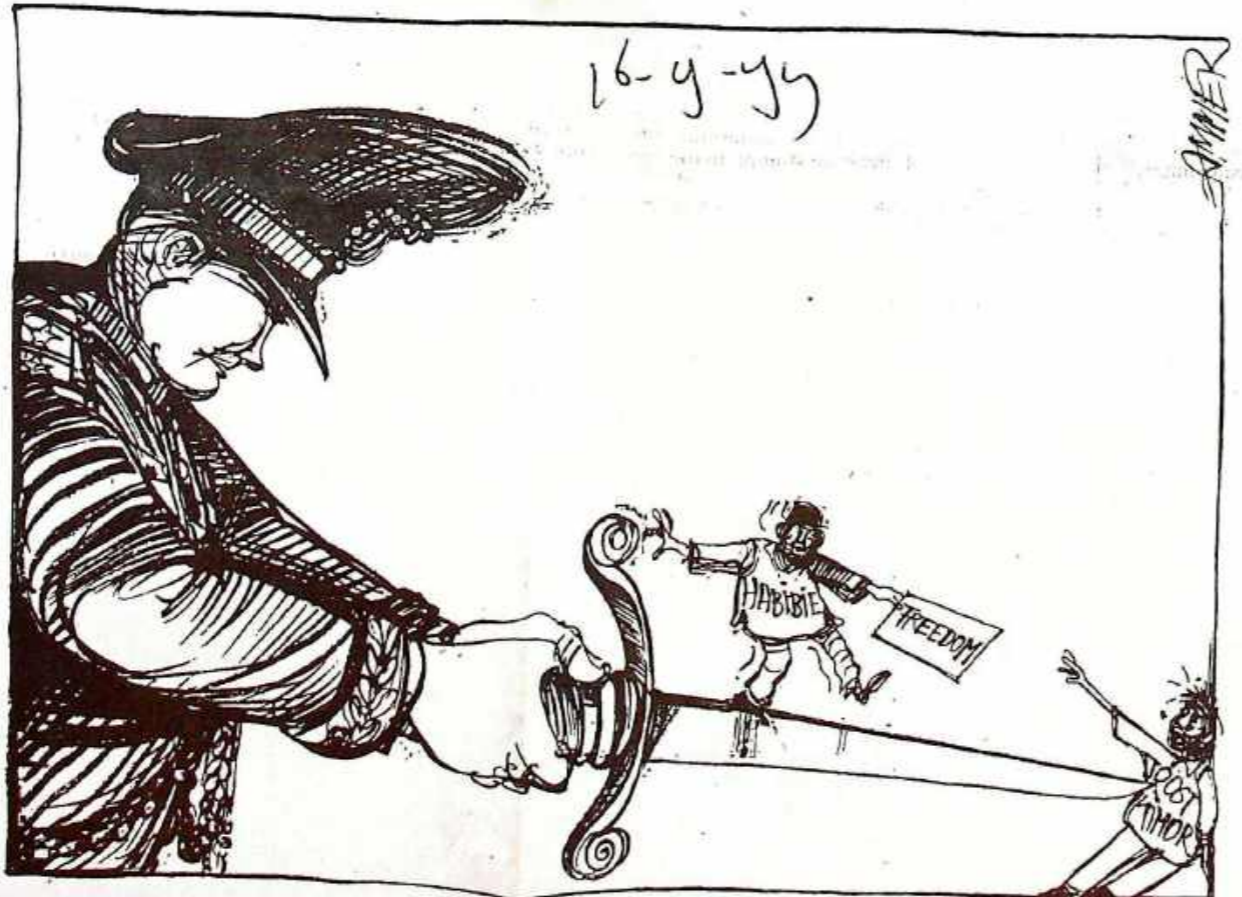
De toestand dreigt zowaar te verergeren door deze jongste actie uit naam van de 'internationale gemeenschap', die aanzet tot separa-

tisme door ijdele hoop op bescherming te wekken terwijl ze tevens geweld van de kant van de milities uitlokt. Wie heeft president Habibie geprest tot een overhaaste belofte die hij niet kon nakomen? Wie heeft de Timorezen de gedachte ingegeven dat internationaal toezicht gelijkstond aan bescherming? Wat is in Oost-Timor de aanleiding geweest voor de uit ex-Joegoslavië beruchte politiek

van de verschroeiende aarde? Het Westen is tot zijn halfhartige actie overgegaan niet uit nationale belangen maar uit een neurotisch moralisme, los van enig voor-teen bestaand belang in deze archipelstaat van 200 miljoen mensen. In de Britse media is de uitwas aan schijnheilige hoofdartikelen over internationale kwesties omgekeerd evenredig met de aan-

dacht voor het buitenlandse nieuws. Net als tranen op de televisie lijkt nu ook de schrijvende pers niet zozeer uit op informeren als op emotioneren. Maar in Indonesië is niet onopgemerkt gebleven dat de westerse actiegroepen en non-gouvernementele organisaties die ijveren voor publiciteit over Oost-Timor, ook preken over 'Javaans imperialisme' en vragen om 'vrijheid' voor de Atjehers, de

Irianezen, de Ambonezen enzo-voort. Het mag niet verbazen dat de Indonesiërs in dit soort acties samenzweringen tegen de eenheid van hun staat vermoeden. De Aziatische buurlanden voelen weinig voor een interventie op Timor omdat ze weten dat elke afsplitsing van Indonesië een stortvloed aan andere separatistische en irredentistische kwesties dreigt op te raken.

TEKENING: WOLFGANG AMMER

Het risico van de integratie is in Azië niet zo groot als in Afrika. Maar het bestaat wel, en de gevaren voor de belangen van de regio als geheel zijn groter dan de mogelijke baat die enkele olie- en gasrijke gebiedsdelen, zoals Atjeh en Irian, zouden hebben bij de onafhankelijkheid. Zoals Abraham Lincoln beseftte gaat het recht op zelfbeschikking nu eenmaal samen met andere principes, in dit geval het grootste voordeel voor het grootste aantal mensen. Dat impliceert niet, zoals sommige nationalistes beweren, dat het Westen thans de 'mensenrechten' gebruikt zoals het in de jaren '50 andere methoden gebruikte om toegang te houden tot de natuurlijke rijkdommen van een groep cilanden. Maar het benadrukt wel hoe essentieel belangrijk het is dat de zelfverklaarde verlossers van Timor zich rekenschap geven van de onverkroppelijke wijze waarop het Westen in 1945 heeft gepoogd verdeeldheid in Indonesië te zaaien. En Rome, nog niet zo lang geleden een bolwerk van het deplorabele bewind dat Portugal over Oost-Timor voerde, moet beseffen dat Indonesië meer heeft gedaan om confessionalisering van de politiek tegen te gaan dan de meeste rooms-katholieke landen. Het is voor het christendom in Azië en het secularisme in het algemeen een teken aan de wand wanneer Oost-Timor een recht op onafhankelijkheid wordt toegekend omdat het overwegend katholiek is en niet islamitisch zoals de meerderheid van Indonesië. Het brute optreden van de Indonesische strijdkrachten (niet alleen in Oost-Timor) mag ons niet de ogen doen sluiten voor de zegeningen van een grote, multi-etnische, multireligieuze staat. Wil het Westen werkelijk de balkanisering van Zuidoost-Azië bevorderen?

Philip Bowring is Zuidoost-Azië specialist.
©International Herald Tribune

VN helpen overal ter wereld brandhaarden blussen

Het aantal vredesmissies van de VN varieert de laatste tien jaar tussen de 14 en 17. Een overzicht van de huidige stand van zaken:

1 MINURCA, Centraal Afrikaanse Republiek, sinds april 1998, taak: handhaving vrede en veiligheid en toezicht op ontwapening, personeel: 1.252 mensen, uit 14 landen.

2 UNOMSIL, Sierra Leone, sinds juli 1998, taak: observeren van militaire situatie in het land en veiligheid, ontwapenen van strijdende partijen, personeel: 100 civiele en militaire waarnemers, uit 23 landen.

3 MINURSO, Westelijke Sahara, sinds april 1991, taak: toezicht op staakt-het-vuren en terugtrekking troepen, personeel: 316 mensen, uit 27 landen.

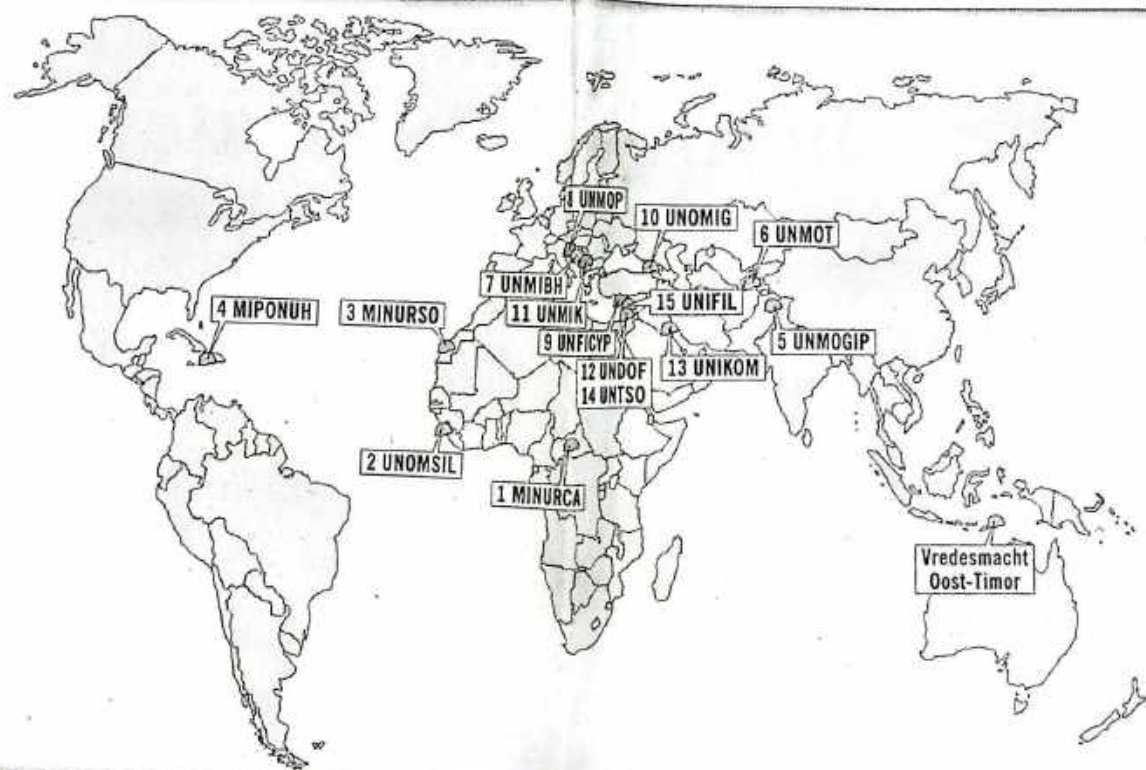
4 MIPONUH, Haïti, sinds december 1997, taak: opleiden van politieagenten, personeel: 500 militaire en civiele waarnemers, uit 11 landen.

5 UNMOGIP, India/Pakistan, sinds januari 1949, taak: toezicht op staakt-het-vuren, personeel: 45 militaire waarnemers, uit 8 landen.

6 UNMOT, Tadzjikistan, sinds december 1994, taak: toezicht op staakt-het-vuren, personeel: 32 militaire waarnemers en twee politiemensen, uit 13 landen.

7 UNMIBH, Bosnië, sinds december 1995, taak: toezicht op vrede, wederopbouw van Bosnië, personeel: 4.500 civiele en militaire waarnemers, uit 38 landen.

8 UNMOP, Kroatië, sinds januari 1996, taak: toezicht houden op de demilitarisatie van het Kroatische schiereiland Prevlaka, personeel: 28 militaire waarnemers, uit 25 landen.

9 UNFICYP, Cyprus, sinds maart 1964, taak: voorkomen van gevechten tussen Grieks Cyprioten en Turks Cyprioten, bijdragen aan het waarborgen en herstellen van de openbare orde en aan een terugkeer naar normale omstandigheden. Na ernstige ongeregeldeheden in 1974 werd het mandaat uitgebreid met toezicht houden op een staakt-het-vuren en handhaving van een bufferzone tussen het Griekse en Turkse deel van het eiland, personeel: 1.273 militairen en 33 politiemensen, ondersteunende staf bestaande uit 330 mensen, uit 10 landen.

10 UNOMIG, Georgië, sinds augustus 1993, taak: toezicht op staakt-het-vuren, personeel: 102 militaire waarnemers, uit 22 landen.

11 UNMIK, Kosovo, sinds juni 1999, taak: helpen bij de heropbouw van Kosovo, bewaren van orde en veiligheid. Personeel: 40.000 mensen (inclusief vredesmacht KFOR), uit 17 landen.

12 UNDOF, Golan, sinds juni 1974, taak: toezicht op staakt-het-vuren tussen Israël en Syrië, personeel: 1.109 mensen, uit 5 landen.

13 UNIKOM, Irak/Koeweit, sinds april 1991, taak: toezicht op handhaving demilitariseerde zone, personeel: 1.102 mensen, uit 33 landen.

14 UNTSO, Midden-Oosten, sinds juni 1948, taak: toezicht op bestand, personeel: 143 militaire waarnemers, uit 23 landen.

15 UNIFIL, Zuid-Libanon, sinds maart 1978, taak: toezicht op terugtrekking Israëlische troepen en herstel van de vrede, personeel: 4.500 mensen, uit 9 landen.

Vredesmacht Oost-Timor, eerst multinationale macht, na november VN-macht, taak: herstel van veiligheid. Personeel: 7.000 à 8.000 man, uit dozijn landen.

De VN sturen een vredesmacht naar Oost-Timor. Eerdere operaties laten zien dat de VN een conflict zelden weten op te lossen maar wel kunnen bevriezen.

Door onze redacteurs
ROTTERDAM, 15 SEPT. De operatie in Oost-Timor waaraan de VN-Veilighedsraad vanmorgen zijn goedkeuring heeft gegeven, is de vijftigste vredesmissie van de Verenigde Naties sinds de organisatie in 1948 met het bewaken van de internationale veiligheid begon. Veel acties waren succesvol: aan het geweld kwam een einde. Sommige zijn omstrengden. Enkele liepen uit op een mislukking, zoals in Somalië en Angola. In 1999 ontvingen de VN de Nobelprijs voor de vrede voor hun vredesmissies. De VN hebben moe...

VN-vredesmissies lossen zelden iets op

slechts om 14 missies. Maar alleen al voor de operaties in Cambodja, Somalië en het voormalig Joegoslavië waren 63.000 militairen nodig.

Het aantal vredesmissies is de laatste tien jaar tamelijk constant gebleven en varieert tussen 14 en 17. De twee langst lopende operaties - in het Midden-Oosten en op de grens van India en Pakistan - dateren al uit de jaren veertig. Bijna tachtig lidstaten van de Verenigde Naties, waaronder Nederland, leveren vrijwillig personeel voor de missies. De kosten van de internationale vredesbewaking bedroegen in het begrotingsjaar

Voor het welslagen van een missie is een duidelijk en praktisch uitvoerbaar mandaat van vitale betekenis, zo blijkt uit de ervaringen van de laatste halve eeuw. Belangrijk is ook dat de lidstaten een operatie politiek en financieel blijven steunen. Cruciaal is dat strijdende partijen daadwerkelijk bereid zijn tot een regeling te komen. Een vredesmissie kan geen vrede brengen in een regio die geen vrede wil. Ervaringen in Angola, Somalië en voormalig Joegoslavië demonstreerden dat de VN tamelijk machteloos staan als betrokken partijen zich niet aan de afspraken houden

rapporteren schendingen, helpen bij ontwapening, zorgen voor een bufferzone en waarborgen de levering van humanitaire hulp. VN-soldaten dragen doorgaans alleen lichte wapens die ze uitsluitend mogen gebruiken voor zelfverdediging of als hen met geweld wordt verhindert hun werk te doen. Deze positie van waarnemer, die zijn gezag niet met militaire middelen kan bijzetten, maakt vredesmissies kwetsbaar, en heeft al herhaaldelijk tot zware internationale kritiek geleid.

Kosovo en Cyprus tonen wat moge...

KFOR: de internationale vredesmacht onder leiding van de NAVO, maar met deelname van een aantal niet-NAVO-leden (zoals Rusland). De civiele poot bestaat uit een reeks van organisaties die onder leiding van de VN proberen de provincie weer op te bouwen.

De civiele taken vallen uiteen in vier grote categorieën. De VN zelf leiden het opzetten van een civiel bestuur; de humanitaire hulpverlening is toevertrouwd aan de VN-hulporganisatie UNHCR; de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OSCE) heeft de leiding over de democrati...

een dergelijke allesomvattende taakopvatting alleen werkt als er sprake is van medewerking van alle betrokken partijen. En die ontbreekt in Kosovo. Op het gebied van de veiligheid is KFOR met zijn 36.500 militairen niet in staat de wraakacties van de Albanen op hun voormalige Servische onderdrukkers en hun vermeende Roma-collaborateurs in te tomen. Ten aanzien van de civiele taken van UNMIK is een felle rivaliteit ontstaan tussen het VN-bestuur en het Kosovo Bevrijdingsleger UCK.

Op Cyprus een ongeveer 200 meter brede en 180 kilometer lange bufferstrook tussen het Griekse gedeelte van het eiland en het in 1974 door Turkije veroverde Turkse deel. „We handhaven hier de status-quo. Dat gaat prima”, zei drie jaar geleden de VN-commandant van Nicosia. „Onze tweede taak, de strijdende partijen tot elkaar te brengen, vlot iets minder”, voegde hij er aan toe. „Cyprus is wat Bosnië over 20 jaar kan zijn.”

De United Nations Forces in Cyprus (UNFICYP) is al sinds 1964 actief onder Hoofdstuk VI van het VN-Handvest en kreeg vooral tot taak hervatting van vijandelijkheden tussen Griekse en Turkse Cyprioten te voorkomen. Daaraan afgemeten is UNFICYP een succes: afgezien van enkele bloedige inci...

zijn bijna 22.000 militairen en politiemensen betrokken. Aanzienlijk minder dan in het rampjaar 1993 toen de VN meer dan 80.000 manschappen moesten inzetten. Destijds ging het weliswaar

Hij bepaalt ook welke taken, middelen en bevoegdheden zo'n missie krijgt. Zonder instemming van de betrokken regering beginnen de VN niet aan een operatie.

geen eigen leger, geen eigen wapens. Zonder politieke en materiële steun van de lidstaten begint ze niets.

Bij de meeste missies gaat het om het toezicht houden op een bestand. Missies

gemeenschap bij het bestuur over en de wederopbouw van Kosovo. UNMIK, geleid door de Fransman Bernard Kouchner, heeft twee poten, een civiele en een militaire. De laatste poot heet

gedoeltes. Het is de economische wederopbouw, die wordt gecoördineerd door de Europese Unie.

Aldus regelen de VN in theorie alles, in Kosovo. In de praktijk van de afgelopen maanden is evenwel gebleken dat

vrede is niet onvrede, want de situatie uitstekend kunnen maar zelden oplossen", Schmitz, politiek adviseur v CYP, drie jaar geleden.

maakt in de economische wederopbouw, die wordt gecoördineerd door de Europese Unie.

Howard: er kunnen doden vallen Australië onderkent gevaaren VN-missie

JAKARTA/DARWIN, 15 SEPT. De politie in Jakarta heeft vanochtend geschoten op demonstranten die protesteerden tegen onafhankelijkheid van Oost-Timor en de komst van een internationale vredesmacht. De Australische premier Howard heeft gewaarschuwd dat de vredesmissie een gevaarlijke zal zijn.

De weerstand in Indonesië tegen een internationale vredesmacht onder Australische leiding werd vandaag opnieuw onderstreept door uitlatingen van de woordvoerder van president Habibie. Zij zei dat er bij de pro-Indonesische krachten in Oost-Timor „een sterk gevoel van vijandigheid” heerst ten opzichte van Australië, „of dat nu terecht is of niet”. „Als VN-vredesmacht bestaat uit Australiërs, zullen ze er uit worden gepikt. Dat is mijn angst. Ik denk dat je die bedreiging niet licht kunt opvatten als je ziet wat er [de afgelopen weken] is gebeurd”, zei ze. Informatie-minister Yunus Yosfiah zei vanochtend evenwel dat Indonesië de vredesmacht onder Australische leiding verwelkomt omdat „Indonesië geen vijand is van enig ander land.”

Ook de Australische premier John Howard heeft geprobeerd zijn landgenoten er op voor te bereiden dat de komende vredesmissie in Oost-Timor mogelijk slachtoffers zal eisen. „Er zal gevaar zijn. Er kunnen doden vallen en het Australische publiek moet dat begrijpen. Het gaat om een serieuze,

gevaarlijke operatie”, zei Howard vanochtend in de hoofdstad Canberra. „Het enige wat ik kan zeggen is dat ze [de soldaten] het recht zullen hebben om zich te verdedigen en elke actie te ondernemen die nodig is hun mandaat uit te voeren”.

Australië heeft positief gereageerd op het verzoek van VN-secretaris-generaal Kofi Annan om de vredesmacht voor Oost-Timor te leiden. Australië benoemde gisteren generaal-majoor P.J. Cosgrove tot commandant van de Australische eenheid in de vredesmacht, die zal bestaan uit ongeveer 4.500 man. De 52-jarige Cosgrove, thans commandant van de 1ste Divisie van het Australische leger, heeft onder andere gevochten in Vietnam. Hij krijgt vermoedelijk ook het commando over de totale multinationale vredesmacht, die uit 7.000 tot 8.000 man zal bestaan.

Vanochtend werd in de Indonesische hoofdstad Jakarta voor het gebouw van de Verenigde Naties en voor de Britse ambassade geprotesteerd. De politie schoot rubberkogels af op een menigte van ongeveer 100 mensen voor het

VN-gebouw; een man werd aan zijn schouder gewond. In de Britse ambassade verblijft nog steeds de vorige week vrijgelaten Oost-Timorese onafhankelijkheidsleider 'Xanana' Gusmão. Ongeveer 60 demonstranten eisten dat hij uit de ambassade wordt gezet. Maar tegelijkertijd trok een veel grotere groep van overwegend studenten, meer dan 300 mensen, op naar het parlamentsgebouw in Jakarta. Mispunt van hun protest was de chefstaf van de strijdkrachten, generaal Wiranto, die verantwoordelijk zou zijn voor het geweld in Oost-Timor.

In de Noord-Australische havenplaats Darwin zijn de voorbereiding voor de vredesmissie naar Oost-Timor in volle gang. In die plaats zijn ook kampen opgezet voor de bijna 1.500 vluchtelingen die daar gisteren aankwamen. De Australische autoriteiten stellen een onderzoek in naar aanleiding van berichten dat zich onder de vluchtelingen ook enkele leden van pro-Indonesische milities bevinden. Vluchtelingen zouden hen hebben aangewezen als daders van geweld.

De Nederlandse ambassadeur bij de Verenigde Naties, Peter van Walsum, stemde vanmorgen in de Veiligheidsraad vóór het zenden van een vredesmacht naar Oost-Timor. Nederland is deze maand voorzitter van de Veiligheidsraad. (Foto Adam Nadel)

Roep om Tribunaal O-Timor

Bewijzen voor leidende rol Indonesische leger stapelen zich op

Oorlogsmisdaden

redactie buitenland

AMSTERDAM – VN-commissaris voor de mensenrechten Mary Robinson heeft gisteren gepleit voor instelling van een Oost-Timor-Tribunaal. Juristen in Australië zijn begonnen met het afnemen van getuigenverklaringen onder Oost-Timorese vluchtelingen, om aanklachten tegen oorlogsmisdadigers te kunnen formuleren.

De aanwijzingen dat het Indonesische leger achter oorlogsmisdaden steekt, stapelen zich op. Dat de terreur van de pro-Indonesische milities op steun van het leger kon rekenen was al duidelijk, maar steeds duidelijker wordt dat het leger verantwoordelijk is geweest voor planning en uitvoering van de slachtingen.

In het Portugese weekblad Expresso beschrijft de leider van de Rai Lakan militie, Tomas Goncalves, hoe het leger de milities manipuleerde. Op 11 februari bevoelen twee Indonesische generaals, Adam en Paladan, de in Denpasar verzamelde militieleiders hun leden zich voor te bereiden op de strijd. De militaire geheime politie, Intel, nam zelf de recrutering van nieuwe militieleiders voor haar rekening. Anderhalve maand later presenteerden de militaire commandant van Oost-Timor, Tono Suratma, en gouverneur Abilio Soares een 'aanvalsplan'. Goncalves vluchtte kort daarop naar het buitenland. Volgens Goncalves kregen de militieleiders bij hun acties drugs toegediend ('blauwe pilletjes').

Gevraagd wie afgelopen weken de lakens op Oost-Timor heeft uitgedeeld aarzelt de militieleider een moment. „Brigade-generaal Zacky Anwar.“ Deze oud-chef van de geheime dienst is een vertrouweling van Prabowo. Soeharto's schoonzoon die vorig jaar bij het eger in ongenade viel. Prabowo, onder meer verdacht van ontvoeringen en moorden op studenten-

Een non troost een vluchtlinge in een kamp nabij Darwin, Australië. Juristen zijn daar begonnen getuigen te horen.

FOTO AP

leiders, weigerde trouw aan legerleider Wiranto. Hij zou enkele jaren geleden, als commandant van de elite-eenheid Kopassus, zijn begonnen met bewapening van milities op Timor, waarna Zacky Anwar het overnam.

Ook de VN wisten van de rol van het leger. Gisteren citeerde het Franse *Le Monde* uit een geheim VN-rapport, van een paar dagen vóór het referendum op 30 augustus. Daaruit blijkt dat de VN wisten dat milities, in samenwerking met het Indonesische leger en politieke leiders in Jakarta, onafhankelijkheidsgezinde Timorezen zouden gaan vermoorden.

Het rapport maakt melding van vergaderingen van milities en het leger in juli en augustus.

Een tweede VN-rapport, van de VN-politie op Timor (Civpol), beschreef hoe Indonesische militairen en politieagenten in augustus zelf schoten op VN-personeel en wagens – en niet 'slechts' toekken terwijl militieleiden het werk deden.

Naar schatting zijn nu 26 000 Indonesische militairen, politiemensen en paramilitairen in Oost-Timor, deels in burger. Volgens Indonesische mensenrechtengroeperingen bevinden zich onder hen leden van de speciale

elite-eenheid Kopassus. Dit onderdeel van de Indonesische krijgsmacht zou milities aansturen. Sommige bronnen zeggen dat zelfs Kopassus-militairen te herkennen onder de leden van recent opgerichte milities.

Het Australische ministerie van buitenlandse zaken stelt dat ongeveer drieduizend man 'recent zijn geworven voor nieuwe milities, dat wil zeggen sinds de nieuwe plannen voor Oost-Timor begin dit jaar werden gelanceerd. De rest van de milities is al langer actief, deels onder Kopassus-leiding en deels onder de vlag van civiele veiligheidstroepen. De In-

ternationale mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch schat de pro-Indonesische milities op 8 000 man.

De door Jakarta benoemde gouverneur Abilio Soares van Oost-Timor heeft al gedreigd dat de milities drie districten in het westen van Oost-Timor zullen proberen in handen te houden, wat er ook gebeurt. „Een door Australië geleide vredesmacht zal zich Oost-Timor in moeten vechten. Verzoening is onmogelijk geworden.“ Soares was op weg naar Bali, waar hij een ontmoeting zou hebben met generaals van het Indonesische leger.

Kamer betreurt koers Van Aartsen

Van onze redactie politiek
DEN HAAG – De mislukte poging van Nederland om de Europese Unie af te houden van een wapenembargo tegen Indonesië is slecht gevallen in de Tweede Kamer. Alleen het CDA toont begrip voor de koers van minister Van Aartsen in Brussel.

De coalitiepartijen PvdA en D66 bekritiseerden gisteren de handelwijze van de VVD-bewindsman. „Nu vaststaat dat het Indonesische leger betrokken was bij het bloedbad op Oost-Timor, lever je daar geen wapens aan“, zei PvdA-woordvoerder Koenders. „Uiterst vreemd dat Nederland zich aanvankelijk tegen zo'n embargo heeft verzet“, meende het D66-Kamerlid Hoekema.

De VVD-fractie was milder, maar toonde weinig begrip voor de eigen bewindsman. Het liberale Kamerlid Hessing: „Ik zet er vraagtekens bij. De afspraak is om geen wapens te leveren aan landen in spanningsgebieden. Ik wil van Van Aartsen precies horen wat zijn overwegingen waren.“ Vandaag praat de minister met de Tweede Kamer over de Nederlandse standpunten in de kwestie Oost-Timor.

De EU besloot maandagavond Indonesië te bestraffen met een wapenembargo voor de duur van vier maanden – tegen de zin van Van Aartsen en diens Franse collega Védrine. Zij wensten op dit moment slechts te dreigen met een verbod op wapenleveranties. Pas als blijkt dat Indonesië onvoldoende meewerkt aan de stationering van een VN-vredesmacht op Oost-Timor, moet het embargo als extra drukmiddel uit de kast worden gehaald, luidde de redenering van Van Aartsen.

Zijn woordvoerder zei gisteren: „Nederland was niet principieel tegen het embargo. Maar de keuze was nu of later. Een verbod op leveranties nu heeft het risico dat het Indonesische leger in z'n achteruit gaat en verdere medewerking weigert aan de VN-troepen-

macht.“ Hij herhaalde dat Nederland de EU-afkondiging op dit moment 'niet nodig vond'. „Effectiviteit, daar gaat het om.“

Alleen het CDA-Kamerlid Verhagen stelde zich op achter de Nederlandse manoeuvre in Brussel. Verhagen: „Je moet in principe geen wapens leveren aan een spanningshaard. Maar dat is nu eenmaal allang gebeurd. Nu kun je een wapenembargo beter gebruiken om je doel te bereiken. In die zin steun ik Van Aartsen.“

De meeste andere fracties vonden echter dat Jakarta snel bestraft moest worden. GPV-Kamerlid Van Middelkoop: „Dit was zeer onverstandig van Van Aartsen. Hoe kun je je verzetten tegen een wapenembargo dat een land moet treffen waar zich het begin van een volkerenmoord heeft afgetekend? Als drukmiddel achter de hand houden? Ik draai het liever om: als Indonesië zich goed gaat gedragen kun je zo'n embargo altijd nog sneller opheffen.“

Van Middelkoop vond het ook geen fraaie zet van Van Aartsen om in dit Brusselse debat samen op te trekken met Frankrijk, Europees kampioen wereldwijde wapenverkopen. „Nederland en Frankrijk hier samen te zien, dat is een verontrustend unicum.“

Buitenlandse Zaken ontkende gisteren dat de opstelling van de minister iets te maken had met mogelijke leveranties van Nederlandse Signaal Apparaten, dochter van een Franse wapenfabrikant.

Den Haag heeft nog altijd niet besloten of de voor 27 september geplande reis van minister Jorritsma (economische zaken) naar Jakarta moet doorgaan. Zij wil samen met premier Kok en Van Aartsen de knoop zo laat mogelijk doorhakken. Theoretisch blijft de mogelijkheid dat Jorritsma wel afreist. Dan gaat ze niet voor economische zaken, maar als vice-premier voor algemeen politiek overleg met de regering-Habibie. Veel Kamerleden achten een bezoek op dit moment ongepast. De kans op uitstel is groot.

VN moeten daders Timor berechten

15-9-99

De daders van het geweld op Oost-Timor moeten worden berecht. Daarom moeten de VN een Commissie van Experts instellen, die de misdrijven onderzoekt en voorstellen doet voor berechting. Dat kan eventueel leiden tot de instelling van een Timor Tribunaal.

Oost-Timor

Adri Kemps en Lars van Troost

Onder zware internationale druk heeft de Indonesische president Habibie ingestemd met de komst van een VN-vredesmacht op Oost-Timor. Daarmee lijkt een effectieve internationale interventie toch nog bewaardheid te worden. Maar een vredesmacht die alleen maar veiligheid garandeert aan een handvol overgebleven inwoners en ontheemden tussen de rokende puinhopen in en om Dili, mag niet het slotstuk worden van internationale bemoeienis met Indonesië.

De berechting van ernstige misdrijven moet één van de antwoorden zijn op de crisis die is uitgebroken na het referendum van 30 augustus. In afwachting van de vestiging van een permanent internationaal strafhof in Den Haag, moet het beleid dat na Bosnië, Rwanda en Kosovo door de VN is ontwikkeld met kracht worden voortgezet. Keer op keer hebben wereldleiders en hoge VN-vertegenwoordigers laten weten dat regeringen en regimes zich

niet meer ongestraft ten koste van hun eigen burgers of anderen schuldig kunnen maken aan misdrijven tegen de menselijkheid en andere ernstige misdrijven onder internationaal recht. Ook in het geval van Oost-Timor moet de internationale gemeenschap haar woorden waar maken. Dat diezelfde gemeenschap de Indonesische soevereiniteit over Oost-Timor nooit heeft erkend, is alleen maar een extra argument voor een actieve internationale betrokkenheid bij de vervolging van daders.

De VN zouden ten eerste afkeuring moeten tonen over de woorden van de Indonesische generaal Wiranto. Toen hij vorige week toef dat er ernstige feiten waren begaan door pro-Indonesische milities, pleitte hij ook voor begrip voor hun teleurstelling over de uitslag van de volksraadpleging. Hij voegde eraan toe dat militeleden met zo'n grote loyaliteit jegens Indonesië niet als 'misdadigers' mogen worden betiteld. Maar loyaliteit is geen schuldsluitingsgrond. Op Oost-Timor zijn ernstige misdrijven gepleegd en die moeten worden onderzocht en berecht. Dat Indonesië met de komst van een vredesmacht instemt, mag voor de internationale gemeenschap geen reden zijn een coulante houding aan te nemen inzake de berechting van daders.

Natuurlijk is het mogelijk dat Indonesië zelf misdrijven opspoort en berecht. Indonesië was immers verantwoordelijk voor de handhaving van recht en orde. Het is dus logisch dat Indonesië ook de strafrechtelijke handhaving daarvan tot zijn taken rekent. Zeker als de verantwoordelijken te-

vens gezocht zouden moeten worden onder de Indonesische politie en militairen. Zelfs de Indonesische minister van buitenlandse zaken Alatas suggereerde dat, toen hij sprak over 'schurkachtige elementen' in het Indonesische leger die mede-verantwoordelijkheid zouden dragen voor de gebeurtenissen op Oost-Timor.

Maar de Veiligheidsraad moet de mogelijkheid openhouden dat de internationale gemeenschap de berechting op zich neemt, als Indonesië er niet op korte termijn zelf serieus werk van maakt. Afgelopen zondag zei de Portugese VN-ambassadeur Monteiro tegen CNN voorstander te zijn van de oprichting van een internationaal tribunaal. Ook Europees Commissaris Hans van den Broek leek in het programma Buitenhof vatbaar voor dat idee, hoewel hij erop wees dat de oprichting daarvan een lange tijd in beslag kan nemen. Toch kan de Veiligheidsraad al heel snel een duidelijk signaal aan Indonesië geven door een Commissie van Experts in te stellen.

Deze commissie zou op korte termijn een inventariserend feiten-onderzoek moeten beginnen en voorstellen ontwikkelen voor de Veiligheidsraad hoe de verantwoordelijken berecht kunnen worden. Aan de oprichting van de beide ad hoc tribunaal voor voormalig Joegoslavië en Rwanda ging ook

de instelling van zo'n Commissie van Experts vooraf. Het signaal zal zeker in Jakarta begrepen worden. En het kan wellicht bijdragen aan de preventie van geweld en intimidatie jegens de vele Oost-Timorezen die naar het westelijk deel van het eiland zijn gevlucht of gedeporteerd.

Er bestaat nog een derde mogelijkheid: de uitoefening van universele rechtsmacht door andere landen. De theorie daarachter is simpelweg dat sommige misdrijven, zoals genocide, misdrijven tegen de menselijkheid, oorlogsmisdrijven en marteling, zo ernstig zijn dat zij de mensheid als geheel raken en de plegers ervan daarom overal ter wereld vervolgd kunnen worden, als de bevoegde autoriteiten hen te pakken kunnen krijgen.

Als veel staten aankondigen dat zij politiek bereid en juridisch in staat zijn om verdachten van ernstige misdrijven op Oost-Timor voor hun eigen nationale rechter te brengen, kan dit belangrijke gevolgen hebben. Met de situatie van generaal Pinochet voor ogen (bijna een jaar geleden gearresteerd in Engeland omdat Spanje om uitlevering vraagt), kan zo'n aankondiging de uitwerking van een 'negatief reisadvies' hebben: sommigen zullen het niet snel meer wagen zich buiten Indonesië te begeven, wat op z'n minst een hinderpaal is voor wie nog (politie-

ke) ambities of aspiraties heeft, maar z'n eigen verleden kent.

De internationale gemeenschap en dus de Veiligheidsraad moeten zich ook heel goed realiseren dat de crisis op Oost-Timor zich tot buiten het grondgebied van deze staat in wording uitstrekt. Naar een schatting van vorige week zijn zeker 60.000 Oost-Timorezen naar West-Timor gevlucht of gedeporteerd. Nu de berichten aanzwellen dat Oost-Timorese militeleden toegang hebben tot de kampen waarin de ontheemden en gedéporteerden verblijven, is hun veiligheid eens te meer een zaak van de internationale gemeenschap en niet alleen van de Indonesische autoriteiten. VN-organisaties, hulporganisaties en mensenrechtenorganisaties dienen onmiddellijk en onvoorwaardelijk toegang te krijgen en te houden tot deze kampen en andere plaatsen waar gevluchte of gedéporteerde Oost-Timorezen zich bevinden.

Het is veel te vroeg om met de komst van een internationale vredesoperatie weer terug te gaan naar 'business as usual'. Er moet op Oost-Timor, maar ook in Indonesië nog veel gebeuren. De Veiligheidsraad is, onder Nederlands voorzitterschap, opnieuw aan zet.

Adri Kemps is directeur van Amnesty International, Lars van Troost coördinator politieke zaken

Australië evacueert inwoners uit Dili

DARWIN, 14 SEPT. De Australische luchtmacht heeft vandaag bijna 1.500 Oost-Timorese vluchtelingen naar Darwin geëvacueerd. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties vergadert vandaag verder over een resolutie waarin de internationale vredesmacht voor Oost-Timor worden vastgelegd. De Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Alatas, heeft gezegd dat de vredesoperatie „bij voorkeur” niet door Australië moet worden geleid, maar dat Indonesië geen voorwaarden stelt.

De vluchtelingen die vanochtend met elf Hercules-toestellen naar het Australische Darwin werden overgebracht, zijn afkomstig van het terrein van de VN-missie in Dili dat werd omsingeld door pro-Indonesische strijdgroepen. De VN hebben het kantoor gesloten, het zou in brand staan.

Volgens VN-diplomaten in New York wordt haast gemaakt in de onderhandelingen over de vredesmacht en kunnen in „de komende 24 uur of zo” de details van de operatie worden vastgelegd. De eerste troepen zouden over vier of vijf dagen in Oost-Timor kunnen arriveren. Indonesië wil dat de vredesmacht gaat samenwerken met het Indonesische leger. De Thaise onderminister van Buitenlandse Zaken, Sukhumbhand Paribatra, heeft gezegd dat ASEAN, de organisatie van Zuidoost-Aziatische landen waarvan Indonesië wel en Australië geen lid is, de crisis „grotendeels zelf” moet oplossen.

Volgens schattingen van de VN is mogelijk de helft van de 800.000 Oost-Timorezen uit hun huizen verdreven. De Oost-Timorese bisschop Belo, die binnenkort naar Oost-Timor wil terugkeren, heeft in een Indonesische krant gezegd dat het geweld van de milities mogelijk aan 10.000 mensen het leven heeft gekost. De Indonesische president Habibie heeft de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Mary Robinson, laten weten in te stemmen met een onderzoek naar oorlogsmisdaden in Oost-Timor. Volgens de Australische premier Howard wordt mogelijk donderdag begonnen met het droppen van voedsel.

• OOST-TIMOR: pagina 5
• DOSSIER: www.nrc.nl

„Door de druk van de hoofdredacteur om een scoop te maken wordt nieuws soap: gisteren Kosovo, vandaag Oost-Timor”, zegt minister Van Aartsen. Een repliek.

Media

14-9-99
Frits van Exter

Hoevel minister Van Aartsen meent dat 'goed, effectief buitenlands beleid niet gebaseerd kan zijn op primaire emotie', kan hij nu een zekere emotie niet onderdrukken. Hij is verheugd over het besluit van Indonesië alsnog een VN-vredesmacht op Oost-Timor toe te staan en schrijft dit succes toe aan 'niet aflatende internationale druk, waarbij Nederland een belangrijke rol heeft gespeeld', ja zelfs 'een sleutelrol'. En zo komt het toch nog goed op Timor, ondanks de als hinderlijk ervaren berichtgeving.

Donderdag had de minister in een lezing de aanval op de journalistiek ingezet: „De kwaliteit van de berichtgeving laat steeds meer te wensen over. Door het prisma van de media worden van seconde tot tweede boodschappen aan ons doorgegeven. De druk van de hoofdredacteur om een scoop te maken wordt steeds groter. Dat betekent ook dat de traditionele hoor- en wederhoor steeds minder wordt toegepast. Het nieuws krijgt zo steeds meer soap-gehalte.” En: „Gisteren was het Kosovo, vandaag is het Oost-Timor en wie weet wat morgen in het verschiet ligt?” Hij noemt het 'de CNN-factor'.

Diezelfde avond slaagde Minka Nijhuis erin onze buitenlandredactie te bereiken vanaf de VN-compound in Dili. Zij was voor het eerst niet in staat een bericht te schrijven, in beslag genomen door de wanhopige Timorezen, die niets meer hadden te verwachten van de VN en alles te vrezen van de milities en soldaten en dus besloten 's nachts te vluchten. Zij deed zo goed mogelijk mondeling verslag van de hartverscheurende taferelen in de compound - een nieuwe aflevering in de soap. Andermaal poogde een buitenlandredacteur haar eigen veiligheid ter sprake te brengen: zij zou een volgende, vermoedelijk laatste, evacuatie-mogelijkheid echt moeten aangrijpen. Wij hadden het al zo vaak gezegd: geen verhaal is een mensenleven waard. Maar zo simpel was en is het niet voor Minka Nijhuis en twee andere journalisten die achterbleven in Dili. Voor hun ogen voltrok zich een misdaad tegen de mensheid. Zij waren er getuige van hoe Timorezen een vreedzame overgang naar zelfbeschikking beloofd, aan hun lot dreigden te worden overgelaten en zich over hun leven geen illusies hoefden te maken. Zij hadden, hoe moeilijk omstandigheden ook, nog een lijntje naar buiten om daar verslag van te doen. Niemand kon zeggen dat het

Azië voelt zich ongemakkelijk bij leidersrol Australië

Als mogelijk leider van een VN-vredesmacht krijgt Australië voor het eerst de kans zich te manifesteren als leider in Zuidoost-Azië. De buurlanden kijken daar niet naar uit.

Door onze redacteur WIM BRUMMELMAN

ROTTERDAM, 14 SEPT. Het Gulgong Pioneer Museum op het platteland van New South Wales staat vol met gebruiksvoorwerpen en gereedschap die herinneren aan de pionierstijd. Maar er hangen ook veel uniformen, insignes en foto's van Australische jongemannen die vochten in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Relikwieën die getuigen van een tijdperk waarin Australië, en niet het minst door de immigranten zelf, werd beschouwd als een Europese enclave in Azië.

De laatste keer dat Australische soldaten naar het front gingen, was in de Vietnam oorlog. Aanvankelijk gingen in 1962 enkele tientallen militaire adviseurs naar Zuid-Vietnam; uiteindelijk vochten tot 1972 in totaal meer dan 50.000 Aus-

traliërs, van wie er 494 omkwamen. De Australiërs waren geïnteresseerd in de Vietnam oorlog kwamen er in de eerste plaats zoek van de Verenigde Staten of zelfs aan hun strijd tegen het communisme.

Nu, ruim 25 jaar later, voor het eerst de kans zich ren als een leider in de Azië een rol die van grote betekenis in de zoektocht naar een identiteit. De meerderheid king - die in november in de verkiezingen werd verslagen - te verbreken door van Australië te maken - juicht de in Oost-Timor toe, zo blij zijn peilingen.

Bij de Aziatische bureaus bij Indonesië, is het enthousiasme der groot. „Wij denken dat zelf hun eigen zaken kunnen verwoordde de Filippijnen. Estrada gisteren het Azië trouwen tegen het nog Australië.

Toch hoeft er geen twi-

et leven kwa- niet zozeer nese zaak; ze ts om op ver- en bij te dra- ut oprukkende

lijgt Australië te manifeste- tische regio - kenis kan zijn n Aziatische van de bevol- een referen- le historische nie definitief tralië een re- een optreden kt uit opinie-

en niet alleen asiasme min- at de Aziaten en regelen, en het Westen”, ise president iatische wan- ceeds 'blanke'

fel te bestaan

dat de Australiërs het voortouw zullen nemen bij de internationale vredesoperatie die nu in de steigers wordt gezet. Al was het alleen maar door het ontbreken van een geloofwaardig alternatief. De VS hebben duidelijk laten weten dat ze, anders dan in Kosovo, geen leiding willen nemen. De enige internationale organisatie in de regio zelf, de Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties (ASEAN), is niet bij machte een vredesmacht te leiden. „De ASEAN beschikt niet over een leger, we hebben er nooit over

De vredesmacht voor Oost-Timor zal naar verwachting 7.000 soldaten omvatten. Australië is bereid het grootste aantal te leveren: 4.500. In Darwin ligt onder andere een speciale catamaran voor anker, geschikt om in korte tijd troepen naar Oost-Timor te brengen. De Australische luchtmacht onderhoudt een luchtbrug met Dili voor de evacuatie van VN-personeel, buitenlandse hulpverleners en Oost-Timorese vluchtelingen. Aziatische landen die willen deelnemen zijn de Filipijnen (500 tot 1.000 man), Thailand, Singapore, Maleisië, China en mogelijk

gesproken. Deelneming aan de vredesmacht is een verantwoordelijkheid van de individuele landen”, aldus een woordvoerder van het Thaise ministerie van Buitenlandse Zaken. Zijn minister, Surin Pitsuwan, vertegenwoordigt de ASEAN in de gesprekken die thans worden gevoerd tussen Indonesië en de Verenigde Naties over samenstelling en mandaat van de vredesmacht voor Oost-Timor.

Cynisch genoeg was Australië het enige land dat de annexatie van Oost-Timor

Zuid-Korea. De VS willen vooral logistieke ondersteuning geven: ze sturen transportvliegtuigen en helpen bij 'command and control'. Portugal, de oud-kolonisator van Oost-Timor, heeft 1.000 soldaten aangeboden, twee fregatten, een transportvliegtuig en 4 helicopters. Canada kan 600 soldaten leveren, Nieuw Zeeland 350 man (plus een fregat en een bevoorradingschip), Groot-Brittannië 270 Gurkha's die zijn gelegerd in Brunei. Frankrijk stuurt een fregat en wil ook grondtroepen leveren. Ook Rusland heeft medewerking toegezegd.

door Indonesië in 1975 heeft goedgekeurd. Pro-Indonesische milities verwijten de Australiërs nu dat ze zich partijdig hebben opgesteld in het recente referendum over de toekomst van Oost-Timor en dat ze daarmee bijdragen aan het aantasten van de Indonesische eenheidsstaat. Oudere Indonesiërs herinneren zich de opstelling van Australië ten tijde van de overdracht van Nederlands Nieuw Guinea, toen Canberra zich, tegen de zin in van de Verenigde Staten, bleef verzetten tegen de Indonesische aanspraken op de kolonie.

Die emotionele weerstand in Indonesië tegen de 'provocatieve' komst van de 'onvriendelijke' Australiërs maakt hun leidersrol niet gemakkelijker. Australië wil vanuit Darwin 4.500 militairen naar Oost-Timor sturen; zij moeten de kern vormen van de 7.000 man tellende vredesmacht waarover nu wordt gesproken. Maar pro-Indonesische strijdgroepen en conservatieve kringen in Jakarta hebben al gewaarschuwd voor „nieuwe chaos” indien de Australiërs daadwerkelijk voet aan wal zetten. Dat is een waarschuwing die niet zomaar in de wind kan worden geslagen, aangezien de vredesmacht zal moeten samenwerken met de Indonesi-

sche strijdkrachten - zoals Jakarta heeft geëist. Juist onderdelen van die strijdkrachten hebben een belangrijke rol gespeeld in het aanjagen van het geweld.

De samenwerking van de vredesmacht met het Indonesische leger is een van de netelige punten, waarover momenteel in New York wordt onderhandeld. Ook moet de Veiligheidsraad het karakter van de vredesoperatie (een missie onder VN-gezag of een 'coalition of the willing?') en het exacte mandaat van de vredesmacht (alleen het beschermen van vluchtelingen of ook het actief ontwapenen van milities?) nog vaststellen.

Al met al kan het nog wel dagen duren alvorens de eerste buitenlandse soldaten naar Oost-Timor gaan, zeggen diplomaten. Daarmee krijgt de vredesmissie het karakter van een race tegen de klok: nog steeds jagen milities op vluchtelingen in Oost- en in West-Timor, en dreigt hongersnood voor tienduizenden mensen die naar de bergen zijn gevlucht. Sommigen zeggen dat de race al lang verloren is nu waarschijnlijk een groot aantal Oost-Timorezen is omgebracht, mogelijk 400.000 mensen uit hun huizen zijn verdreven en de hoofdstad Dili is veranderd in een rokende puinhoop.

Habibie gaat akkoord Onderzoek misdaden in Oost-Timor

Door een onzer redacteurs

JAKARTA, 14 SEPT. De Indonesische president B.J. Habibie stemt in met een internationaal onderzoek dat moet vaststellen of er de afgelopen weken oorlogsmisdaden zijn gepleegd in Oost-Timor.

Mary Robinson, Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties, verklaarde dat gisteren in Jakarta na een gesprek met de president. Volgens Robinson stapelen de bewijzen zich op dat het geweld van de afgelopen weken in Oost-Timor is georkestreerd door het Indonesische leger. Ze zei dat „schendingen van de mensenrechten op een dergelijke schaal niet ongestraft mogen blijven.” Vast staat dat een aanzienlijk aantal lokale autoriteiten en mensen in legeruniform verantwoordelijk zal worden gesteld, verklaarde Robinson.

Het onderzoek kan leiden tot instelling van een VN-tribunaal dat de oorlogsmisdadigers moet vervolgen. Of het zover komt, hangt af van de conclusies en aanbevelingen van de onderzoekers, zei Robinson. Soortgelijke tribunaal zijn eerder opgezet om oorlogsmisdaden te bestraffen in Rwanda en het voormalige Joegoslavië.

De Hoge Commissaris verklaarde onder de indruk te zijn van de steun die ze van president Habibie had gekregen. Zijn opstelling kan hem in conflict brengen met de machtige legertop, die wordt verdacht van betrokkenheid bij de ongeregeldeheden in Oost-Timor. Enkele minuten voordat Robinson haar opwachting maakte bij Habibie stormde generaal Wiranto, minister van Defensie en chef van de strijdkrachten, in grote haast het kantoor uit van de president.

Er bestaat geen twijfel dat Indonesische militairen en politiemensen verantwoordelijk zijn voor de moorden, brandstichtingen en massa-evacuatie van vluchtelingen in Oost-Timor. Zij instruerden en steunden de pro-Indonesische militie die het grootste deel van het vuile werk opknapt. Tot die conclusie komt een delegatie van de VN-Veiligheidsraad die de afgelopen dagen Dili bezocht

heeft, de hoofdstad van Oost-Timor. De delegatie constateert een rapport dat de chaos in Oost-Timor „niet het resultaat was spontane volkswroede of van een burgeroorlog, maar dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat het geweld kon worden 'in- en uit-geshaakt'.”

Ook andere bronnen bevestigen dat het Indonesisch leger het geweld in Oost-Timor „niet eigenmachtig heeft gehandeld maar daartoe opdracht heeft gegeven

• Overheidsvertegenwoordigers in West-Timor zeggen dat ze van de Indonesische autoriteiten opdracht hebben gekregen vluchtlingenkampen op te zetten, ruim voordat het bloedvergieten begon.

• De leider van een pro-Indonesische militie die naar de Portugese kolonie Macao is gevlucht, verklaart dat de gewelddadige acties zijn geleid door de gouverneur van Oost-Timor, Abilio Osorio, en generaal Adam, commandant van Bali en Timor. Voorbereidingen voor het bloedbad zouden zes maanden geleden al zijn gestart. Militairen zouden burgers hebben gedwongen toe te treden tot milities. Voordat ze in actie kwamen, zouden de leden zijn gedrogeerd.

• CNN en de BBC lieten tv-beelden zien van Indonesische soldaten die pro-Indonesische milities feliciteren met hun bloedige acties.

• Kranten in Australië en Nieuw-Zeeland zeiden over documenten te beschikken waaruit blijkt dat milities door de militairen werden betaald.

• Tientallen stafleden van de Verenigde Naties die de afgelopen weken gelegerd waren in Oost-Timor, hebben zich bereid verklaard te getuigen tegen Indonesische officieren en overheidsvertegenwoordigers. Stafleden van de VN verklaren de autoriteiten medeplichtig aan grootscheeps geweld.

Een politieman in Darwin houdt een meisje vast dat vanochtend, samen met 1.500 andere vluchtelingen, door de Australische luchtmacht werd geëvacueerd uit Dili. (Foto Reuters)

‘Een slag in het gezicht van Indonesië’

De mogelijkheid van vreemde troepen op ‘vaderlandse’ bodem, wekt in Indonesië heftige gevoelens. Nationale sentimenten die door het leger worden gevoed.

Door onze correspondent
FRANK VERMEULEN

JAKARTA, 14 SEPT. Een nationalistische reflex verkrampt het openbare leven in de Indonesische hoofdstad Jakarta. Het onder zware internationale druk genomen besluit van president B.J. Habibie afgelopen zondag om een vredesmacht van de Verenigde Naties ‘uit te nodigen’ in de omstreden provincie Oost-Timor is door een breed spectrum aan politici en

commentatoren met afschuw begroet. Een vreemde troepenmacht op Indonesische bodem – Oost-Timor wordt door velen nog altijd beschouwd als in Indonesië ‘geïntegreerd’ gebied – wordt allerwegen beschreven als „een slag in het gezicht” van Indonesië. Dagelijks demonstreren verschillende groepen voor de ambassades van de Verenigde Staten en vooral van Australië. Dat laatste land was een van de weinige die de annexatie van de voormalige Portugese kolonie door Jakarta in 1976 erkende. De gewijzigde houding van de regering in Canberra ten opzicht van de kwestie Oost-Timor en vooral de dreigende taal van de Australische premier Howard hebben de vriendschappelijke banden tussen beide buurlanden verstoord. Dat was in ieder geval het oordeel van

legerwoordvoerder generaal Sudrajat gisteren. Hij voegde daaraan toe dat „de Indonesische regering en het Nationale Leger (TNI) de negatieve reactie van het publiek niet kan negeren”.

Een commentator vandaag in *The Jakarta Post*, Omar Halim, die in het verleden namens Indonesië dertig jaar voor de Verenigde Naties heeft gewerkt, gaf de mening weer van veel beschouwers: „De regering en het volk van Indonesië zullen de grote verliezers zijn.” Halim beschuldigt de ontwikkelde, westerse wereld ervan niet oprecht te streven naar zelfbeschikking voor het volk van Oost-Timor. „Hun doel is om grote ontwikkelingslanden in kleinere stukken op te breken.” Dezelfde commentator verwoordt ook een algemene angst als hij schrijft: „Laten

we hopen dat we niet ook nog onze nationale soevereiniteit en trots verliezen”.

De Indonesische president behaalt overigens geen politieke winst uit de nationalistische golf die nu opwelt. Illustratief in dit verband was een anti-geweld demonstratie gisteren in Jakarta waarbij activisten spandoeken meedroegen met teksten als ‘Geef Habibie de schuld, niet het Indonesische volk’. President Habibie wordt in brede kring aangewezen als degene die de nationale schande over het land heeft afgeroepen, eerst door het referendum voor Oost-Timor voor te stellen, en nu door te zwichten voor de internationale druk om een VN-vredesmacht toe te staan. Geruchten dat hij in feite al is afgezet door generaal Wiranto, de chef staf en minis-

ter van Defensie, gonzen al dagen door Jakarta. Indonesië zou worden bestuurd door de legertop en een kleine groep ministers die sinds vorige week elke middag vergaderen.

Het Indonesische leger, met zijn steeds zelfbewuster optredende topofficiëren, lijkt de enige organisatie die baat heeft bij de nationalistische sentimenten en deze ook welbewust voedt. In de nationale media maken legerwoordvoerders bezwaar tegen een Australische deelname aan de VN-vredesmacht. Maar vandaag zei minister van Buitenlandse Zaken Ali Alatas, vergezeld van hoge militairen, in New York tijdens besprekingen met de Veiligheidsraad, dat „Indonesië geen enkele voorwaarde” stelt bij het toelaten van de buitenlandse soldaten in Oost-Timor.

Gesteggel over vredesmacht

Jakarta verzet zich tegen komst van Australiërs naar Oost-Timor

JAKARTA - De Indonesische minister van buitenlandse zaken, Ali Alatas, heeft gisteravond gezegd dat zijn land geen voorwaarden verbindt aan de komst van een VN-vredesmacht voor Oost-Timor.

Zijn woorden staan in schril contrast met uitspraken van Jakarta eerder op de dag. Daarin maakte Indonesië bezwaar tegen Australische deelname aan een VN-vredesmacht voor Oost-Timor. Australië zou 'niet neutraal' zijn. Tegelijkertijd waarschuwden de Amerikaanse president Bill Clinton en de secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, dat de samenstelling van de interventiemacht niet de zaak van Indonesië is.

Australië wordt door de internationale gemeenschap juist gezien als het land dat de vredesmacht moet leiden en ook het snelst gereed kan zijn. Het land heeft al troepen klaar staan. Met de catamaran Jervis Bay kunnen de manschappen in 8 tot 10 uur vanuit Darwin over de Timorzee worden gezet.

Indonesië wil dat de vredesmacht zoveel mogelijk uit Aziatische troepen gaat bestaan. Mogelijk zijn de Indonesische uitspraken - en hun ontkenningen - onderdeel van een poging tot tijdrekken.

Alatas arriveerde gisteravond in New York voor overleg met Annan over de VN-troepenmacht.

Intussen nemen de alarmerende berichten over de situatie op Timor slechts toe. Honderdduizenden vluchtelingen houden zich schuil in de bergen. De VN-missie Unamet waarschuwt dat

als er niet snel internationale hulp komt, velen van hen ziek worden of de hongerdood zullen sterven. De vluchtelingen voeden zich met wortels of wat ze maar aantreffen.

Het aantal vluchtelingen in Oost-Timor wordt geschat op 200 000. In de buurt van de steden Dare en Bacau houden zich 70 000 mensen schuil, meldt Unamet.

Eerder berichtte het officiële Indonesische persbureau Antara dat tienduizenden juist van het platteland naar de platgebrande hoofdstad Dili zijn gevlucht. Zij zitten daar vast, omdat ze geen transportmiddelen hebben. Ook hebben zij nauwelijks drinkwater of voedsel.

Hulporganisaties zeggen klaar te staan om vanuit Australië voedsel, medicijnen en noodonderkoms naar het gebied te brengen. Ze wachten op overeenstemming met Jakarta, dat in principe het groene licht heeft gegeven voor voedseldroppings.

Ook in de naburige Indonesische provincie West-Timor, waarnaar veel Oost-Timorezen al dan niet gedwongen zijn uitgeweken, is de toestand penibel. Er bevinden zich daar circa 100 000 vluchtelingen.

De Australische Uniting Church zegt dat milities in de vluchtelingenkampen in West-Timor de jacht hebben geopend op aanhangers van onafhankelijkheid voor Oost-Timor. De kerk zegt dat in het West-Timorese Atambua en in Kupang iedereen van het mannelijk geslacht boven de tien jaar doelwit van de gewapende groepen is.

Steeds meer milities trekken naar West-Timor

Van onze redactie buitenland
AMSTERDAM - Zelf heeft hij ze tijdens zijn vierdaagse bliksembezoek aan West-Timor niet gezien, maar dat kan toeval zijn. De Nederlander Feije Duim heeft wel de verhalen van Indonesische getuigen gehoord. „In Kupang, de hoofdstad van West-Timor, dreigen de gewapende milities uit Oost-Timor nu de dienst uit te gaan maken. Het duurt niet lang meer.”

Duim is namens de kerkelijke hulporganisatie Kerken in Actie naar West-Timor gereisd om de hulpverlening te helpen opzetten in de vluchtelingenkampen op West-Timor. Officieel zijn 115 000 Oost-Timorezen de afgelopen weken naar het Indonesische deel van het eiland gevlucht. In werkelijkheid gaat het

waarschijnlijk om het dubbele aantal. De meeste vluchtelingen zijn door de milities met geweld verjaagd en hebben zelfs geen kleding of dekens kunnen meenemen.

Volgens Duim is het gebrek aan hulpgoederen niet eens meer de grootste bron van zorg op West-Timor. „Beetje bij beetje komt de hulp op gang. De grootste zorg is de angst dat de milities het hier gaan overnemen. En dat dat misschien onderdeel is van een groter plan om het geweld over te laten slaan naar West-Timor. Zeker nu de VN naar Oost-Timor mogen.”

De afgelopen dagen komen steeds meer milities uit Oost-Timor aan in Kupang. „Gangsterachtige types, met handgranaten en automatische wapens. Ze ne-

men hun intrek in hotels, na eerst de Oost-Timorezen die daar onderdak hadden gevonden te hebben bedreigd. Ze lopen rond met lijsten met namen van voorstanders van onafhankelijkheid. Er zijn mensen vermoord, maar niemand weet hoeveel. Geen grote aantallen, lijkt het.”

Veel voorstanders van onafhankelijkheid durven zich niet te laten registreren als vluchteling. Ze zoeken liever zelf ergens onderdak. Sommigen moeten nu zelfs in het 'veilige' Kupang al onderduiken.

De Nederlandse hulpverlener baseert zich op de verklaringen van kerkelijk werkers op West-Timor. De protestantse kerken spelen een belangrijke rol bij de hulpverlening aan de tienduizenden vluchtelingen in Kupang.

West-Timor is voornamelijk protestants gebied.

Dat de milities het voor het zeggen hebben in de vluchtelingenkampen, ontkent Duim. De politie op Kupang screent vluchtelingen zelfs op wapens en neemt hen die af, ook als de eigenaar een militielid is.

„Maar er zijn wel enorme spanningen in de kampen. Allerlei vluchtelingen zitten er door elkaar. Indonesisch-gezinde Timorezen, voorstanders van de onafhankelijkheid, en nu ook militieleden. Het zijn ook geen kampen in de strikte zin van het woord. De overheid wijst gebouwen aan, en rond die gebouwen bivakkeren duizenden mensen op straat.”

Westerse hulpverleners zijn niet erg welkom, merkte Feije

Duim. Hij besloot zelf de kampen niet te bezoeken. Een Nederlandse hulpverlener van de Britse organisatie Oxfam ligt in het ziekenhuis, nadat hij met stenen werd bekogeld.

Maar de Indonesische autoriteiten proberen volgens Duim wel degelijk hulp te bieden aan de Oost-Timorese vluchtelingen, al moet de meeste hulp nog op gang komen.

Lokale kerkelijke organisaties op West-Timor hebben al twee teams aan het werk in de kampen, en delen kookgerei uit.

„Maar soms vragen de hulpverleners zich af of ze niet onbewust een instrument aan het worden zijn in de plannen van het Indonesische leger - plannen waarnaar ook Duim slechts kan gissen.

14-9-95

Oost-Timor, daar gaat het deze week natuurlijk over in de bladen. Hoewel: in *Der Spiegel* kunnen er net twee pagina's vanaf. In Duitsland hebben ze met de vrije val van bondskanselier Gerhard Schröder en zijn SPD kennelijk wel wat anders aan hun hoofd.

Time en *Newsweek* pakken wel uit, maar met een belangrijke handicap. De massale vlucht van de internationale pers voor het geweld van de pro-Indonesische milities op het eiland dat nu nog van Indonesië is, laat zich tussen de regels van eigenlijk alle bladen door teruglezen.

De Duitse verslaggevers waren al vertrokken toen dinsdagmorgen om 3.45 uur in de belegerde *compound* van de Verenigde Naties in de hoofdstad Dili een jongetje werd geboren. Pedro *Unamet* noemde zijn moeder hem, naar de afkorting van de VN-vestiging op Oost-Timor. „Terwijl buiten de automatische geweren onophoudelijk ratelden...”, schrijft *Der Spiegel*. Levendig, dat wel, maar precies zo werd het dan ook door een nog wel aanwezige collega van een persbureau gemeld.

Ook *Newsweek* moest zich behelpen. De verslaggever werkte

vanuit Darwin, de plaats in Australië waar veel evacués en vluchtelingen vorige week werden heengebracht.

Alleen *Time* is er van deze drie bladen in geslaagd een kort verslag van iemand die nog ter plekke was – de free-lancer Joanna Jolly – te verkrijgen. *Time* is ook de enige die de jongste tragedie op de omslag zet. 'Oost-Timor: nacht van de lange messen'. En binnenin: 'Eiland van de dood'.

Bij gebrek aan ooggetuigenverslagen zoeken de bladen het in de internationale diplomatie. De moorddadige pro-Indonesische milities testen de Clinton-

doctrine, reflecteert *Newsweek*. De term is van het televisiestation CNN, dat de Amerikaanse president een paar maanden geleden, kort na Kosovo, vroeg of er zoiets bestond.

Ja, zei Clinton toen gretig. Belust op een politieke nabijheid die verder reikt dan een sigaar en een stagiaire: „Als er ergens een etnisch of religieus conflict is en de wereldgemeenschap heeft de macht om dat te beëindigen, dan moeten we de genocide stoppen.”

Op 22 juni herhaalde hij dit met zoveel woorden in een toespraak tot Navo-troepen. Ervan

een beperking tot gebieden waar Amerikaanse belangen op het spel staan was geen sprake, schrijft *Newsweek* fijntjes: begin vorige week heette het ineens dat de VS niets met Oost-Timor hebben uit te staan.

Clintons nationale veiligheidsadviseur Sandy Berger vergeleek ingrijpen door de VS op Oost-Timor aanvankelijk zelfs met het opruimen van de studentenkamer van zijn dochter. „We kunnen niet overal alles doen.”

Dat standpunt was niet vol te houden, de VS schoven vorige week langzaam op. De wereld keek vragend naar de super-

macht, de aanval van de pro-Indonesische milities vrijdag op het VN-terrein verhoogde de druk nog verder. En toen kwam het toch goed: de Clinton-doctrine, voor wat die waard is, leeft weer.

Duitsland heeft, als gezegd, wel wat anders aan zijn hoofd. Wat is sociale gerechtigheid, vraagt *Der Spiegel* zich af. De vraag verscheurt de SPD nu de rood-groene regering van Gerhard Schröder heeft aangekondigd in één jaar dertig miljard mark te willen bezuinigen – en de sociaal-democraten als gevolg daarvan verkiezing na verkie-

zing in de deelstaten verliezen. *Newsweek* besteedt aandacht aan vijftig jaar communisme in China. Veel heeft het niet om het lijf, uitgezonderd de korte bijdrage van Gerald Segal. China heeft 1,3 miljard inwoners, maar verder? Wat heeft dit land economisch of militair nou te betekenen, vraagt de directeur van het Internationaal Instituut voor Strategische Studies in Londen zich af. Niet veel, vindt hij: „China doet er veel minder toe dan mensen denken.” Volgens Segal valt er dan ook niks te vieren.

Remco Pols

Van Aartsen ligt dwars bij sancties EU tegen Jakarta

14-9-95

Oost-Timor

Frank Kools

BRUSSEL – Ondanks sterk verzet van Nederland en Frankrijk heeft de Europese Unie gisteren een wapenembargo voor vier maanden tegen Indonesië afgekondigd vanwege de slachtingen op Oost-Timor. Minister Van Aartsen verklaarde met nadruk: „De Nederlandse regering had dit niet nodig.”

Hij en zijn Franse ambtsgenoot Hubert Vedrine wilden niet verder gaan dan een verklaring dat de Unie „de situatie in de gaten blijft houden”. De Unie zou pas een wapenembargo moeten instellen als Indonesië niet zijn belofte hield om een vredesmacht in de voormalige Portugese kolonie toe te laten.

Maar de overige EU-lidstaten stonden op een embargo. Van Aartsen probeerde zijn collega-ministers tot matiging aan te zetten door hen, volgens eigen zeggen, toe te voegen: „Laten we toch niet onder elkaar een race gaan houden wie het meest verontwaardigd is.”

Maar uiteindelijk moest hij instemmen met een totaal verbod op de levering van wapens, onderdelen en munitie. Hij zei in te

zien dat er toch sancties tegen het Indonesische leger moesten komen. Dat liet de moortpartijen op het eiland oogluikend toe of bevorderde ze.

Maar Frankrijk en Nederland stonden erop dat het embargo kort van kracht zou zijn. Geen eindatum invullen zou een klap in het gezicht van Indonesië zijn dat juist zo'n 'positieve stap' had gezet.

Eerst was er sprake van zes maanden, maar door Nederlands-Franse vasthoudendheid bleef het beperkt tot vier. Zo heeft Jakarta de zekerheid dat het embargo snel voorbij is, als het doet wat het heeft beloofd, zei de minister. Nederland en Frankrijk voorkwamen verder dat de EU een inreisverbod instelde voor Indonesische militairen. Onverstandig, je kunt een aantal van die mensen nog nodig hebben.”

De Belgische staatssecretaris Pierre Chevalier zei begrip te hebben voor het „voor Nederlands doen ongewone standpunt”. Hij verklaarde dat uit het Nederlandse voorzitterschap van de Veiligheidsraad. Maar Van Aartsen zei kritisch: „Ik doe niet anders dan normaal.”

PAGINA 5: JAKARTA VERSUS AUSTRALIË; MILITIES NAAR WEST-TIMOR. PAGINA 12: WINNAAR PAX-CHRISTIPRUS VERMOORD

Wiranto's doordachte ommezwaai

Oost-Timor

Wilma Keskamp

AMSTERDAM – Aan de reacties te merken had ook in Jakarta niemand verwacht dat de Indonesische generaal Wiranto zo snel 'om' zou gaan en in zou stemmen met een vredesmacht voor Oost-Timor. Maar de generaal heeft zo zijn eigen calculaties en denkt er hart bij te hebben.

Hoe groot de verbijstering is, blijkt wel uit de reacties in de Indonesische pers. Zelfs de hervormingsgezinde kranten reageerden zuur op Wiranto's ommezwaaai. Van hen had hij zich best nog wat langer mogen verzetten tegen de internationale druk.

„Het Westen meet met twee maten”, mopperde de liberale krant *Kompas*, doorgaans zeer Westers geïntendeerd. „Het Westen heeft zijn masker laten vallen. Eerst streunden ze de invasie van Oost-Timor in 1975, nu bedreigen ze ons.”

Geen woord van kritiek op het eigen leger, ook niet bij de oppositiepartijen van de *reformasi*. De Strijdende Democratische Partij van presidentskandidaat Megawati Soekarnoputri liet weten het alleen maar 'begrijpelijk' te vinden als de pro-Indonesische milities op Oost-Timor nu een guerrilla gaan voeren tegen de VN. „Ze vechten voor hun recht. Het is niet meer dan eerlijk.”

Vanuit moslimkringen kwam daar nog een venijnige waarschuwing voor het Westen bij: „Er is grote kans dat er op Oost-Timor gewechten uitbreken tussen de VN en de milities. Maar ja, dat is niet meer onze verantwoordelijkheid.” Een islamitische krant, doorgaans trouw aan Habibie, herinnerte er fijntjes aan dat de VN-interventie in Somalië destijds een grote flop is geworden. Wellicht dat ook generaal Wiranto daarop hoort: Als een VN-troepenmacht straks de orde en rust op het eiland niet kan herstellen, is dat immers het bewijs dat het Indonesische leger niets te verwijten viel.

In het meest sombere scenario kunnen de generalis die het bloedbad op Oost-Timor planden, nu hun milities inzetten tegen de VN. Bijvoorbeeld door ze vanuit de bergen dood en verderf te laten zaaien.

Of opperbevelhebber Wiranto zelf al aan dergelijke sabotage denkt, is moeilijk in te schatten. In elk geval is Wiranto niet in één weekende 'bekeerd'. Zijn afweging kan wel eens veel simpeler zijn. Want wat is er eigenlijk nog tegen een VN-macht? Het Indonesische leger heeft nog hoog-

uit zes tot acht weken een taak in Oost-Timor. Dan komt de Raadgevende Vergadering bijeen in Jakarta, het hoogste wettgevende orgaan, om de uitslag van het referendum te ratificeren. Aangezien Oost-Timor massaal voor onafhankelijkheid heeft gekozen, zal de Raadgevende Vergadering niet veel anders kunnen doen dan Oost-Timor onafhankelijkheid te geven. Dan moet ook het leger vertrekken uit Oost-Timor, en nemen de VN het hoe dan ook over. Een blik op de schaal van verwoesting op Oost-Timor maakt duidelijk dat het leger nooit van plan is geweest Oost-Timor te behouden. Met die roken de puihoopt kan ook Indonesië niets meer.

Zes tot acht weken tijd. Dat kon ook best eens de termijn zijn die nodig is om het eens te worden over de exacte voorwaarden voor die vredesmacht. Indonesië begon gisteren al met het misen en maren, nog vóór de Indonesische minister van buitenlandse zaken Alatas zelfs maar was geland in New York voor de eerste gesprekken.

Intussen heeft zowel president Habibie als generaal Wiranto de handen vrij om zich te concentreren op de binnenlandse politiek. Habibie is verstrikt in het schandaal rond de Bank Bali, en Wiranto heeft aspiraties voor het presidentschap of een vice-presidentschap.

Over zes tot acht weken (alweer) wordt door (alweer) de Raadgevende Vergadering de nieuwe president gekozen. De generaal heeft tijd nodig om achter de schermen zijn kandidatuur zeker te stellen.

Wiranto heeft nu al laten zien wie in Indonesië aan de touwtjes trekt. Niet de president, Habibie, maar hij, de generaal.

Oost-Timorese bannelingen in Lissabon vieren de mis met aartsbisschop Belo, die uit Dili verdreven is. De bisschop riep op tot verzoening en vergving, ondanks alle gruwelen.

FOTO REUTERS

'Ze moeten snel komen, we hebben geen eten meer'

Oost-Timor

VERVOLG VAN PAGINA 1
VN-medewerkers raken niet uitgepraat over hun walging. „De interventiemacht moet onmiddellijk komen. Anders zullen de voorstanders van onafhankelijkheid er niet meer zijn om de onafhankelijk nog mee te maken, zegt een van hen.

Basilio Araujo, de woordvoerder van het FPBK, een van de

groepen die voorstander is van aansluiting bij Indonesië, is telefonisch niet bereikbaar. In plaats daarvan heeft hij een bizarre boodschap op zijn voice mail achtergelaten: „Ik ben voedsel en medicijnen aan het zoeken voor kinderen in de vluchtelingenkampen waar zij bijden onder de consequenties van het geregisseerde bedrog en de manipulatie door de VN-missie op Oost-Timor.

De Portugezen kunnen nu in de handen klappen, omdat zij het proces van kolonisatie voltooid

hebben, maar de kinderen op Oost-Timor leven in ellende vanwege de ramp die is veroorzaakt

Mogelijk ruimt leger nu leiders militties op

voor de Verenigde Naties. „Het is onduidelijk waar andere leiders van de pro-Indonesische militties zich allemaal bevinden.

Kofi Annan, de secretaris-generaal van de VN, heeft aangekondigd dat degenen die verantwoordelijk zijn voor de wrede daden gestraft moeten worden. Het is niet onwaarschijnlijk dat de militties uit de weg geruimd moeten worden, omdat zij te veel informatie hebben over de betrokkenheid van legerleiders bij de operatie op Oost-Timor.

In heuvels ten zuiden van Dili is bij een groep leiders van de onafhankelijkheidsbeweging het nieuws van de troepenmacht nog

niet doorgedrongen. „De batterijen van de radio zijn op”, zegt een jongen. „De troepen moeten snel komen, we hebben geen eten meer”, zeggen anderen die aan de telefoon komen. Ook in de heuvels zijn de vluchtelingen niet veilig. Zaterdag, vlak voordat de delegatie van de VN arriveerde, werd in een operatie van leger en militties een vrouw doodgeschoten. In Dili kwam zaterdagavond een Duitse priester om door een gewerschot.

Minka Nijhuis

Soeharto-clan verliest veel met Timor

Van onze redactie buitenland

AMSTERDAM – Als Oost-Timor onafhankelijk wordt, heeft Indonesië waarschijnlijk 'geen enkel recht' op de olievelden bij Oost-Timor, erkende de Indonesische minister van energie Kuntoro Mangkusubroto vrijdag. Hij stelde hardop de vraag, die meer mensen in Jakarta bezighoudt: welke winstgevende activiteiten gaan met Oost-Timor verloren?

Economische belangen vormen volgens analisten in ieder geval één van de achtergronden van het beruchte 'plan B', dat vorige week werd onthuld en onder meer in de geweldadige ontvolking van Oost-Timor voorziet. Het plan bevat allerlei varianten voor de opdeling van Oost-Timor, waarbij het westelijke en meest vruchtbare deel van de provincie in Indonesische handen zou blijven en het oosten – arm en

droog – onafhankelijk mag worden. In de meest succesvolle variant van 'Plan B' houdt Indonesië acht districten en de hoofdstad Dili. In de minst succesvolle variant vijf districten en slechts een klein deel van Dili.

De Indonesische belangen in Oost-Timor zijn vooral de belangen van de clan rond ex-president Soeharto. Het meest interessant zijn ongetwijfeld de olie- en gasvoorraden. Volgens de socioloog en Timor-kenner George Aditjondro van de University of Newcasle in Australië bezit de clan ruim een half miljoen hectare grond in Oost-Timor, met onder meer drie al wat oudere oliebroonnen. Daaruit worden per dag 33.000 vaten olie gewonnen – die bij de huidige prijzen een waarde vertegenwoordigen van zeker 1,3 miljoen gulden. Veel interessanter nog zijn de enorme olievoor-

raden die in rond Oost-Timor op exploitatie wachten. De zoon van Soeharto, Bambang Trihatmodjo, heeft volgens Aditjondro niet voor niets vorig jaar in Australië een ondernemerschappij opgericht om over de Timor Zee te gaan boren.

Bij onafhankelijkheid van het hele gebied zullen mogelijk de rechten van Indonesië vervallen, zoals de militeaire controle over de mogelijke olie- en gasvoorraden. Een andere discussie draait om de lange discussie van Soeharto's familie, Oost-Timor en Indonesië een grens. Het is in dat geval lang duren. Het wordt duidelijk is wie zeggenschap heeft over de vermoeidheid van de oliezone – een gebied van 350 kilometer uit de kust van Timor, richting Australië, dat voor sommigen aantrekkelijk is voor sommigen aanrekenen. Het is in Indonesische

handen te houden en exploratie snel mogelijk maken.

Olie is niet het enige belang van de Soeharto-clan, zegt Aditjondro. In Oost-Timor liggen grote koffieplantages, waarvan de exportwaarde jaarlijks ongeveer 60 miljoen gulden is. De koffieproductie is volgens de socioloog volledig in handen van Siti Harto-diyanti Rukmana, de dochter van Soeharto. Andere grote familiebelangen zijn houthouthouplantages – in handen van Soeharto's zakenvriend Bob Hasan – rietsuiker, sandelhout, hotels in Dili, bouwondernemingen – grotendeels in handen van Soeharto's collega-generaal Benny Moerdani – en marmer. Een groot deel van de bestuurlijke elite van Oost-Timor, onder wie gouverneur Abilio Soares, is zakelijk nauw verbonden met de Soeharto-clan en heeft zijn eigen economische be-

langen opgebouwd.

Waar van Dili slechts verbrande resten lijken overgebleven, is van de andere delen van Oost-Timor nog minder duidelijk hoe groot de schade is van het geweld. Voor analisten in Jakarta is interessant te bezien of de militties die plantages en andere economische activiteiten van de Soeharto-clan hebben ontzien. Dat geeft een indicatie van de huidige invloed die de oud-president.

Door de internationale bemoeienis met Oost-Timor wordt het hoogst twijfelachtig of de opdeling die in 'Plan B' is voorzien daadwerkelijk kan worden gerealiseerd. Het is heel goed mogelijk dat zelfs Soeharto's grondgebied in Oost-Timor inmiddels tot 'verschroeiende aarde' is gereduceerd, om nationalisatie ervan door het onafhankelijke Oost-Timor zinneloos te maken.

Het grote nieuws wordt op het VN-terrein heel stillempjes gevierd

Oost-Timor
Minka Nijhuis

DILI - „Wanneer?” vraagt de 19-

jarige José aan zijn broer, als hij hoort dat er buitenlandse troepen naar Oost-Timor komen. Bijna iedereen op het terrein is bang dat het Indonesische leger en de milities alsnog de vluchteringen in de VN-compound gaan aanvallen, nu bekend is geworden dat de Indonesische president Habibie heeft ingestemd met een vredesmacht.

Met vijf vrienden zit José in een hoek van het terrein. Hun ogen stralen. Maar van uitbundigheid is geen sprake. Ze zijn bang voor een onmiddellijke reactie van de Indonesische mil-

itair en de milities als de aankondiging te openlijk wordt gevierd.

Een eindje verderop reageer-

teen man opgewonden op het grote nieuws. Een vrouw pakt hem bij de arm, wijst naar buiten en strijkt met haar vingert langshaar keel om op het gevaar te wijzen. Veel van de oudere vluchtelingen zijn te murw om te rea-

geren. In hun ogen valt te lezen dat de afgelopen behandeling van een dramatische Braziliaanse van de geweldsladige Braziliaanse van 1975 zijn geweest.

In een hoekje staat de frietle non Estrela. Een paar dagen sen te omhelzen. Een paar dagen geleden nog. Althans, vanuit een compound die of het punt van evacuacieren stond en dringende

oproep over de Australische radio om een vredesmacht te sturen, omdat de Oost-Timorese bevolking aan het sterven was.

„Het is een gemengde vreugde”, zegt de student Sicco. „Er zijn al zoveel levens verloren. We zullen ons hand van de grond af aan weer op moeten bouwen.” Hij komt met terugg uit de heuvels, zo'n twaalf kilometer van

Dili. Hij vertelt dat daar 37.000 mensen zitten, weggevlucht zijn uit Dili en omgeving. Ze hebben bijna geen voedsel meer. „Het laatste voedsel is bijna op. Als er niet onmiddellijk hulp komt, zullen er mensen sterven”, zegt hij. Tot nog toe hebben de Verenigde Naties en hulpverleningsorganisaties geen toegang tot de vluchteringen die in de heuvels zitten.

Volgens de VN zijn er 600.000 tot 800.000 Oost-Timorezen verdreven of gevlucht. 90.000 bevinden zich in West-Timor. Volgens de VN worden daar jongemannen en voorstanders van de onafhankelijkheidsbeweging uit de menigte gehaald en weggevoerd naar een onduidelijke bestemming.

VERVOLG OP PAGINA 5

Indonesië zwichet en accepteert vredesmacht

JAKARTA - Indonesië aanvaardt de komst van een internationale vredesmacht naar Oost-Timor om de rust en veiligheid te herstellen, zei president Habibie gisteren. De wereld reageerde opgelucht, vele Oost-Timorezen zielsverheugd.

Nog niet duidelijk is hoe snel de vredesmacht aan het werk kan. Indonesische regeringswoordvoerders hielden het er gisteren op dat de hining nu verder van de Verenigde Naties hangt.

Vandaag komt de Indonesische minister van buitenlandse zaken Ali Alatas naar New York om met de Veiligheidsraad te overleggen over de praktische uitwerking.

VN-secretaris-generaal Kofi Annan, de Portugese regering, Australië en bovengal leiders van de Oost-Timorese onafhankelijkheidsbeweging - zoals Xanana Gusmao, José-Ramos Horta en bisschop Belo - riepen met klem op de vredessoldaten zo snel mogelijk te sturen.

Kofi Annan voegde daar met nauw verloten bezorgdheid aan toe dat hij verwacht dat de Indonesische autoriteiten op alle niveaus „inussen hun uiterste best doen om orde en veiligheid te

handhaven in overeenstemming met de internationale normen”.

Een obstakel voor een snelle legering kan zijn dat Indonesië niet staat te springen de vredesmacht te laten aanvoeren door Australië, ook al is Australië het verst gevorderd met voorbereidingen. Australië heeft het Indonesische optreden in Oost-Timor ongemeen heftig veroordeeld, tot woede van Jakarta.

In de wandelgangen van een economische topontmoeting van Pacific-landen (Apec) in Auckland, Nieuw-Zeeland, werd door diplomaten gespeculeerd over de wenselijkheid van een Aziatische leiding en een duidelijk numeriek Aziatisch overwicht in de vredesmacht. Binnen enkele dagen zouden Apec-landen alvast voedsel boven Oost-Timor willen droppen voor de tienduizenden hongerende vluchtelingen.

Het is na Habibie's verklaring ook nog niet duidelijk of het moorden in Oost-Timor nu niet ophoudt of nog even wordt opgevoerd om nog snel wat rekeningen te vereffenen. Sommige commandanten van de Oost-Timorese bevrijdingsbeweging zelden te vreezen voor het laatste, anderen waren optimistischer.

Journalisten in het gevolg van de VN-delegatie troffen dit weekende een verlaten en verwoest Oost-Timorese hoofdstad Dili aan. Volgens de fotograaf draagt dit jongetje in de hoofdstad van Oost-Timor een Indonesische vlag op zijn hoofd.

Op zaterdag werd nog een Duitse pater door milities vermoord.

De Amerikaanse regering reageerde bij monde van president Clintons veiligheidsadviseur Sandy Berger behoudzaam tevreden op Habibie's toezeggingen. „De duivel schuilt in de details”, waar

schuwde Berger.

Habibie zei in zijn korte toespraak dat het rapport dat de hoogste man in het Indonesische leger, generaal Wiranto, zaterdagnacht had uitgebracht na diens bezoek met een VN-missie aan Oost-Timor, de doorslag had

gegeven bij het besluit vreemde troepen uit nog niet benoemde „bevrindende landen” toe te laten. „Tweel mensen hebben het leven verloren sinds de onrust begon”.

Een woordvoerder van het leger, majoor-generaal Sudrajat, zei dat het leger de beslissing van de regering „respecteert”. Volgens

Sudrajat was de wereldgemeenschap wel te ongeduldig geweest. „Wij werken met de dialoog en niet met het geweer”, zei hij, in een poging uit te leggen waarom het Indonesische leger graag meer tijd had gehad.

MEER NIEUWS OP PAGINA 5

Van Aartsen: missie door opvoeren druk

Van onze redactie politiek
DEN HAAG - Minister Van Aartsen (buitenlandse zaken, VVD) zegt dat het aan het opvoeren van de Internationale druk te danken is dat Indonesië nu een Internationale troepenmacht toelaat op Oost-Timor.

De missie van de Verenigde Naties die zaterdag Oost-Timor bezocht, heeft volgens hem daarin een sleutelrol gespeeld. Voor het sturen van de diplomaten heeft ambassadeur Van Walsum zich, als voorzitter van de Veiligheidsraad, sterk gemaakt. PvdA, D66, CDA en Groenlinks hadden deze week kritiek op diens, volgens haar, te zwakke optreden. De partijen slkten die kritiek in na de stelling van Van Aartsen dat hij het maximale deed. De minister van buitenlandse zaken verweet politici later deze week te snel aan te hollen achter haastig gepresenteerde mediaberichten.

Wredesmacht kan snel in Timor zijn'

13-9-99

'Indonesië is van de rand van de afgrond teruggeduimd', meent Washington. Maar voor veel Timorezen komt de vredesmacht waarschijnlijk te laat.

Van onze correspondent
Bert Laning

WASHINGTON

De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties komt vandaag bijeen om te praten over de taak en samenstelling van de vredesmacht die de orde moet herstellen in

Oost-Timor. Volgens VN-diplomaten kan de vredesmacht al binnen een paar dagen op het eiland zijn. De VN-macht zal voornamelijk uit Australische eenheden bestaan.

Het is nog onduidelijk hoe groot de troepenmacht zal worden. Australië heeft 4500 man klaar staan voor de operatie. Daarnaast heeft Groot-Brittannië 250 Gurkha's die in Brunnei zijn gelegerd in staat van paraatheid gebracht. Ook Portugal, Maleisië en Nieuw-Zeeland hebben militairen toegezegd voor de troepenmacht die een eind moet maken aan het geweld dat uitbrak nadat de Oost-Timorezen per referendum voor onafhankelijkheid hadden gestemd.

President Clinton liet gisteren weten dat hij het Congres om toestemming zal vragen transporttoestellen en een beperkt aantal troepen ter beschikking te stellen.

De Amerikaanse militairen krijgen een louter logistische taak: zij gaan helpen bij de verbindingen en het inlichtingenwerk.

De leider van de Republikeinse Fractie in de Senaat, Trent Lott, zei zondag dat het Congres daartegen geen bezwaar zal maken, zolang het maar geen gevechtstroepen zijn.

Clintons nationale veiligheidsadviseur Santael Berger prees de Indonesische president Habibie voor het besluit alsnog VN-troepen toe te laten in Oost-Timor. Hij zei dat Indonesië 'van de rand van de afgrond is teruggeduimd'.

Lijf protest tegen het geweld in Oost-Timor en de onwil van het Indonesische leger om tegen de moordende en plunderende militie op te treden, zegden de VS eind vorige week de militaire samenwerking met Jakarta op. Washington dreigde ook met

economische sancties, maar volgens Berger zijn verdere strafmaatregelen niet nodig als Indonesië de troepenmacht meteen toelaat.

Het ziet er naar uit dat de vredesmacht zeker enkele maanden in Oost-Timor zal blijven. De VN-troepen moeten erop toezien dat de soevereiniteitsoverdracht, die in november moet plaatsvinden, vreedzaam verloopt.

De Hoge Commissaris van de VN voor de Mensenrechten, Mary Robinson, drong dit weekeinde aan op de oprichting van een internationaal tribunaal om mensen te berechten die in Oost-Timor aan de moordpartijen hebben meegedaan. Volgens haar gaat het om misdaden tegen de menselijkheid.

Maar volgens een VN-diplomaat valt het te betwijfelen of de VN-macht ook het mandaat zal

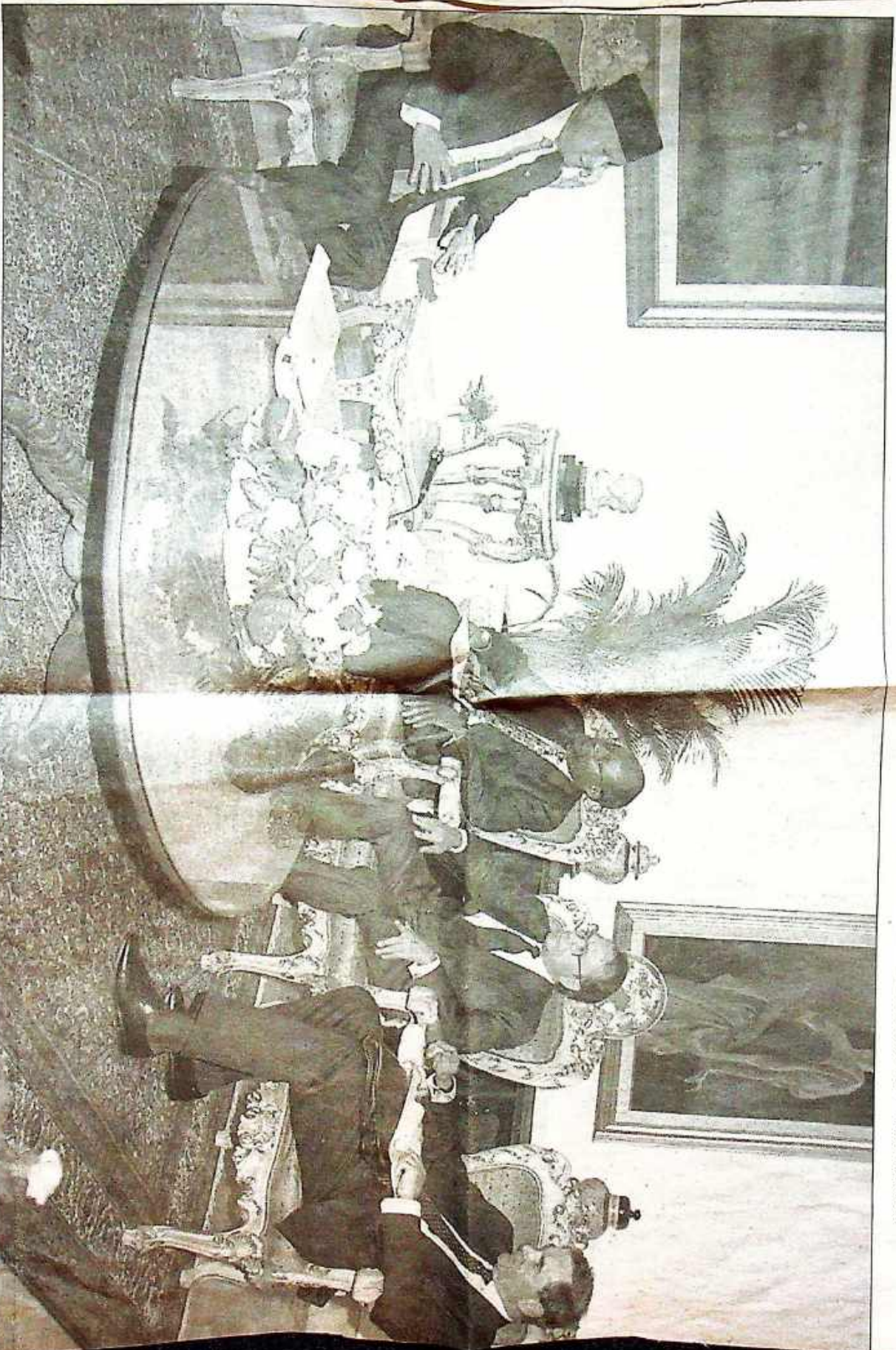

FOTO REUTERS

Kort na zijn televisietoespraak ontving president Habibie in Jakarta drie leden van het VN-team dat een bezoek aan Dili had gebracht.

Hulp komt voor vele Oost-Timorezen te laat

Van onze medewerker
Gerrit de Boer

JAKARTA

De toespraak van de Indonesische president B. J. Habibie heeft de internationale interventie in Oost-Timor een stuk dichterbij gebracht.

Maar de vrees groeit dat de hulp te laat komt voor een groot deel van de honderdduizenden Timorezen die de afgelopen week het geweld zijn ontvlucht. Tienduizenden van hen bevinden zich in en rondom vier zones waarin de gewapende tak van de Timorese onafhankelijkheidsbeweging, Falintil, zich heeft teruggetrokken. Daar heerst een acuut gebrek aan voedsel, drinkwater en sanitaire voorzieningen.

Over het lot van tienduizenden anderen buiten deze zones is niets bekend. Maar het staat vast dat de voedselsituatie daar minstens zo nijpend is, zo niet nijpend.

Aanvoer van voorraden is onmogelijk omdat de vluchtelingen worden achtervolgd, omsingeld

en aangevallen door gewapende militie en Indonesische militairen. De Indonesische legercommandant op Oost-Timor, Kiki Syahmakti, beweerde zondag dat gewerschoten rondom de zones het gevolg waren van aanvallen door het Falintil op de vluchtelingen.

Maar dat is bijzonder onwaar-

schijnlijk aangezien hun kampen een loevluchtsoord zijn van voorstanders van onafhankelijkheid.

Het lot van de 100- tot 200 duizend Timorezen die zijn gevlucht naar de westelijke helft van het eiland en elders is iets minder dramatisch. Maar ook zij staan bloot aan intimidaties van het hen mee-

'Nederlandse missie vervulde sleutelrol'

Van onze verslaggever
DEN HAAG

Minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen heeft zondag een groot deel van de doorbraak over Oost-Timor voor Nederland opgeëist. Volgens Van Aartsen is de VN-missie die Oost-Timor bezocht er gekomen op aandringen van ambassadeur Van Walsum, die deze maand voor Nederland het voorzitterschap van de Veiligheidsraad bekleedt.

'Die missie heeft een sleutelrol vervuld', aldus de minister. PvdA-Kamerlid Koenders, die

le daden hebben begaan op Oost-Timor' te berechten voor een internationaal tribunaal. De minister wilde niet zo ver gaan om de Indonesische president Habibie te beschuldigen van betrokkenheid bij misdaden tegen de menselijkheid.

Nederland zal niet deelnemen aan de VN-vredesmacht, maar aan de VN-vredesmacht, maar humanitaire hulp verlenen 'via kanalen buiten de regering ont', zo zei Van Aartsen. D66-Kamerlid Hoekema denkt dat Nederland wellicht adviseurs ter beschikking kan stellen aan de VN-macht voor Oost-Timor.

hen in het grensplaatsje Atambua.

Xanana Gusmão, leider van de onafhankelijkheidsbeweging CNRT, benadrukte gisteren het urgente karakter van voedselhulp. De Timorese Nobelprijswinnaar José Manuel Ramos Horta verklaarde ook dat er zeer snel hulpgoederen naar Timor moeten. 'Als er niet snel hulp komt, zullen net als in de jaren zeventig tienduizenden mensen door hongere en ziekte ontkomen'.

Ramos Horta suggereert voedseldroppings om de eerste nood te ledigen. Australië heeft zich hierop zondag bereid verklaard.

De besprekingen over het toelaten van een vredesmacht zijn na de toezeggingen van Habibie gisteren in een stroomversnelling gekomen. Het zal echter nog dagen zo niet weken vergen voordat er sprake is van een effectief herstel van de orde en voordat humanitaire hulp onder aldoodende veiligheidsgaranties de vluchtelingen over de grond kan bereiken. Uit alle berichten blijkt dat dit veel te lang is.

'Jakarta mag geen eisen stellen' Weerstand tegen komst Australiërs

JAKARTA, 13 SEPT. Australië zal extra kampen opzetten voor vluchtelingen uit Oost-Timor en wil zo snel mogelijk beginnen met het droppen van voedsel boven Oost-Timor. Maar in Indonesië zelf groeit de weerstand tegen de komst van Australische vredesstroepen.

In de Indonesische media werd vanochtend afkeurend gereageerd op het besluit van president Habibie de VN uit te nodigen een internationale vredesmacht te sturen. „De aanwezigheid van een VN-vredesmacht is het resultaat van voortdurende internationale druk op ons”, aldus het dagblad *Kompas*. „Eerst stonden zij [de Westerse regering] de invasie [van Oost-Timor door Indonesië in 1975], nu bedreigen zij ons.

De Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Alatas, is inmiddels naar New York gereisd om met VN-secretaris-generaal Kofi Annan te overleggen over taken en samenstelling van de vredesmacht. In het Indonesische parlement is vanochtend gezegd dat die vredesmacht niet welkom is indien soldaten uit Australië, Nieuw Zeeland, de Verenigde Staten en Portugal [de voormalige kolonisator van Oost-Timor] daar deel van uit maken. President Habibie zei gisteren dat de vredesmacht afkomstig moet zijn van

„bevriende landen”. Hij heeft daarbij vooral het oog op Aziatische landen.

Ook Westerse regeringsleiders hebben gezegd dat bij het herstellen van de orde in Oost-Timor een belangrijke taak is weggelegd voor ASEAN, het samenwerkingsverband van Zuidoost-Aziatische landen. Thailand, wiens minister van Buitenlandse Zaken vanochtend naar Jakarta zou vliegen voor nader overleg, Maleisië, Singapore en de Filipijnen hebben zich al bereid verklaard grondtroepen te leveren. Ook Cambodja en China overwegen bij te dragen.

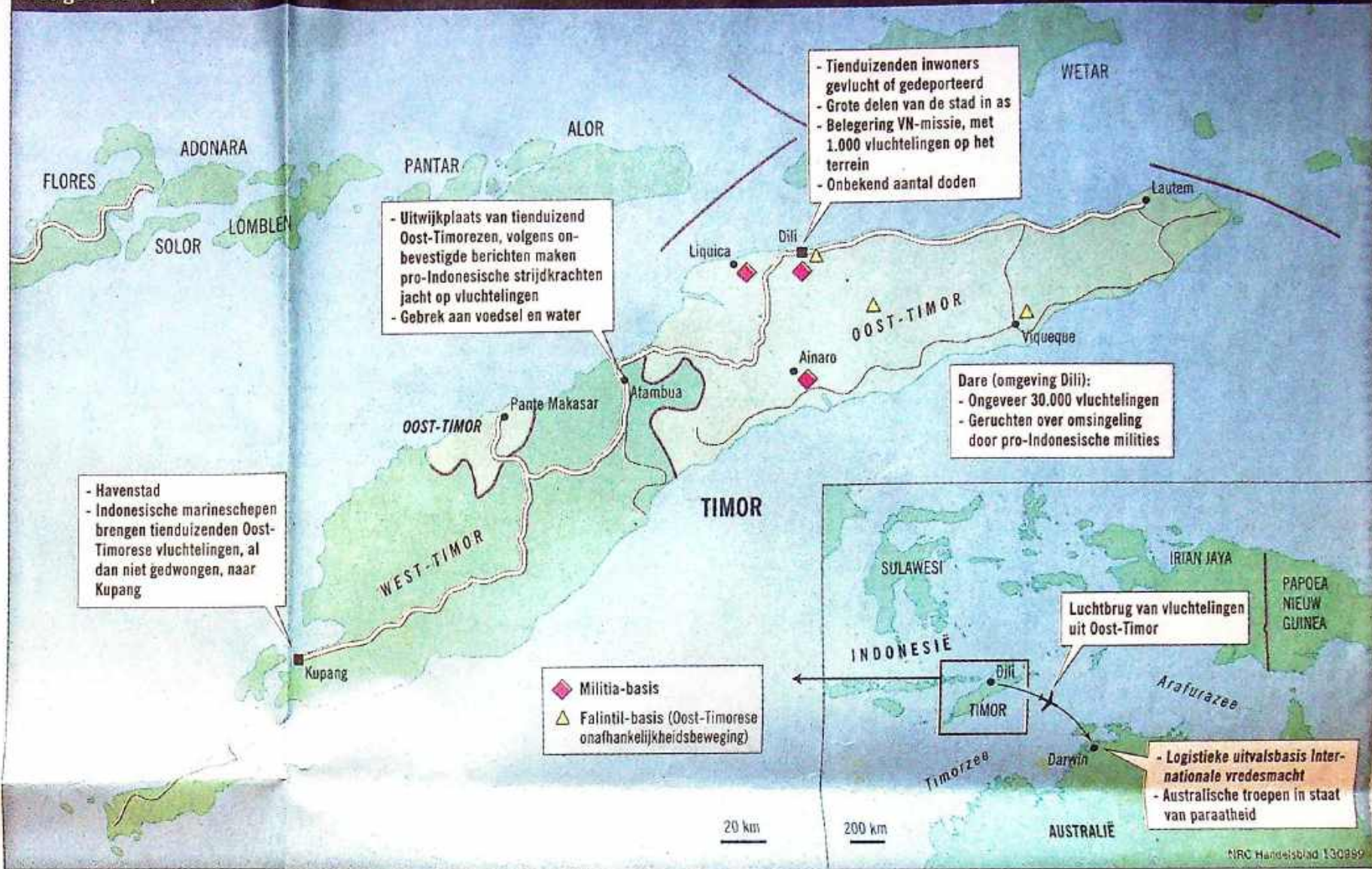
Maar onder andere de Amerikaanse president Clinton en de Australische premier Howard hebben vandaag, op de afsluitende dag van de APEC-top in Nieuw Zeeland, benadrukt dat het niet aan Jakarta is om de samenstelling van de vredesmacht te bepalen. Premier Howard zei dat VN-secretaris-generaal Annan zijn land heeft gevraagd de leiding van

de VN-vredesoperatie op zich te nemen. Australië en Nieuw Zeeland zouden samen ongeveer 8.000 soldaten beschikbaar stellen voor de bewaking van het VN-kantoor in Dili, de bescherming van de tienduizenden vluchtelingen en het begeleiden van voedsel en andere hulptransporten.

Australië heeft ook aangedrongen op de aanwezigheid van Amerikaanse grondtroepen, maar tot dusver stelt Washington zich terughoudend op. Wel willen de VS logistieke steun verlenen door onder andere transportvliegtuigen en -schepen in te zetten en communicatie te verzorgen.

Diplomaten in Nieuw Zeeland hebben gezegd dat het nog wel enige dagen kan duren voordat de internationale vredesmacht operationeel is. In afwachting daarvan wil Australië alvast een voorhoede sturen naar Dili. Die moet er onder andere voor zorgen dat er snel voedsel naar Oost-Timor kan worden overgebracht. (Reuters, AP, AFP)

Het geweld op Oost-Timor

'We moeten dit lijden onmiddellijk stoppen'

De internationale druk op Indonesië werd de afgelopen dagen steeds verder opgevoerd. Anderhalve week crisisdiplomatie in citaten.

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 13 SEPT. Nadat op zaterdag 4 september de uitslag van het referendum over de toekomstige status van Oost-Timor bekend werd (78,5 procent voor onafhankelijkheid), nam het geweld in de provincie snel toe. Het optreden van gewapende bendes tegen de lokale bevolking en tegen vertegenwoordigers van internationale organisaties, maakte duidelijk dat Indonesië zijn belofte niet nakwam om de orde te handhaven.

• 6 september. „Het kan niet worden toegestaan dat de huidige chaos langer voortduurt. Ik ben diep bezorgd over de ontwikkelingen.” (VN-secretaris-generaal Kofi Annan nadat het geweld in alle hevigheid is losgebarsten, inwoners op de vlucht zijn gejaagd en onder andere de VN-missie en het Rode Kruis in Dili zijn aangevallen. De Veiligheidsraad van de VN had een dag eerder besloten een delegatie naar Jakarta te sturen om de situatie te bespreken.) „De kans is in het algemeen heel klein om een voorstel tot militair ingrijpen door de Veiligheidsraad te loodsen.”

(De Nederlandse voorzitter van de Veiligheidsraad, Van Walsum).

• 7 september. „De milities willen zich ontdoen van ooggetuigen en ze zouden ook graag zien dat de VN geheel vertrekken zodat ze hun terreur op een nog wreder manier kunnen voortzetten.” (Woordvoerder van de VN-missie, Wimhurst.) Jakarta kondigt de staat van beleg af. Annan geeft Indonesië 48 uur de tijd om orde op zaken te stellen, anders zal „de internationale gemeenschap overwegen welke andere maatregelen ze kan treffen om de Indonesische regering te helpen aan haar verplichtingen te voldoen”. Australië laat zich in soortgelijke bewoordingen uit en toont zich bereid een vredesmacht te leiden.

• 8 september. „We maken ons niet alleen zorgen over onze staf maar ook over de 2.000 vluchtelingen op ons terrein.” (Annan, nadat hij bekend heeft gemaakt dat een groot deel van het VN-personeel wordt geëvacueerd). De Indonesische regering wijst de komst van buitenlandse soldaten af. De Veiligheidsraad herhaalt dat ingrijpen alleen mogelijk met instemming van Jakarta.

„Oost-Timor is niet een gebied waar we bereid zijn troepen naar toe te sturen. We zijn niet en kunnen niet worden beschouwd als de politiemans van de wereld.” (De Amerikaanse minister van Defensie, Cohen.)

• 9 september. „Als Indonesië het geweld niet beëindigt, moet het, ik herhaal, moet het de internationale gemeenschap uitnodigen om te helpen de

veiligheid te herstellen.” (President Clinton, die aankondigt dat de VS hun militaire samenwerking met Indonesië opschorten).

• 10 september. De staat van beleg „werkt goed”. (De Indonesische stafchef Wiranto).

„Er is sprake van een genocide. Als Gusmão [de vrijgelaten onafhankelijkheidsleider] in Oost-Timor aankomt, zal hij slechts bomen, planten, stenen en dieren aantreffen.” (De uit Dili gevluchte bisschop Belo bij aankomst in Dili.)

„Dit is eenvoudigweg onaanvaardbaar”. (President Clinton bij aankomst op de APEC-top in Nieuw Zeeland).

• 10 september. Het Internationaal Monetair Fonds maakt bekend alle onderhandelingen over nieuwe financiële steun aan Indonesië op te schorten.

• 11 september. „De verkrachting van Oost-Timor heeft voor onze ogen plaats gehad.” (De Portugese ambassadeur bij de VN, Monteiro, tijdens een bijzondere, openbare zitting van de Veiligheidsraad)

„De hel op aarde.” (Een lid van de delegatie van de VN-Veiligheidsraad na zijn bezoek aan Dili)

• 12 september. „Te veel mensen hebben hun leven verloren sinds het begin van de onrust (...) We moeten dit lijden onmiddellijk stoppen.” (President Habibie in een televisietoespraak, waarin hij aankondigt dat Indonesië de VN uitnodigt om een vredesmacht naar Oost-Timor te sturen.

Van Walsum over rol VN

ROTTERDAM, 13 SEPT. Peter van Walsum, de Nederlandse voorzitter van de Veiligheidsraad, vertelde vanmorgen tegenover het Radio 1 Journaal over de diplomatieke missie die namens de VN de regering van Indonesië onder druk heeft gezet.

„Ik zou die missie niet de deur uit hebben gekregen wanneer ik een mandaat had gevraagd in de Veiligheidsraad in de trant van 'we gaan de Indonesische regering onder druk zetten'. Daar had ik gewoon geen consensus over gekregen. Dus wat hebben we gezegd? We sturen een missie uit om met de Indonesische regering te gaan spreken over 'concrete stappen om de vreedzame tenuitvoerlegging van de uitkomst van het referendum mogelijk te maken'. Dat is natuurlijk een formulering om te huilen als je die in de krant leest, maar het is wel de enig mogelijke formulering. Maar het is geen statisch mandaat. Toen die missie eenmaal de deur uit was, heb ik zelf, tegenover de pers, wetende dat die missie zo gauw niet meer kon omdraaien, het geleidelijk scherper geformuleerd. Ik heb eerst gezegd: Indonesië moet er voor zorgen dat de orde en veiligheid worden hersteld en daar zijn twee mogelijkheden voor. Of ze doen het zelf of ze vragen het buitenland om hulp. Toen het nog een beetje verder was in die week heb ik, omdat die eerste optie al weer gepasseerd station was, gezegd: 'Indonesië moet gewoon instemmen met de komst van een internationale vredesmacht.' Dat is een scenario. Dat gaat nu eenmaal zo, het kan niet anders. Maar het heeft wel gewerkt.”

Van Aartsen opgelucht over uitkomst voor Timor

Door onze diplomatiek redacteur J.M. BIK

DEN HAAG, 13 SEPT. Minister Van Aartsen (Buitenlandse Zaken) is „zeer opgelucht” nu de Indonesische regering ermee heeft ingestemd dat een VN-vredesmacht orde en rust op Oost-Timor gaat herstellen.

Hij vindt dat resultaat „zonder enige terughouding” een felicitatie waard aan Peter van Walsum, de Nederlandse permanente vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties, die deze maand het voorzitterschap van de Veiligheidsraad vervult.

In een vraaggesprek voor Radio 1 zei Van Aartsen gisteravond dat het zenden van een VN-missie naar Indonesië, vorige week, en de openbare vergadering van de Veiligheidsraad, zaterdag, hun uitwerking hebben gehad. „Van Walsum heeft (...) hier zeer veel aan gedaan. De VN-missie, een week geleden wilde niemand eraan, heeft een sleutelrol vervuld”, aldus Van Aartsen.

De minister noemt de vraag of en hoe de VN-vredesmacht moet samenwerken met het Indonesische leger „een van de heel moeilijke problemen” voor het vervolgoverleg van deze week in de Veiligheidsraad.

Hetzelfde geldt voor de vraag welke landen deel moeten nemen in de VN-macht. Desgevraagd noemde Van Aartsen Australië, de Filipijnen en Thai-

land als mogelijk deelnemers waarover met Indonesië moet worden onderhandeld.

„Eén ding is duidelijk: het moet snel en er moet dus ook zeer snel een mandaat van de Veiligheidsraad komen. (...) Daaraan zullen wij, en meer in het bijzonder Nederland als voorzitter van de Veiligheidsraad, het onze bijdragen”, zei hij.

Ook Van Walsum sprak vanmorgen van „gloeiende haast” die geboden is om dat mandaat te krijgen nu Indonesië zelf toegeeft de situatie op Oost-Timor niet meer in de hand te hebben. Hij wilde later vandaag een debat in de Veiligheidsraad over het mandaat voor de VN-vredesmacht. Die moet een vrij grote onafhankelijkheid van het Indonesische leger krijgen, Indonesië kan op dat stuk eigenlijk geen eisen stellen, vindt hij.

Van Walsum zei vorige week „erg in spanning” te hebben gezeten over wat er zou hebben moeten gebeuren als Indonesië niet, of onduidelijk, zou hebben gereageerd op het pleidooi van de VN-missie voor een internationale vredesmacht.

Van Aartsen en Van Walsum waren begin vorige week door de Tweede-Kamerfracties van PvdA, CDA, D66 en GroenLinks gekritiseerd wegens de „passieve rol” die Nederland als tijdelijk voorzitter van de Veiligheidsraad zou hebben vervuld in de kwestie-Oost-

Timor. Nederland had actiever moeten werken aan opvoering van de internationale druk op Indonesië, was de kritiek.

De PvdA'er Koenders had Van Aartsen vorige maandag opgeroepen, nog voor de VN-missie in Jakarta aankwam, zich „in ronde bewoordingen” uit te spreken voor een internationale vredesmacht.

In een debat in de Tweede Kamer had Van Aartsen daar dinsdag tegen ingebracht dat zo'n vredesmacht alleen met Indonesische instemming mogelijk was, en dat Rusland en China daarmee anders in de Veiligheidsraad ook niet akkoord zouden gaan.

Hij zei erbij dat hij die dag van zijn Indonesische collega, Alatas, de verzekering had gekregen dat Jakarta meende zelf orde en rust op Oost-Timor te kunnen herstellen. Van Aartsen zei erbij dat hij somber was over de vraag of Indonesië die verzekering zou kunnen waarmaken.

Van Walsum had vorige maand in New York al gewaarschuwd voor mogelijk geweld op Oost-Timor als de bevolking per referendum voor onafhankelijkheid zou stemmen. Aanvankelijk was er in de Veiligheidsraad echter geen steun voor pleidooien voor een vredesmacht, daarom had Van Walsum zich juist zo voor de VN-missie naar Jakarta ingezet, aldus Van Aartsen vorige week dinsdag in de Kamer.

BUTENLAND

Dif en Canberra blij over besluit Habibie

INDONESIË Oost-Timorezen in hun hoofdstad Dili omhelsten gisteren na het nieuws over de komst van een VN-nacht een journalist. Zij betuygden zo hun dank aan de internationale gemeenschap, zei de verslaggever sier volgens CNN.

"Doordat er een internationale vredesmacht komt, blijven de Oost-Timorezen leven. Anders zouden zij worden afgeslacht", zei zij.

De Australische minister van Defensie noemde het besluit van Jakarta een vredesmacht toe te laten een "welkome ontwikkelingen, niet alleen voor Oost-Timor maar ook voor Indonesië". Australië heeft de VN eerder al aangeboden de leiding te nemen over de vredesmacht.

metr

Besluit Habibie valt goed

VERVOLG VAN PAGINA 1

De Oost-Timorese verzetsleiders Xanana Gusmano en Ramos-Horta loodden zich gisteren eveneens tevreden met de aankondiging van Habibie. Gusmano sprak van een "moedige beslissing". Ramos-Horta zei vanuit Lissabon te hopen dat de VN-nacht onmiddellijk aan het werk gaat.

Ook president Clinton liet weten blij te zijn. Zijn veiligheidsadviseur Berger maakte kort daarna bekend dat de VS op beperkte basis zullen deelnemen aan de vredesmacht. Amerika zal helpen bij transport, ook door de lucht, en bij de verbindingen en communicatie. Het Oost-Timorese moederland Portugal toonde zich gereserveerder. Lissabon is bang dat het leger zich tegen de plannen van Habibie gaat verzetten.

De Indonesische president De Hartono heeft het besluit om in te stemmen met een vredesmacht na overleg met de belangrijkste ministers van zijn kabinet, onder

Indonesische straatverkopers kijken naar de speech van de Indonesische president Habibie, die gisteren live op tv werd uitgezonden.

wie generaal en minister van Defensie Wiranto. De president zei in zijn toespraak onder meer dat de situatie op Oost-Timor de afgelopen dagen sterk verslechterd is en dat het leed van de bevolking moet worden beëindigd. "Tweel mensen hebben hun leven en huizen verloren sinds het begin van de onrust. We kunnen niet langer wachten. We moeten het lijd van de bevolking beëindigen", aldus de president Habibie.

Van Aartsen vol lof over Nederlandse diplomatie

Het besluit van de Indonesische president Habibie een VN-vredesmacht toe te laten op Oost-Timor is te danken aan niet aflatende internationale druk, waarbij Nederland een belangrijke rol heeft gespeeld.

Dat zei minister Van Aartsen van Buitenlandse Zaken gisteren. De bewindsman en de Tweede Kamer zijn verheugd dat Habibie overstag is. Van Aartsen benadrukt dat de vredesmacht snel naar Oost-Timor moet "want de ontheemden hebben hulp nodig". Ook de

Tweede Kamer hamert op grote spoed. De minister zwaait de Nederlandse VN-ambassadeur van Walsum veel lof toe. Van Walsum is op dit moment voorzitter van de Veiligheidsraad.

Hij wijst erop dat de VN-missie die Oost-Timor bezocht, er op aandringen van Van Walsum kwam. "Die missie heeft een sleutelrol vervuld", aldus de minister. Naar aanleiding van de bevindingen van de missie die geschokt was over de situatie op Oost-Timor,

nam de druk op Habibie verder toe. De VVD, de partij van Van Aartsen, prijst Van Walsum. De andere fracties zien het resultaat in ruime perspektief. "De internationale druk was effectief."

Van Aartsen hoopt dat de VN op korte termijn het licht voor de vredesmacht op groen zet. Voor hem ligt het voor de hand dat landen als Maleisië, de Filipijnen en Australië troepen leveren. Nederland zal niet deelnemen aan de vredesmacht, maar humanitaire hulp verlenen "via kanalen buiten de regering om".

Amnesty wil 'direct' een vredesmacht

INDONESIË Amnesty International heeft gisteren voor onmiddellijke stationering van een vredesmacht in Oost-Timor gepleit, omdat "het geweld doorgaat". Dat zei woordvoerder Kumar van de mensenrechtenorganisatie in Washington. "Er moet ook een onderzoek door een internationaal tribunaal voor oorlogsmisdaden komen", zei hij.

Blauwhelmen pas over weken in Oost-Timor

13-9-99

Van onze correspondent SINGAPORE, maandag

De wereld haalt tevreden en opgelucht adem nu Indonesië eindelijk heeft besloten een VN-vredesmacht op Oost-Timor toe te laten. De geterroriseerde en uitgehongerde Timorezen echter moeten nog weken wachten alvorens de eerste blauwgehelmden helpers op het eiland arriveren. Maar al in de eerstkomende dagen kunnen zij voedsel en hulpgoederen verwachten, die door vliegtuigen boven het eiland worden uitgeworpen.

Samuel Berger, veiligheidsadviseur van de Amerikaanse president Bill Clinton, sprak gisteren de hoop uit dat de VN-vredesmacht overwegend uit Aziaten zal bestaan en in staat zal zijn binnen enkele dagen af te reizen. Maar dat is ijdele hoop.

Het samenstellen van een vredesmacht duurt vele weken en er moeten, zoals Berger zelf zei, nog veel vragen worden beantwoord over de plotselinge inschikkelijkheid van Indonesië, zoals: hoe vlug kan de troepenmacht beginnen,

hoe luidt het mandaat, wat is het uiteindelijke doel van de operatie, hoe lang duurt de missie, legt Indonesië de vredesmacht beperkingen op, enzovoort.

Volgens Berger is er geen bezwaar tegen samenwerking van de VN-macht met het Indonesische leger, zolang beide althans dezelfde doelstellingen hebben. "Hier zit hem de duivel in de details", aldus Berger. Hij zei dat de Amerikaanse bijdrage beperkt blijft tot logistieke steun, zoals luchttransport, inlichtingen en communicatie.

Behalve de Aziatische landen Maleisië, de Filipijnen, Thailand, Japan, Zuid-Korea en Singapore hebben — naast Australië — inmiddels ook Nieuw-Zeeland, Groot-Brittannië, Canada en Portugal de VN hun diensten aangeboden.

Hobbels

Hoewel over omvang en samenstelling van de troepenmacht nog moet worden onderhandeld, ziet het er inmiddels niet meer naar uit dat Australië, zoals het had gedacht, er de leiding van zal krijgen. Canberra zal waarschijnlijk 4500 man leveren en die staan klaar, zei legerwoordvoerder overste David Tyler. "Het is mogelijk dat wij de eersten zijn, maar er moeten nog een paar hobbels worden genomen", aldus Tyler, doelend op een reeks aanzienlijke logistieke problemen.

De blauwhelmen treffen op

Oost-Timor een hongerige, zieke, angstige, zelfs schuwe bevolking aan, voorzover die niet de bergen in gevlucht is. Voedselvoorziening, medische zorg, de wederopbouw van het vernielde, platgebrande en leeggeroofde land vereisen inspanningen van de VN'ers, waarvan men de omvang nog lang niet kan overzien.

Daarbij komt dat de vredesmacht in een vijandige omgeving moet opereren. Een van de eerste taken zal de ontwapening zijn van de pro-Indonesië en de pro-onafhankelijkheidsmilities. Beide zullen dat vermoedelijk niet zonder verzet laten gebeuren. Mateus Hala, de burgemeester van Dili en

tegenstander van onafhankelijkheid, zei vorige week: "Als er vreemde troepen komen, zullen we ons verzetten en op hen schieten."

José Ramos-Horta, de Oost-Timorese verzetsleider en Nobelprijswinnaar, riep gisteren op tot een boycot van Indonesische toeristische trekpleisters zoals Bali, bij wijze van protest. "Tal van de hotelketens op Bali zijn het eigendom van de krijgsmacht", aldus Ramos-Horta, "van dezelfde krijgsmacht, die een vuile oorlog tegen Oost-Timor voert. Daarom doe ik deze oproep."

Met 'leunstoeldeskundigen' geen kamerleden bedoeld

Van onze redactie politiek
DEN HAAG - Minister Van Aartsen van buitenlandse zaken heeft het gisteren opgenomen voor een van zijn woordvoerders, die zich volgens D66 laatdunkend zou hebben uitgelaten over Tweede-Kamerleden.

De woordvoerder omschreef de parlementariërs begin deze week tijdens een persontmoeting als 'leunstoeldeskundigen', omdat zij het kabinet en de Nederlandse ambassadeur bij de Verenigde Naties gebrek aan daadkracht hadden verweten in

de kwestie-Oost-Timor.

Nederland is momenteel voorzitter van de VN-Veiligheidsraad en de ambassadeur bij de VN oefent die functie uit. D66-fractievoorzitter De Graaf was zo boos over deze uitspraak, dat hij Van Aartsen donderdag een brief stuurde. Daarin vroeg hij de VVD-minister zijn woordvoerder publiekelijk op zijn vingers te tikken.

In een radio-interview zei De Graaf dat het 'aanzien van de volksvertegenwoordiging in het geding is' als ambtenaren zich

dermate denigrerend uitlaten over kamerleden.

Van Aartsen echter deed de kwestie gisteren af als een misverstand.

In een verklaring liet hij weten dat hij 'nimmer zal accepteren dat een ambtenaar publiekelijk een oordeel uitspreekt over volksvertegenwoordigers'.

Maar Van Aartsen voegt daaraan toe dat hij zich afvraagt hoe De Graaf op de gedachte komt dat daar in dit geval sprake van is.

Op kamerleden had de voor-

lichter met zijn opmerking in ieder geval niet bedoeld. Van Aartsen: „Mijn woordvoerder heeft in het algemeen willen waarschuwen voor al te heftige standpunten die sommige commentatoren innemen zonder kennis te nemen, of te hebben kunnen nemen van alle omstandigheden en zonder alle consequenties af te wegen of te hebben kunnen afwegen.”

De discussie tussen Van Aartsen en De Graaf komt aan het eind van een week, waarin PvdA en D66 zich nogal geërgerd toon-

den over het terughoudende buitenlandbeleid van minister Van Aartsen, coryfee van coalitiepartner VVD.

Nadat VVD-kamerlid Hessing de gewelddadigheden op Oost-Timor afdeed als een 'incident' en de liberale fractieleider Dijkstal die term overnam, hield Van Aartsen een nu al omstreden speech in Duisburg.

Daarin stelde hij dat politici zich te vaak baseren op primaire emoties en snel tv-nieuws bij hun roep om harde actie in het buitenland.

11-9-99

Gisteren kwamen in Darwin opnieuw vluchtelingen uit Oost-Timor aan. Getuigen uit de hel.

Door een onzer redacteuren
ROTTERDAM, 11 SEPT. Volgens de Oost-Timorese bisschop Carlos Belo is Oost-Timor deze week het toneel geweest van een regelrechte volkerenmoord. „Als Xanana Gusmão (de dinsdag in Jakarta vrijgelaten onafhankelijkheidsleider) in Oost-Timor aankomt als president, zal hij slechts bomen, planten, stenen en dieren aantreffen. Hij zal er geen Timorezen meer zien”, aldus de bisschop.

Uit de getuigenissen van lokale en buitenlandse medewerkers van de Verenigde Naties en hulpverleners die gisteren in de Noord-Australische stad Darwin aankwamen,

Vluchtelingen Oost-Timor getuigen van de hel

komt een beeld naar voren van dood en verderf, van moordpartijen, brandstichtingen en plunderingen. De vluchtelingen vertellen over de doodsangst die ze hebben uitgestaan, over hun verdriet over vermoorde familieleden en kennissen en over hun wanhoop over het lot van vermisten. „Mijn ouders, mijn zusters en mijn broers, ik weet niet wat er van hen is geworden. Het breekt mijn hart”, zei de 26-jarige Sebastiao Guterres op het vliegveld van Darwin.

De verhalen van de vluchtelingen en van uitgeweken hulpverleners bevestigen de indruk dat op grote schaal aanhangers van onafhankelijkheid zijn geëxecuteerd door pro-Indonesische milities en

soldaten, zei de al eerder deze week naar Darwin overgekomen woordvoerder van de VN-missie in Oost-Timor, David Wimhurst. Hij sprak gisteren over „een golf van geweld”. En, zei hij ook: „We hebben geen idee over het aantal (slachtoffers).”

Ook bisschop Belo weet niet hoeveel slachtoffers zijn gevallen, maar duidelijk is volgens hem wel dat gesproken kan worden van „genocide” - een term die ook wordt gebruikt door het Vaticaan. De volkerenmoord betreft volgens Belo niet alleen burgers die onafhankelijkheid nastreven, maar ook burgers die bij het referendum over de toekomst van Oost-Timor voor het Indonesische voorstel van ver-

regaande autonomie hebben gestemd. „We kunnen bevestigen dat er een genocide gaande is, een zuivering van dorpen en steden van alle inwoners die voor onafhankelijkheid of autonomie zijn. Ik weet niet wat de strategie van de Indiërs is.”

De winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede sprak deze woorden nadat hij gistermiddag was aangekomen op de luchthaven van de Portugese hoofdstad Lissabon. Begin deze week werd het huis van de bisschop in Dili, de hoofdstad van Oost-Timor, aangevallen en in brand gestoken. Hij vluchtte, eerst naar Baucau en vandaar naar Darwin. Tienduizenden mensen, onder wie president Jorge Sampaio

en premier Antonio Guterres, verwelkomden hem gisteren toen hij in Portugal aankwam, de vroegere kolonisator van Oost-Timor. Ze wuifden met witte zakdoeken langs de route die Belo volgde naar een kerk in de stad, waar hij een korte gebedsdienst leidde. „Mijn ziel doet pijn om Oost-Timor in deze dramatische situatie te zien”, zei hij geëmotioneerd. Maar, hield hij de aanwezigen ook voor: „De hoop is altijd sterker dan de schijn van onrechtvaardigheid.”

Uit de ogen van de Oost-Timorese vluchtelingen, het VN-personeel en de buitenlandse hulpverleners die nu een veilig heenkomen hebben gevonden, spreekt vooral wanhoop. „We hebben het gevoel

dat we uit de hel zijn gekomen. Het is moeilijk om uit te leggen wat er is gebeurd, het gaat het menselijk verstand te boven”, zei een VN-werker. De honderden mensen die gisteren in Darwin aankwamen, waren door de Australische luchtmacht geëvacueerd uit Dili. In het VN-hoofdkwartier in die plaats, dat dagenlang werd belegerd door pro-Indonesische strijders en waar 2.000 Timorezen naar toe waren gevlucht, is nog een staf van ongeveer 80 VN-functionarissen achtergebleven. Hun blijvende aanwezigheid is symbolisch, maar misschien ook een garantie dat de plekken in Dili waar zich nog vluchtelingen schuil houden, niet worden aangevallen. De bedoeling

is dat de achtergebleven vluchtelingen worden overgebracht naar Dare, een stad in de buurt van Dili.

Volgens de Indonesische autoriteiten is de rust nu vrijwel teruggekeerd. Maar de ooggetuigen in Darwin vertellen een ander verhaal. Zelfs gisteren, tijdens de evacuatie, werd het konvooi van de VN beschoten, werden vernielingen aangericht rond het terrein van de VN-missie en keken Indonesische soldaten opnieuw passief toe. Phil Morrison, soldaat uit Nieuw Zeeland, vertelde tegenover het persbureau Reuters dat veel VN-medewerkers in Dili wilden blijven om de vluchtelingen niet in de steek te laten. „Het is geen prettig gevoel om weg te moeten gaan en

de mensen achter te laten in de situatie waarin ze verkeren.”

Volgens de Australische krant *Sydney Morning Herald* is Dili een vrijwel lege stad geworden. De afgelopen vijf dagen zijn 70.000 mensen verdwenen, gevlucht voor het geweld of omgebracht. Twee dagen geleden liep de vrouw van Isa Bradridge in het stationsgebouw van Ballina, op zoek naar een toilet. Ze wierp een blik in een ruimte, waarvan ze wist dat die ooit was gebruikt als martelkamer voor politieke gevangenen. „Mijn vrouw vertelde dat ze lichamen zag. Duizenden. Ze lagen opgestapeld tot aan het plafond toe. Ik weet dat het moeilijk te geloven is, maar het is absoluut waar. Mijn vrouw zag armen en benen en bloed”, tekende de krant gisteren op uit de mond van Bradridge na zijn aankomst in Darwin.

Ephimenco

11-9-99

Jozias van Aartsen is een wijzende minister. Hij vindt dat een goed buitenlands beleid niet op 'primaire emoties' gebaseerd kan zijn. En dat 'snelheid van informatie' geen 'overhaaste beslissingen' mag afdwingen. Primaire emoties zijn gevoelens die diep in het menselijke hart zijn verankerd en die niet door rekensommetjes van hun hevigheid zijn ontdaan. Ik noem maar een paar voorbeelden: verdriet, verontwaardiging, woede. Primaire emoties zijn al jaren mijn beste vrienden. Ze hebben me nooit bedrogen en ze zijn altijd garant geweest voor mijn obsessieve behoefte aan authenticiteit. Pas als ik een primaire emotie in mijn binnenste voel opkomen weet ik dat een onderwerp de moeite waard is. Maar geen misverstand: je krijgt niet een primaire emotie zoals je een verkoudheid oploopt. Er gaat een ingewikkeld proces aan vooraf. Eerst gaan de hersenen aan het werk. Ze nemen de beschikbare informatie op, zoeken, selecteren, analyseren. Als dit proces is voltooid kan plotseling een mooie primaire emotie wortel schieten. Als een magische lotus die je menselijke onderstreep. Ik zal dus nooit een goede en efficiënte diplomaat kunnen worden maar hooguit een primair geëmotioneerde schrijver. Een perfecte uitdrager van een goed en effectief buitenlands beleid gaat zijn opspelende primaire emoties altijd met een onkruidverdelger te lijf. Hij is een calculerende ambtenaar die wikt en weegt zolang een probleem zich niet vanzelf heeft opgelost. Zijn grootste vijand: de snelheid van informatie. Door de snelheid van informatie kunnen burgers constateren hoe een volk live wordt uitgenoodd terwijl de diplomaat pas met wikkelen en wegen begint. Dat verschuifsel wordt door Van Aartsen als de 'CNN-factor' omschreven. Toch doet de minister niets anders dan de hele dag naar CNN kijken om te weten of een bepaald volk eindelijk is uitgeroeid. Pas als het zover is, sturt hij een delegatie naar een ver eiland om te eisen dat het moorden ophoudt. Van Aartsen vindt in feite dat CNN en alle andere snelle informatiedragers achter een diplomatische decoder moeten. Zo krijgen burgers geen last van primaire emoties en hoeft hij onder die druk geen overhaaste beslissingen te nemen. Desondanks kan ook een diplomaat in zijn eenzijdige primaire emoties bij anderen genereren. Ik noem er een paar die de woorden van Van Aartsen in de context van de genocide op Oost-Timor bij me hebben opgeroepen: verdriet, verantwoordiging, woede en verlangen.

Sylvia Ephimenco

Nog tachtig VN'ers bieden vrouwen en kinderen bescherming

Oost-Timor
Linka Nijhuis

III - Vroeg in de ochtend staan de legertrucks met bewapende Indonesische militairen bij de VN-compound in Dili. Dagenlang is de beslissing om het personeel van de Verenigde Naties te evacueren als een jojo op en neer gegaan, maar vanwege de verslechterende veiligheidssituatie worden 300 buitenlanders en lokale

stafleden met familie en journalisten door de Australische luchtmacht naar Darwin gevlogen. De spanning is te snijden als het konvooi op vertrekken staat omdat gevreesd wordt voor een aanval door pro-Indonesische militie. Alleen het gekwetters van de honderden kinderen geeft nog een schijn van alledaagse bestaan in deze bedreigde enclave. Ondanks de belofte van de Indonesische regering dat de veiligheidssituatie zou verbeteren

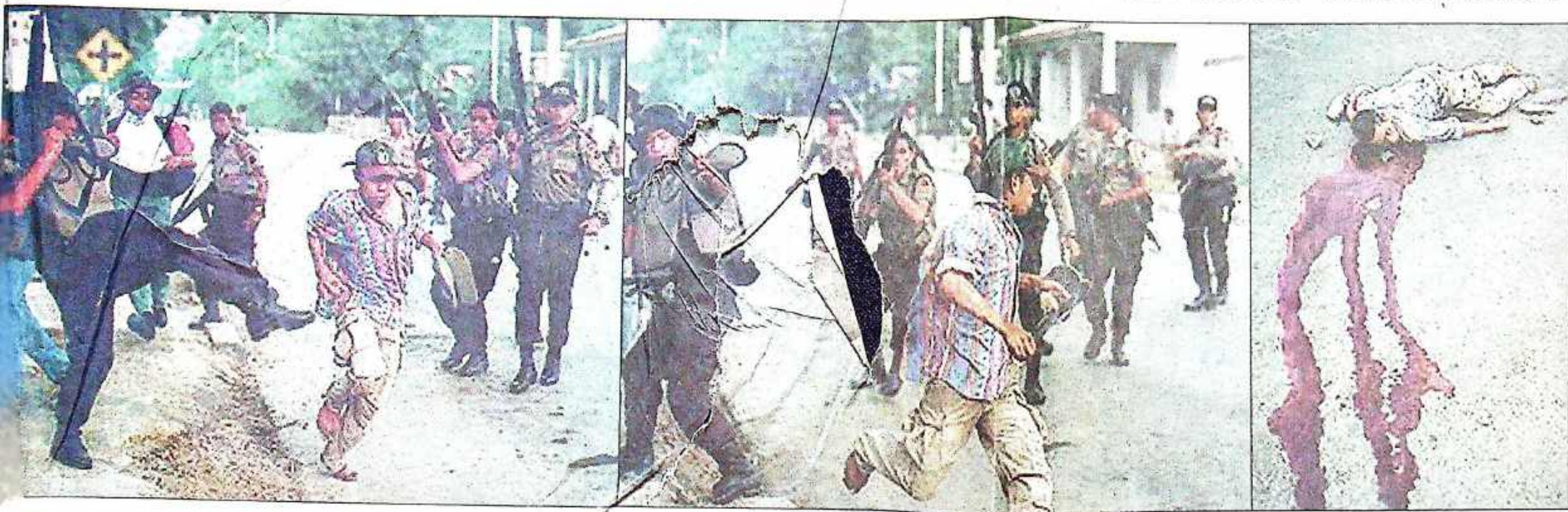
houden pro-Indonesische militie en het Indonesische leger de compound nog steeds omsingeld. Het wordt een pijnlijk vertrek. Zowel de achterblijvers als degenen die vertrekken zijn in tranen. Tussen de buitenlanders op de legertruck zitten lokale stafleden en hun directe familie. Ze houden hun hoofd op hun knieën uit angst om beschoten te worden. Nauwelijks is het konvooi uit het zicht verdwenen of er klinkt geweervuur rond het

schoolgebouw dat naast de VN compound ligt. Het jaagt een nieuwe stroom van vluchtelingen het VN-terrein op. Twee oude vrouwen raken gewond als zij in paniek over het prikkeldraad op de muur trachten te klimmen. Het Indonesische leger en de militie beginnen auto's te vernielen. Schreeuwend dreigen de militie granaten over de muur in de compound te gooien. Het veroorzaakt grote opschudding onder de VN-staf als blijkt dat

ook deze speciale eenheden die een paar dagen geleden arriveerden samenwerken met de militie. Daarmee wordt het steeds aannemelijker dat het geweld op Oost-Timor op een centraal georganiseerde operatie op hoog niveau berust. Volgens een VN-bron staat president Habibie onder andere door de slechte economische situatie zwak als president waardoor het leger veel macht achter de schermen heeft. Zo'n tachtig VN'ers blijven ach-

ter om de duizend vluchtelingen te beschermen. Dat komt voornamelijk neer op een symbolische bescherming, want de VN'ers zijn ongewapend. De meeste van de vluchtelingen zijn vrouwen en kinderen. Veel van de mannen zijn de afgelopen dagen de heuvels ingevlucht. Zij raakten het vertrouwen kwijt dat de Verenigde Naties hen zouden kunnen beschermen. Aanhangers van de guerrillabeweging Falintil begeleiden de vluchtelingen langs die

route. Het guerrillaleger dat al sinds 1975 tegen de Indonesische bezetting vecht heeft zich teruggetrokken in speciale zones en veel vluchtelingen proberen daar de veiligheid te zoeken die de Verenigde Naties hun niet kunnen bieden. Een hulpverleenster die terugkwam uit die omgeving vertelt dat er zo'n dertigduizend vluchtelingen zijn, terwijl er nog maar voor één dag eten is. VERVOLG OP PAGINA 5

Opgejaagd en neergeschoten op Oost-Timor

De fotografen zijn verdwenen uit Oost-Timor, de laatste overgebleven journalisten kunnen de straat niet meer op. Niemand weet nog precies wat de omvang is van het bloedbad dat moordende bendes en het Indonesische leger op dit moment aanrichten onder de Oost-Timorese bevolking. Dát er bloed vloeit, bewijzen deze foto's van een anonieme fotograaf, die gisteren via e-mail arriveerden. De opnamen van een Timorese man die door soldaten wordt opgejaagd en later doodgeschoten wordt teruggevonden, zouden eerder deze week in Dili zijn gemaakt.

'Oorlog tegen Indonesië wordt steeds harder

Onze verslaggevers
TERDAM - De verantwoordelijkheid over het geweld op Oost-Timor loopt op. Na voortdurende aanslagen om in te grijpen gisteren hardere maatregelen die Indonesië dwingen een vredesplan te accepteren.

desmacht te accepteren dan groeit de bereidheid om zonder instemming van Indonesië in te grijpen. De Amerikaanse president Clinton beschuldigde Indonesië van directe betrokkenheid bij het geweld. Clinton eist dat het leger daarmee stopt en een internationale troepenmacht toelaat.

vergeet. Volgens Annan wordt de bevolking „afgeslacht terwijl ze hun recht op zelfbeschikking hebben uitgeoefend”. „De tijd is gekomen dat Indonesië hulp van de internationale gemeenschap inroept om te kunnen zorgen voor orde en veiligheid voor de bevolking van Oost-Timor. Doet het dit niet, dan kan het de verantwoordelijkheid niet ontlopen voor wat, volgens berichten die ons bereiken, neerkomt op misdaden tegen de menselijkheid.”

Ook premier Kok heeft gisteren duidelijk gemaakt dat er snel een VN-vredesmacht naar Oost-Timor wordt gestuurd als het leger daar niet optreedt tegen de gewelddadige pro-Indonesische militie. „Zoals het nu gaat, kan het niet langer”, zei Kok gisteren na afloop van de wekelijkse minister-raad.

„De situatie daar is zeer bedenkkelijk. Indonesië heeft niet onder alle omstandigheden het laatste woord.” Volgens Kok doet Nederland zijn uiterste best om ervoor te zorgen dat er in VN-verband en door de EU „maximale druk” op Indonesië wordt uitgeoefend. Hij wees erop dat het niet mee zal vallen een VN-macht naar Oost-Timor te zenden tegen de wens van de regering in. „Het is natuurlijk niet eenvoudig voor de wereld om Indonesië de oorlog te

verklaren.” Het kabinet heeft nog niet besloten of de handelsreis van minister Jorritsma van economische zaken naar Jakarta eind deze maand door kan gaan. Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) schort de gesprekken met Indonesië over nieuwe uitbetalingen van leningen op. Ook is het IMF niet tevreden over de manier waarop Indonesië zijn economische hervormingsprogramma doorvoert. Het land kan daardoor

de uitbetaling van 975 miljoen gulden voorlopig vergeten. De Franse president Chirac heeft aangekondigd dat zijn land deelneemt aan een internationale vredesmacht voor Oost-Timor als de VN-Veiligheidsraad besluit troepen te sturen. Chirac riep net als de Britse premier Blair Indonesië op om de orde te herstellen in Oost-Timor of een internationale vredesmacht te accepteren.

Jakarta er niet spoedig in is op Oost-Timor te betrouwen weigert het land en vre-

Regio moet ingrijpen in Oost-Timor

Politieke leiders uit Aziatische landen in en om de Stille Oceaan zijn in Nieuw Zeeland bijeen voor een laatste poging een grote humanitaire ramp in Oost-Timor te voorkomen. Maar haast ongeacht waartoe zij besluiten lijkt één conclusie onontkoombaar: de Verenigde Naties hebben opnieuw gezichtsverlies geleden. De resultaten van het onder internationale auspiciën gehouden referendum zijn door de Indonesische strijdkrachten van tafel geveegd, de VN-basis is geplunderd en de blauwhelmen, de voorheen zo overtuigende symbolen van internationale orde en gezag, worden inderhaast uit het gebied teruggetrokken. Een impasse in de VN-Veilighedsraad, een schare diplomaten die hun 'ongerustheid' uiten maar geen enkel concreet optreden beloven en een bloedbad dat maar voortduurt, completeren het treurige tableau. Toch, ondanks alles, is er nog hoop voor de VN.

Bijna vanaf haar ontstaan zijn de VN vleugellam geweest als gevolg van de confrontatie tussen oost en west - de Koude Oorlog. Het sprak dan ook vanzelf dat men, toen tien jaar geleden het communisme wegviel, hoge verwachtingen had van de VN als een echt mondiale veiligheidsinstantie. Die hoop was ook toen al misplaatst, want de ideologische tegenstellingen uit het verleden versluijden slechts de veel subtielere en hardnekkiger verdeeldheid tussen de lidstaten. Een centraal geschilpunt is nog altijd de eerbiediging van de mensenrechten. Zolang China met ijzeren vuist wordt geregeerd door de communistische partij, zal een mondiaal ethos dat deze rechten eerbiedigt een toekomstdroom blijven. En al is Rusland thans formeel gesproken een democratie, toch laten politici in Moskou zich nog altijd weinig aan de mensenrechten gelegen liggen.

De gedachte dat mensenrechten een centraal onderdeel van het buitenlands beleid uitmaken, wordt in grote delen van de wereld nu eenmaal niet gehuldigd. De idee van een 'internationale gemeenschap' die maatregelen eist wanneer er ergens een crisis uitbreekt, is een mythe: ze bestaat gewoonlijk uit weinig meer dan de regeringen van Europa en Noord-Amerika.

Een tweede fundamenteel en verlamdend verschil van inzicht binnen de VN is de opvatting van het begrip nationale soevereiniteit. Europeanen, die inmiddels gewend zijn gezamenlijk op te treden omdat ze de beperkte vermogens van hun eigen nationale staten beseffen, nemen het niet al te nauw

Maar in het grootste deel van Azië en Afrika is de nationale soevereiniteit heilig en de enige waarborg tegen nieuwe oorlogen.

De afgelopen tien jaar zijn ontelbare initiatieven ontplooid met het doel dit soort moeilijkheden te overwinnen. Ze hebben alle gefaald, vooral omdat ze bureaucratistische oplossingen aandroegen voor wat in wezen diepgaande psychische en historische verschillen van opvatting zijn. Eén voorstel behelste uitbreiding van de VN-Veilighedsraad zodat die een betere afspiegeling zou vormen van de wereld zoals ze thans is, en niet meer zou bestaan uit de overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog. Op het eerste gezicht spreekt die gedachte wel aan, maar ze kan in tijden van crisis tot nog ernstiger impasses leiden. Een ander voorstel was de thans geheime beraadslagingen van de Veiligheidsraad voor het oog van de openbaarheid te houden. Op papier een loffelijk streven, dat echter niet gauw een eind zal maken aan stille diplomatieke akkoordjes en zelfs het gevaar van hol diplomatiek geposeer in de VN zou kunnen vergroten.

Veruit de meeste moeite is echter gedaan om de mechanismen voor conflictbeheersing te verbeteren.

DR. INDONESIA OPEREERT OOST-TIMOR

TEKENING: FRITS MÜLLER

Het Westen greep in Kosovo in ondanks tegenkanting van Rusland en China. Jonathan Eyal noemt het begrijpelijk dat de Aziatische landen bevreesd zijn voor een vijandige reactie van Peking. Toch moeten zij zich door China niet laten weerhouden om in Oost-Timor in te grijpen.

vn te verbeteren. Het merkwaardige is dat al in het Handvest van de VN sprake is van de oprichting van een staand leger onder bevel van de organisatie, met een slagvaardige, overal ter wereld inzetbare troepenmacht. De Koude Oorlog heeft in het verleden de oprichting van zo'n troepenmacht verhindert, maar zou het alsnog zover kunnen komen? Het antwoord is een nadrukkelijk nee: een strijdmacht opgericht door en onder bevel van de VN-secretaris-generaal zal altijd worden beschouwd als een huurleger. Omdat geen enkele lid-staat rechtstreekse politieke verantwoordelijkheid voor zo'n leger zou dragen, zou iedereen bij het minste geringste conflict ergens ter wereld om het inzetten ervan verzoeken. Een staand vn-leger zou in het geheel geen oplossing bieden voor mondiale veiligheidsproblemen, integendeel: het zou het zoveelste excuus zijn om niets te doen. Ver-

oflaat zou de vn-secretaris de inzet moeten weigeren en vervolgens de schuld krijgen, net als nu, van problemen waaraan hij part noch deel heeft. Het vn-Handvest voorziet natuurlijk ook in de mogelijkheid bepaalde eenheden in bepaalde omstandigheden onder vn-commando te plaatsen. Maar ook daarmee ontkomt men niet aan het probleem van het vetorecht en andere politieke overwegingen waaronder vn-operaties thans te lijden hebben.

Ondanks al deze moeilijkheden echter hebben de vn enorme vorderingen geboekt in het voeren van effectieve militaire acties. In New York werkt thans een denktank aan plannen om bureaucratistische hindernissen te elimineren door vn-troepen een hechtere bevelsstructuur te geven. Veel landen trainen hun strijdkrachten voor optreden in multinationalaal verband. Sommige landen hebben specifieke eenheden bedoeld

voor toekomstige vn-operaties. De bedoeling is nooit geweest deze militaire eenheden automatisch beschikbaar te stellen, maar te zorgen dat ze snel inzetbaar zouden zijn en alle benodigde elementen zouden omvatten, waaronder een civiel-administratieve component die zo node werd gemist bij eerdere vn-optredens.

Veruit de belangrijkste ontwikkeling is echter de opkomst van de regionale veiligheidsacties geweest. In tal van opzichten vraagt het moorden in Oost-Timor eerder om internationaal ingrijpen dan de etnische genocide in Kosovo. Oost-Timor is door de vn nooit erkend als een deel van Indonesië; Kosovo was al vele jaren erkend als een deel van de voormalige Joegoslavische grondgebied. Er is voordat de NAVO haar actie ondernam nooit gepoogd de mening van de meerderheid in Kosovo na te gaan; in Oost-Timor is recent onder internationaal toezicht een referendum gehouden, en de uitslag daarvan was meer dan duidelijk. Net als bij Oost-Timor zijn de vn ook ten aanzien van Kosovo vleugellam gemaakt door het verzet van Rusland en China. Die hinderenis is echter van tafel geveegd door Europese en Noord-Amerikaanse regeringen in de regio.

ging dat grootschalig geweld op het Europese vasteland niet kon worden gedoogd. Niets weerhoudt regeringen in Azië en het Stille Oceaan gebied ervan hetzelfde te doen in Oost-Timor. De reden waarom thans geen ingreep komt is dat China's verzet thans niet zoals in Europa kan worden genegeerd, dat Indonesië veel belangrijker is dan Joegoslavië ooit is geweest, en dat Australië en Nieuw Zeeland (de twee landen die troepen klaar hebben staan) door geen van hun burens als 'echt' Aziatisch worden beschouwd. De onmacht van de vn ter zake van Oost-Timor weerspiegelt dus slechts de onmacht van de Aziaten zelf.

Men kan staande houden dat regionale veiligheidsafspraken haaks staan op de vn-gedachte van universeel gezag. De oorlog om Kosovo is begonnen zonder expliciete goedkeuring van de vn. Toch heeft de uitkomst ervan de vn-beginselen versterkt en stelden de Europeanen hun vredesoperatie in het Balkangebied afhankelijk van de goedkeuring door de Verenigde Naties. Diverse regeringen helpen Afrikaanse staten hun eigen vredesmissies te organiseren, die wel nooit de intensiteit van de Kosovo-oorlog zullen bereiken, maar die toch de diverse etnische geschillen kunnen beslechten waardoor dat werelddeel thans wordt geplaagd. Interessant is daarbij dat een heel aantal Afrikaanse staten bereid is hun vroegere gehechtheid aan hun nationale soevereiniteit te laten varen ter wille van regionale stabiliteit. De gevaren van zo'n werkwijze mogen niet worden onderschat: zowel Rusland als China en de vs kunnen in de verleiding komen regionale veiligheidsorganisaties te gebruiken als excuus voor optreden in hun eigen belang. Maar het alternatief, namelijk wachten tot de vn zichzelf van bovenaf hervormen terwijl intussen duizenden mensen worden vermoord, is evenmin moreel te rechtvaardigen als bevorderlijk voor de internationale orde. De centrale rol van de vn in de mondiale veiligheid moet behouden blijven, terwijl regionale organisaties van onderaf de bouwstenen van zo'n veiligheidsstelsel kunnen aandragen. Mettertijd, en mits dit principe zuiver wordt toegepast, kunnen de vn alsnog tot het effectieve, gecoördineerde optreden komen dat thans ontbreekt. De Europeanen zagen dit in toen ze eerder dit jaar in hun eigen werelddeel ten strijde trokken. Het is thans aan de Aziaten hetzelfde te doen.

Jonathan Eyal is verbonden aan het Royal United Service Institute for Defence Studies in Londen.

En de wereld...

Australië

Australië overweegt de economische betrekkingen met Indonesië te verbreken. Dat zei premier John Howard tegen de Australische radio. Maar hij klaagde dat economische sancties doorgaans de zwakken treffen. Er wordt jaarlijks voor een bedrag van zo'n 4 miljard Amerikaanse dollars verhandeld tussen Australië en Indonesië.

Van den Broek

Vertrekkend Europees commissaris Van den Broek vindt dat de VN zich hebben verkeken op de gevolgen van het referendum op Oost-Timor. Hij is nu een „platte voorstander“ van humanitair ingrijpen met een VN-vredesmacht. Die moet dan wel bestaan uit Aziaten, die niet het beeld oproepen van dominantie van buitenaf. Maandag neemt hij deel aan een vergadering van de EU-ministers van buitenlandse zaken, waar ook Timor aan de orde komt.

Amnesty International

Amnesty International wil dat de Veiligheidsraad meteen maatregelen neemt om de Oost-Timorezen te beschermen. De secretaris-generaal van de mensenrechtenorganisatie, Pierre Sané, schrijft dat in een open brief aan de 15 lidstaten van de raad. Sané herinnert de raad eraan dat de VN in mei met Portugal en Indonesië zijn overeengekomen dat de „secretaris-generaal een adequate VN-presentie handhaaft in Oost-Timor“ in de overgangperiode na het referendum.

Journalisten

De Internationale Federatie van Journalisten (IFJ) heeft alle verslaggevers opgeroepen Oost-Timor te verlaten. De grootste journalistenorganisatie ter wereld verzocht tevens om informatie over collega's die op het eiland zijn verdwenen. Op dit moment zijn er nog drie buitenlandse journalisten op Oost-Timor: de Nederlandse journaliste Minka Nijhuis (freelance voor Trouw) en Irene Slegt (onder meer BBC Worldservice), en Marie Colvin van de Britse Sunday Times. De Nederlandse journaliste Tjitske Lingsma (Algemeen Dagblad, Elsevier, CNN) is in Darwin, Australië aangekomen. Ook Nederlandse journalisten, zoals de Nederlandse Persgroep, zijn in Darwin. De VN is gearriveerd in Darwin.

Oost-Timor wordt ontvolkt

Ook in West-Timor zijn de vluchtelingen hun leven niet zeker

Op de vlucht

Wilma Kieskamp

AMSTERDAM – De details klinken verontrustend bekend. Het zijn de echo's van Kosovo (en andere humanitaire drama's) die doorklinken in de verklaring van het Rode Kruis. „Elk uur stromen 2 000 tot 3 000 Oost-Timorese vluchtelingen de grens met West-Timor over“, zegt een woordvoerder van de hulporganisatie. En ze blijven komen, al dagenlang.

Zeker 200 000 Oost-Timorezen, oftewel een kwart van de bevolking, is ontheemd door het geweld van de pro-Indonesische milities. Die schatting komt van de Verenigde Naties. Hele families schuilen in de jungle, verstoken

van elke hulp. In elk geval 70 000, waarschijnlijk veel meer vluchtelingen zijn al aangeland in West-Timor, op Indonesisch grondgebied. Veel, mogelijk alle vluchtelingen zijn door het leger en de milities gedwongen om hun dorpen in Oost-Timor te verlaten. Ze zijn op trucks geladen, op boten gezet. Ook dat klinkt bekend. Oost-Timor wordt leeggemaakt.

„Dit is een etnische zuivering“, zegt de Oost-Timorese verzetsleider José Ramos-Horta. „Dit is strategie van Indonesië. Er zijn 200 000 mensen ontvoerd. Ze moeten gered worden.“

In West-Timor zijn de vluchtelingen ook niet veilig, blijkt uit de berichten zoals die beetje bij beetje binnenkomen. De vluchtelingenkampen staan er onder controle van het leger en de milities. Zij bepalen wie de kampen in en

uit mag. Er zijn vluchtelingen aangevallen in de kampen. De beruchtste aller pro-Indonesische milities, de Aitarak-militie, heeft het volgens een verslaggever van het Amerikaanse persbureau AP voor het zeggen in de kampen. „En Indonesische soldaten zweven rond de kampen.“

Hulporganisaties en pers krijgen geen toegang tot de kampen. Een BBC-verslaggever meldt dat buitenlandse journalisten die proberen een kijkje te nemen in de kampen, bedreigd worden met de dood. Toen de Indonesische oppositieleidster Megawati Soekarnoputri deze week een vluchtelingenkamp op West-Timor bezocht, waren de buitenlandse media niet welkom. Een taxichauffeur zei tegen Australische journalisten dat de Indonesische politie de chauffeurs verbood journalisten te ver-

voeren, vooral als ze uit het gehate Australië komen. „Anders steekt de politie onze auto's in brand.“ De Indonesische geheime dienst maakt foto's van buitenlandse journalisten die op het vliegveld van Kupang arriveren, meldt de Australische pers.

Indonesië houdt vol dat de vluchtelingen Oost-Timor hebben verlaten omdat ze tégen onafhankelijkheid zijn en zich veiliger voelen onder Indonesisch gezag. Slechts ten dele klopt dat. Er zijn inderdaad Indonesische gezinnen uit Oost-Timor gevlucht, en families van tegenstanders van onafhankelijkheid. Voor hen zijn modelkampen ingericht.

Een modelkamp in de stad Noelbaki, met 4 000 vluchtelingen, was deze week het enige kamp waar een delegatie van de VN-vluchtelingenorganisatie

UNHCR mocht rondkijken. In een ander kamp, in de West-Timorese hoofdstad Kupang, werd de UNHCR-missie woensdag met geweld verdreven. Pro-Indonesische vluchtelingen gooiden stenen naar het busje van de missie en staken het in brand.

François Fouinat, directeur van de UNHCR in Zuidoost-Azië, kreeg donderdag in Jakarta wel voor elkaar dat de VN alsnog hulp mogen verlenen aan de vluchtelingen. Al het werk moet nog beginnen.

Unicef zegt dat haast geboden is. In de grensplaats Atambua zitten tienduizenden vluchtelingen. „De mensen zijn ziek en zwak. Schoon water en voedsel is een probleem“, aldus een woordvoester. Slechts voor vijftienduizend mensen zijn matjes en dekens beschikbaar.

Nederlands publiek loopt niet te hoop

Van een onzer verslaggevers
UTRECHT – Bij de Stichting Oecumenische Hulp in Utrecht rolt vrijdag een fax binnen. Het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) vraagt om steun voor een brief aan minister Van Aartsen (buitenlandse zaken). Het IKV wil dat hij meer doet om op Oost-Timor een gewapend ingrijpen onder leiding van de VN te bewerkstelligen.

Verder is het rustig in actievoerend Nederland, terwijl Oost-Timor brandt. Donderdagavond was er een kleine demonstratie op het Amsterdamse Museumplein. X min Y was mede-organisator en schat het aantal deelnemers op ongeveer 150.

Hans van Heijningen van X min Y: „Het is een kwestie die nauwelijks beroering teweeg brengt. Het gaat in Nederland goed en het idee leeft sterk dat demonstraties internationale ontwikkelingen niet beïnvloeden. Ook bij eerdere demonstraties voor witte illegalen, Kosovo of de Koerden was de opkomst bedroevend.“

X min Y wil voor volgende week zaterdag een herkansing organiseren: een mars van de Amsterdamse Beurs van Berlage naar het Museumplein. Volgens

Van Heijningen moet de Nederlandse regering Oost-Timor als onafhankelijke staat erkennen.

Mient-Jan Faber van het IKV zegt dat de Portugese gemeenschap in Nederland 'sterk gearmeerd' is. Nederlanders hebben historische banden met Indonesië als voormalig kolonie, maar die relatie blijkt in 1999 niet meer hecht genoeg om nu massaal warm te lopen voor grote acties. Ook ziet het publiek een machteloze internationale gemeenschap op de tv. Dat versterkt het idee dat het onheil moeilijk te keren is, meent Faber. Begin volgende week gaat zijn protest-brief aan minister Van Aartsen de deur uit.

Faber hoopt toch dat er 'beweging' komt om Oost-Timor te helpen. „We bekijken of we er binnenkort in de vredesweek iets mee kunnen doen. Te laat? Ja, ongetwijfeld. Alles is al te laat.“

Bij 'Kerken in Actie' staan „alle kanalen 100 procent open“. „We sturen geld en onze zusterorganisatie op Java brengt hulpgoederen naar vluchtelingen op West-Timor“, vertelt Jaap 't Gilde. Afgelopen dagen ging voor tweehonderdduizend gulden aan hulpgoederen naar Timor. De organisatie bewerkt kamerleden.

Waarnemers aangeslagen terug op Schiphol

AMSTERDAM – Intimidaties op alle niveaus, zo beschrijven teruggekeerde Nederlandse waarnemers het gedrag van de milities in Oost-Timor.

De dertien waarnemers, leden van het Humanistisch Overleg Mensenrechten, maakte gisteren op Schiphol een aangeslagen indruk. Ze zeiden dat blijven voor hen geen zin meer had na de aanvallen op het VN-hoofdkwartier. Ze willen wel dat er VN-mensen blijven, omdat die communicatie-apparatuur hebben. De intima-

ties variëren volgens hen van stenen gooien, schreeuwen dat alle voorstanders van onafhankelijkheid eraan gaan tot echte moordpartijen. Zelf hebben ze geen moordpartijen meegemaakt. Wel hebben ze van verschillende kanten gehoord dat mensen naakt in de buitenlucht toegerakeld worden met een stuk hout. De Oost-Timorezen gebruiken geen geweld, en dat is volgens de waarnemers maar goed, ook omdat waarnemers Indonesië die beren en bombardementen die in het gebied zijn, is het akkoord te zetten.

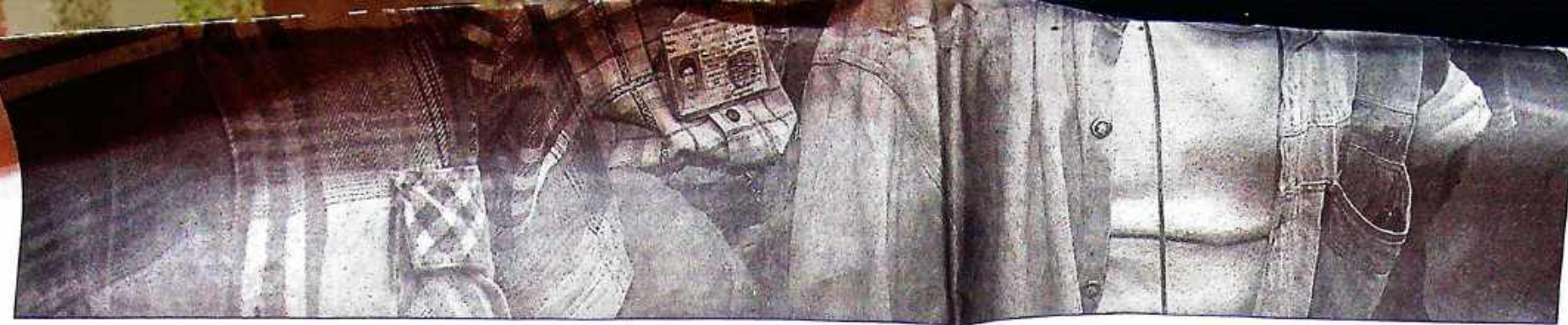
aos door
ndonesië
voorbereid

Oost-Timor

Minka Nijhuis

VERVOLG VAN PAGINA 1
Net als bij de invasie van 1975 duidt de hele gang van zaken op Oost-Timor op een zorgvuldig voorbereide militaire operatie. Ook in de eerste jaren van de Indonesische bezetting was het de strategie om Falintil met een onmogelijke last van burgers op te zadelen.

De betrokkenheid van de achtergebleven VN-medewerkers groeit naarmate de weerloze vluchtelingen langer aan het geweld zijn blootgesteld. Hun toewijding en vastbeslotenheid om de Oost-Timorezen niet in de steek te laten vormen een schril contrast met het onmogelijke accordat Indonesië en Portugal in mei onder supervisie van de Verenigde Naties sloten over Oost-Timor. Onder die overeenkomst is bepaald dat de Indonesische regering verantwoordelijk is voor de veiligheid. De meeste VN'ers zijn zich er heel goed van bewust dat de Oost-Timorezen niet gekomen zijn voor voedsel of medische hulp, maar simpelweg voor bescherming. Een VN-militair die een kindje op zijn arm houdt zegt met tranen in zijn ogen „ik heb er zelf eentje van deze leeftijd. Ik hoop dat er voor dit kind een toekomst op Oost-Timor zal zijn”.

Uit Dili geëvacueerde VN-medewerkers arriveerden vannacht in het Australische Darwin.

FOTO AFP

Aziatische buur roert liever niet in Jakarta's zaken

Zuidoost-Azië

Eric Brassem

AMSTERDAM - De onmacht van de Verenigde Naties om de ontvolking en moordpartijen op Oost-Timor tegen te gaan, wordt vooral veroorzaakt door de onmacht van de landen in de regio.

De (verre) burens van Indonesië zijn verdeeld. Voorstanders van druk op Jakarta en eventueel ingrijpen zijn Australië en Nieuw-Zeeland. Maar deze landen worden door hun burens eerder gezien als 'westers' dan als Aziatisch is Japan, dat de afgelopen twee dagen - heel on-Japans - lijkt op te schuiven richting Nieuw-Zeeland en Australië. De overige landen zijn tegen iedere 'inmenging' in de interne aangelegenheden, of houden zich angstvallig schuil achter de massieve rug van de Veiligheidsraad en andere instanties.

Om met de Veiligheidsraad te beginnen: die zal nooit zijn zegen geven voor een vredesmacht op Oost-Timor tegen de zin van Jakarta.

Het permanente lid China zou (naast Rusland) zijn veto uitspreken over elk voorstel dat daar naar rikt. China houdt Tibet bezet, en wil daarover geen discussies. Ook roeren zich de Oeigoeren en andere minderheden in China. Bovendien eist Peking het recht op om het 'separatistische' Taiwan desnoods met geweld binnenboord te halen.

Interessant is de worsteling van een ander lid van de Veiligheidsraad: Maleisië. Dat maakte zich een paar maanden geleden sterk voor VN-ingrijpen in Kosovo. Het overwegend islamitische Maleisië was solidair met de moslimbroeders in Kosovo. Nu het bewind in Indonesië - het land met 's werelds grootste moslimbevolking - de christenbevolking op Oost-Timor maltraiteert, is

Maleisië tegen ingrijpen. Maar mocht Jakarta erom vragen, dan wil Maleisië wel troepen leveren.

Ook de Filippijnen lijden aan schizofrenie. Net als de Oost-Timorezen zijn de Filipino's overwegend katholiek. Twintig Filipijnse priesters moesten donderdag worden geëvacueerd van Oost-Timor, en in de Filippijnse hoofdstad Manila werd gisteren betoogd voor ingrijpen. Maar de regering houdt zich stil. Moslimrebellens op Mindanao hebben namelijk een referendum geëist over zelfbeschikking. Waarom de Oost-Timorezen wel, en wij niet?

En dan te bedenken dat de Filippijnen samen met Thailand pleitbezorger waren van een gemeenschappelijke mensenrechtenpolitiek binnen de Asean (Associatie van Zuidoost-Aziatische naties), bij de discussie over het lidmaatschap van Burma.

Andere lidstaten hadden er bezwaren tegen om elkaar op zo'n netelig punt de maat te nemen.

Nu verstoopt ook Thailand zich in de menigte. Weliswaar heeft de Thaise regering troepen toegezegd voor het geval Jakarta een vredesmacht goed vindt, maar voorts wenst Thailand alleen in samenspraak 'met onze vrienden in de Asean' te handelen.

Tot de landen die Jakarta onder grote druk kunnen zetten behoort Japan. Japan is de belangrijkste geldschieter en handelspartner van Indonesië. Tokio heeft Indonesië ondubbelzinnig opgeroepen de uitslag van het referendum op Oost-Timor te erkennen, en de rust op het eiland te herstellen. Zo niet, dan is volgens de Japanse minister van buitenlandse zaken Masahiko Komura een internationale aanwezigheid op Oost-Timor 'serieus te overwegen'.

Dat was een vergaande uitspraak voor een vertegenwoordiger van een land met een geschiedenis van afzijdigheid, en een grondwettelijk verbod op

deelname aan internationale militaire acties - ook al staat dit 'pacifisme' in Japan meer dan ooit ter discussie.

Dit weekeinde zal Oost-Timor zeker op tafel komen van de Apec, het economisch overlegorgaan van Aziatische landen en landen rond de Stille Oceaan, die vergadert in het Nieuw-Zeelands Auckland. Maar ook daar zal blijken dat een belangrijke voorwaarde die heeft geleid tot optreden in Kosovo niet opgaat in het geval Oost-Timor.

De westerse landen voelden zich in hun stabiliteit bedreigd door de dwerg Servië, en waren bereid de Veiligheidsraad te passeren en internationale rechtsbepalingen ruim te interpreteren.

De Aziatische landen zien hun politieke en economische stabiliteit bedreigd door de struikelende reus Indonesië. Zij deinzen terug voor de risico's die voortvloeien uit het handhaven van internationale rechtsbepalingen.

Katholieke organisaties eisen VN-interventie

Van onze verslaggeefster
OEGSTGEEST - De Nederlandse regering moet zich inzetten voor een spoedige VN-interventie in Oost-Timor, desnoods zonder toestemming van Jakarta.

Dat schrijven de bisschoppelijke commissie Justitia et Pax en de katholieke ontwikkelingsorganisatie Cordaid in een brief aan minister Van Aartsen (buitenlandse zaken).

De organisaties doen de oproep naar aanleiding van de moord op de Oost-Timorese pater Francisco Barreto, de directeur van Caritas, een zusterorganisatie van Cordaid.

Ook plaatsten zij een rouwadvertentie in de dagbladen. Volgens de katholieke organisaties is het lot van honderden hulpverleners en kerkelijke functionarissen onzeker. Het contact verloopt moeizaam, omdat de telefoon niet werkt. „De meeste buitenlandse hulpverleners hebben Oost-Timor inmiddels verlaten”, zegt M. Schuurmans, woordvoerder van Cordaid. „Maar Oost-Ti-

morezen mogen niet weg. Hulpverleners hebben meegemaakt dat Indonesische militairen op het vliegveld alle Oost-Timorezen eruit pikken en wegvoeren. Niemand weet waarheen.”

De organisaties hebben een tijd gearzeld voor ze met hun oproep kwamen, omdat ze niet politiek betrokken willen raken bij het conflict.

Hulpverleners worden door de pro-Indonesische militie automatisch als voorstanders van de onafhankelijkheid gezien. Zij kunnen daardoor hun werk niet meer naar behoren doen. Katholieke organisaties zijn bovendien extra kwetsbaar, omdat in Indonesië de meerderheid moslim is.

Het Europese Caritas-netwerk heeft donderdag 700 000 gulden vrijgemaakt voor hulp aan de slachtoffers van de terreur op Oost-Timor. Ook de hulporganisatie Memisa, die eveneens onder Cordaid werkt, trekt een half miljoen gulden uit. Het geld is bestemd voor West-Timor, dat te kampen heeft met een grote stroom vluchtelingen uit het buurland.

DE ONDERKRANT FEITEN / Nederland heeft militair niks te verbreken

De Verenigde Staten hebben aangekondigd dat ze alle militaire betrekkingen met Indonesië willen verbreken. De VS beogen daarmee druk uit te oefenen op de Indonesische regering en het Indonesische leger om niet meer samen te werken met de milities die de bevolking op Oost-Timor terroriseren.

Voor Nederland valt er niet veel te verbreken op militair gebied. Het koninkrijk is door de jaren heen zeer terughoudend geweest in militaire contacten met het voormalige overzeese rijksdeel. Op de ambassade in Jakarta is één militair attaché ge-

stationeerd. En dat is het op dit moment, meldt een woordvoerder van Defensie.

Er zijn geen Nederlandse militaire adviseurs in Indonesië actief. Er zijn geen Indonesische militairen in opleiding in Nederland. En er wordt geen overtollig materieel van het Nederlandse leger afgestoten aan Indonesië.

Dat laatste is in de jaren '70-'80 wel gebeurd. De marine deed toen zes fregatten uit de Van Speyk-klasse weg. Indonesië had belangstelling. Een enkele fractie fronste de wenkbrauwen. Op de naleving van de mensenrechten in Indonesië viel het een en

ander aan te merken. En ook de Indonesische bezetting van Oost-Timor speelde toen al. Buitenlandse Zaken besloot niettemin een exportvergunning te geven.

Over de terughoudendheid van de Nederlandse regering jegens Indonesië kan ook de firma Hollandse Signaal meepraten. Dit bedrijf, dat onder andere wapengeleidingssystemen produceert, heeft zich er wel eens openlijk over beklagd dat het lang moest wachten op een exportvergunning voor materieel dat was bestemd voor het Indonesische leger.

redactie politiek

FEITEN / Belangrijkste handelspartner is Japan

Handelsbetrekkingen van Indonesië
Import: 90 miljard gulden.
De belangrijkste handelspartner voor wat betreft de import is Japan, dat 22,7 procent voor zijn rekening neemt. Andere zijn: VS 11,7 procent; Duitsland 6,9 procent; Zuid-Korea 6 procent; Singapore 5,8 procent; Australië 5 procent; Taiwan 4,5 procent (cijfers over 1997).

Export: 115 miljard gulden.
Ook hier is de belangrijkste handelspartner Japan (27,1 procent). Andere zijn: VS 13,9 procent; Singapore 8,3 procent; Zuid-Ko-

rea 6,4 procent; Taiwan 3,9 procent; China 3,8 procent (cijfers over 1997).

Indonesië heeft voor 290 miljard aan externe schulden (1997). Het IMF, de Wereldbank en donoren stelden in 1998 een 'reddingspakket' op voor Indonesië ter waarde van 49 miljard dollar (circa 100 miljard gulden).

Handelsbetrekkingen tussen Indonesië en Nederland
De belangrijkste Nederlandse importproducten uit Indonesië zijn: palm- en kokosolie, meubelen, steenkool, kleding, houtwa-

ren, schoenen en specerijen.
De belangrijkste Nederlandse uitvoerproducten naar Indonesië zijn: papierstof en papierafval, papier en karton, stoomketels, zetmeel en motoren.

De export van Nederland naar Indonesië bedroeg in 1998 420 miljoen, oftewel 0,2 procent van de totale Nederlandse export; de import bedroeg 2,5 miljard - oftewel 0,7 procent van de totale Nederlandse import.

In totaal was de handelsbalans (in 1998) voor Nederland dus negatief: -2,1 miljard.
redactie buitenland

Wijze

economie / buitenland

Nieuw rapport

IMF loopt te veel aan lijn politiek

AMSTERDAM - Vier prominente hoogleraren internationale monetaire beleid pleiten in een rapport aan het Internationaal Monetair Fonds (IMF) voor een onafhankelijker besluitvorming van het fonds. De Britse Financial Times heeft het rapport gisteren gepubliceerd. „Ik ben niet verblijft”, zei de Nederlandse euro-commissaris Van den Broek gisteren. Een rapport in maart van dit jaar maakte brandhout van de Europese Commissie en leidde tot het collectieve ontslag van twintig commissarissen. Gisteren verscheen een tweede rapport. Ditmaal geschreven zonder tijdsdruk, beter onderbouwd en minder explosief.

And

Elsbeth Etty

Emoties

windsman gaat over Oost-Timor, waar Van Aartsen — Nederland is op dit moment voorzitter van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties — vooral géén ingrijpen van de internationale gemeenschap wil. De handel met Indonesië mocht eens in gevaar komen. De slagers die de top van de Indonesische strijdkrachten vormen, mochten eens verstoord raken. De economische belangen van voorheen de Koffyveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij mochten eens in het geding komen. Er gaat wat

om, zoals Batavus Droogstoppel al zei.

Wat weet u, domme kleine vrouw, domme kleine man, Nederlandse kiezer, eigenlijk helemaal van Timor en Indonesië? O, u leest kranten, u kijkt televisie, voorzover u het tenminste nog kunt aanzien hoe mensen worden verjaagd of afgemaakt, voorzover u kunt en wilt weten wat daar, ergens in de gordel van Smaragd, gebeurt met kinderen, bejaarden, vluchtelingen.

Niets weet u, zegt Jozias van Aartsen. „Kennis en informatie

hebben pas waarde als ze worden kunnen worden en in een context passen. En daar ligt een uiterst belangrijke taak voor de overheid.”

Nee, mijnheer, daar ligt in een democratische samenleving nu juist een uiterst belangrijke taak van de onafhankelijke pers, van de journalistiek, van CNN, een taak waar de overheid zich niet eens mee mag bemoeien. Van Aartsen probeert de boodschappers van het slechte nieuws te diskwalificeren — stel je voor dat de publieke opinie op basis van door de media opgeroepen 'primaire emoties' daden verlangt om het ten hemelschreiende bloedvergieten op Oost-Timor te stoppen — en de CNN-factor uit te schakelen.

Dit betekent niets anders dan dat wij, de mensenrechten overlatend aan onthechte diplomaten en belanghebbende kooplieden, straks op gezag van Jozias van Aartsen moeten zeggen: *Wir haben es nicht gewusst!* Maar wij weten het. Daar kan noch generaal Wiranto, noch de heer Van Aartsen meer iets aan veranderen.

Wat hebben wij, ik bedoel: de publieke opinie, ons niet afge-

toed over de legitimiteit van de interventie van de NAVO in Kosovo, wat hebben wij niet gevormd met ons geweten, wat hebben wij niet in alle media het internationale recht beklommen betast om in slotte, indachtig de geschiedenis van de Holocaust, Rwanda de onaanvaardbaarheid van etnische zuiveringen, in te stemmen met een humanitaire interventie die slechts op doodrecht gebaseerd kon worden? Nu in Oost-Timor de mensenrechten worden schonden op dezelfde schaal erg bloediger, door of met steun delen van het Indonesische leger, nu waarschuwt dezelfde Aartsen die ons bezwoor de Kosovo een halt aan het moed moest worden toegeroepen tegen 'emoties'. Nu magoreaal incens geen enkele reden in de buitenlandse pers. „Wie weet wat er morgen verschiet ligt?”

Daar is als men de Indonesische raals laat begaan, ligt in het schiet dat de kali's weer, ne in 1965, met ontelbare lijke stopt zullen zijn. Wat is het schil tussen Oost-Timor en Kosovo? Er zijn, blijkbaar, *raaispelt* die wij een-

voudige, emotionele mensen niet kunnen bevatten. Het prestige van de NAVO staat niet op het spel. Washington deelt mee dat er geen vitale Amerikaanse belangen zijn gediend met ingrijpen. En het zijn maar bruinen.

Wat een schandelijke hypocrisie, wat een onvoorstelbare dubbelzinnigheid van de minister van Buitenlandse Zaken die universele normen slechts wil zien toegepast als het hem uitkomt en daarmee de universaliteit van die normen nu al, een paar maanden na 'Kosovo', op de mestvaalt gooit.

Wat moet er nu volgens Van Aartsen gebeuren? „De internationale gemeenschap zal zich serieus moeten buigen over de verschuiving van de balans tussen het respect voor de nationale soevereiniteit enerzijds en de mensenrechten en fundamentele vrijheden anderzijds.”

In het geval-Oost-Timor is de nationale soevereiniteit helemaal niet aan de orde, aangezien de VN, inclusief Nederland, de Indonesische soevereiniteit over dat gebied nooit hebben erkend. Er valt hier dus niets te balanceren, niets af te wegen, het internationale recht verplicht tot ingrijpen.

Op de dag dat Van Aartsen zijn op de opiniepagina afgedrukte toespraak in Duitsland hield, kwam de nooit emotionele, altijd bezonnen, conservatieve en op geen enkele soap te betrappen *Süddeutsche Zeitung* met een overtuigende oproep tot humanitaire interventie: „Oost-Timor is strategisch en economisch van geen enkel belang, ligt niet zoals Kosovo in Europa, vluchtelingen blijven uit Europa's buurt. Maar afwachten, zoals in Rwanda, kan ook niet. De wereld kan het niet maken nogmaals afzijdig te blijven. Wie niets doet, moedigt tirannen aan en verliest zijn zelf-respect.”

Zelfrespect? Dat speelt geen rol in het niet-emotionele, tot op het bot amorele en fundamenteel onverschillige staatsmanschap van Jozias van Aartsen. De internationale gemeenschap 'buigt zich serieus' en laat het daarbij. Zij 'buigt zich' voor de moordenaars. Straks mogen wij allemaal een buiging maken bij de monumenten voor de slachtoffers en roepen: wij hebben het wel geweten, maar wij hadden dit keer bij de mensenrechten even geen belang.

Minister Van Aartsen Foto Roel Rozenburg

Gisteren kwamen in Darwin opnieuw vluchtelingen uit Oost-Timor aan. Getuigen uit de hel.

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 11 SEPT. Volgens de Oost-Timorese bisschop Carlos Belo is Oost-Timor deze week het toneel geweest van een regelrechte volkerenmoord. „Als Xanana Gusmão (de dinsdag in Jakarta vrijgelaten onafhankelijkheidsleider) in Oost-Timor aankomt als president, zal hij slechts bomen, planten, stenen en dieren aantreffen. Hij zal er geen Timorezen meer zien”, aldus de bisschop.

Uit de getuigenissen van lokale en buitenlandse medewerkers van de Verenigde Naties en hulpverleners die gisteren in de Noord-Australische stad Darwin aankwamen,

Vluchtelingen Oost-Timor getuigen van de hel

komt een beeld naar voren van dood en verderf, van moordpartijen, brandstichtingen en plunderingen. De vluchtelingen vertellen over de doodsangst die ze hebben uitgestaan, over hun verdriet over vermoorde familieleden en kennissen en over hun wanhoop over het lot van vermisten. „Mijn ouders, mijn zusters en mijn broers, ik weet niet wat er van hen is geworden. Het breekt mijn hart”, zei de 26-jarige Sebastiao Guterres op het vliegveld van Darwin.

De verhalen van de vluchtelingen en van uitgeweken hulpverleners bevestigen de indruk dat op grote schaal aanhangers van onafhankelijkheid zijn geëxecuteerd door pro-Indonesische milities en

soldaten, zei de al eerder deze week naar Darwin overgekomen woordvoerder van de VN-missie in Oost-Timor, David Wimhurst. Hij sprak gisteren over „een golf van geweld”. En, zei hij ook: „We hebben geen idee over het aantal (slachtoffers).”

Ook bisschop Belo weet niet hoeveel slachtoffers zijn gevallen, maar duidelijk is volgens hem wel dat gesproken kan worden van „genocide” — een term die ook wordt gebruikt door het Vaticaan. De volkerenmoord betreft volgens Belo niet alleen burgers die onafhankelijkheid nastreven, maar ook burgers die bij het referendum over de toekomst van Oost-Timor voor het Indonesische voorstel van ver-

regaande autonomie hebben gestemd. „We kunnen bevestigen dat er een genocide gaande is, een zuivering van dorpen en steden van alle inwoners die voor onafhankelijkheid of autonomie zijn. Ik weet niet wat de strategie van de Indiërs is.”

De winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede sprak deze woorden nadat hij gistermiddag was aangekomen op de luchthaven van de Portugese hoofdstad Lissabon. Begin deze week werd het huis van de bisschop in Dili, de hoofdstad van Oost-Timor, aangevallen en in brand gestoken. Hij vluchtte, eerst naar Baucau en vandaar naar Darwin. Tienduizenden mensen, onder wie president Jorge Sampaio

en premier Antonio Guterres, verwelkomden hem gisteren toen hij in Portugal aankwam, de vroegere kolonisator van Oost-Timor. Ze wuifden met witte zakdoeken langs de route die Belo volgde naar een kerk in de stad, waar hij een korte gebedsdienst leidde. „Mijn ziel doet pijn om Oost-Timor in deze dramatische situatie te zien”, zei hij geëmotioneerd. Maar, hield hij de aanwezigen ook voor: „De hoop is altijd sterker dan de schaduw van onrechtvaardigheid.”

Uit de ogen van de Oost-Timorese vluchtelingen, het VN-personeel en de buitenlandse hulpverleners die nu een veilig heenkomen hebben gevonden, spreekt vooral wanhoop. „We hebben het gevoel

dat we uit de hel zijn gekomen. Het is moeilijk om uit te leggen wat er is gebeurd, het gaat het menselijk verstand te boven”, zei een VN-werker. De honderden mensen die gisteren in Darwin aankwamen, waren door de Australische luchtmacht geëvacueerd uit Dili. In het VN-hoofdkwartier in die plaats, dat dagenlang werd belegerd door pro-Indonesische strijders en waar 2.000 Timorezen naar toe waren gevlucht, is nog een staf van ongeveer 80 VN-functionarissen achtergebleven. Hun blijvende aanwezigheid is symbolisch, maar misschien ook een garantie dat de plekken in Dili waar zich nog vluchtelingen schuil houden, niet worden aangevallen. De bedoeling

is dat de achtergebleven vluchtelingen worden overgebracht naar Dare, een stad in de buurt van Dili.

Volgens de Indonesische autoriteiten is de rust nu vrijwel teruggekeerd. Maar de ooggetuigen in Darwin vertellen een ander verhaal. Zelfs gisteren, tijdens de evacuatie, werd het konvooi van de VN beschoten, werden vernielingen aangericht rond het terrein van de VN-missie en keken Indonesische soldaten opnieuw passief toe. Phil Morrison, soldaat uit Nieuw Zeeland, vertelde tegenover het persbureau Reuters dat veel VN-medewerkers in Dili wilden blijven om de vluchtelingen niet in de steek te laten. „Het is geen prettig gevoel om weg te moeten gaan en

de mensen achter te laten in de situatie waarin ze verkeren.”

Volgens de Australische krant *Sydney Morning Herald* is Dili een vrijwel lege stad geworden. De afgelopen vijf dagen zijn 70.000 mensen verdwenen, gevlucht voor het geweld of omgebracht. Twee dagen geleden liep de vrouw van Isa Bradridge in het stationsgebouw van Ballina, op zoek naar een toilet. Ze wierp een blik in een ruimte, waarvan ze wist dat die ooit was gebruikt als martelkamer voor politieke gevangenen. „Mijn vrouw vertelde dat ze lichamen zag. Duizenden. Ze lagen opgestapeld tot aan het plafond toe. Ik weet dat het moeilijk te geloven is, maar het is absoluut waar. Mijn vrouw zag armen en benen en bloed”, tekende de krant gisteren op uit de mond van Bradridge na zijn aankomst in Darwin.

Regio moet ingrijpen in Oost-Timor

Politieke leiders uit Aziatische landen in en om de Stille Oceaan zijn in Nieuw Zeeland bijeen voor een laatste poging een grote humanitaire ramp in Oost-Timor te voorkomen. Maar haast ongeacht waartoe zij besluiten lijkt één conclusie onontkoombaar: de Verenigde Naties hebben opnieuw gezichtsverlies geleden. De resultaten van het onder internationale auspiciën gehouden referendum zijn door de Indonesische strijdkrachten van tafel geveegd, de VN-basis is geplunderd en de blauwhelmen, de voorheen zo overtuigende symbolen van internationale orde en gezag, worden inderhaast uit het gebied teruggetrokken. Een impasse in de VN-Veiligheidsraad, een schare diplomaten die hun 'ongerustheid' uiten maar geen enkel concreet optreden beloven en een bloedbad dat maar voortduurt, completeren het treurige tableau. Toch, ondanks alles, is er nog hoop voor de VN.

Bijna vanaf haar ontstaan zijn de VN vleugellam geweest als gevolg van de confrontatie tussen oost en west - de Koude Oorlog. Het sprak dan ook vanzelf dat men, toen tien jaar geleden het communisme wegviel, hoge verwachtingen had van de VN als een echt mondiale veiligheidsinstansie. Die hoop was ook toen al misplaatst, want de ideologische tegenstellingen uit het verleden versluisden slechts de veel subtielere en hardnekkiger verdeeldheid tussen de lidstaten. Een centraal geschilpunt is nog altijd de eerbiediging van de mensenrechten. Zolang China met ijzeren vuist wordt geregeerd door de communistische partij, zal een mondiaal ethos dat deze rechten eerbiedigt een toekomstdroom blijven. En al is Rusland thans formeel gesproken een democratie, toch laten politici in Moskou zich nog altijd weinig aan de mensenrechten gelegen liggen.

De gedachte dat mensenrechten een centraal onderdeel van het buitenlands beleid uitmaken, wordt in grote delen van de wereld nu eenmaal niet gehuldigd. De idee van een 'internationale gemeenschap' die maatregelen eist wanneer ergens een crisis uitbreekt, is een mythe: ze bestaat gewoonlijk uit weinig meer dan de regeringen van Europa en Noord-Amerika.

Een tweede fundamenteel en verlamdend verschil van inzicht binnen de VN is de opvatting van het begrip nationale soevereiniteit. Europeanen, die inmiddels gewend zijn gezamenlijk op te treden omdat ze de beperkte vermogens van hun eigen nationale staten beseffen, nemen het niet al te nauw met het begrip soevereiniteit.

Maar in het grootste deel van Azië en Afrika is de nationale soevereiniteit heilig en de enige waarborg tegen nieuwe oorlogen.

De afgelopen tien jaar zijn ontelbare initiatieven ontplooid met het doel dit soort moeilijkheden te overwinnen. Ze hebben alle gefaald, vooral omdat ze bureaucratistische oplossingen aandroegen voor wat in wezen diepgaande psychische en historische verschillen van opvatting zijn. Een voorstel behelsde uitbreiding van de VN-Veiligheidsraad zodat die een betere afspiegeling zou vormen van de wereld zoals ze thans is, en niet meer zou bestaan uit de overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog. Op het eerste gezicht spreekt die gedachte wel aan, maar ze kan in tijden van crisis tot nog ernstiger impasses leiden. Een ander voorstel was de thans geheime beraadslagingen van de Veiligheidsraad voor het oog van de openbaarheid te houden. Op papier een loffelijk streven, dat echter niet gauw een eind zal maken aan stille diplomatieke akkoordjes en zelfs het gevaar van hol diplomatiek geposeer in de VN zou kunnen vergroten.

Veruit de meeste moeite is echter gedaan om de mechanismen voor conflictbeheersing binnen de

Het Westen greep in Kosovo in ondanks tegenkanting van Rusland en China. Jonathan Eyal noemt het begrijpelijk dat de Aziatische landen bevreesd zijn voor een vijandige reactie van Peking. Toch moeten zij zich door China niet laten weerhouden om in Oost-Timor in te grijpen.

VN te verbeteren. Het merkwaardige is dat al in het Handvest van de VN sprake is van de oprichting van een staand leger onder bevel van de organisatie, met een slagvaardige, overal ter wereld inzetbare troepenmacht. De Koude Oorlog heeft in het verleden de oprichting van zo'n troepenmacht verhinderd, maar zou het alsnog zo ver kunnen komen? Het antwoord is een nadrukkelijk nee: een strijdmacht opgericht door en onder bevel van de VN-secretaris-generaal zal altijd worden beschouwd als een huurling. Omdat geen enkele lid-staat rechtstreekse politieke verantwoordelijkheid voor zo'n leger zou dragen, zou iedereen bij het minste geringste conflict ergens ter wereld om het inzetten ervan verzoeken. Een staand VN-leger zou in het geheel geen oplossing bieden voor mondiale veiligheidsproblemen, integendeel: het zou het zoveelste excuus zijn om niets te doen. Vroeg

of laat zou de VN-secretaris de inzet moeten weigeren en vervolgens de schuld krijgen, net als nu, van problemen waaraan hij part noch deel heeft. Het VN-Handvest voorziet natuurlijk ook in de mogelijkheid bepaalde eenheden in bepaalde omstandigheden onder VN-commando te plaatsen. Maar ook daarmee ontkomt men niet aan het probleem van het vetorecht en andere politieke overwegingen waaronder VN-operaties thans te lijden hebben.

Ondanks al deze moeilijkheden echter hebben de VN enorme vorderingen geboekt in het voeren van effectieve militaire acties. In New York werkt thans een denktank aan plannen om bureaucratistische hindernissen te elimineren door VN-troepen een hechtere bevelsstructuur te geven. Veel landen trainen hun strijdkrachten voor optreden in multinationaal verband. Sommige landen hebben zelfs specifieke eenheden, bedoeld

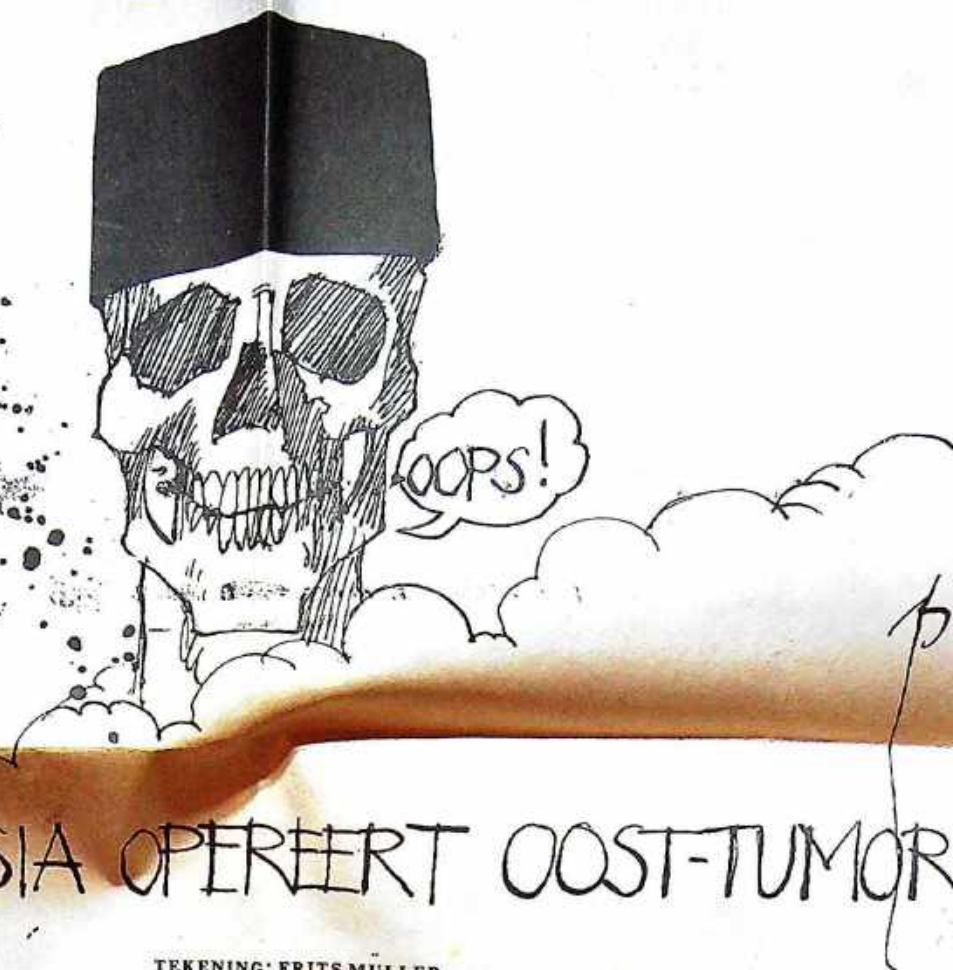
voor toekomstige VN-operaties. De bedoeling is nooit geweest deze militaire eenheden automatisch beschikbaar te stellen, maar te zorgen dat ze snel inzetbaar zouden zijn en alle benodigde elementen zouden omvatten, waaronder een civiel-administratieve component die zo node werd gemist bij eerdere VN-optredens.

Veruit de belangrijkste ontwikkeling is echter de opkomst van de regionale veiligheidsacties geweest. In tal van opzichten vraagt het moorden in Oost-Timor eerder om internationaal ingrijpen dan de etnische genocide in Kosovo. Oost-Timor is door de VN nooit erkend als een deel van Indonesië; Kosovo was al vele jaren erkend Joegoslavisch grondgebied. Er is voordat de NAVO haar actie ondernam nooit gepoogd de mening van de meerderheid in Kosovo na te gaan; in Oost-Timor is recent onder internationaal toezicht een referendum gehouden, en de uitslag daarvan was meer dan duidelijk. Net als bij Oost-Timor zijn de VN ook ten aanzien van Kosovo vleugellam gemaakt door het verzet van Rusland en China. Die hindernis is echter van tafel geveegd door Europese en Noord-Amerikaanse regeringen, in de rotsvast overtuig-

ging dat grootschalig geweld op het Europese vasteland niet kon worden gedoogd. Niets weerhoudt regeringen in Azië en het Stille Oceaangebied ervan hetzelfde te doen in Oost-Timor. De reden waarom thans geen ingreep komt is dat China's verzet thans niet zoals in Europa kan worden genegeerd, dat Indonesië veel belangrijker is dan Joegoslavië ooit is geweest, en dat Australië en Nieuw Zeeland (de twee landen die troepen klaar hebben staan) door geen van hun bureaus als 'echt' Aziatisch worden beschouwd. De onmacht van de VN ter zake van Oost-Timor weerspiegelt dus slechts de onmacht van de Aziaten zelf.

Men kan staande houden dat regionale veiligheidsafspraken haaks staan op de VN-gedachte van universeel gezag. De oorlog om Kosovo is begonnen zonder expliciete goedkeuring van de VN. Toch heeft de uitkomst ervan de VN-beginselen versterkt en stelden de Europeanen hun vredesoperatie in het Balkangebied afhankelijk van de goedkeuring door de Verenigde Naties. Diverse regeringen helpen Afrikaanse staten hun eigen vredesmissies te organiseren, die wel nooit de intensiteit van de Kosovo-oorlog zullen bereiken, maar die toch de diverse etnische geschillen kunnen beslechten waardoor dat werelddeel thans wordt geplaagd. Interessant is daarbij dat een heel aantal Afrikaanse staten bereid is hun vroegere gehechtheid aan hun nationale soevereiniteit te laten varen ter wille van regionale stabiliteit. De gevaren van zo'n werkwijze mogen niet worden onderschat: zowel Rusland als China en de VS kunnen in de verleiding komen regionale veiligheidsorganisaties te gebruiken als excuus voor optreden in hun eigen belang. Maar het alternatief, namelijk wachten tot de VN zichzelf van bovenaf hervormen terwijl intussen duizenden mensen worden vermoord, is evenmin moreel te rechtvaardigen als bevorderlijk voor de internationale orde. De centrale rol van de VN in de mondiale veiligheid moet behouden blijven, terwijl regionale organisaties van onderaf de bouwstenen van zo'n veiligheidsstelsel kunnen aandragen. Mettertijd, en mits dit principe zuiver wordt toegepast, kunnen de VN alsnog tot het effectieve, gecoördineerde optreden komen dat thans ontbreekt. De Europeanen zagen dit in toen ze eerder dit jaar in hun eigen werelddeel ten strijde trokken. Het is thans aan de Aziaten hetzelfde te doen.

Jonathan Eyal is verbonden aan het Royal United Service Institute for Defence Studies in Londen.

TEKENING: FRITS MÜLLER

Kosovaren missen nog altijd dak boven hun hoofd

De winter in Kosovo kruipt dichterbij, maar van de beloofde herstelwerkzaamheden van de verwoeste huizen komt bar weinig terecht. In drie maanden tijd wisten hulporganisaties slechts vijftien daken te repareren.

Door onze redacteur

PETRA DE KONING

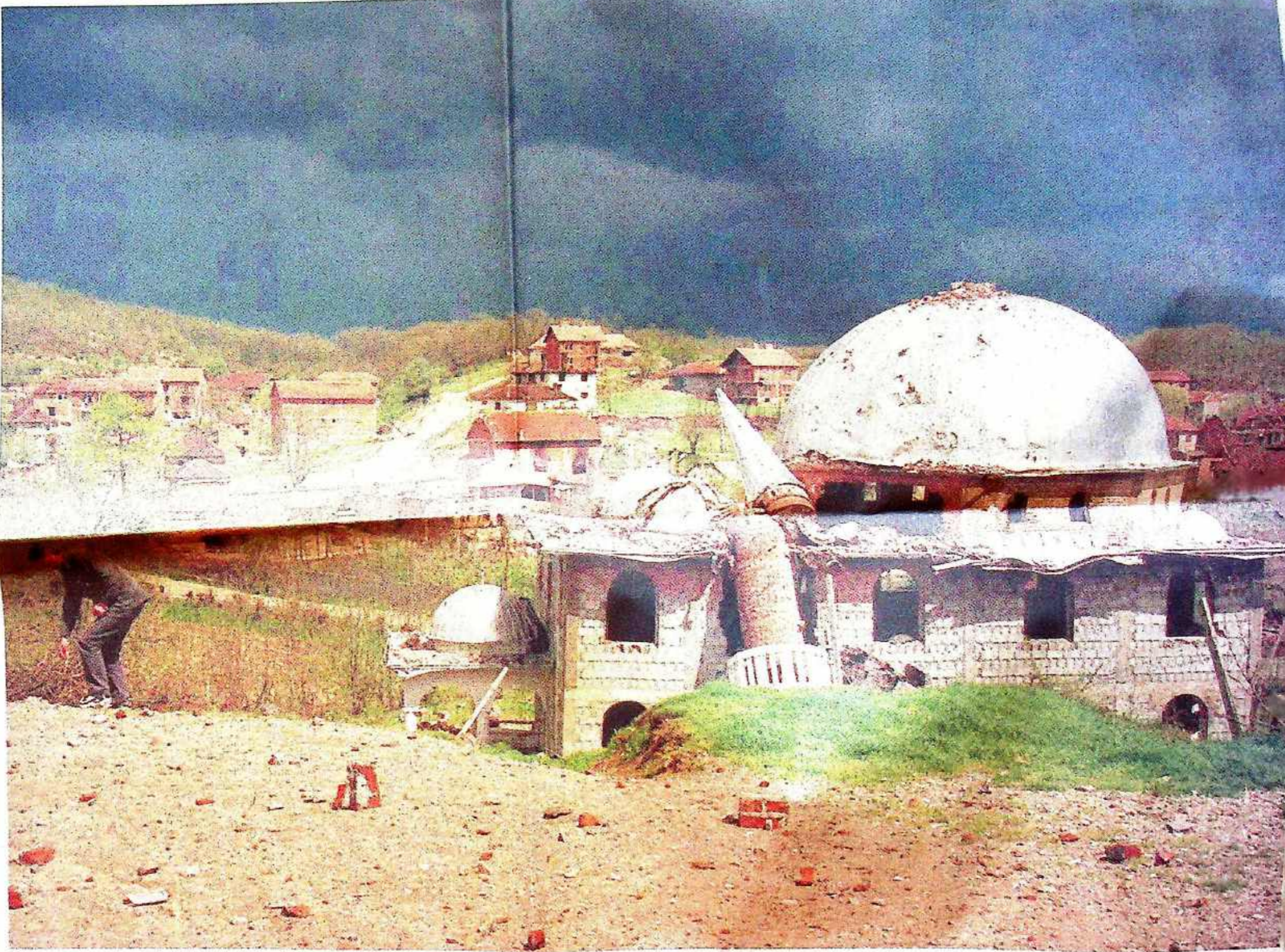
PEC, 11 SEPT. De buitenlandse hulpverleners in Pec, in het westen van Kosovo, zeggen soms tegen elkaar: „Als wij allemaal weggaan, zijn er genoeg huizen voor de daklozen.“ „Grapje“, zeggen ze erbij.

Zevenenvijftig internationale hulporganisaties hebben hun kantoor gevestigd in en rond Pec. Meer dan twintig daarvan werken aan reconstructie-projecten: er moet nood-dakbedekking worden aangebracht op kapotte huizen. Het westen van Kosovo werd in de oorlog het hevigst verwoest, tachtig tot negentig procent van de huizen raakte zwaar beschadigd. De hulporganisaties repareerden in bijna drie maanden echter niet meer dan vijftien daken. 'Test-daken' worden ze genoemd. Aan het echte werk zijn de organisaties nog niet begonnen.

Vorige week werd het opeens slecht weer in Kosovo. De tienduizenden Albanezen die in tenten naast hun huizen slapen, kregen het koud. Maar het materiaal om hun daken te herstellen, hout en plastic folie (pvc, versterkt met glasvezel), is er nog niet. Een deel van het bestelde hout zal ook niet aankomen: er zijn chauffeurs die hun ladingen onderweg verkopen. De prijs voor een kubieke meter timmerhout is de afgelopen weken gestegen van 280 naar meer dan 400 Duitse mark. Er staan ook, al wekenlang, vrachtwagens met hout en plastic vast aan de grens met Macedonië. Eerst omdat de douane van Macedonië moeilijk deed, er werd opeens 600 mark per lading geëist, nu ook omdat de VN-missie voor Kosovo een eigen douane-kantoor aan de grens heeft geopend en alle vrachtdocumenten controleert.

Maar een groot deel van het hout moet nog uit de Oekraïne, Wit-Rusland of Roemenië komen. De organisaties in het westen van Kosovo waren erg laat met hun bestellingen. Ze wisten niet precies van elkaar wie welk dorp bezocht om de schade op te nemen, er werden dorpen overgeslagen omdat ze niet makkelijk bereikbaar waren, de ene organisatie telde afgebrande Servische huizen wel mee, de andere niet – het duurde weken voordat ze een overzicht hadden van de verwoestingen. En nog ontbreekt er informatie over bijna honderd dorpen.

De vluchtelingenorganisatie UNHCR in Pec wist niets anders te bedenken dan de dorpen langs te gaan en te vragen wat de Albanezen van plan zijn als hun daken niet vóór de winter hersteld waren. De meesten zeggen dat ze in hun dorp blijven, ze verwachten dat het allemaal nog wel goed komt: de internationale gemeenschap zou goed voor hen zorgen. Als het echt niet anders kan, zullen ze naar de stad gaan, of opnieuw naar Macedonië of Montenegro. Albanië noemt niemand meer als mogelijkheid. Bijna alle vluchtelingen die er dit voorjaar waren, vonden het vreselijk. Maar de opvangcentra in Pec zitten nu al vol, en Preben Rasmussen, 'coördinator nood-daken'

Een verwoeste moskee, enige kilometers buiten Prizren. (Foto Oleg Klimov/Fotoloods)

van de UNHCR, kan zich niet voorstellen dat de Albanezen nog welkom zijn in Macedonië of Montenegro. „Het is rampzalig, zegt hij. „We kunnen alleen maar bidden dat de winter dit jaar niet te snel invalt en dat het niet erg koud wordt.“

Weggaan is misschien geen grapje, het is misschien wel het beste dat de hulpverleners kunnen doen, vindt Michael Dubar van het International Rescue Committee (IRC). „In de herfst moeten we goede loopschoenen kopen en maken dat we wegkomen. De mensen zullen woedend zijn als tot hen doordringt hoe weinig er voor ze is gedaan. Nu denken ze nog dat ze uit de hulporganisaties kun-

nen kiezen. Een Oostenrijkse organisatie werd vorige week een dorp uitgejaagd omdat ze het International Rescue Committee wilden hebben. Ze dachten dat ze van ons het meest kregen.“ Hoe ze erbij kwamen? Dubar heeft geen idee.

Maar hij schaamt zich nu al voor de nood-pakketten met hout en plastic die zijn organisatie zal uitdelen als het materiaal in Pec aankomt. De donor van het IRC, de Amerikaanse regering, wilde zoveel mogelijk daken herstellen voor weinig geld. Daarom zitten er maar zestien planken en balken in één pakket, bedoeld voor één familie. Dat is net genoeg om een kamertje te bedekken. Dubar: „De hele familie zit en slaapt in die kamer, er

wordt in gekookt, en het vocht kan geen kant op. Dan regent het in huis, door het plastic plafond. Het plastic zal volgens Dubar zo nauwkeurig mogelijk moeten worden vastgemaakt, ruimte voor ventilatie is er niet. „Als het stormt en er komt wind tussen een kier door, verandert het dak in een parachute. De families moeten ook niet vergeten de sneeuw van hun dak te vegen: het plastic zakt in als er te veel sneeuw op ligt.“

Ook de UNHCR en veel andere organisaties geven net genoeg materiaal voor één kamer. Alleen als een familie een andere dakloze familie in huis opneemt, krijgen ze meer. Maar er zijn niet veel families die dat willen, ze zijn bang dat ze

hun 'gasten' er de komende jaren niet uit zullen krijgen.

Aedes, de Nederlandse Vereniging van woningcoöperaties, heeft zes testdaken gebouwd in de stad Pec zelf – meer dan de meeste andere organisaties tot nu toe voor elkaar kregen. „Die praten, vergaderen, overleggen, maar ze doen niks“, zegt Peter van Buuren, de bouwkundige die het project leidt. Er is geld, bijna 1 miljoen gulden, voor tweehonderd daken. Daken met dakpannen. Ook Aedes wacht nu op nieuw materiaal. Van Buuren heeft hout besteld in Bosnië, maar de lading is nog niet aangekomen.

Het project van Aedes werd opgezet door een gepensioneerd architect uit

Nederland. Een medewerker van een Albanese hulporganisatie hielp met het opstellen van een lijst families die voor de eerste honderd huizen in aanmerking kwamen. Hij zette vrienden en familieleden op de lijst. Van Buuren is er erg ongelukkig mee; er staan families op die het dak zonder problemen zelf hadden kunnen betalen. „Zo'n dertig procent van de namen is corrupt. Volgens Van Buuren is het nu te laat om de lijst te wijzigen: „Er zijn die mensen beloftes gedaan“. Een van de test-daken in de stad was voor een lokale commandant van het Kosovo Bevrijdingsleger UCK. Volgens Van Buuren was de voorganger was dat „goed voor de public relations“.

Habibie kan leger niet aan

JAKARTA (ANP) - De positie van de Impopulaire Indonesische president Habibie wordt hachelijker. De laatste dagen groeide de geruchten dat de hoogste militaire leider en minister van Defensie, generaal Wiranto, Habibies plaats op het regeringspluche had ingenomen.

De strijdkrachten, de fctelijke machthebbers in Indonesië, nemen de 63-jarige president de vermederde situatie in Oost-Timor kwalijk. Hij bood de opzandige bevolking via een referendum de kans te geven zich uit te spreken voor onafhankelijkheid van de provincie. Dit leide indirect tot de huidige crisis die de deputatie van Indonesië internationaal een nieuwe knauw geeft.

Toen oud-president Soeharto in 1998 na een schrikbewind van

32 jaar moest opstappen, nam vice-president Habibie zijn pro-tege en trouwste bondgenoot, de teugels over.

Habibie maakte vrije verkiezingen mogelijk, deed iets aan het herstel van de gewarandheid en liet politieke gewangen vrije. Desondanks blijft zijn populariteit afnemen. Hoewel zijn intelligentie en charme algemeen worden erkend, geniet hij op economisch gebied een uiterst slechte reputatie. Nu wordt hij in brede kring verantwoordelijk gehouden voor de voortdurende verslechterende economische situatie. Veel Indonesiërs kunnen het hoofd nauwelijks boven water houden. Het staatshoofd blijft betrokken bij enkele schandalen. Maar bovenal blijft de innige relatie met zijn dictatorialle mentor hem parten spelen, hoe geforceerd hij in het openbaar ook afstand probeert

Wiranto, man die in nevelen is gehuld

JAKARTA (ANP). Tot op de dag

Sinds het aantreden van de regering-Habibie vijftien maanden geleden, wordt de Indonesische archipel geteisterd door de hevige geweldsexplosies sinds de onafhankelijkheid, met de crisis in Oost-Timor als dramatisch hoogtepunt. De onmacht van Habibie om de terreur in de voormalige Portugese kolonie te doen stoppen, bewijst hoe weinig zeggenschap hij heeft over de militairen, die de pro-Indonesische milities vaker een helpende hand bieden dan afnemen.

Hozeer Habibie aan macht heeft ingeboet, bleek deze week, toen hij tegen de zin van zijn kabinet in toegat aan de eis van het leger en de staat van beleg afkondigde op Oost-Timor. Dit was sinds de staatsgreep van Soeharto in 1965 niet meer voorkomen.

Te nemen van Soeharto.

Van vandaag is niet geheel duidelijk wat de precieze rol is van het Indonesische leger in de chaos in Oost-Timor. Maar volgens waarnemers staat de strijdkrachten in deze crisis een duidelijk doel voor ogen: het terugkrijgen van de invloed die ze de afgelopen tijd verloren zijn kwijtgeraakt. Een man speelt hierin een geheimzinnige rol. Het is de grote baas zelf, opperbevelhebber Wiranto.

Militair gezien stelt het Indone-

sische leger niet zoveel voor. Het telt 250.000 mensen. Dat lijkt veel, maar ze moeten bescherming bieden aan 200 miljoen mensen die op 13.000 eilanden wonen. Daar komt bij dat het leger nauwelijks over mateneel beschikt. Het moet het dan

ook vooral hebben van zijn politieke macht.

Daar zit het probleem. President Habibie werd na het vertrek van zijn voorganger gedwongen tot hervormingen, en die hielden formeel ook een verandering in van de politieke macht van het leger. Dat heeft binnen de strijdkrachten tot verdeeldheid geleid. Er is een oude garde die niets van welke hervorming dan ook moet hebben en er zijn militairen die bereid zijn met hun tijd mee te gaan.

Strategie

Over de persoon Wiranto bestaat grote onduidelijkheid. Hij staat bekend als een groot strateeg die in het openbaar nooit precies zegt wat hij denkt. Tijdens de studentprotesten tegen oud-president Soeharto waarschuwde hij dat hij hard zou optreden tegen anarchie en plunderingen, maar tegelijk toonde hij begrip voor de betogingen, die hij moreel gerechtvaardigd achtte. Wiranto staat president Habibie schijnbaar al-

Westerse houding kan makkelijk omslaan in nationalismen en fundamentalisme

'Oost-Timor gewonnen, Indonesië verloren'

Door GEOFF SPENCER

JAKARTA - De westerse houding tegenover Indonesië in de kwestie Oost-Timor kan onbedoelde, ver strekkende gevolgen hebben voor de betrekkingen met het land. Het gevaar dreigt dat de Indonesische bevolking, op ditte na de talrijkste ter wereld, zich massaal van het Westen afkeert en haar heil zoekt in het nationalisme en moslimfundamentalisme.

Indonesië staat onder grote druk om een einde te maken aan het geweld op Oost-Timor of anders een vredesmacht van de Verenigde Naties toe te laten. Langs de noordkust van Australië worden duizenden militairen gereed gehouden om deel te nemen aan een dergelijke vredesmacht. Verschillende andere landen, waaronder Groot-Brittannië en Frankrijk, hebben ook al militairen voor de troepenmacht toegezegd. Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) heeft, om het land verder onder druk te zetten, de hulp verstraagd waarmee de in een diepe crisis verkerende Indonesische economie weer vlot moet worden getrokken.

De internationale gemeenschap moet Indonesië niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten.

De antiwesterse houding is al duidelijk te op straat te bespeuren. Gisteren verbrandden zo'n 100 demonstranten in Jakarta Amerikaanse en Australische vlaggen, nadat de Amerikaanse president Clinton alle militaire betrekkingen met het land had verboden. Australië, ooit het enige land dat de Indonesische soevereinheit over Oost-Timor erkende, had het geweld op het eilanddeel fel veroordeeld. De westerse druk heeft de nationalistische trots van veel Indonesiërs gekrenkt. Minister van buitenlandse zaken Ali Alatas en legercommandant generaal Wiranto, door velen beschouwd als de werkelijke machthebber in het land, hebben herhaaldelijk gezegd dat ze geen vredesmacht op Oost-Timor zullen dulden.

„We zijn een soeverein en onafhankelijk land“, zegt voormalig vice-president en gepensionneerd legercommandant Tri Sutrisno, „leder van ons moet de

internationale en nationale regels respecteren. Daarom kunnen buitenlandse troepen niet zo makkelijk Indonesië binnentrekken zonder de goedkeuring van onze regering.“ Tri was hoofd van het Indonesische leger toen troepen in 1991 het vuur openden op ongewapende demonstranten op het Santa Cruz-kerkhof in Dili. Zo'n 200 mensen werden daarbij gedood. De massaslachting zette de kwestie Oost-Timor op de internationale politieke agenda. Indonesië, dat Oost-Timor in 1975 bezette, is het grootste moslimland ter wereld. Ongeveer 90 procent van de 210 miljoen inwoners is moslim. Een vooransstande religieuze leider heeft zich ook gekeerd tegen de westerse druk. „Indone-

sië moet Indonesië niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten.

Sië moet Indonesië niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten. De laatste tijd is er veel aandacht voor de kwestie Oost-Timor in de internationale media. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap niet te veel dwarszitten.

Verspeeld

De vraag is nu wat Wiranto de komende maanden verder van plan is. Een militaire regering zit er niet in, daarvoor heeft het leger de afgelopen jaren teveel krediet verspeeld bij de Indonesiërs. Wiranto is genoodd als kandidaat voor de presidentsverkiezingen die in november worden gehouden, maar dan moet hij zijn militaire functie wel opgeven.

Een andere optie is dat hij gewoon blijft doen wat hij doet. Aan Habibies opvolger heeft hij met de crisis in Oost-Timor alvast een signaal afgegeven: wat het nieuwe staatshoofd ook van plan is, om het leger kan hij niet

Delegatie naar Dili, geruchten coup Geen buitenlandse actie Oost-Timor

DILI, 9 SEP. De internationale gemeenschap legt zich neer bij de weigering van Indonesië een VN-vredesmacht toe te laten in Oost-Timor en dreigt nu met financiële sancties. Jakarta zegt dat het de situatie in de provincie onder controle begint te krijgen, maar daarvoor zijn weinig bewijzen.

De Amerikaanse minister van Defensie, William Cohen, zei gisteren dat Oost-Timor „niet een gebied is waarvoor we bereid zijn troepen naar toe te sturen.“ Volgens zijn Australische ambtgenoot John Moore is Australië bereid en in staat een vredesmacht te leiden, maar alleen in opdracht van de VN. De VN-Veilighedsraad, die gisteren opnieuw in spoedzitting bijeenkwam, herhaalde dat ingrijpen alleen mogelijk is indien Indonesië daarmee instemt. Indonesië's minister van Buitenlandse Zaken, Aritas, onderschreef vandoord opnieuw dat die toestemming niet wordt gegeven.

De onderhandelingen met Indonesië concentreren zich nu op de vraag of de door militieus bevestigde VN-missie in Dili zal blijven. Gisteren werd het aangekondigde VN-personeel tot morgen uitgesteld. Het VN-personeel, dat met het vertrek de levens van de ongeveer 2.000 vluchtelingen op het terrein van de VN-missie in gevaar brengt. De delegatie van de VN-Veilighedsraad, die vandoord sprak met president Habibie en staatschef-generaal Wiranto, zal zaterdag naar Oost-Timor gaan, zo werd nu afloopt van het onderhouden meegedeeld. Volgens het Portugal's persbureau Lusa is de vader van de deze week in vijfheid gestelde Oost-Timorese onafhankelijk-

VN: 'Alleen ingrijpen als Indonesië het wil'

Van onze redactie buitenland
NEW YORK - De Veiligheidsraad is niet van plan een internationale troepenmacht te sturen als Indonesië daar niet mee instemt. De president van de Raad, de Nederlander Peter van Waltsum, verklaarde dit gisteren na een spoedzitting in New York. De VN haalt morgen alle medewerkers weg uit de Oost-Timorese hoofdstad Dili, waar de pro-Indonesische militieus steeds dood en verderf zaaien.

„We spreken niet in termen van interventie als het tegen de wil van de Indonesische regering is“, aldus Van Waltsum. De druk op Indonesië blijft maar een snelle openbare zitting zit er niet in. Portugal heeft om een dergelijke zitting gevraagd. Instemming van Jakarta toepassen sturen. Van Waltsum zei echter dat de nadruk vooralsnog blijft liggen op de gesprekken die de VN-delegatie in Jakarta heeft.

Oorlogshandeling

De missie van de Veiligheidsraad heeft onder meer van minister Alatas (Buitenlandse Zaken) te verstaan gekregen dat Indonesië niet bereid is buitenlandse militairen op Oost-Timor toe te laten. Zo'n interventie zou door Jakarta worden uitgelegd als een oorlogshandeling. De Indonesische opperbevelhebber Wiranto, die gisteren een nieuwe militaire bevelhebber voor Oost-Timor benoemde, stelde bovendien dat de rust is weggekeerd na de afkondiging van de staat van beleg.

Het moorden gaat echter onverminderd door, aldus VN-woordvoerder Eckhard. „Wij hebben geen zicht op hetgeen zich afspeelt buiten Dili, maar de situatie in de stad spreekt boekdelen. Woonwijken zijn compleet uitgestorven. Alle kantoorgebouwen zijn in brand gestoken. De militieus blijven burgers lastigvallen, terwijl Indonesische militairen toekijken

Tot zover Minka Nijhuis. Verscheidene bronnen berichten over een slachting door pro-Indonesische militairen in de kerk van het plaatsje Suai. Volgens de krant *L'Osservatore Romano* uit Vaticaanstad is de kerk aangevallen met granaten. Onder de honderd slachtoffers bevonden zich zeker drie priesters. Het Vaticaan heeft gisteren de VN opgeroepen een vredesmacht naar Oost-Timor te sturen. „Wij zijn getuigen van een nieuwe nocide, aldus de aartsbisschop Jean-Louis Tauran. Vervolg op pagina 5

Hoop vervliegt voor Oost-Timoese vluchtelingen

DILI - „Het is te laat. Het rampscenario voltrekt zich. Ik loop afscheid te nemen van mensen die ik hier heb leren kennen. Er is geen hoop meer voor deze mensen. De VN hebben andermaal volledig gefaald. De hele missie hier is een mislukking geworden.“ Minka Nijhuis doet om twee uur in de ochtend plaatselijk telefonisch verslag. Ze ziet weinig kansen op een degelijke veilige oplossing voor de vluchtelingen die hun toevlucht gezocht hadden bij de VN-missie op Oost-Timor. „Ze willen ons ook evacueren. We mogen niet

Minka Nijhuis, met twintig journalisten achtergebleven op de VN-missie in Dili, hield tot gisteren hoop op een goede afloop voor de 2000 Oost-Timorese vluchtelingen. Zolang de wereld toekeek zou de VN de mensen niet in de steek laten. Gisteravond was haar hoop vervlogen.

Oost-Timor
Minka Nijhuis

met hun geweren gezien heeft weet dat de levens van de vluchtelingen niets waard zijn. Ik dacht dat ze zo de hele VN-missie onder vuur gingen nemen.“ „Er is hier vrijwel niets meer te eten en te drinken. Wat rest begint te bederven, zodat er nog ziektes uit kunnen breken. De Indonesiërs hebben in de loop van de dag een zending voedsel doorgelaten. De Indonesische soldaten hielpen nog met sjouwen. En op dat moment deden onze mobiele telefoons het weer, kennelijk om ons in staat te stellen dat goede nieuws aan de wereld te

de VN'ers die hiachterblijven om toe te zien oet lot van de vluchtelingen knen niets doen. Bovendienvaar moeten de vluchtelingen? Voortdurend zijn er berichten uit alle delen van het eiland over moordpartijen en braastichtingen. Gisteren hoorde gewersalvo's nadat een pep vluchtelingen over de met was geklommen. We weten niet wat hen is overkomen. Heergste valt te waard.“ „Ik zag de Indonesische militairen vandaag op het terrein. Wie die heetgebakete jongens

„Ze voeren vluchtelingen onder begeleiding van het Indonesische leger af naar het stadje Dare, op tien kilometer van de hoofdstad Dili. Ook de 162 lokale VN-medewerkers zullen daar later vandaag naartoe worden gebracht. De VN zegt dat er een akkoord is bereikt en dat de Indonesiërs garanties bieden voor de veiligheid van de vluchtelingen. Maar wat zijn die garanties nog waard?“ „De VN hebben alleen maar schijnzekerheden te bieden. Ook

Rechtstaat voor de hele wereld blijkt een illusie

J.H. Sampiemon

Amerika is niet de politiekman van de wereld. Minister van Defensie Cohen herhaalde deze week dit motto om Amerika's positie te bepalen te genover het bloedbad dat pro-Indonesische militieus op het oostelijke deel van het eiland Timor hebben aangericht. De ministerlijke uitspraak klinkt zorgwekkend, maar opzienbarend is zij niet. In de wereld van vandaag, zelfs de beschaafde, zijn ho-go-areas, wijken waar de politie niet (meer) komt, niet onbekend. De orde wordt gehandhaafd voorzover dat binnen de mogelijkheden van de staat, en wereldwijd, van de internationale gemeenschap ligt. In de internationale geval worden de grenzen van de Verenigde Staten. Als minister Cohen zegt dat Amerika niet ingrijpt, wordt er door niemand ingegrepen.

Maar dan hebben de Verenigde Naties hier toch een verantwoordelijkheid? Vanaf Indonesië's invast van de voormalige Portugese kolonie Oost-Timor ruim twintig jaar geleden heeft de Volkervergadering Jakarta herhaaldelijk voorgoed, en aangevaand de indijging ontgedaan te maken. Onder haar auspicijs berokkelten Portugal en Indonesië dit voorjaar een akkoord hoe te handelen in de periode tussen het door president Habibie toegezegde referendum over de status van het gebied en de beoordeling door het Indonesische

Als Amerika niet ingrijpt, gript niemant in

schep parlement van de uitslag. In die tussentijd zou Jakarta de verantwoordelijkheid voor orde en rust in Oost-Timor op zich nemen alsmede voor de veiligheid van toezicht houdend vs-personeel. Nu de Indonesische regering haar deel van de afspraak niet nakomt, hebben de vs-personeel. Als organisatie beschikken zij niet over machtsmiddelen. Die moeten komen van de lidstaten en zelfs als zij die ter beschikking willen stellen, zoals nu Australië, is het wachtend voor een uitspraak van de Veiligheidsraad, want slechts van de raad kan lidstaten machtigen tot een gewenste interventie. En in de raad is niet alleen een meerderheid nodig voor zo'n mandaat, maar ook nog eens de stem van elk der vijf permanente leden: de vs, Rusland, China, Groot-Brittannië en Frankrijk. Nederland, als toelend lid en voor deze maand voorzitter van de raad, kan daarom weinig veranderen, hoewel het naar Jakarta deze week wel het initiatief zegt te hebben genomen.

Het is weinig origineel om vast te stellen dat een internationale organisatie zo sterk is als haar leden haar willen laten zijn. Dat geldt vooral voor instituten zoals de VN, de NAVO en de OVS, die zich op het terrein van oorlog en vrede bewegen. De afgelopen dagen is vaak gerefererd aan Kosovo, waar de NAVO optrad toen de VN niet in beweging wisten te komen. Maar een vergelijking met Rwanda gaat erder op. Ook in dat Midden-Afrikaanse land bevond zich een VN-missie, totdat, toen het er echt om ging en een volk werd omgebracht, die missie zich terugtrok.

De internationale gemeenschap delbeveerde lang genoeg met zichzelf om het geschikte moment voor ingrijpen te laten voorbijgaan. Het waren uit Oeganda terugkerende Tutsi-vluchtelingen die aan de genocide een einde maakten. Daar houdt de vergelijking dan ook op, want de Oost-Timorezen beschikken niet over een diaspora die hen te hulp kan komen. Oost-Timor wordt nu omschreven als een hoop sterven zonder enig economisch of strategisch belang. De bevolking valt in aantal in het niet bij de tientallen miljoenen die de rest van de archipel bevolgen. Het is in niemand's belang om Indonesië bij het zetten van de eerste passen op weg naar een democratische orde de pas af te snijden. Het land herstelt zich met moeite van de gevolgen van de Aziatische crisis. Economische en monetair sancties zouden voor de Indonesiëse bevolking onder de ze omstandigheden kwalijker gevolgen hebben, dan een rechtstreeks militair ingrijpen op een afgelegen eiland. Het land wordt bovendien geconfronteerd met mijnbouw en Iran Jaja en met religieuze en etnische geweldsuitsbaringen in andere buitengewesten. Het risico van een uiteenvallen van de staat Indonesië of een militaire staatsgreep om versplintering juist te voorkomen is niet denkbeeldig. Toch gaat zo'n opsomming van argumenten die moeten rechtvaardigen dat ingrijpen onmogelijk is, aan veel voorbij. Dat geldt ook voor de verhouding van de zogenoemde „CNN-factor“ (minister Van Aartsen gisteren bij de Nederlandse Duitse conferentie) in het verlangen om toch iets te ondernemen. Het is het een of het ander. De VN, de NAVO, de OVS voeren vrede hoog in het vaandel. De NAVO heeft van vredeshandhaving, zonnodig het hardhandig aldwingen van vrede (zie Kosovo), haar bestaansreden gemaakt. Het nieuw strategische concept van de NAVO voor het Euro-Atlantisch gebied staat in dat teken. De Europese Unie koerst aan op een Europese Deteisiteit Identiteit die steeds minder met de noodzaak van Defensie en steeds meer met plannen voor een zelfstandige Europese vredesmacht samenhangt. Het kan dus niemand worden verweten, politiek, burgers of journalisten, dat zij geloof hechten aan wat regeringen van lidstaten aan wat recente internationale organisaties hun als van het hoogste belang hebben voorgoed.

J.H. Sampiemon is commentator voor NRC Handelsblad.

Van Aartsen: Nieuws bevat te veel soap

Van onze redactie politiek
DEN HAAG - Minister Van Aartsen van buitenlandse zaken klaagt dat politici vaak te snel reageren op steeds haastiger door de media gepresenteerde nieuwsfeiten. „Burgers en politici - geconfronteerd met mensonterende beelden - scharen zich binnen luttele uren achter een of andere zaak. De roep om harde actie klinkt dan luid. Goed effectief buitenland beleid kan echter niet gebaseerd zijn op primaire emoties“, zei de VVD-bewindsman gisteren in zijn toespraak voor de jaarlijkse Nederland-Duitse conferentie. Van Aartsen gaf geen specifiek voorbeeld en noemde evenmin politici bij naam. Maar eerder deze week schoot hij al uit zijn slof toen enkele kamerleden overhaast klaagden dat de Nederlandse diplomaat Van Waltsum, als fungerend voorzitter van de VN-Veilighedsraad, te weinig druk uitoefende op Indonesië in de kwestie Oost-Timor. Van Aartsen verweet hen 'zeepkistendiplomatie' en 'leunstoeldeskundigheid'. Media die werken volgens de snelle 'CNN-factor' hebben in zijn ogen schuld aan de toenemende oppervlakkigheid van het nieuws. „Het nieuws krijgt steeds meer soap-gehalte“, zei hij. Ministers van buitenlandse zaken en diplomaten moeten volgens Van Aartsen uitkijken dat ze niet worden meegetrokken in de versnellende informatiestroom.

Australië reageert hypocriet en te snel

10-9-94

Als enige land ter wereld heeft Australië de Indonesische annexatie van Oost-Timor altijd erkend. Nu schaart het land zich opeens onder de voorstanders van interventie. Die ommezwaai is huichelachtig, maar vooral ondoordacht. Wat koopt Australië ervoor?

Oost-Timor

J. Bult

De bloedige ontwikkelingen op Oost-Timor hebben de roep om internationale interventie doen toemen. Er is één land dat zich meer dan wie dan ook schijnt in te spannen voor beëindiging van de gruweldaden van de pro-Indonesische milities: Australië. Tweeduizend Australische militairen staan klaar om orde op zaken te stellen. Op het eerste gezicht lijkt hier sprake van een nobele intentie. Maar enige hypocrisie kan Australië niet worden ontzegd.

De achtereenvolgende regeringen (van Labour tot rechts) hechten al sedert de jaren '70 veel waarde aan een goede band met de machthebbers in het aangrenzende eilandrijk. Economische belangen en de angst dat als gevolg van separatisme (door Soeharto steevast de kop ingedrukt) een grote vluchtelingenstroom op gang komt naar het lege en nauwelijks af te grenzen Down Under, lagen hieraan ten grondslag. Canberra is altijd primair geïnteresseerd geweest in stabiliteit in de 'voortuin' en voerde derhalve een beleid van k1l pragmatisme, waarbij schendingen van mensenrechten gemakshalve over het hoofd werden gezien. Zo was Australië het enige land ter wereld dat, afwijkend van de VN-richtlijnen, de Indonesische soevereiniteit over Oost-Timor erkende. Ook de moord op vijf Australische journalisten tijdens de bezetting van de Portugese kolonie, eind '75, mocht de relatie niet schaden. Gedurende het afgelopen decennium werd de relatie met Jakarta nog inniger. De communistische dreiging was verdwenen, de VS bouwden hun militaire presentie af,

maar een nieuwe, solide veiligheidsstructuur in de regio ontbrak. Australië wenste greep te houden op mogelijke conflicten tussen de Oost-Aziatische landen onderling en maakte zich zorgen om hun snel stijgende defensie-uitgaven. Door aan te schuiven bij diverse overlegorganen hoopte het land invloed te hebben.

Daarnaast nam het economische gewicht van Oost-Azië toe. Australië concludeerde dat het zich geen ruzie met de 'Tijgers' kon veroorloven, daar anders handel en werkgelegenheid schade zouden oplopen. De betrekkingen met Indonesië kregen, gezien haar enorme economische potentieel en gewichtige politieke rol, voorrang. Deze krampachtige toenaderingpolitiek leidde in '95 tot een geheim militair verdrag, waarover het Australische parlement nota bene niet eens was verwittigd. Al eerder, in '89, sloten de twee landen een akkoord om de opbrengsten van olie- en gaswinning in

Nobele intentie op het eerste gezicht

de Timor Zee te verdelen. Saillant detail is dat Labour-regeringen hiervoor verantwoordelijkheid droegen. Van een progressieve partij had men meer aandacht voor de mensenrechten mogen verwachten.

De conservatieve regering van John Howard die in 1996 aantrad, leek hier aanvankelijk meer oog voor te hebben, doch gaf naderhand eveneens prioriteit aan de economische belangen. Maar de sinds '97 sluimerende economische crisis in Azië en de val van Soeharto in mei '98 impliceerden een aantasting van het fundament van de traditionele politiek. Australië blijkt minder door de nabije crisis te zijn getroffen dan gevreesd. De economie groeit in rap tempo, vooral dankzij een positieve uitwerking van de grondige hervormingen van de afgelopen jaren en het gevarieerde karakter van de economie; industrie en dienstensector hebben ook buiten Azië veel afzetmogelijkheden.

Na de machtsovername door president Habibie is het lokale separatisme

in Indonesië toegenomen. Hoewel Australië zeker niet stond te springen om een onafhankelijk Oost-Timor, leek de roep om onafhankelijkheid niet meer terug te draaien. Het besepte dit en ging zich voortaan verschuilen achter de attitude der internationale gemeenschap. Zodoende kon minister Downer in januari verklaren dat zijn land zelf beschikking niet langer verwerpt en nam hij hevige kritiek uit Jakarta op de koop toe. Toch hield hij een slag om de arm door te suggereren dat ook andere wegen dan een referendum naar dit doel leiden, een verregaande mate van autonomie zou ook volstaan. De over Indonesië immer kritische Australische pers bejegende deze ommezwaai voornamelijk cynisch. Zowel het begrip 'zelfbeschikking' als de termijn waarbinnen deze gerealiseerd moest worden ('at some future time', aldus premier Howard), werden afgedaan als vaag en onduidelijk.

Toch waren er evenzeer meer begripvolle geluiden te horen. De *Australian Financial Review* schreef op 29 januari bijvoorbeeld dat een onafhankelijk Oost-Timor wel erg zal leunen op (ontwikkelings)hulp uit Australië en waarschuwde voor mogelijke recalitrantie van de kant van het Indonesische leger, waarop Habibie weinig greep lijkt te hebben. Bovendien kon een Australisch vredesleger wel eens bij een mogelijke burgeroorlog betrokken raken.

Hoe profetisch deze woorden zijn, is een halfjaar later wel gebleken. Oost-Timoreze onafhankelijkheid is na het referendum onvermijdelijk gezien het grote percentage ja-stemmers. Maar Australië (en andere landen) moet oppassen dat het zich niet in avonturen stort, waarvan de afloop geenszins vaststaat.

De regering-Howard heeft wel erg snel plaatsgenomen in het interventionalistische kamp; een wat meer zakelijke afweging van kosten en baten is aanbevelenswaardig. Vooral als men zich bedenkt dat het Australische standpunt inzake Oost-Timor tot voor kort verre van idealistisch getint was en derhalve momenteel een weinig geloofwaardige indruk maakt.

Drs J. Bult is verbonden aan de Prof. Mr. B.M. Teidersstichting, wetenschappelijk bureau van de VVD

Uit de media / Oost-Timor

The Jakarta Post

De macht op Oost-Timor is in handen van het Indonesische leger, niet van president of kabinet of huis van afgevaardigden. Een paar uur voor het uitroepen van de noodtoestand hadden kabinet en partijleiders de afkondiging nog verworpen. Het middel lijkt erger dan de kwaal: het leger maakt deel uit van de problemen op Oost-Timor en hoe meer militair vertoon, des te scherper het conflict. Maar nu de noodtoestand er is, moest de VN die wel het voordeel van de twijfel geven. Of we het leuk vinden of niet, de enige macht die het moorden kan stoppen is de Indonesische regering, oftewel het leger. Dat lijkt echter moedwillig de greep kwijt te zijn op de pro-Indonesische milities en z'n eigen agenda te volgen. 'Oost-Timor' was van meet af aan een militaire onderneming, vanaf de invasie in '75 en de annexatie in '76. Het leger lijkt er alles aan te doen om de onvermijdelijke afscheiding te voorkomen. Als de VN-officials en buitenlandse en Indonesische journalisten vertrokken zijn, geeft de noodtoestand het leger de alleenheerschappij: om het geweld te beëindigen, zoals het belooft, of om z'n greep te versterken. De komende dagen bieden een gouden, laatste kans voor het leger om iets overeind te houden van respect, trots en geloofwaardigheid, zoniet voor zichzelf, dan toch voor de natie.

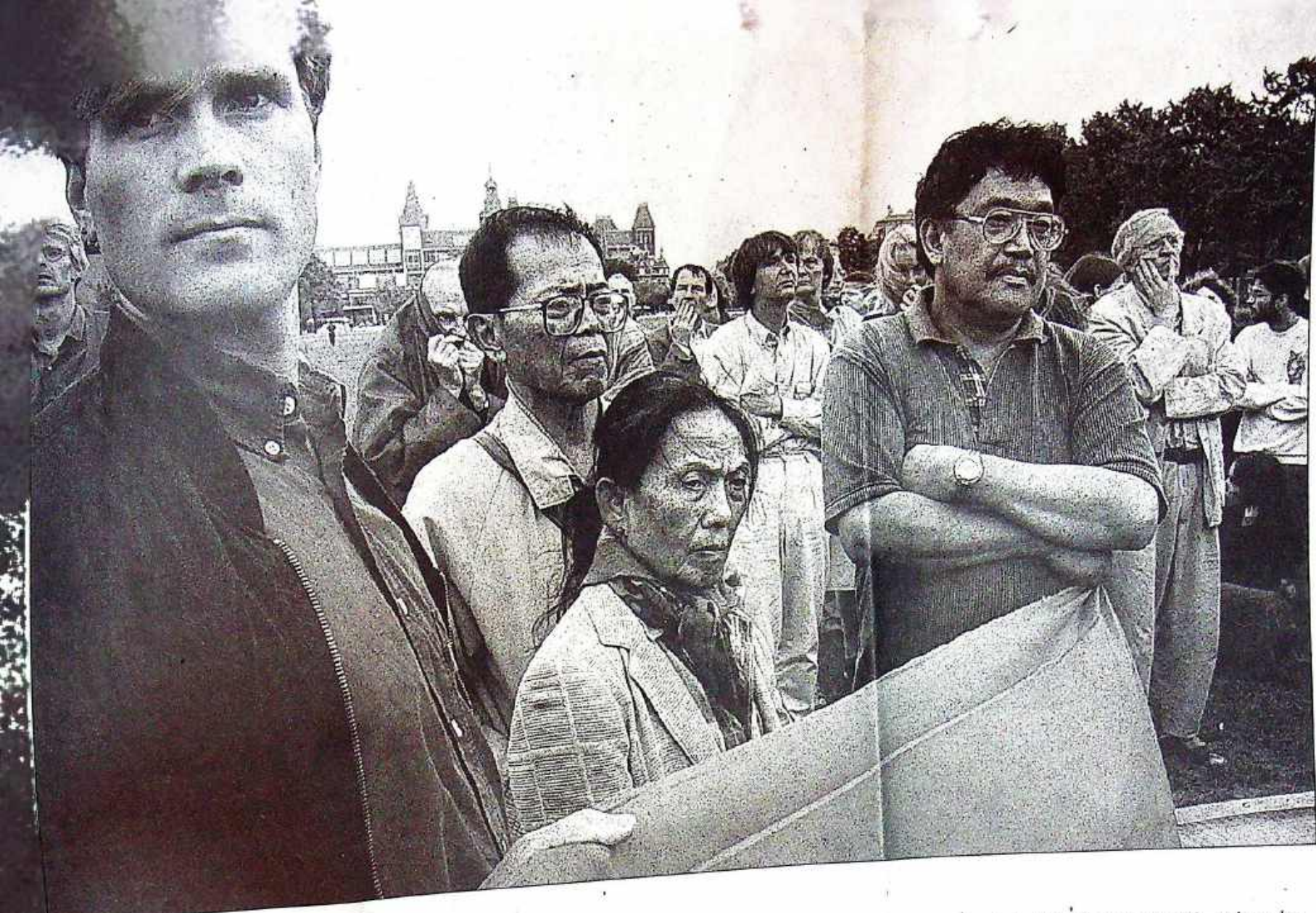
The Sydney Morning Herald

De Zuid-Oost-Aziatische organisatie voor economische samenwerking Apec was opgezet ten behoeve van de handel in de regio en zou zich verre houden van controversiële zaken als mensenrechten of de interne politiek van de lidstaten. In het algemeen is dit een goed principe. Maar in uitzonderlijke tijden moet politiek geen taboe

meer zijn. Dit is zo'n moment. Niet alle Apec-leden zijn ervan overtuigd dat de situatie op Oost-Timor een morele reactie vereist. Maar ze kunnen er niet omheen dat de economische gevolgen voor de regio enorm zijn. Als Indonesië de situatie niet onmiddellijk onder controle krijgt, of anders een vredesmacht toelaat, zal de relatie van Indonesië met Westerse donors opdrogen. De Apec moet op z'n minst een boodschap naar Jakarta sturen dat nog meer barbaarij niet getolereerd wordt.

Süddeutsche Zeitung

Met open ogen heeft de VN de Timorezen in het verderf gestort. Het was bekend, hoe de pro-Indonesische milities tegenover het referendum stonden; gesteund door het Indonesische leger, in de jaren '70 verantwoordelijk voor genocide op Oost-Timor. Er zijn nu nog twee mogelijkheden: toezien (Rwanda) of interveniëren (Kosovo). Niemand is tot oorlog bereid. Jakarta is geen Belgrado. Het grootste islamitische land is een interessante handelspartner. Oost-Timor is stratisch en economisch van geen enkel belang, ligt niet zoals Kosovo in Europa, vluchtelingen blijven uit Europa's buurt. Maar afwachten zoals in Rwanda kan ook niet. De wereld kan het niet maken nog eenmaal afzijdig te blijven. Wie niets doet, moedigt tyrannen aan en verliest z'n zelfrespect. De VS moet de militaire steun aan Jakarta stoppen, Wereldbank en IMF kunnen de kredieten bevriezen en VN-lidstaten hun contacten; tot Indonesië met interventie instemt. Dat sancties niets uithalen geldt voor Saddam Hoessein en Milosevic; maar Indonesië zoekt economische samenwerking met het westen. Wel komen sancties voor veel Timorezen te laat. Toch zijn ze een signaal, dat er iets veranderd is sinds de ongestoorde genocide in de jaren '70.

Museumplein betoogt voor Timor

Honderd mensen betoogden gisteren in de avonduren op het Museumplein in Amsterdam voor Oost-Timor. „De VN moeten ingrijpen“, vindt Saskia Boumans (24), „ook zonder toestemming van Indonesië.“ Over de VN had Francisca Fanggiday (74) nooit veel illusies. „Maar als we met z'n allen één vuist maken, zullen de VN wél ingrijpen. Het is nooit te laat. Als we dat zeggen, geven we toe aan de krachten die ons klein maken.“ „Nederland is laf, zoals altijd“, zegt Boumans. „We moeten Oost-Timor erkennen. We moeten bij de Veiligheidsraad en de Raad van Europa aandringen op een oplossing.“ Vandaag is bij het Vredespaleis in Den Haag een betoging, georganiseerd door Papoea's.

FOTO JÖRGEN CARIS

stelijkheid belangrijk doelwit op Oost-Timor

hel
oe-
en.
vil-
do-
Ti-
ro-
lig-
ili-
sië
uk
he

legèr om niet meer samen te werken met de pro-Indonesische milities die de bevolking in het gebied terroriseren.

Nederland is nog niet zover om de militaire betrekkingen te verbreken. Minister Van Aartsen van buitenlandse zaken wil eerst het verslag van de Veiligheidsraad-missie van de VN afwachten en dan maandag de kwestie Oost-Timor „breed aan de orde stellen“ bij zijn Brusselse EU-collega's.

Een delegatie van de VN-Veilighedsraad gaat morgen naar Oost-Timor. De leider van de delegatie, de Namibische VN-ambassadeur Martin Andjaba, maakte de reis bekend na een gesprek van twee uur met de Indonesische president Habibie en chef-staf Wiranto van het Indonesische leger.

De VN-vertegenwoordiging bezocht Jakarta om de Indonesische regering over te halen toe te stemmen met een internationale vrede-

desmacht in Oost-Timor. Dat is niet gelukt. Volgens Andjaba is met Habibie en Wiranto vooral gesproken over het aangekondigde vertrek van de VN-medewerkers en de mogelijkheden om hen toch langer in het gebied te laten blijven. Vandaag spreekt de VN-afvaardiging opnieuw met Wiranto.

De Indonesische minister van buitenlandse zaken, Ali Alatas, herhaalde gisteren het standpunt

van de regering dat zij niet zal instemmen met een vredesmacht. Volgens de Indonesische VN-ambassadeur, Makarim Wibisono, is het geweld in het gebied afgenomen. Hij noemde de situatie bezwaardigend.

Kofi Annan, de secretaris-generaal van de VN erkende dat het een moeilijke nacht was in Oost-Timor. Maar dat zegt nog niets, aldus de VN-topman. Hij herinnert Indonesië eraan dat de VN

niet eindeloos zullen wachten tot de dinsdag afgekondigde staat van beleg op het eiland resultaat oplevert.

De situatie sinds de instelling van de militaire controle op Oost-Timor is nog niet spectaculair veranderd, aldus Annan.

De positie van president Habibie wordt met het moment zwakker. Er doen aanhoudend geruchten de ronde in Jakarta over een coup van het leger.

De bemoeienis van de VN met Oost-Timor

- December 1975 – Indonesië valt Oost-Timor binnen, nadat koloniaal machthebber Portugal zich heeft teruggetrokken. Jakarta legt de roep van de Veiligheidsraad om zich terug te trekken, naast zich neer. De VN zullen de jaren daarna nog vele malen de bezetting veroordelen. Vanaf begin jaren tachtig ondernemen de VN pogingen een oplossing voor het conflict te vinden. In de jaren negentig bespreekt Portugal de zaak veelvuldig met Indonesië, zonder tastbare resultaten.

- Juli 1998 – De nieuwe president van Indonesië, Habibie, stelt voor de Oost-Timorese leider Gusmao vrij te laten in ruil voor erkenning van Oost-Timor als deel van Indonesië met speciale autonome status.

- Oktober 1998 – Onder auspiciën van de VN bespreken Lissabon en Jakarta de mogelijkheid van territoriale autonomie voor Oost-Timor.

- Januari 1999 – Habibie verkondigt onverwacht dat Indonesië bereid is tot een referendum.

- Mei 1999 – Portugal en Indonesië bereiken een akkoord over het houden van een referendum, onder VN-auspiciën. Oost-Timor kan kiezen voor een autonomiestatuut binnen Indonesië. Als het dat verwerpt zal Oost-Timor na een overgangperiode waarin de VN het land besturen, onafhankelijk worden en zal Jakarta in oktober de annexatie ongedaan maken. Indonesië bedingt dat het tot de machtsoverdracht verantwoordelijk blijft voor de orde.

- Juni 1999 – De VN vestigen hun missie in Oost-Timor, met 280 politie- en militaire adviseurs. 660 waarnemers moeten garant staan voor een eerlijk verloop van het referendum. De VN klagen herhaaldelijk over aanvallen van pro-Jakarta milities.

- Juli 1999 – Meer dan 400 000 Oost-Timorezen registreren zich als kiezers bij Unamet, de VN-missie. De VN verdagen het referendum van begin naar eind augustus, wegens het geweld.

- Augustus 1999 – De Veiligheidsraad stuurt 430 man extra personeel, dat naar verwachting (toen) nog zeker tot eind november moet blijven om ook na het referendum de rust te garanderen. Dagelijks vinden gewelddadigheden plaats. VN-baas Kofi Annan toont zich geschokt, maar

en houden ingrijpen tegen

Oost-Timor

Wera de Lange

AMSTERDAM - Zelden zijn de volkenrechtelijke argumenten vóór een interventie door 'de wereldgemeenschap' zo sterk geweest als in het geval van Oost-Timor. Er is één probleem: de wereldgemeenschap van verbijsterde toeschouwers beschikt niet over een bijbehorend wereldbestuur.

In deze krant wees volken-

rechtdeskundige professor Paul de Waart er deze week al op: de naties verenigd in de VN hebben de aanspraken van Indonesië op de voormalige Portugese kolonie Oost-Timor nooit erkend en bleven de annexatie van 1976 veroordelen. Bovendien valt aan te voeren dat Indonesië met het huidige geweld het akkoord van mei over een volksstemming op Oost-Timor heeft geschonden.

Terwijl op Timor duizenden mensen zijn gedood en tienduizenden levens op het spel staan,

wordt ook nog eens met het uur onduidelijker wie er in Jakarta aan de touwtjes trekt. Kortom, de situatie schreeuwt, volgens de criteria die de westerse grootmachten binnen de VN inzake Kosovo beweerden te hanteren, om ingrijpen.

Dat Jakarta toestemming zou moeten geven, zoals de VS en de Veiligheidsraad beweren, is in strijd met het feit dat diezelfde VS en VN de annexatie van Oost-Timor nooit formeel hebben aanvaard. Het enige argument had kunnen zijn dat zij hebben ingestemd met de Indonesische eis verantwoordelijk te zijn voor de orde op het eiland tot de machts-overdracht. Wat dat waard is, is gebleken.

Toch zit die hulp voor de Oost-Timorezen in de vorm van een interventiemacht er niet in. De kans op interventie laat zich nog steeds niet afleiden uit de ernst van de schending van mensenrechten in het land in kwestie, noch uit het volkenrecht, noch uit de morele verplichtingen die de VN wilens en wetens op zich hebben genomen. Nog altijd geeft een betrekkelijk gewetenloze verrekening van staatsbelangen de doorslag. Wat willen ze nou van ons, vroeg VN-woordvoerder Fred Eckhard deze week getergd aan journalisten. „Waarom doen jullie niets”, luidde de wedervraag. Alsof de VN een wereldregering zijn met een leger en politie en een altijd en overal geldend recht op interventie. „We zijn een organisatie van regeringen, we doen ons best, maar

zonde consensus gaat het niet”, klonk zijn repliek. Zo kon het gebeuren dat de VN consensus bereikten over een referendum voor Oost-Timor. Waarna de VN een akkoord sloot met Indonesië en Portugal over de organisatie daarvan. Waarna VN-functionarissen de wantrouwige Oost-Timorezen wam probeerden te maken voor het referendum. Waarna het referendum een groot succes werd. Waarna de consensus binnen de VN zoekraakte toen de Oost-Timorezen beschermd moesten worden tegen de moorddadige

„We zijn een organisatie van regeringen, zonder consensus gaat het niet”

reactie van Indonesië.

De hel in Dili doet denken aan Rwanda, waar de VN-aanwezigheid in 1994 aan de vooravond van de genocide een illusie van bescherming en toezicht verspreidde.

Maar de VN-aanwezigheid verandende in afwezigheid toen het grote moorden begon. Ook de vergelijking met de 'veilige gebieden' in Bosnië, én Srebrenica, is onontkoombaar. VN-secretaris-generaal Kofi Annan beklagt zich deze week over het onvermogen van de lidstaten om de wereld werkelijk veiliger te maken. Hij noemt het ingrijpen in Kosovo als voorbeeld van hoe het niet moet.

Er valt te twisten over Annans standpunt dat de Veiligheidsraad nooit had mogen worden gepasseerd bij het besluit om tot de aanval op Milosevic over te gaan. Maar er valt nauwelijks te twisten over de stelling dat het volkenrechtelijk fundament onder de luchtaanvallen op Joegoslavië van bordkarton is in vergelijking met de argumenten voor interventie in Oost-Timor.

'Kosovo', dat wil zeggen de retoriek van het Westen om 'Kosovo', wakte de indruk dat humanitaire argumenten serieus aan kracht hadden gewonnen. Dat de wereld een stukje verder was opgeschoven richting wereldorde. Dat een regering die moordt, niet straffeloos haar gang kon gaan.

Dat blijkt alleen maar soms waar te zijn, op sommige plekken, bij voorkeur Europa. Kofi Annans rapport leidt tot de conclusie dat er geen humanitaire of volkenrechtelijke logica zit in de manier waarop geld, aandacht van media, diplomatieke inspanningen en interventies door de machtiger landen over de wereld gespreid worden.

Het is een droeve opsomming, die van de vergeten oorlogen: de oude burgeroorlog in Congo, de met tussenpozen al decennia durende slachting in Angola, het voortdurende moorden in Sierra Leone, de oorlog tussen Ethiopië en Eritrea.

De stelling dat 'de wereld' zich steeds verder afkeert van de wetten van de jungle, blijkt loos. De Oost-Timorezen ervaren het aan den lijve.

de keer uit te stellen. Dat vindt op 30 augustus plaats en verloopt relatief rustig.

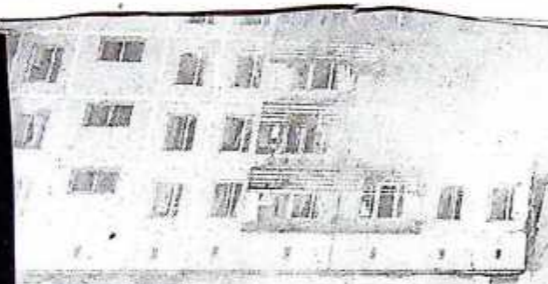
• September 1999 - Annan maakt de uitslag bekend: een overweldigende meerderheid heeft voor onafhankelijkheid gekozen. In Oost-Timor laat het geweld nu in alle hevigheid op. De pro-Indonesische militie koelen hun woede over de uitslag onder toezien oog, dan wel met hulp van Indonesische soldaten. De Indonesische bevelhebber Wiranto stuurt op verzoek van de VN extra troepen naar Oost-Timor. VN-vertegenwoordigers staan machteloos tegenover het geweld.

De Veiligheidsraad, onder Nederlands voorzitterschap, komt in spoedzitting bijeen, maar kan geen overeenstemming bereiken over het zenden van een interventiemacht. In plaats daarvan wordt besloten een delegatie naar Jakarta te sturen om aan te dringen de orde te herstellen en zondig een internationale vredesmacht toe te staan.

In Dili nemen naar schating 2000 Oost-Timorezen, als ook tientallen journalisten hun toevlucht tot het VN-hoofdkwartier. Het is hun laatste toevluchtsoord om te ontkomen aan de militie die plunderend, brandstichtend en moordend rondtrekken. Een deel van de Oost-Timorezen vlucht weer de bergen in als blijkt dat de VN hun personeel willen evacueren. De missie van de Veiligheidsraad kondigt in Jakarta aan morgen een bezoek aan Dili te brengen.

redactie buitenland

Katholieke gees

„Slechts” en diepe vleeswond van kwalijk dat hij openlijk dergel... ke veronderstelling uit. „De vraag stellen is haar beantwo... verstekt antidepressiva aan mensen die nog geen informatie hebben over hun naasten. „Ik delingenhaat uitlokken.”

NIEUWSMAKERS / Generaal Wiranto, een vriendelijk glimlachende meesterstrateeg

Bij alles wat hij doet, volgt hij het Javaanse principe van 'alon alon asal kelakon'. Langzaam, maar zeker. Afwachten tot je je kans ziet. Op die manier is generaal Wiranto, chef-staf van de Indonesische krijgsmacht, al ver gekomen. De machtigste man van Indonesië is een meesterstrateeg die nooit het achterste van zijn tong laat zien. Bijna niemand kent hem écht.

Alle ogen zijn op de 53-jarige generaal gericht nu Indonesië op ramkoers ligt met de internationale gemeenschap. Een oplossing in de crisis rond Oost-Timor mogelijk met medewer-

king van Wiranto. Maar wil hij ook een oplossing? Of zit hij zelf achter het geweld op Oost-Timor? Niemand die het antwoord weet.

Wiranto heeft nog nooit zijn persoonlijke mening geuit over de kwestie-Oost-Timor. Voor de camera's roept hij immer dat hij het beleid van de regering volgt, waarvan hij zelf deel uitmaakt. Wiranto is minister van defensie. Maar hij zei niet zolang geleden ook: „Als het land in een noodsituatie verkeert, is er een presidentieel decreet dat mij toestaat de macht over te nemen.”

In Jakarta gonsde het gisteren

van de geruchten over een staatsgreep. Wiranto heeft geen coup nodig, alleen nog wat geduld. Over een paar maanden verdwijnt president Habibie van het toneel. Zijn rol is uitgespeeld, is deze week wel duidelijk geworden. Het scenario voor Habibie's opvolging ligt sinds juli min of meer vast: oppositieleidster Megawati Soekarnoputri wordt president. Wiranto vice-president. Alleen onder die voorwaarde tolereert het leger Megawati als staatshoofd. Aangezien Megawati een beginneling is in de politiek, zonder connecties met de machtige Soeharto-clan, zal het

in de praktijk generaal Wiranto zijn die straks de macht heeft.

Hij neemt nú al de beslissingen. Tegen de zin van de president in, kreeg Wiranto deze week voor elkaar dat op Oost-Timor de noodtoestand werd uitgeroepen. Ook zijn lichaamstaal spreekt boekdelen. De generaal wist president Habibie deze week te vernederen met een improviseerde persconferentie. Daar stond hij, leunend tegen de limousine van de president. Die moest wachten tot Wiranto eindelijk opzijstapte, voor hij kon wegrijden. In de Javaanse cultuur, waar uiterlijke loyaliteit

vóór alles gaat, is zo'n incident een ultieme belediging.

Wiranto's loyaliteit ligt elders: bij Soeharto. Nog steeds is hij kind aan huis bij de ex-president, die hij van 1989 tot 1993 diende als persoonlijk adjudant. Soeharto loodste Wiranto daarna in hoog tempo naar de top. In 1998 was de generaal opperbevelhebber van de strijdkrachten.

Net als Soeharto is Wiranto op-en-top een Javaan, op-en-top een militair, en op-en-top een nationalist. Indonesië moet de eenheidsstaat blijven die het sinds 1949 is en de islam mag niet de staatsgodsdienst worden. Zijn

stijl lijkt zelfs op die van Soeharto in het openbaar altijd vriendelijk, onpeilbaar, en achter de schermen complotterend zonder dat iemand hem ooit heeft kunnen betrappen op een foute beweging.

Toch zouden veel Indonesiërs niet eens zo ongelukkig zijn met Wiranto als vice-president. Hij geldt als hervormingsgezind en gematigd, en als iemand die het leger niet wil misbruiken voor politieke doeleinden. Wiranto wist president Soeharto in mei '98 om te praten om af te treden en te stoppen met het beschieten van studenten, zodat het bloed-

vergieten in Jakarta ophield. Wiranto zocht later toenadering tot de nieuwe politieke partijen.

Maar tegelijk is hij ook altijd zijn kaarten blijven zetten op de oude garde. Wiranto voorkwam dat hoge militairen veroordeeld werden voor de moord op een aantal studenten. Wat zijn rol is bij het bloedbad dat het leger aanricht op Oost-Timor, is onduidelijk. Volgens de een is Wiranto de grote regisseur, volgens de ander gebruikt hij 'slechts' de vuile spelletjes van anderen om er zelf machtiger van te worden. Bij Wiranto weet je het nooit.

Wilma Kieskamp

Wiranto

Door onze redacteur WIM BARMSTRAAN ROTTERDAM, 10 SEPT. Coup en geen coup, voor buitenlandse diplomaten beslist er geen twijfel meer over dat niet-president Habibie, maar de statelier van de strijdkrachten, tevens minister van Defensie, generaal Wiranto, de dienst uitmaakt in Indonesië. Omdat hij veelvuldig wordt geciteerd aan de zijde van Habibie, staat hij al lang bekend als de 'waarnemend' president. Critiek aan het adres van Habibie over het lakse en zelfs medeplichtige optreden van de strijdkrachten in Oost-Timor is dan ook met name voor Wiranto bedoeld, zelden diplomaten gisteren op de APEC-bijeenkomst van ministers van Buitenlandse Zaken in Nieuw Zeeland.

Wiranto geldt als een beroeps-militair, die niet beschikt over een politieke basis. Dat is in de huidige omstandigheden in Indonesië, na het verbroekelen van het regeringsapparaat Golkar, wellicht eerder een voor- dan een nadeel om de top van macht te bereiken. De 53-jarige Wiranto werd vorig jaar maar, nog onder Soeharto, benoemd tot minister van Defensie. Een maand eerder was hij al bevoordeld van statelier van de landmacht tot statelier van de strijdkrachten. Daarvoor was hij onder andere persoonlijk adviseur van president Soeharto (1989 tot 1993) en commandant van het hoofdstedelijke leger, een van de drie sleutelonderdelen van het Indonesische leger (naast de strategische reserve Kopassus en het commando-corps Korpasus). Wiranto wordt gezien als een relatief jonge representant van de nationalistische meerderheid van officieren, die de nationale een-

heid van de staat Indonesië boden van alles stelt en die fel is gekant tegen vorming van facties op politieke en religieuze (Islamistische) grondslag in het leger. Bij het plotsinge aftreden van Soeharto, in mei vorig jaar, heeft Wiranto zijn positie moeiteloos weten te handhaven. Net als hij onder andere persoonlijk adviseur van president Soeharto was, wordt hij nu weer op als kandidaat voor het vice-presidentschap, als het Volkscongres dit najaar een nieuwe president kiest. Onder Habibie, en dus ook onder het militaire leiderschap van Wiranto, is dit jaar een voorzichtig begin gemaakt met de uitholling van de zogeheten *dwifungsu*, de uit de tijd van de guerrilla tegen Nederland

daterende leer die de strijdkrachten niet alleen een militair maar ook een sociale en bestuurlijke rol gaf. De traditionele naam van de Strjdkrachten van de Republiek Indonesië (ABRI) werd veranderd in Nationaal Indonesisch Leger (TNI), waarbij de politieke vorm werd losgemaakt van het leger. Ook is het aantal zetels in het parlement dat is gereserveerd voor militairen, gehalveerd tot 38. De nieuwe 'openheid' onder Habibie heeft geleid tot groeiende kritiek op het leger, onder andere in Oost-Timor en in Acheh. Voor schendingen van mensenrechten heeft Habibie zelfs zijn verontschuldigheden aangeboden. Kennelijk heeft Wiranto - intelligent en conservatief, zo wordt gezegd

- die ingrepen kunnen blijven. Gezien zijn nationalistische overtuiging en de dreigende opkomst van onafhankelijkheidsbewegingen in Acheh en Irian Jaya, zal hij meer moeite hebben gehad met Habibies besluit om Oost-Timor de mogelijkheid van onafhankelijkheid te bieden. Politieke waarnemers in Jakarta menen dat hij 'oprecht' is in zijn streven om de pro-Indonesische milities in Oost-Timor in te tomen. De feiten wijzen uit dat Indonesische soldaten medeplichtig zijn geweest aan het geweld. Of Wiranto is toch niet zo 'oprecht', of ook hij staat achterlijk machteleos in de huidige gewelddespiraal. Beide mogelijkheden zijn niet erg opwekkend.

Foto Reuters

Free East Timor

Indonesian Troops Out
End Australian Military Ties
Send

SYDNEY — Tweeduizend demonstranten trokken vanmorgen door de straten van het Australische Sydney om te protesteren tegen het geweld in Oost-Timor. (foto Reuters)

WS vinden Indonesië belangrijker dan Timor

De VS schorten de militaire samenwerking met Indonesië op in verband met de chaos in Oost-Timor. Maar het is vooral een symbolisch gebaar.

Door onze correspondent JURUD ELSVOOGEI WASHINGTON, 10 SEPT. De reactie van de Amerikaanse regering op de bloedige chaos in Oost-Timor is een zorgvuldig afgewogen symboolgebbaar om de relatie met de regering-Habibie niet fataal te beschadigen. Gisteren maakte president Clinton bekend dat de Verenigde Staten hun militaire samenwerking met Indonesië opschorten. Maar de Amerikaanse samenwerking met het Indonesische leger stelde toch al

weinig voor, en de export van wapens wordt niet gestakt. Verder uitte Clinton wel zijn bedenkingen bij verdere economische hulp, maar hij dreigde niet met onmiddellijke stopzetting van de hulp. In een eventuele vredesmacht willen de Verenigde Staten geen hoofdrol spelen.

Clinton onderstreepte gisteren dat hij niet alleen bezorgd is over de toestand in het kleine Oost-Timor, maar ook over stabiliteit van het enorme Indonesië - een strategisch en economisch belangrijke partner van de VS met 200 miljoen inwoners en veel bodemschatten. Hij preses, de belangrijke democratische transitie die het land doormaakt. "Als het een succes wordt kan het de hele regio opvullen, als het mislukt kan het zijn buten doen wegzinken in een zee van wanorde."

male belang niet, terwijl het lot van Indonesië dat wel doet. Maar de Amerikaanse media wijzen deze argumenten op de overeenkomsten tussen de situatie in Oost-Timor en de etnische zuiveringen in Kosovo.

waartegen de VS in NAVO-verband wel militair optreden in een uitholling. Clinton erkent dat de president Clinton eerder dit jaar sprak na de bombardeermenten op Servië. "Of je nu in Afrika bent, of in Midden-

Juristen: VN mogen ingrijpen in O-Timor

Militair ingrijpen. Wanneer mag het juridisch gezien wel, wanneer niet? In Kosovo mocht het niet, maar gebeurde het toch. In Oost-Timor mag het, maar gebeurt het niet. Voor voor juristen.

Door STÉPHANE ALONSO ROTTERDAM, 10 SEPT. Juristen zijn het erover eens: in juridisch opzicht staat de Verenigde Naties niets in de weg om door militair ingrijpen een einde te maken aan de moordpartijen in Oost-Timor. Maar de internationale gemeenschap wil er voorlopig nog niet aan. Oost-Timor is een Indonesische kwestie, zei de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Madeleine Albright, eerder deze week. Pas als Indonesië akkoord gaat met een internationale vredesmacht, kunnen de VN actie ondernemen.

Juristen beschrijven dat dit nodig is. In principe heeft Indonesië niets te zeggen over Oost-Timor. De voormalige Portugese kolonie werd in 1976 door Indonesië geannexerd, maar deze annexatie is door de internationale gemeenschap nooit erkend. "Ze is zelfs herhaaldelijk veroordeeld in de Veiligheidsraad van de VN", zegt John Dugard, hoogleraar internationaal recht aan de Universiteit van Leiden. Formeel gezien is Portugal nog steeds soeverein over Oost-Timor en is de crisis geen Indonesische aangelegenheid.

Nog een argument voor interventie: er is geen effectief gezag meer op Oost-Timor. "De staatsstructuren zijn verdwenen", zegt de Nijmeegse hoogleraar Karel Wellens, tevens adviseur van Buitenlandse Zaken. Volgens Wellens, geen uitgesproken voor- of tegenstander van ingrijpen, heeft Oost-Timor wat dat betreft veel gemeen met Somalië, waar in 1992 wel werd ingegrepen.

De VN hadden met Jakarta afgesproken dat Indonesië na het ontlagen, gehoudend referendum, waarbij ruim 78 procent van de Timorese bevolking stemde tegen autonomie en daarmee vóór onafhankelijkheid, zou zorgen voor orde en veiligheid op Oost-Timor. Afgelopen week echter maakten pro-Indonesische milities jacht op de bevolking en buitenlanders op het eiland. Dugard: "Indonesië

heeft een kans gekregen en gefaald."

Juristen vinden het vreemd dat het referendum toch werd gehouden, terwijl de veiligheidsomstandigheden op Timor duidelijk te wensen overhieten. Wellens: "De VN-Veiligheidsraad is in gebreke gebleven." Kortom: naast het recht om in te grijpen, hebben de VN inlusen ook een morele verplichting om in te grijpen.

Het internationale recht is volop in beweging. Het concept van soevereiniteit zoals dat in het verleden werd gehanteerd, is achterhaald, menen Westerse juristen. Vroeger was er sprake van 'absolute' soevereiniteit. Maar de toegenomen aandacht voor de rechten van de mens, voor milieu en de 'internationaleisering' zijn het oude soevereiniteitsbegrip aan het ondergraven.

Indonesië heeft in O-Timor te zeggen

Maar in de ogen van de NAVO was er in Kosovo sprake van een humanitaire noodsituatie: een moreel argument. De Alliantie beriep zich daarom op het juridische begrip van 'nood breekt wet' en ging over tot bombarderen. Dit begrip is niet vastgelegd in het intern.

Maar in de ogen van de NAVO was er in Kosovo sprake van een humanitaire noodsituatie: een moreel argument. De Alliantie beriep zich daarom op het juridische begrip van 'nood breekt wet' en ging over tot bombarderen. Dit begrip is niet vastgelegd in het intern.

Maar in de ogen van de NAVO was er in Kosovo sprake van een humanitaire noodsituatie: een moreel argument. De Alliantie beriep zich daarom op het juridische begrip van 'nood breekt wet' en ging over tot bombarderen. Dit begrip is niet vastgelegd in het intern.

aten de leiding nemen", zei Nationaal veiligheidsadviseur Sandy Berger gisteren, waarbij hij Australië kennelijk tot Azië rekende. "Dan is de kans op succes groter dan wanneer een Westers land het voortouw neemt." Woensdag had hij gezegd: "Kijk, mijn studerende dochter woont in een heel rommelige studentenflat. Maar missies moeten ik maar niet interveniëren om te zorgen dat die opgeruimd wordt."

Berger wijst de analogie met Kosovo van de hand. "Dat we in Kosovo gebombarderd hebben wil nog niet zeggen dat we ook in Dili moeten bombarderen."

In een toespraak over Kosovo zei minister van Defensie William Cohen dat die oorlog Amerika eraan had herinnerd dat "we de verdediging moeten weerstaan om te zien en waar onze emoties door gegrepen worden."

vluchtelingen uit Oost-Timor die net zijn aangekomen in Darwin, een plaats in het noorden van Australië. (Foto's AP)

Buitenlands beleid moet zich niet laten leiden door CNN

De informatierevolutie is fundamenteel en treft iedereen in de persoonlijke levenssfeer. Het is duidelijk dat we op de drempel van de 21ste eeuw worden geconfronteerd met razendsnelle nieuwe, niet meer weg te denken ontwikkelingen. Meer en meer mensen zijn *on line*. Maar leidt de proliferatie van informatie en kennis via fax, email en internet tot meer 'begrip' van de wereld om ons heen? Ik denk van niet. Door de hoeveelheid van informatie dreigt een zogenaamde *informatie-overload*. Daar komt nog bij dat de snelheid van de 'klaar-terwijl-u-wacht-informatie' vaak omgekeerd evenredig is met de kwaliteit ervan.

Organisaties en bedrijven zijn afhankelijk van de juiste strategische informatie. Duizenden publicaties per dag maken het er niet makkelijk op. Wat te denken van de gewone burger die in een digitale 'oerstoep' van enen en nullen wordt geworpen? Veel burgers zullen juist door de bomen het bos niet meer kunnen zien. Zoals intelligentie en wijsheid twee verschillende dingen zijn, zo ook zijn kennis en begrip niet hetzelfde.

Kennis en informatie hebben pas waarde als ze gewogen kunnen worden en in een context passen. En daar ligt een uiterst belangrijke taak voor de overheid. Mensen hebben de juiste instrumenten nodig om uit een oceaan van feiten de relevante van de niet-relevante feiten te onderscheiden. Onderwijs moet ten eerste de mensen de vaardigheden bijbrengen om kennis te vergaren en te begrijpen. Dat betekent tegenwoordig meer dan leren lezen. De overheid moet ten tweede ook de praktische belemmeringen voor de toegankelijkheid van informatie en kennis wegnemen. Maar wellicht het allerbelangrijkste is dat onderwijs meer dan ooit mensen leert informatie kritisch te benaderen. We worden soms wat al te gemakkelijk op sleeptouw genomen door de berichtgeving van de media. Dit noem ik de 'CNN-factor'.

Een voordeel van de moderne communicatie-technologie is dat aan de ene kant het voor potentiële gebruikers steeds moeilijker wordt

De informatierevolutie leidt er toe dat burgers en politici geconfronteerd met mensonterende beelden zich binnen luttele uren achter één of andere zaak scharen. Volgens J.J. van Aartsen kan buitenlands beleid niet gebaseerd zijn op primaire emoties.

de wereld kroongetuige van haar eigen geschiedenis. Dit is een goede ontwikkeling. Aan de andere kant is de snelle berichtgeving vandaag de dag een veel te smalle basis om belangrijke beleidsbeslissingen te nemen. De kwaliteit van de berichtgeving laat steeds meer te wensen over. Door het prisma van de media worden van seconde tot seconde boodschappen aan ons doorgegeven. De druk van de hoofdredacteur om een *scoop* te maken wordt steeds groter. Dat betekent ook dat de traditionele hoor- en wederhoor steeds minder wordt toegepast. Het nieuws krijgt zo steeds meer *soap*-gehalte. Het gevaar dat de CNN-factor verwordt tot een virtuele rattenvanger van Hamelen is niet meer denkbeeldig.

Effectief buitenlands beleid kan niet gebaseerd zijn op primaire emoties

Burgers en politici - geconfronteerd met mensonterende beelden - scharen zich binnen luttele uren achter één of andere zaak. De roep om harde actie klinkt dan luid. Goed, effectief buitenlands beleid kan echter niet gebaseerd zijn op primaire emoties. Snelheid van informatie kan geen overhaaste beslissingen afdwingen. Voor een minister van Buitenlandse Zaken in het bijzonder is het dus uiterst belangrijk om het hoofd koel te houden. Pas handelen als het duidelijk is wat er echt aan de hand is, als we de situatie echt doorgronden en begrijpen. Ook in de diplomatie doet de moderne communicatie-technologie zijn intrede. Het is echter een koude douche om te merken hoeveel misverstanden er ontstaan in het diplomatieke verkeer door het gebruik van hoogwaardige communicatiemiddelen.

de mate geconfronteerd met het probleem dat we eenvoudigweg onvoldoende diplomatieke en politieke instrumenten hebben om onze kennis en begrip van de situatie in echte daden om te zetten. De ontwikkeling van de kennismaatschappij snelt voort over de digitale snelweg, terwijl de evolutie van het diplomatieke instrumentarium het voetpad lijkt te volgen. Terwijl burgers door de technologische ontwikkelingen meer en meer van de overheid, de EU en de VN verwachten, moeten we handelen binnen het kader van een Handvest van de VN van een halve eeuw oud. De mogelijkheden tot effectief handelen in het internationaal verkeer zijn beperkt. Dat zijn feiten waarmee wij allen rekening hebben te houden. Zij behoren tot onze diplomatieke bagage van vandaag. Maar moeten wij ons erbij neerleggen?

We moeten verder nadenken over humanitaire interventie met militaire middelen in reactie op wreedheden en schamteloze schendingen van mensenrechten. Sinds de opstelling van het Handvest in 1945 wordt het respect voor mensenrechten steeds prangender en het respect voor de nationale soevereiniteit minder absoluut. Het Handvest van de VN is specifiek met betrekking tot het recht van soevereiniteit dan wat betreft respect voor de mensenrechten.

Maar het Handvest is niet de enige bron van internationaal recht. Vandaag de dag beschouwen we het als een algemeen aanvaarde regel van internationaal recht, dat geen enkele soevereine staat het recht heeft zijn eigen burgers te terroriseren. De NAVO-acties tegen Joegoslavië bevestigen deze stelling. De internationale gemeenschap zal zich serieus moeten buigen over de verschuiving van de balans tussen het respect voor de nationale soevereiniteit enerzijds en de mensenrechten en fundamentele vrijheden anderzijds. Dit zal geen pro-Westers of anti-Derde Wereld debat zijn. De verschuiving in deze balans brengt onzekerheden met zich mee. Maar de internationale gemeenschap kan het zich niet veroorloven deze ontwikkeling te negeren. Gisteren was het Kosovo, vandaag is het Oost-Timor, en wie weet wat morgen in het verschiep ligt?

De komst van de kennismaatschappij dwingt ons letterlijk tot bezinning. Kritisch luisteren, lezen en leren zijn van het grootste belang. Dat is winst. Tegelijkertijd betekent de informatie-revolutie, dat bestaande ideeën en normen aan verandering onderhevig zijn. Mensen zullen steeds meer van hun overheden eisen. Wij moeten daar verstandig mee omgaan. En dat betekent ook dat we moeten durven nadenken over veranderingen in ons beleidsinstrumentarium. Dat betekent dat we bijvoorbeeld moeten durven nadenken over het Handvest en zijn plaats in het internationaalrecht.

J.J. van Aartsen is minister van Buitenlandse Zaken. Dit is een deel uit de toespraak die hij vanmorgen hield bij de opening van de vijfde Nederlands-Duitse conferentie.

VN trekken zich terug uit Oost-Timor

DILI, 10 SEPT. De Verenigde Naties hebben hun hoofdkwartier in Dili, de hoofdstad van Oost-Timor, vanmorgen grotendeels ontruimd. Een konvooi met personeelsleden werd op weg naar het vliegveld beschoten zonder dat Indonesische militairen ingrepen.

President Clinton maakte gisteren bekend dat de Verenigde Staten de militaire samenwerking met Indonesië opschorten uit protest tegen het geweld in Oost-Timor. Ook dreigde hij met stopzetting van economische hulp als Indonesië zich blijft verzetten tegen de wens van Oost-Timor om onafhankelijk te worden. Verder drong hij erop aan dat de Indonesische regering een internationale vredesmacht in Oost-Timor toelaat, als zij zelf de orde niet kan herstellen.

Indonesië heeft geen principiële bezwaren tegen het sturen van een internationale vredesmacht naar Oost-Timor, zei vanmorgen de Indonesische minister van Defensie, generaal Wiranto. Maar volgens hem is het voor zo'n ingreep nog te vroeg. Hij vindt dat de staat van beleg die de regering maandag voor Oost-Timor heeft afgekondigd „goed werkt”. De VN beslo-

ten het overgrote deel van hun personeel in Oost-Timor te evacueren omdat de veiligheidssituatie in Dili verder verslechterde en de voedselvoorraad uitgeput raakte. Ruim 350 stoffeden, van wie 160 afkomstig van Oost-Timor, zijn vandaag per vliegtuig overgebracht naar Darwin in Australië. Tachtig personeelsleden bleven achter in Dili om „alles te doen wat binnen hun beperkte vermogen ligt”, zoals een VN-woordvoerder verklaarde.

Het leeuwendeel van de 2.000 vluchtelingen die zich in het gebouw van de VN hadden verschanst, heeft het vertrek van het personeel niet afgewacht. Ze zijn vannacht gevlucht uit angst door pro-Indonesische milities te worden vermoord. De VN hadden met het Indonesische leger afgesproken dat de vluchtelingen een vrijgeleide zouden krijgen naar een kamp in Dare, vlakbij Dili. Maar niet meer dan enkele honderden Oost-Timorezen hadden vertrouwen in die regeling.

Kofi Annan, secretaris-generaal van de VN, heeft zijn ultimatum aan Indonesië om in Oost-Timor orde op zaken te stellen, gisteren met 72 uur verlengd. Vol-

gens Annan zijn er aanwijzingen dat het geweld in de provincie minder wordt. De VN schatten dat een kwart van de 800.000 mensen in Oost-Timor uit hun huizen is verdreven. Duizenden burgers zijn onder dwang naar West-Timor en andere delen van Indonesië overgebracht.

Een Australisch wetenschappelijk instituut heeft vanmorgen een gisteren gemaakte satellietfoto gepubliceerd waarop voor het eerst te zien is dat in Oost-Timor een groot aantal steden en dorpen in brand staat. De foto laat branden zien in de hoofdstad Dili en verder in de plaatsen Manatuto en Laleia. De beelden bevestigen de verhalen van vluchtelingen die melding maken van systematische brandstichting en plundering.

Het Vaticaan heeft de VN gisteren opgeroepen een vredesmacht te sturen die een eind moet maken aan „de volkerenmoord”. Volgens het Vaticaan hebben de milities het gemunt op katholieke geestelijken. Oost-Timor is een katholieke enclave in een land waar de meeste bewoners moslim zijn. (Reuters, AP)

Chaos Timor is werk van geheime dienst

Het Indonesisch leger wil van Oost-Timor een afschrikwekkend voorbeeld maken voor andere regio's met afscheidingsbewegingen.

Door onze correspondent

FRANK VERMEULEN

JAKARTA, 9 SEPT. De schokgolf van de crisis in Oost-Timor bereikte gisteren het regeringscentrum in Jakarta. Tijdens een crisisberaad met de legertop, inclusief de chef van de geheime dienst Maulani, de minister van Binnenlandse Zaken Hamid en zijn collega van Buitenlandse Zaken Alatas, zou president Habibie hebben aangeboden zijn functie neer te leggen. De chef-staf van de strijdkrachten en minister van defensie, generaal Wiranto, heeft deze berichten inmiddels tegengesproken.

Inmiddels stapelen aanwijzingen zich op dat aan de basis van de schijnbare anarchie in de omstreken voormalige Portugese kolonie Oost-Timor een operatie ligt van de gezamenlijke Indonesische geheime diensten. De zogenoemde 27ste provincie van Indonesië was

sinds de annexatie in 1976 het werkkterrein van de geheime dienst, de Satuan Gabungan Intelligen (SGI), een afkorting die daar door het meedogenloze optreden van deze dienst een sinistere klank heeft gekregen.

In feite, zo zeggen onderzoekers in Jakarta, is er in Oost-Timor sprake van een dubbele structuur: de openlijke, en een geheime, die feitelijk de dienst uitmaakt.

Bekend is dat eerder Zackie Makarim, chef van de geheime dienst, door generaal Wiranto naar de provincie is gezonden. Ook de voormalige commandant van het lokaal garnizoen (KODAM) in Jakarta, generaal Syamsuddin, is recentelijk gesignaleerd in de Oost-Timorese hoofdstad Dili. Syamsuddin werd vorig jaar zomer van zijn toenmalige functie als commandant ontheven, nadat hij in verband was gebracht met het doodschieten van studenten van de Trisakti universiteit, wat vorig jaar aanleiding was voor de plunderingen in Jakarta. Korte tijd later zag oud-president Soeharto zich gedwongen om af te treden.

Syamsuddin is sindsdien als 'ad-

viseur' toegevoegd aan de staf van legerleider Wiranto. Toen in mei dit jaar het verzet tegen de centrale regering toenam in de opstandige provincie Atjeh in Noord-Sumatra, werd Syamsuddin erop uitgestuurd om orde op zaken te stellen. Hij arriveerde daar gekleed in burger per militair Hercules troepen-transport vliegtuig. Korte tijd na de aankomst van Syamsuddin nam het aantal geweldadige inci-

Eenheid van natie is een belangrijk geloofsartikel

denten in Atjeh sterk toe.

Ordeverstoringen, moorden en pogingen tot sabotage werden door militaire woordvoerders toegeschreven aan de Beweging voor een Vrij Atjeh (GAM). Leden van deze beweging hielden echter vol dat in veel gevallen militairen van de elite eenheid KOPASSUS in burger verantwoordelijk waren voor het geweld. Toenemende

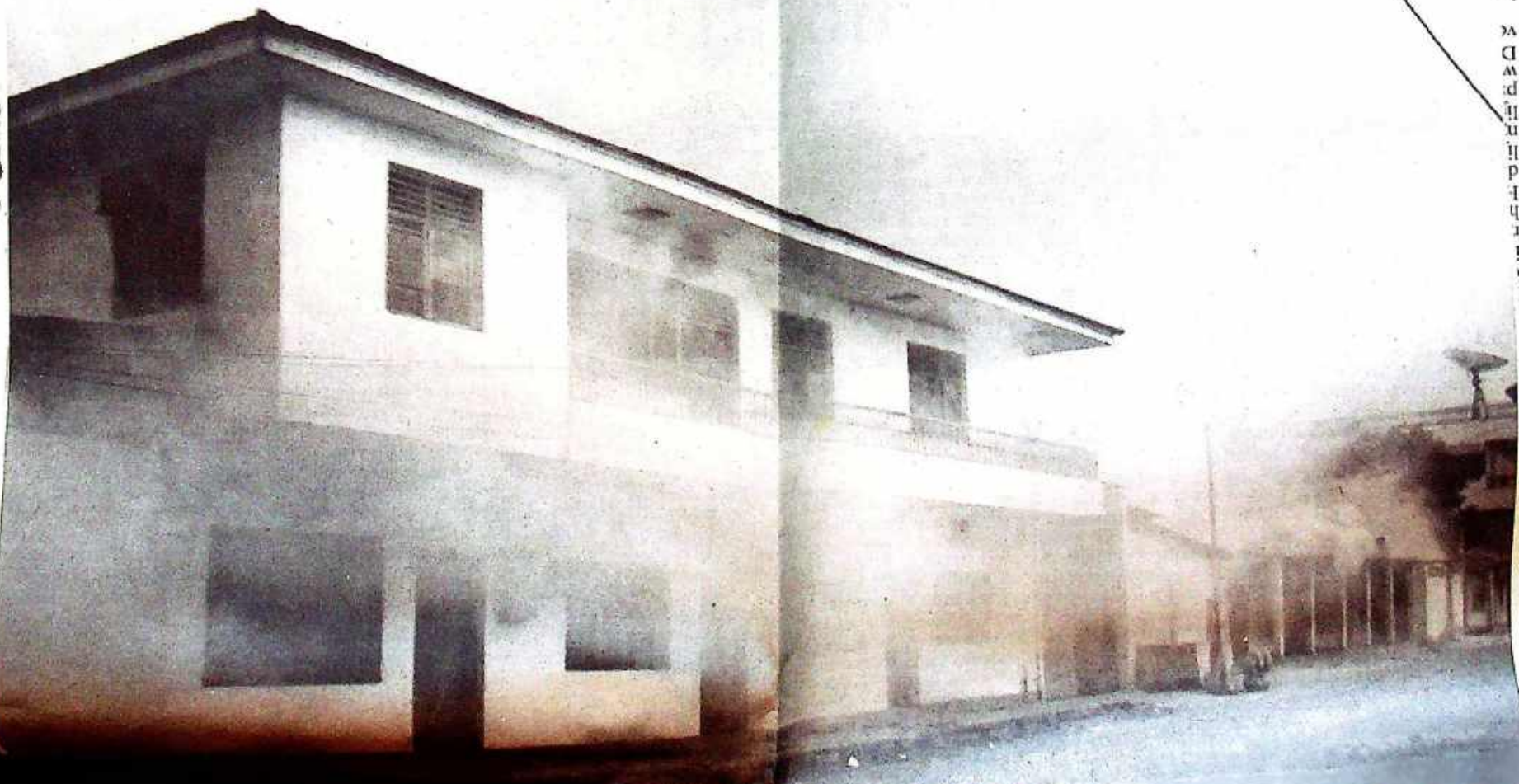
protesten in Jakarta leidden er vorige maand toe dat het tegen burgers gerichte geweld in Atjeh werd gematigd: generaal Wiranto gaf bevel aan zijn troepen om zich terug trekken in hun kazernes.

Het lijkt er nu op dat de strijdkrachten zich wilden concentreren op Oost-Timor. Daar tekent zich een zelfde patroon af als in Atjeh, met ooggetuigen die verklaren dat militairen zich in burger mengen onder de pro-Jakartaanse milities. Leden van deze strijdgroepen hebben vaker verklaard te worden betaald voor hun diensten of te handelen onder dwang. De milities zijn in feite weinig meer dan een slecht gecamoufleerde poging van de strijdkrachten om de mythe in stand te houden van een burgeroorlog tussen voor- en tegenstanders van onafhankelijkheid in Oost-Timor. Onder dat voorwendsel heeft het nationale leger (TNI) deze week de staat van beleg uitgeroepen om orde op zaken te stellen.

Het behoud van Oost-Timor, dat in de ogen van de strijdkrachten door Habibie werd verkwaamd, is slechts een motief voor het hardhandige optreden van het le-

ger in dit gebied. De generaals willen kennelijk daarnaast van Oost-Timor een afschrikwekkend voorbeeld maken voor andere gebieden waar afscheidingsbewegingen actief zijn. Het bewaren van de eenheid van de natie is nu eenmaal het belangrijkste geloofsartikel van de Indonesische soldateneed.

Het is de vraag of het ook de bedoeling was van mensen binnen de legertop om zich te ontdoen van president Habibie. Het (katholieke) ochtendblad Kompas maakt vanochtend melding van een bijeenkomst gisteren van generaals in het legerhoofdkwartier in Cilangkap in Zuid-Jakarta en speculeert over een machtsoverdracht aan een driemanschap bestaande uit generaal Wiranto, en de minister van Binnenlandse Zaken en Buitenlandse Zaken. In ieder geval lijken de auctores intellectuales van het ingrijpen in Oost-Timor zich onvoldoende rekenschap gegeven te hebben van de mogelijke internationale repercussies van dit optreden. Die kunnen variëren van een politiek isolement van Indonesië, tot een financiële boycot of zelfs een militaire interventie door een internationale vredesmacht.

Timor wekt bekende reflexen op

VN opnieuw gedwongen tot slakkengang

Door onze redacteur ROBERT VAN DE ROER
ROTTERDAM, 9 SEPT. Nu het geweld op Oost-Timor al dagen aanhoudt en naar alle huiskamers elders wordt doorgestraald, reageert de wereld met een vertrouwde reflex uit eerdere crises: de internationale druk om in te grijpen neemt toe, maar het hoogste besluitvormingsorgaan voor de internationale veiligheid, de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, reageert met een slakkengang.

Alsof Bosnië, Rwanda en al die andere genocidale conflicten nooit hebben plaatsgemaakt, de crisisdiplomatie geen lessen leert en zichzelf steeds weer opnieuw uitvindt, zo traag, bijna verlamd reageren de VN op deze nieuwe potentiële volkerenmoord. Losgeslagen milities leggen de onmacht van de volkerenorganisatie meedogenloos bloot en beproeven haar fundament: de VN kunnen de uitslag van hun eigen referendum over de onafhankelijkheid van Oost-Timor niet eens veilig stellen, en moeten zelfs gedeeltelijk de wijk nemen. De Oost-Timorezen worden, net als de Rwandezes in 1994, voorlopig aan hun lot overgelaten. De euforie over de nieuwe mogelijkheden voor de VN na de Koude Oorlog is al jaren geleden omgeslagen in somberheid over de aaneenrijging van debacles. Inderdaad, op het eerste gezicht lijkt 'Oost-Timor' een nieuwe ramp voor de VN en hun autoriteit als wereldwijde hoeder van de vrede, een echec-in-de-dop dat kan worden toegevoegd aan het bekende lijstje: gemarginaliseerd in Bosnië, afwezig in Rwanda en Congo, gepasseerd in Kosovo, verlamd in Irak, enzovoort, enzovoort.

Of de VN nog kunnen voorkomen dat het geweld op Oost-Timor die omvang aanneemt, is op dit moment niet duidelijk. Uitgesloten is het niet. De internationale druk is dermate groot dat de VN onmogelijk hun handen van Oost-Timor kunnen aftrekken, omdat dit de geloofwaardigheid van de VN zo goed als tot nul zou reduceren. De geringe armslag van de VN bij de uitvoering van vredesmissies is de afgelopen jaren al aangetoond, nieuw onvermogen op het vlak van democratie en zelfbeschikking brengt de VN in een volgende existentiële crisis.

Vanochtend circuleerden berichten over een wapenstilstand die door de milities zou zijn afgekondigd. Tevens werd bekend dat de ambassadeursmissie van de V-raad, die in Indonesië met de regering overlegt, zelf naar Oost-Timor zal reizen. Tegelijkertijd wil de Indonesische regering niets weten van een buitenlandse vredesmacht en zegt zij zelf de veiligheid op Oost-Timor te kunnen

handhaven. Deze afwijzing beperkt de manoeuvreerruimte van de V-raad en verklaart de slakkengang in New York. De VN hebben niet veel mogelijkheden tot snel ingrijpen, de afwezigheid van een al jaren bepleit, vast VN-leger maar even daargelaten. We sturen alleen troepen als het van Indonesië mag, zegt de V-raad. Ook al hebben de VN de annexatie van Oost-Timor door Indonesië nooit erkend, de soevereiniteit van Jakarta weegt in deze kwestie wel degelijk zwaar. Evenals de overeenkomst van 5 mei tussen de VN, Indonesië en Portugal, waarin het referendum werd geregeld en werd vastgelegd dat Jakarta de veiligheid zou garanderen. Deze overeenkomst mag een naïeve blunder van de VN zijn, de VN blijven Jakarta aan deze afspraak houden. Hoe lang dat nog kan, weet niemand.

Niemand van de vijf vaste leden met veto-recht in de V-raad is nu bereid een VN-invasie van Oost-Timor te steunen, die niet de zegen van Jakarta heeft. Zelfs al zou hiervoor toch een meerderheid in de vijftienkopige raad ontstaan, dan nog zullen Rusland en vooral China een dergelijke actie vetoën. China dat non-interventionisme voorstaat, neemt het zelf niet nauw met de mensenrechten, dus waarom zou het resoluut optre-

NIEUWSANALYSE

den tegen vergelijkbare schendingen bij een Aziatische buur. Andere landen in de regio staan evenmin op om snel initiatieven te nemen. De regio mist voorts een eigen veiligheidsorganisatie zoals de NAVO, met een daarbij horend concept.

Bovendien kunnen de VN en de wereldgemeenschap in het algemeen alleen sterk optreden, als de Verenigde Staten de leiding nemen. Zie de Golfoorlog van 1991, de Holbrooke-missie in Bosnië eind 1995 en de recente Kosovo-operatie. Maar Oost-Timor is voor supermacht Amerika niet van hetzelfde belang als Kosovo, liet de Amerikaanse minister van Defensie, Cohen, gisteren nog eens merken. „Wij zijn niet de politiemann van de wereld”, zei hij. Amerika zal geen troepen leveren voor een eventuele vredesmacht van pakweg 7.000 man, die door Australië zou moeten worden geleid.

Bij gebrek aan directe militaire drukmiddelen, is de enige gezamenlijke actie waartoe de wereldgemeenschap nu in staat is, dreigend met economische sancties en diplomatieke druk uitoefenen. De ambassadeursmissie zal de komende dagen Indonesië blijven vragen de veiligheid te handhaven tot dat het parlement in november over de uitslag van het referendum stemt. De VN kunnen al met al niet veel meer dan hopen dat het slagveld beperkt blijft en Indonesië alsnog orde op zaken stelt. Want zonder regionaal leiderschap en met de politiemann op de thuisbasis in Washington blijft de anarchie in Oost-Timor op de loer liggen.

Non-interventie is ijzeren wet in Zuidoost-Azië

Door onze redacteur WIM BRUMMELMAN
ROTTERDAM, 9 SEPT. Of het nu gaat om bosbranden, financiële crises of gewelddadige onderdrukking van bevolkingsgroepen, de Aziatische landen blijken steeds weer onwillig en onmachtig om snel orde op zaken te stellen in hun regio.

Landen als Maleisië, Thailand en de Filipijnen hebben zich bereid verklaard bij te dragen aan een internationale vredesmacht voor Oost-Timor, maar alleen als de Indonesische regering daarmee instemt. Die houding vloeit voort uit het 'non-interventionisme' dat tot hoogste beginsel is verheven in de gezamenlijke buitenlandse politiek van de Zuidoost-Aziatische landen, voor zover daarvan sprake is.

Anders dan in Europa en de VS ontbreken in de Aziatische regio grensoverschrijdende instellingen die verplichtingen met zich meebrengen, zoals NAVO en Europese Unie. 'Informeel' overleg, zonder elkaar 'gezichtverlies' toe te brengen, heeft in Azië de voorkeur. Zo overleggen de Aziatische landen met elkaar in de ASEAN, het samenwerkingsverband van Zuidoost-Aziatische landen. En zo benaderen zij ook het Westen: in de ASEM (het forum voor dialoog met Europa), en in de APEC (het overlegforum met de Verenigde Staten, Canada en Australië). Economische onderwerpen, vooral het bevorderen van handel, staan in die gesprekken voorop. De APEC is deze week in Nieuw Zeeland bijeen.

Juist het 'informele' en dus ook het vrijblijvende karakter van het met elkaar omgaan, wordt in Azië stevast gepropagandeerd als behorend tot het typisch 'Aziati-

sche waardenpatroon'. De buitenwereld heeft er de afgelopen jaren met een zeker bewondering en afgunst naar gekeken zo lang de Aziatische 'tijgers' zich bleven gedragen als wondereconomieën. Maar sinds het uitbreken van de Aziatische crisis, twee jaar geleden, is de glans er een beetje af. Elk land werd teruggeworpen op zijn eigen economische en sociale sores.

Op het gebied van 'veiligheid' vloeit de Aziatische inertie voort uit het ontbreken van een door iedereen geaccepteerde leider in de regio, zoals de VS dat in de NAVO is.

China, bezorgd over Taiwan en over afhankelijkheidsbewegingen in het westen van het land, verzet zich binnen de VN-Veilighidsraad tegen een geforceerd optreden in Oost-Timor.

Japan wordt in Aziatische regio nog steeds gewantwoord wegens zijn oorlogsverleden en kan zich alleen al om zijn door de Amerikanen opgelegde grondwet geen militaire avonturen veroorloven.

Australië wordt door veel Aziatische landen niet als een Aziatisch land beschouwd, en heeft er alle belang bij (onder andere de vermeende gas- en olievoorraden in de Oost-Timorese Zee) de ernstig vertroebelde relatie met Indonesië niet duurzaam te verstoren.

Het enige Zuidoost-Aziatische land waaraan toe voor twee jaar geleden een leidende rol werd toegedicht, is nota bene Indonesië, het onderwerp van alle commotie.

De enige echte grootmacht in Azië zijn de Verenigde Staten. Zij hebben in het verleden laten blijken desnoods op eigen houtje te kunnen en willen interveniëren (Vietnam, Korea). Ook nu nog schuilen Aziatische landen graag onder de defensieparaplu van de VS: Japan, Zuid-Korea, Taiwan. Maar het is Washington dat de afweging maakt of ingrijpen een doorslaggevend Amerikaans belang is.

In het geval van Oost-Timor is het antwoord 'nee'. „We kunnen en willen niet de politiemann van de wereld zijn”, zei minister van Defensie, William Cohen, gisteren. Een uitspraak die in ieder geval de relaties met China geen kwaad zal doen.

De analyse leert dat dit niet het enige probleem is. De doorstroom lagere instroom. De vernieuwingsplannen van de universiteiten richten zich zowel op de instroom, doorstroom als werken. De instroomkant wordt in het bijzonder aandachtig behandeld. Aan de uit-Luxe brochures en mooie advertenties helpen daarbij niet veel. Daarom richten de plannen zich vooral op het vwo. In de eerste plaats hebben de veranderingen in de tra-komen ook steeds minder in de traditionele beroepen, onderzoek en wetenschappelijk, fysici en chemici, zij vooal op het vwo. In de eerste plaats hebben de veranderingen in de tra-komen ook steeds minder in de traditio-

ties sluiten is geen

09-09-93

'Zuster, zuster, ze verlaten ons morgen en wij gaan dood'

Oost-Timor

Minka Nijhuis

DILI - 'Wij zullen bij jullie blijven tot na het referendum om jullie keuze werkelijkheid te maken', luidde de slogan waarmee de VN de Oost-Timorezen aanmoedigden om naar de stembus te gaan. In een van de onttakelde kantoren op de compound van de VN in Dili liggen nog wat papieren ter herinnering aan die

belofte. In de loop van de dag wordt het duidelijk dat de VN zich willen terugtrekken uit Oost-Timor. Een konvooi dat voedsel uit zijn opslagplaats wil halen wordt beschoten en aangevallen door de pro-Indonesische militie. Het leger steekt geen vinger uit. De voedsel- en watersituatie wordt nijpend. Het leger schiet voortdurend en in de middag komt de eerste kogel de compound binnen. De spanning is te snijden. Enkele van de ongeveer

tweeduizend Oost-Timorese vluchtelingen op de compound brengen extra rollen prikkeldraad aan op de muur naast de ingang. Om halfzeven in de avond kondigen de VN aan dat de missie zich zal terugtrekken. Er spelen zich hartverscheurende tafereelen af. Mensen duwen de buitenlanders afscheidsbrieven voor vrienden en familie in de handen. Anderen smeken om gebruik van een satelliettelefoon voor een laatste groet. Geen

van de omstanders kan zijn tranen bedwingen als een vrouw afscheid neemt van haar zuster in Australië. 'Zuster, zuster, ze verlaten ons morgen en wij gaan dood', roept ze telkens weer in opperste wanhoop. Anderen staren voor zich uit met een blik alsof ze de hel die ze tegemoet gaan al voor zich zien. De hele dag zijn verhalen de compound binnengedrongen over verkrachtingen, doden, vermisten en gedepor-teerden. Lokale stafleden zijn in

opperste vertwijfeling nu zij de kans krijgen te vertrekken. 'Ik weet niet waar mijn familie is, wat moet ik doen?', vraagt een meisje wanhopig. Een deel van de internationale staf is verontwaardigd over het besluit om te vertrekken. Onder hen begint een lijst te circuleren van degenen die bereid zijn te blijven. Een paar uur later staan er 60 namen van de ongeveer 200 VN'ers op de lijst. Veel VN'ers leveren hun roepia's in voor de vertrekkende

vluchtelingen. Ook voedselpakketten worden hier en daar meegegeven. Van de ongeveer twintig journalisten die zich nog op het terrein bevinden overweegt een aantal om niet te gaan. In paniek beginnen de Oost-Timorezen de heuvels achter het terrein in te vluchten. Daar zijn de soldaten van het guerrillaleger van Falintil. Nu de internationale gemeenschap faalt in het beschermen van de bevolking willen de guerrillastrijders hen naar de

heuvels brengen. Tegen 12 uur in de avond begint het overvolle terrein lege plekken te vertonen. Het Indonesische leger schiet nu in de richting van de vluchtelingen. De paniek en de wanhoop onder buitenlanders en Timorezen neemt toe. Net wanneer de journalisten met hun petitie naar Ian Martin, het hoofd van de VN-missie, willen om de VN op te roepen om niet te vertrekken, blijkt dat de VN de evacuatie 24 uur hebben uitgesteld.

VN stellen evacuatie van staf in Dili uit

DILI - De evacuatie van alle medewerkers van de Verenigde Naties uit de Oost-Timorese hoofdstad Dili is met 24 uur uitgesteld. Een woordvoerder van secretaris-generaal Annan zei gisteravond dat de VN'ers morgenochtend zullen vertrekken.

Onduidelijk is nog of ook de ongeveer 160 lokale VN-mensen geëvacueerd kunnen worden. Onzekerheid bestaat er ook over het lot van de ongeveer 2 000 vluchtelingen die een veilig heenkomen hadden gezocht in het VN-gebouw in Dili.

Reden voor de terugtrekking van de VN-medewerkers is onder meer de acute dreiging die uitgaat van de pro-Indonesische militie die het VN-hoofdkwartier bijna helemaal van de buitenwereld hebben afgesloten. De belegeraars hebben de elektriciteit en het water van het gebouw afgesloten en de laatste voedselopslagplaats van de VN in Dili in brand gestoken. De VN-missie heeft nog maar voor 24 uur eten.

De internationale druk op Indonesië om orde op zaken te stellen Oost-Timor bleef onverminderd sterk.

Australische troepen bereiden zich in de omgeving van Darwin voor om binnen 24 uur Oost-Timor binnen te kunnen trekken.

Interventie Timor 'juridisch mogelijk'

Volkenrecht

redactie buitenland

AMSTERDAM – „Het is bizar, om niet te zeggen onzinnig dat voor interventie in Oost-Timor ineens de toestemming van de Indonesische autoriteiten nodig is.”

Professor Paul de Waart, hoogleraar volkenrecht aan de VU verbaast zich over de discussie over het al of niet ingrijpen in Oost-Timor door een vredesmacht van de VN. „De vergelijking met Kosovo dringt zich op. Zowel Jakarta als Belgrado stellen dat het om een binnenlandse aangelegenheid gaat. Bij het optreden in Kosovo hebben de Navo-landen zich niets aangetrokken van het internationaal recht. Maar zelfs als de internationale gemeenschap het volkenrecht nu wel serieus neemt, is ingrijpen in Oost-Timor juridisch mogelijk.”

De Waart staat op het standpunt dat Indonesië geen soevereiniteit heeft over Oost-Timor. Jakarta bezet Oost-Timor illegaal, na de breed veroordeelde annexatie van de voormalige Portugese kolonie in 1976. „Strikt genomen moet een vredesoperatie de instemming hebben van Portugal. Als dat land oproept tot ingrijpen, is er geen juridisch geen beletsel meer.” De Waart vindt het ook merkwaardig dat de VN de verantwoordelijkheid voor orde en rust in Oost-Timor bij de Indonesische autoriteiten hebben gelegd. „Indonesië is in feite de bezetter van Oost-Timor. Je kunt toch niet van een bezetter verwachten dat ze zorgt draagt voor rust en orde op een moment dat de soevereiniteit moet worden overgedragen?”

Volgens volkenrechtdeskundige Dick Leurdijk van het instituut Clingendael is het opmerkelijk dat de VN bij het akkoord dat in mei werd gesloten tussen Portugal en Indonesië, Jakarta verantwoordelijk maakten voor de openbare orde. „Je zou kunnen zeggen dat de VN in mei de soevereiniteit van Indonesië over

Oost-Timor hebben erkend. Al moet ik toegeven dat die afspraak goed aansluit bij de realiteit.”

Leurdijk meent dat de internationale gemeenschap aarzelt om in te grijpen, juist omdat in mei die afspraken zijn gemaakt. „Ik stoor me aan het gemak waarmee om ingrijpen wordt geroepen. Het moet geen automatisme worden. Die afspraken van mei kun je niet zomaar terzijde schuiven. De tweeslachtigheid van de regime in Jakarta springt wel in het oog. Enerzijds staat president Habibie plotseling een referendum toe, anderzijds laat hij vervolgens de resultaten daarvan afbreken. Kennelijk heeft Habibie het leger niet in de hand.”

Leurdijk verwacht dat Indonesië nauwelijks terug kan na de formele erkenning van het referendum. „Het is nu de taak en de plicht van de VN om ervoor te zorgen dat de onafhankelijkheid ook daadwerkelijk tot stand komt. Ze moeten Indonesië aan de afspraken houden.”

Leurdijk houdt er niet van internationale conflicten met elkaar te vergelijken. „Ik heb geleerd elk conflict op zijn eigen merites te beoordelen. Neem alleen al de geografische ligging van beide conflicten. De locatie is niet te vergelijken. Kosovo ligt aan de rand van het Navo-verdedigingsgebied, terwijl Timor een heel eind weg ligt. Dat verklaart voor een deel waarom in Kosovo wel is ingegrepen en in Oost-Timor vooralsnog niet.”

OORLOGSMISDADEN. De VN-commissaris voor de mensenrechten, Mary Robinson, pleitte gisteren voor een speciale vergadering van de VN-mensenrechtenorganisatie. Robinson verwees naar de 'uiterst ernstige' situatie in Oost-Timor, waar „het recht op zelfbeschikking van de Oost-Timorezen voortdurend wordt geschonden”. Ook de „massale uittocht en de willekeurige executie van burgers” rechtvaardigen een vergadering, vindt Robinson.

VN-personeel en Australische burgers worden met een vliegtuig geëvacueerd uit de Oost-Timorese hoofdstad Dili.

FOTO REUTERS

De VN-compound wordt afgesneden

VERVOLG VAN PAGINA 1

De speciale legereenheid Kostrad is net uit Soerabaja aangekomen, en de manschappen zullen zorgdragen voor de veiligheid van de mensen op de compound van de VN, belooft de majoor.

Vooralsnog lijkt die belofte niet veel te betekenen. Het schieten blijft doorgaan en tegen het einde van de middag is het aantal gewoensalvo's heviger dan ooit tevoren.

De lokale medewerkers van de Verenigde Naties uit Baucau worden met VN-voertuigen binnen-

gebracht. Ze verkeren in een shock, vanwege de aanval op hun kantoor. Geleidelijk aan wordt duidelijk dat Dili in brand wordt gestoken. Rondom de compound vlammen op vijftien plaatsen vuren.

De VN-enclave raakt verder geïsoleerd. De telefoonlijnen inclusief de netwerken voor mobiele telefoon zijn buiten werking gesteld. Het gebouw van de Telcom is vernield. De elektriciteit en het water worden afgesneden.

„Na een paar dagen van willekeurige plundering wordt de

infrastructuur nu systematisch vernietigd”, zeg een VN-politieman. „Het is de bedoeling dat hier op Oost-Timor niets meer achterblijft.”

Ook de stad Liquica, op een uur rijden ten westen van Dili, staat volgens ooggetuigen in brand. Er komen berichten dat de Oost-Timorese bevolking in opdracht van de Indonesische autoriteiten massaal naar West-Timor wordt gedeporteerd.

Van vreugde over de vrijlating van de leider van de onafhankelijkheidsbeweging Xanana Gus-

mao is op de compound niets te merken.

De vluchtelingen zijn te druk bezig zichzelf te redden. Ze koken rijst en wassen kinderen en kleren in de laatste restjes water. „We zijn bezorgd over zijn veiligheid”, zegt een jongen die wél over de vrijlating van Gusmao gehoord heeft.

Tegen de avond klinken er nog steeds schoten. De horizon ziet rood van de gebouwen die in brand staan.

Minka Nijhuis

En de wereld...

Londen

Londen toont zich sceptisch dat de door Jakarta afgekondigde staat van beleg een einde zal maken aan het bloedvergieten. Maar de Britse minister van buitenlandse zaken Robin Cook gelooft niet dat een staken van de financiële hulp aan Jakarta iets zou helpen. Hij noemt het van vitaal belang dat de wereld 'de echte roep om vrijheid' beantwoordt, door overeenstemming te bereiken hoe de internationale operatie er uit moet zien.

Europese Unie

De Europese Unie zal geen troepen naar Oost-Timor sturen, maar dringt er bij de VN-veiligheidsraad op aan snel te besluiten over een vredesmissie.

Washington

President Clinton betuigt zijn steun aan de secretaris-generaal van de VN bij zijn inspanningen een einde te maken aan het geweld in Oost-Timor. De Amerikaanse president Clinton heeft ook met de Australische premier gesproken over het voorstel een troepenmacht. Minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright heeft haar Indonesische collega telefonisch te verstaan gegeven dat Indonesië binnen de kortste keren het probleem moet oplossen, en dat het anders noodzakelijk is de internationale gemeenschap toestemming te geven zich ermee te bemoeien.

Parijs

De Franse regering vindt het de hoogste tijd de mogelijkheid van internationale interventie te onderzoeken, in geval de gewelddadigheden doorgaan. De Franse minister van buitenlandse zaken, Hubert Vedrine, heeft te kennen gegeven voorstander te zijn van 'collectieve' druk van de leden van de Veiligheidsraad op de Indonesische autoriteiten.

IMF

Het Internationaal monetair fonds (IMF), dat Indonesië 90 miljard gulden hulp heeft toegezegd bij de bestrijding van de economische crisis waarin het land verkeert, zei in een verkapt dreigement dat het in het belang van Indonesië is snel een einde te maken aan het geweld. „Het Internationaal monetair fonds houdt, net als andere instellingen, de situatie in Oost-Timor nauwlettend in

Trouw/ANP

Van Walsum kon niet meer doen'

Tweede Kamer
redactie politiek

DEN HAAG - Tweede-Kamerleden hebben gisteren ijlings hun kritiek ingeslikt op de Nederlandse diplomaat bij de VN-veiligheidsraad, Van Walsum.

hadden soortgelijke kritiek. Maar de kamerleden bonden snel in nadat Van Aartsen een schets gaf van de onmogelijke positie waarin het Nederlandse voorzitterschap terecht kwam. De ambassadeur die nu korte tijd mag fungeren als 'leider van wereld' kwam voor het probleem te staan dat met name Rusland en China geen enkele steun wilden

verleden aan de Nederlandse voorkeur om Indonesië harder te dreigen met een militaire interventie onder VN-vlag. Zelfs wanneer de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk de Nederlandse voorzitter in dat ferme verhaal zouden blijven steunen, bleef het een onhaalbare zaak in de Veiligheidsraad. Daarom kwam Van Walsum niet verder

dan het wegzenden van de diplomatieke missie. Van Aartsen noemde het al heel wat dat die missie de Indonesische regering toestemming kan vragen voor stationering van internationale vredestroepen op Oost-Timor. De woordvoerder van de minister deed de kritiek van de kamerleden eerder op de dag als 'zeepkistendiplomatie'.

Dat gebeurde na de verzekering van minister Van Aartsen van buitenlandse zaken, dat Nederland als fungerend voorzitter van de Veiligheidsraad wel degelijk heeft geprobeerd de Indonesische regering zwaarder onder de druk te zetten in de kwestie-Oost-Timor.

Van Aartsen prees gisteren in de Tweede Kamer Van Walsum juist als een onderhandelaar die het maximale wist te bereiken bij de grote landen die permanent lid zijn van de Veiligheidsraad. Uiteindelijk reisde slechts een diplomatieke VN-missie naar Jakarta. Meer was niet haalbaar.

Kamerleden van vrijwel alle grote partijen hadden zich eerder gestoord aan uitlatingen van de Nederlandse vertegenwoordiger, die liet weten zich 'gefrustreerd' te voelen door de onmacht van de internationale gemeenschap. Het CDA-kamerlid Hillen sneerde aanvankelijk in het debatje met Van Aartsen dat Nederland, zo trots op z'n tijdelijk zetel in de Veiligheidsraad, blijkaar nu niet in staat was de grote landen voldoende te mobiliseren.

D66'er Hoekema: „Ik ben niet gelukkig met de sfeer van moedeloosheid die Van Walsum uitstraalde.“ De PvdA en GroenLinks

advertentie

Gratis Internet voor 750.000 bedrijven en 15 miljoen Nederlanders

Internet hoort er tegenwoordig gewoon bij. Maar of het je leven verandert? Dat weet je pas als je het zelf ervaren hebt. En niets houdt je meer tegen om dit eens te proberen. Want met Freeler krijgt iedereen en elk bedrijf in Nederland gratis en onbeperkt toegang tot Internet. Inclusief een volwaardig e-mailadres (POP3). Bovendien kun je inbellen tegen lokale tarieven.

Haal de folder bij het postkantoor of bij Bruna, kijk op www.freeler.nl of bel 0800 18 10 en ervaar het zelf!

Een ervaring rijker.

Australië toont initiatief

Bondgenoot Indonesië 'moreel verantwoordelijk' voor Oost-Timor

Vredesmacht
redactie buitenland

AMSTERDAM - Nu vredestroepen voor Oost-Timor steeds meer een kwestie worden van nu of nooit, weet Australië alle ogen op zich gericht. Australië heeft de mogelijkheid en, zo menen velen, de morele verantwoordelijkheid om een voortrekkersrol te vervullen.

De binnenlandse druk op de Australische regering om 'iets' te ondernemen is groot, evenals de afschuw over de slachtingen die plaatsvinden op het naburige eiland. Slechts honderd kilometer scheidt Dili van het Noord-Australische Darwin, waar Unamet - de VN-missie voor Oost-Timor - inmiddels meer (geëvacueerde) VN-waarnemers huisvest dan op Oost-Timor zelf.

De Labor-oppositie roept de regering van de liberale premier John Howard op tot krachtadiger optreden. Vakbonden voeren in havens en op vliegvelden boycacties tegen Indonesische producten. Mensenrechtengroeperingen demonstreren voor het parlamentsgebouw en voor het Indonesische consulaat in Darwin. Krantencommentatoren vergelijken de etnische zuiveringen op Oost-Timor met die in Kosovo, en wijzen op de bijzondere rol die Australië te vervullen heeft.

Onder de kop 'Australië moet het voortouw nemen bij de pogingen om de slachting op Timor te

beëindigen' voert de krant Financial Review aan dat „de crisis op Oost-Timor een van de zeldzame gelegenheden is waar Australië in de voorhoede verkeert om een internationale crisis te bezweren zonder te kunnen aanhaken bij een leiderschapsrol van de VS“. Dezelfde krant haalt een Indonesië-expert aan van een defensiedenk tank, die betoogt dat de Indonesische generaal Wiranto verantwoordelijk is voor de slachtingen, en dat deze alleen met geweld ingetoomd kan worden.

Australië is decennialang Indonesië's beste westerse bondgenoot geweest. Als enige land ter wereld heeft het de Indonesische annexatie van Oost-Timor in 1976 erkend. Maar de Australische regering heeft zich dit jaar bij Jakarta ook hard gemaakt voor een referendum over de status van het eiland. Dat vergroot de Australische verantwoordelijkheid voor de bloedige afloop van dat referendum, vinden velen.

De Australische regering en haar diplomaten zitten niet stil. Ze heeft de Oost-Timorese bisschop Belo uit Oost-Timor weggevoegen, en gastvrij onderdak aan-

geboden aan de onafhankelijkheidsstrijder Xanana Gusmao. Australië heeft Jakarta gisteren gemaand om binnen twee dagen orde op zaken te stellen. De kunst is Indonesië in het gareel te schoppen, zonder de betrekkingen met deze machtige buurman voor jaren te versjteren.

De regering-Howard is onder voorwaarden voor een militair ingrijpen. Ze is er bovendien van doordrongen dat de traditionele westerse vredeshandhavers, de VS voorop, hun handen vol hebben aan Kosovo (en niet te vergeten: hun buik nog vol van Somalië). Maar wat Australië precies doet als Jakarta in gebreke blijft, is voornamelijk onduidelijk.

Australië heeft tweeduizend man toegezegd voor een eventuele vredesmacht, waaraan bij voorbeeld ook Nieuw-Zeeland, Thailand, Maleisië en Singapore zouden moeten bijdragen. Volgens Australië zijn zes à zevenduizend man nodig om op Oost-Timor de vrede te herstellen. Maar die zouden pas voet aan wal kunnen zetten als Jakarta toestemming geeft, „anders zou het een invasie zijn“, aldus premier Howard.

advertentie

Grote

Rijken ruziën
over minder
hoge lasten
arme landen

Jeltsin h...
MOSKOU - De Russische president Boris Jeltsin heeft hard uitgehaald naar de legertop vanwege de Tsjetsjevse invasie in Dagestan. Hij verweet de generaals met name de Russische president Boris Jeltsin. „Hoe kan het dat er terroristische aanslagen“, zei hij woensdag. „Hoe kan het dat er terroristische aanslagen...“

Wanneer al veel giften hebben ge...
...redactie economie...
...naar het feit dat zij in het...
...recht, naar het feit dat zij in het...
...niet voor gestraft...

Trouw
economie/buitenland
woensdag 8 sept

DE ONDERKRANT

NIEUWSMAKERS / Eurico Guterres, een meedogenloos militieleider

Met zijn lange haar en honkbalpetje heeft de 29-jarige Eurico Guterres meer weg van een lid van een heavy metal band dan van een leider van een beruchte militie: de pro-Indonesische Aitarak-militie die verantwoordelijk is voor de tientallen, inmiddels waarschijnlijk honderden moorden onder de Oost-Timorese onafhankelijkheidsaanhangers. Daar was hij er vele jaren geleden zelf een van, in 1975, toen Portugal zich na de Anjerrevolutie van '74 uit al zijn koloniën losmaakte, en Oost-Timor overliet aan het Indonesische regime. Naar verluidt zijn verscheidene

familieleden van hem omgekomen in de strijd met de Indonesische troepen, maar nadat Jakarta hem met geld en roem had weten te paaien, koos hij de andere zijde. En meedogenloos, zoals het optreden van zijn Aitarak (Doorn) dit jaar al de nodige malen heeft aangetoond.

Waar hij uithangt is in nevelen gehuld. Afgelopen zaterdag werd gemeld dat Eurico Guterres Oost-Timor ontvlucht was. Hij zou de uitslag van het referendum op Oost-Timor - een massaal 'ja' voor onafhankelijkheid van Indonesië - willen respecteren, en wenst 'als staatsburger van Indo-

nesië' niet in een onafhankelijke Oost-Timor te leven. Maar terwijl Guterres op Bali zou zijn neergestreken, namen zijn militietroepen zo'n beetje de macht over het eilanddeel, dus dat is de weer niet te rijmen met zijn respect voor de uitslag. Of het mozt zo zijn dat Guterres de greep op de situatie kwijt is, en dat hij zootje ongeregeld van zijn Aitarak, op eigen houtje en met steun van het Indonesische leger, de straat terroriseert. Dat zou sporen met het bericht over verdeeldheid binnen de militie waarbij Guterres de ongebreidelde slachting onder de Oost-Timor

ese bevolking te ver vindt gaan. Dat zou een hele stap zijn voor de man die in april dit jaar tijdens een massameeting van Aitarak in de Oost-Timorese hoofdstad Dili de meute, onder wie de Oost-Timorese gouverneur Soares en hoge politiefunctionarissen, opriep „een zuivering uit te voeren onder allen die de integratie hebben verraden, indien nodig, neem ze gevangen en dood ze“. Dat gebeurde toen, net als nu trouwens. En ook al vindt Guterres het nu te gortig, hij krijgt de geest niet meer terug in de fles.

Peter van Deutekom

Druk op Indonesië neemt toe

8-9-99

Oost-Timor wordt steeds meer van de buitenwereld afgesneden

Oost-Timor

redactie buitenland

AMSTERDAM - De druk van de internationale gemeenschap op Indonesië om een einde te maken aan het geweld op Oost-Timor neemt toe. Steeds vaker klinkt ook de roep om een VN-vredesmacht, als Jakarta daartoe niet in staat of bereid is.

Indonesië blijft zo'n vredesmacht weigeren. „Indonesië bezit alle capaciteiten om de situatie zelf aan te kunnen”, zei minister van defensie Wiranto. President Habibie kondigde gisteren de staat van beleg op het eiland af.

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Albright zei dat Jakarta snel orde op zaken moet stellen en anders op de komst van een vredesmacht kan rekenen. VN-secretaris-generaal Kofi Annan eiste dat er binnen twee dagen een eind komt aan het geweld. Anders „zal de internationale gemeenschap naar alternatieven moeten zoeken om de orde te herstellen”, zo zei hij.

Vandaag arriveert een missie van de VN-veiligheidsraad in Jakarta. Bronnen bij de VN in New York zijn somber over de mogelijkheid van een vredesmacht als

Indonesië in zijn houding volhardt. Volgens de Amerikaanse pers is de vorming van de vredesmacht al begonnen.

Oost-Timor raakte gisteren nog verder van de buitenwereld afgesneden. Volgens de spaarzame berichten staat Dili op verschillende plaatsen in brand. Het zaken centrum en een aantal buitenwijken zouden zijn ontruimd en verwoest. Over de situatie buiten de hoofdstad is nauwelijks iets uit onafhankelijke bron bekend.

Volgens het Oost-Timorese verzet zijn bij geweld van de pro-Indonesische militieën in drie dagen meer dan duizend mensen omgekomen. De berichten dat het Indonesische leger Oost-Timorezen naar West-Timor deporteert, worden steeds sterker. Het hoofd van het Rode Kruis op Timor zei dat de 5 000 mensen die maandag nog bij het huis van Nobelprijswinnaar bisschop Carlos Belo en het gebouw van het Rode Kruis in Dili schuilden, naar een verzamelpunt op de weg naar de luchthaven zijn gebracht. Daar waren op dat moment tussen de 50 000 en 60 000 mensen. Zij werden naar West-Timor afgevoerd. Belo slaagde er gisteren in Australië te bereiken.

MEER NIEUWS OP PAGINA 5

Jakarta liet gisteren de Oost-Timorese verzetsleider José 'Xanana' Gusmao (midden) vrij, een dag eerder dan aangekondigd. Gusmao zocht zijn heil in de Britse ambassade.

FOTO AP

Krachtmeting tussen achterblijvers en militieën

Oost-Timor

Minka Nijhuis

DILI - De compound van de Verenigde Naties in Dili is een belegerde enclave geworden.

De hele dag door wordt er door het Indonesische leger en pro-Indonesische militieën rondom de gebouwen geschoten. Het geweervuur is af en toe zo dichtbij dat de kruitdampen te ruiken zijn.

Toch is er nog steeds niet rechtstreeks geschoten op de VN-medewerkers, de journalisten en de Oost-Timorezen die in de compound zijn.

De situatie staat symbool voor de krachtmeting die gaande is tussen de buitenlandse achterblijvers en het Indonesische leger dat geen getuigen wil van wat zich afspeelt. Het is bekend dat de VN-compound in Baucau, de tweede stad van Oost-

Timor, aangevallen wordt door leger en militieën, is de spanning te snijden. „Wij kunnen als volgende aan de beurt zijn”, zegt een VN-militair. „Dit is een manier om ons hier weg te krijgen.”

Na momenten van hevige verwijfeling besluit een deel van de ongeveer twintig journalisten die nog op de compound zijn, te vertrekken. Ze worden onder begeleiding van Indonesische militairen naar de luchthaven gebracht.

Nauwlettend houden sommige van de ongeveer 1 500 Oost-Timorezen die hun toevlucht op de compound hebben gezocht, in de gaten wat zich afspeelt.

Ze vrezen voor hun leven als de VN voor de druk zouden bezwijken en tot een vertrek besluiten. „Jullie zijn op dit moment onze geweren”, zegt een student. „Ik heb mijn vrouw en mijn twee maanden oude kind achtergelaten om aan deze VN-missie mee

te werken”, zegt een van de lokale stafleden van de VN. „Nu weet ik niet eens meer waar ze zijn.”

Ook talloze andere Oost-Timorese medewerkers van de VN verkeren in onzekerheid over het lot van hun families. Kort nadat president Habibie van Indonesië de staat van beleg heeft afgekondigd, komt een majoor op bezoek in de compound.

VERVOLG OP PAGINA 5

13 mo-
Hoofd-
fensie)
rking-
met de
ennen,
dat zal
ing als
heden
leine-
libaar
over-
type
wordt
erlin
nber
tenst
treft
and-
van
tzt-
tan-
cen-
we-
de

BAAN 123 456

Een Indonesisch marineschip meert aan bij de haven van Kupang in West-Timor, met aan boord Oost-Timorese vluchtelingen. (Foto Reuters)

Trots van Indonesië is aangetast

Moslimleider Wahid over Oost-Timor

Moslimleider en presidentskandidaat Abdurrahman Wahid verwijt de internationale gemeenschap Indonesië oneerlijk te behandelen. 'Kritiek is zo gemakkelijk.'

Door onze redacteur WIM BRUMMELMAN DEN HAAG, 8 SEPT. Het nakende verlies van Oost-Timor is voor Indonesië een bittere pil om te slikken. Maar misschien meer nog wordt de nationale trots gekwetst door de snijdende, buitenlandse

sproken met de socialistische oud-premier Pierre Mauroy. Vanochtend om acht uur zat hij alweer aan de ontbijttafel met minister Jorritsma (Economische Zaken), later op de dag volgen ontmoetingen met VNO-NCW en met politici van CDA en PvdA. De gesprekken worden gedomineerd door de gebeurtenissen in Oost-Timor.

Bent u niet geschokt?
„Natuurlijk. Maar ook al zijn we geschokt, we zien nu consequenties van de wijze waarop het refe-

Indonesië in de gaten te houden.”

Functionarissen van de VN en het Rode Kruis, en ook bisschop Belo hebben gezegd dat de militieën nauw samenwerken met de militairen, volgens een vooropgezet plan.

„Het is onzin om te zeggen dat de strijdkrachten een eenheid zijn. Ze zijn verdeeld, dat blijkt ook in Oost-Timor. Natuurlijk zijn er elementen in het leger die de militieën steunen. Maar je mag niet zeggen dat het leger het geweld stuurt. Wiranto (stafchef en minister van

dat uw Partij van het Nationale Ontwaken de grootste zou worden. U werd slechts derde, na de oppositiepartij van Megawati Soekarnoputri en de regeringspartij Golkar. „Net als bij het referendum in Oost-Timor is bij de verkiezingen geknoeid. Van de 320.000 stembussen waren er 126.000 opengebroken. Maar ik hanteer hetzelfde principe: we moeten de uitslag accepteren.”

Wie wordt in november de nieuwe president van Indonesië?
„Er zijn drie kandidaten: Megawati, Habibie en ikzelf”.

U steunt toch Megawati?

plichtige houding van Indonesië tegenover het geweld in de voormalige Portugese kolonie.

Ook Abdurrahman Wahid, de gematigde en vrijzinnige voorzitter van de Nahdlatul Ulama, met 20 tot 30 miljoen leden de grootste moslimorganisatie in Indonesië, ergert zich aan de beeldvorming. De Verenigde Naties, die het referendum over onafhankelijkheid organiseerden, hebben zich partijdig opgesteld, zegt hij. Dat Oost-Timor wordt overspoeld door een golf van geweld, is natuurlijk betreurenswaardig, maar was voorspelbaar; de aantijging dat het leger de militie steunt, is misleidend en beledigend, meent hij. „Het is geen gemakkelijke tijd voor Indonesië. We hebben vrienden nodig, geen landen die met de vinger naar ons wijzen. Zij die dat doen, zijn onze vijanden.”

Het is al ver na middernacht als de 59-jarige, zeer slechtziende Wahid de kamer in de residentie van de Indonesische ambassadeur in Den Haag wordt binnengeleid. De islamitische schriftgeleerde, die in Indonesische volksmond met 'Gus Dur' wordt aangesproken, heeft een met enkele uren vertraagde treinreis uit Parijs achter de rug. Daar heeft hij onder andere ge-

pen. We hebben daarvoor gewaar-schuwd, maar daar werd niet naar geluisterd. Nu schreeuwt de internationale pers moord en brand.”

Wat was er mis met het referendum?

„Al voor het referendum heb ik Downer (de Australische minister van Buitenlandse Zaken) gewaar-schuwd: er zijn berichten dat het Australische en het Canadese personeel van UNAMET (de VN-missie in Oost-Timor) partij heeft gekozen en mensen aanspoort voor onafhankelijkheid te stemmen. Ik heb dat ook in een brief aan Martin (hoofd van de VN-missie) geschreven. Hij heeft niet gereageerd. Wat er nu gebeurt, is dat de (pro-Indonesische) militie hun diepe teleurstelling afreageren.”

U zegt: het referendum is niet eerlijk verlopen. Betekent dit dat u de uitslag (78,5 procent voor onafhankelijkheid) niet accepteert?

„We waren er niet blij mee toen (president) Habibie het referendum aankondigde, en ook niet met de manier waarop het is georganiseerd (onder leiding van de VN), maar ik accepteerde het. Het is in Indonesië niet zoals in uw land: wij als oppositie moeten onze grenzen

Abdurrahman Wahid (Foto AP)

kennen. Ik accepteer ook de uitslag, hoewel die gemanipuleerd is. Ik vind dat we die nu eervol moeten uitvoeren. Maar daarom mogen we wel ons ongenoegen laten blijken. Het is nu ook een tijd om het leiderschap van Gusmão (de gisteren in Jakarta vrijgelaten Oost-Timorese onafhankelijkheidsleider) te testen. Zal hij zodanige garanties geven dat pro-Indonesische mensen zich kunnen verzoenen met een onafhankelijk Oost-Timor?”

„Ik vind dat we onze relaties met Australië moeten bevroren, tot dat de mensen (het UNAMET-personeel) weg zijn. Onze relatie met Oost-Timor moet in de toekomst op een laag pitje worden gezet. Geen uitwisseling van ambassadeurs, maar van zaakgelastigden. We moeten niet toestaan dat andere landen en China Oost-Timor gebruiken als uitkijkpost om

eind te willen maken aan het geweld, maar hij staat machteloos. De militie zijn te teleurgesteld. Degenen die zeggen dat het leger achter het geweld zit, moeten daarvoor bewijzen op tafel leggen.”

Bisschop Belo is naar Australië gevlucht nadat zijn huis in brand werd gestoken. Hij weet heel goed waarover hij praat.

„Inderdaad, het huis van Belo is in brand gestoken. Maar door wie? Belo is mijn vriend. Gusmão is mijn vriend, ik heb hem in de gevangenis opgezocht. Vrienden blijven vrienden.”

Vindt u dat Indonesië de komst van een internationale vredesmacht moet accepteren?

„Dat moeten Habibie en de Indonesische regering beslissen.”

Maar wat vindt u?

„Ze kunnen komen. Ik vraag alleen maar dat de Australiërs er niet bij zijn. Voor hun eigen veiligheid. Maleisiërs, Thai, Vietnamezen kunnen deel uitmaken van een vredesmacht. Zij begrijpen onze gevoelens.”

Voor de parlementsverkiezingen van afgelopen juni voorspelde u

(leider van de tweede mos moornisatie in Indonesië), hebben mi voorgedragen als presidentskandi daat namens de centrale as van islamitische partijen. Voor mij is het ook verwarrend. Ik ambieer de post niet. Ik had me willen terugtrekken, een boek schrijven. Maar ik kan Amien Rais er niet van weerhouden mijn naam te noemen. In Indonesië is het zo: je zoekt geen functie, maar als je een taak krijgt opgedragen, voer je die uit. Dat is geen kwestie van persoonlijke keuze.”

Er wordt altijd gesproken over de invloed van het leger. Zou u stafchef Wiranto tot uw vice-president willen benoemen?

„Politiek is de kunst van het haalbare. Ik sluit het niet uit, maar ik geef de voorkeur aan een burger.”

Het is al bijna half drie als medewerkers van Wahid voorzichtig manen het gesprek te beëindigen. Wahid zelf toont geen tekenen van vermoeidheid. „Ik praat graag vrijuit. Dit is misschien de laatste keer dat ik Nederland als burger bezoek. De volgende keer zit ik misschien opgesloten in de protocollaire regels die bij het ambt van president behoren”, zegt hij.

In de verte stijgt een rookpluim op: Dili brandt

Wat er in Oost-Timor precies gebeurt, weet niemand. De meeste journalisten zijn weggejaagd. Betrouwbaarheid van ooggetuigen is beperkt.

Door een zeder redacteurs
ROTTERDAM, 8 SEPT. De Oost-Timorese hoofdstad Dili is een spookstad. Journalisten die gisteren een laatste tocht door Dili maakten voordat ze per vliegtuig naar veiliger oorden vertrokken, zagen nergens burgers, alleen Indonesische militairen en pro-Indonesische militie, gewapend met machinegeweren en machettes. Winkels waren gebarricadeerd of met luiken gesloten. Met enige regelmaat klonk geweervuur. In de verte stegen pluimen rook van brandende gebouwen op.

Van de 500 journalisten die de laatste weken vanuit Oost-Timor de politieke verwickelingen versloegen, zijn er geen twintig meer over. Het overgrote deel is gevlucht voor geweld en intimidatie. De laatste dagen was hun actieradius toch al beperkt tot het VN-hoofdkwartier in Dili waar ze samen met ruim 2.000 andere vluchtelingen een veilig heenkomen hadden gevonden. Nadat de beschietingen van het kantoor maandag en dinsdag toenamen, liet de VN-leiding hen gisteren weten dat

den gegarandeerd.

Dat er in Oost-Timor nog maar weinig journalisten over zijn, en dat die blijvers zich niet vrij kunnen bewegen, maakt ooggetuigenverslagen schaars en onbetrouwbaar. Zekerheid is er alleen over de angst en wanhoop in het VN-hoofdkwartier die de afgelopen dagen een belegerde veste is ge-

worden. Vluchtelingen slapen er in de open lucht, op de grond of op geïmproviseerde bedden. Op ovens, gemaakt van twijgen en conserven, worden karige maaltijden bereid. Het VN-centrum heeft nog maar water en voesel voor twee tot drie dagen.

De fotograaf Steve Tickner werd gisteren vlak voor zijn ver-

trek beschoten, toen hij zich voor een raam van het VN-hoofdkantoor waagde. Drie kogels van zwaar kaliber sloegen in vlak onder het raam. Even tevoren hoorde de fotograaf vlakbij het gebouw een aantal zware explosies. Militieleden zouden het in brand steken van huizen moe zijn geworden en zijn overgegaan tot het opbla-

zen van gebouwen.

Burgers die pas gisteren in het hoofdkwartier arriveerden, zeiden dat de hele binnenstad van Dili is platgebrand. Ze vertelden over militieleden die ze over straat hadden zien lopen, met over hun schouder een zak vol buit. Ook uit andere delen van Oost-Timor – Balide, Santa Cruz en Audian – worden brandstichtingen en plunderingen gerapporteerd.

Andere ooggetuigen meldden dat Oost-Timor systematisch wordt ontvolkt. Ze meldden dat de kades in de haven van Dili vol stonden met vluchtelingen, die daar onder dwang per vrachtwagen door Indonesische militairen naartoe waren gebracht. In de haven zou het een komen en gaan zijn van schepen, die de vluchtelingen naar verre oorden moeten brengen, zoals Irian Jaya, Surabaya en Ambon. „Er stonden al duizenden mensen te wachten, terwijl steeds nieuwe groepen arriveerden”, vertelde een ooggetuige. „Ze werden voortgedreven door Indonesische militairen die over hun hoofden schoten. Mensen die niet opschoten, kregen een klap met de kolf van een geweer.”

Nog eens duizenden vluchtelingen zouden per truck worden gedeporteerd naar Oost-Timor. Volgens één van de vluchtelingen ziten de wegen naar de grens verstopt. Hij zei dat de konvooien voornamelijk bestaan uit vrouwen en kinderen, en dat onduidelijk is

of dat van hun ouders en blijven ze de overlangere tijd terug naar hun geboorteland. Meestal gaan zij eens in de paar jaar voor tendingen op Schiphol voorbijgegaan. de Route du Soleil en de lange rijken wachzinnen zijn de afgelopen zomer de fles op Aan veel Turkse en Marokkaanse ge-nrnik het in Kralingen naar gebraden kip en kebap.
nrikt te zien. Als de wind gunstige staat, men. De rook van vele barbecues is van Plas, hangt een blauwe waas boven de do-kunstmatige strandje van de Kralingse Rechts van de jachthaven, boven het
AMSTERDAM/ROTTERDAM, 8 SEPT.
en SHEILA KAMERMAN
STEVEN DERIX
Door onze redacteurs

Deze zomer vierden veel Turkse en Marokkaanse gezinnen hun vakantie naast de deur: in het park. Daar is ruimte om met familie en vrienden te verkeren.

Parken geuren naar gel

Milities bestormen huis Belo en Rode Kruis

7-9-94

Oost-Timor

DILI - Indonesische troepen en pro-Indonesische milities hebben gisteren in de Oost-Timorese hoofdstad Dili tientallen huizen in brand gestoken, waaronder dat van de rooms-katholieke bisschop Carlos Belo, en duizenden Oost-Timorezen opgepakt en weggevoerd.

De milities, die hun woede koelen over de uitslag van het referendum over onafhankelijkheid van een week geleden, bestormden ook het naast Belo's huis gelegen hoofdkwartier van het Rode Kruis. Een woordvoerder in Australië zei dat over het lot van de plaatselijke medewerkers en de meer dan 2 000 mensen die bij het hoofdkwartier een veilig heenkomen hadden gezocht, niets bekend was. Bij de aanval op het huis van Belo zouden minstens 39 mensen zijn gedood.

Een Australische organisatie die zich inzet voor de Oost-Timorezen wist te melden dat gisteren minstens 170 mensen zijn vermoord. 77 mensen zouden zijn gedood in drie dorpen rond Dili. Een priester in het stadje Suai meldde de organisatie dat in en rond zijn kerk 100 mensen zijn afgeslacht nadat de VN er hun personeel hadden geëvacueerd.

Tienduizenden mensen ontvluchtten Oost-Timor. Volgens het Rode Kruis kwamen de vluchtelingen gisteren met duizend per minuut de grens met West-Timor over. De door de milities belegerde VN-missie in Dili heeft gisteren 300 van haar medewerkers geëva-

cueerd, die het referendum over onafhankelijkheid van een week geleden hielpen organiseren.

De VN-veiligheidsraad stuurt een missie naar Jakarta. Het betreft een delegatie op ambassadeursniveau, zei de Nederlander Van Walsum, de voorzitter van de raad. Nederland zal aan de missie deelnemen. Australië maakte bekend dat het zijn strijdkrachten in het noorden van het land in staat van paraatheid heeft gebracht. De troepen kunnen binnen 24 uur vertrekken als tot het sturen van een vredesmacht wordt besloten.

De VS en Groot-Brittannië steunen het Australische voorstel om te helpen de rust te herstellen door troepen te sturen, maar alleen als Indonesië ermee instemt. Tot nu toe stelt Jakarta zich echter op het standpunt dat de veiligheid in Oost-Timor een binnenlandse aangelegenheid blijft tot het parlement de uitkomst van het referendum in november heeft goedgekeurd.

Van Oost-Timor kwamen gisteren ook berichten dat de milities voorstanders van de onafhankelijkheid zouden hebben onthoofd. De hoofden zouden op palen gestoken langs wegen rondom Dili zijn geplaatst.

Het Franse persbureau AFP meldde het bestaan van een Indonesisch 'Plan B' dat klaar lag voor het geval dat Oost-Timor voor onafhankelijkheid zou kiezen. Het kader van de onafhankelijkheidsbeweging zou moeten worden vermoord en grote groepen van de bevolking zouden moeten worden gedeporteerd.

MEER NIEUWS OP PAGINA 5

FOTO REUTERS

Een vluchteling probeert door de afrastering van het terrein van de VN in de Oost-Timorese hoofdstad Dili binnen te komen.

'Als de VN weggaan zullen ze ons doden'

Oost-Timor

Minka Nijhuis

DILI - Wat veel Oost-Timorezen maandenlang voorspelden, is werkelijkheid geworden. Met bruto geweld hebben pro-Indonesische milities en het Indonesische leger gereageerd op de uitslag van het referendum waarin een grote meerderheid van de bevolking voor onafhankelijkheid heeft gekozen.

Getuigen van wat zich afspeelt zijn er nauwelijks meer. Het handjevol buitenlandse journalisten dat afgelopen nacht nog vanuit het hotel verslag deed van wat er gebeurde, kwam vast te zitten in een oorverdovend geweervuur van leger en milities rondom het gebouw.

In het restaurant spelen zich surrealistische taferelen af. De te-

levisie staat keihard aan met Indonesische popmuziek. De politie, die belast is met de beveiliging van het hotel, zit ver genoeg te luisteren. Twee agenten zijn dronken en vragen een journalist ten dans.

Even later worden de duizenden vluchtelingen die hun toevlucht hebben gezocht in de tuin van bisschop Belo en op het terrein van de Verenigde Naties door milities en leger beschoten en naar buiten gejaagd. Ongeveer 200 van hen worden gescheiden van de rest. Een groepje Indonesische agenten buiten voor de ingang slaat het allemaal schaaftachtig gade.

Het huis van de bisschop is in brand gestoken. Achter het hotel stijgt de rook op uit de verbrande resten van andere huizen. In lange rijen lopen de vluchtelingen weg over het strand. Wat er met

hen gaat gebeuren, is niet duidelijk.

De journalisten worden door het Indonesische leger naar het terrein van de Verenigde Naties gebracht omdat hun veiligheid niet langer te garanderen zou zijn. Het is waarschijnlijker dat zij worden afgevoerd opdat zij niet langer getuige kunnen zijn van wat zich in de buurt van het hotel afspeelt.

Het terrein van de Verenigde Naties is in een chaos veranderd. Ongeveer 1 500 vluchtelingen liggen in de gangen van het gebouw, buiten en in de laadbakken van auto's. Er klinken voortdurend geweerschoten rond het terrein, maar daar kijkt inmiddels niemand meer van op.

Gelaten zit een aantal lokale stafleden voor zich uit te staren. Ze lijken in een paar dagen tijd tien jaar ouder geworden. „Ik

heb niets meer van mijn familie gehoord“, zegt een van hen. „Ons huis staat in brand“, vertelt een ander.

Ook over hun eigen lot verkeeren zij in grote onzekerheid. Het is nog niet duidelijk wat er voor de lokale staf geregeld is, als de Verenigde Naties alsnog zouden besluiten te evacueren. Veel van de lokale stafleden zijn prominente figuren uit de onafhankelijkheidsbeweging. „Wij zijn een doelwit, ze zullen ons doden als de VN weggaan“, zegt een staflid somber.

Een paar stafleden overwegen de heuvels in te vluchten voordat het te laat is. Dat is een levensgevaarlijke onderneming met overal milities en het leger. Ze besluiten toch maar te blijven waar ze zijn, hoe ongewis hun lot op het terrein ook is.

Met geen mogelijkheid valt

nog vast te stellen wat elders in de stad allemaal gebeurt. Een buitenlandse arts vertelt dat hij de afgelopen twee dagen elf mensen met kogelwonden behandelde. Een patiënt die op verschillende plekken gestoken was met messen, overleed door bloedverlies in het ziekenhuis.

Getuigen zeggen dat in sommige wijken militairen en milities van deur tot deur gaan op zoek naar politieke tegenstanders. Leandro Isaac, een van de leiders van de onafhankelijkheidsbeweging die de heuvels is ingevlucht, vertelt dat hij onderweg lijken op straat zag liggen.

„Op deze manier hadden we beter geen referendum kunnen houden“, zegt een Oost-Timorese activist terwijl hij de chaos op het terrein en de schaarse berichten van buiten op zich laat inwerken.

NIEUWE COMMUNISTISCHE PARTIJ - **NCPN**

Donker Curtiusstraat 7-325
1051 JL Amsterdam
tel. 020 6825019
fax. 020 6828276
Postbank 6391313
KvK V 537640

7-9-95

Internationaal Bureau NCPN

Het Dagelijks Bestuur van de Nieuwe Communistische Partij van Nederland feliciteert het Timorese volk en de Nationale Raad van het Timorese Verzet, dat na 24 jaar volhardende en heldhaftige strijd tegen de Indonesische bezetter in het recent gehouden referendum duidelijk heeft gemaakt dat het volk van Oost-Timor in grote meerderheid voor vrijheid en onafhankelijkheid is. De uitslag van 80 procent bij een opkomst van meer dan 97 procent laat daarover geen twijfel bestaan. Het resultaat krijgt nog meer waarde tegen het licht van de voortdurende terroristische acties van de para-milities, die zijn opgericht en bewapend en verder op alle mogelijke manieren gesteund worden door (onderdelen van) het Indonesische leger.

De blijdschap over de uitslag wordt overschaduwed door de voortdurende aanvallen van milities, openlijk gesteund door Indonesië, op de Oost-Timorese bevolking die gekozen heeft voor onafhankelijkheid. Het is duidelijk dat Indonesië en de Indonesische groepen die direct economisch belang hebben bij de situatie zoals die was, niet bereid zijn om hun macht op te geven.

Wij zijn daarbij niet vergeten dat het fascistische bewind van Soeharto in 1975 duizenden mensen vermoordde toen zij Oost-Timor inlijfde. Wij zullen niet vergeten dat tijdens dit schrikbewind meer dan 200.000 mensen - een derde van de bevolking - werden vermoord.

Wij wijzen de acties af van de meest reactionaire groepen in Indonesië, die geheel in Soeharto-stijl trachten ten koste van alles hun belangen veilig te stellen. De slachtpartijen, moordaanslagen, deportaties en onderdrukking van het Oost-Timorese volk moeten worden gestopt.

De Indonesische overheersing van Oost-Timor kon nooit zolang hebben bestaan en het huidige optreden van de Indonesische machthebbers zouden geen kans hebben als de Indonesische machthebbers geen steun zouden krijgen van de VS en andere, m.n. Australische, imperialistische landen en groepen. Op de Australische begroting staat bijvoorbeeld een bedrag van 6,5 miljoen dollar voor een militair samenwerkingsproject met het Indonesische leger. In imperialistische kringen (zowel Indonesisch, als Noord-Amerikaans, als Australische, e.a.) is men bang dat het Volk van Oost-timor een eigen onafhankelijke en progressieve koers gaat varen. De huidige besluiteloosheid om de Indonesische regering echt te dwingen om het bloedvergieten te stoppen en de referendumuitslag te respecteren, hangt daarmee samen.

De strijd voor onafhankelijkheid van het Oost-Timorese volk reikt daarom verder en is ook een strijd tegen het corrupte Habibie/Wiranto-regime en tegen de belangen van het internationale (olie)kapitaal dat het grondstof-

rijke Oost-Timor onbelemmerd verder wil kunnen uitbuiten. De strijd voor onafhankelijkheid van het Oost-Timorese volk gaat hand in hand met de strijd van het Indonesische volk voor meer vrijheid en democratie.

De NCPN roept de Nederlandse regering op alles in het werk te stellen om er bij de Indonesische regering op aan te dringen de uitslag te erkennen en het geweld op Oost-Timor te stoppen. De destabilisatie-acties en het geweld van de para-milities moeten worden gestopt en zij moeten onmiddellijk ontwapend worden. De NCPN roept de VN en de internationale gemeenschap op om de druk op Indonesië te vergroten, opdat de Indonesische regering zich houdt aan het akkoord van New York.

Het Dagelijks Bestuur van de NCPN roept op tot de grootst mogelijke solidariteit met het Oost-Timorese volk.

7 september 1999

Portugal beschuldigt Jakarta

7-9-93

Politieke
zuiveringen in
Oost-Timor'

Vervolg van pagina 1
Indonesië

Dni - Indonesië maakt zich volgens Portugal, de vroegere kolonisator van Oost-Timor, schuldig aan 'politieke zuiveringen'. De Portugese president Jorge Sampaio noemde het gedwongen transport van Oost-Timorese burgers naar West-Timor gisteren ontoelaatbaar.

De situatie in het gebied maakt het ook onmogelijk dat verzeis-leider Xanana Gusmao binnen een paar dagen in Oost-Timor terugkeert, zoals Indonesië heeft aangekondigd, aldus Sampaio.

Sampaio wil dat onmiddellijk een interventiemacht naar Oost-Timor wordt gestuurd. Het samenstellen van zo'n leger is niet moeilijk, vindt de Portugees. Hij wil een troepenmacht van Portugees, Australische en Nieuw-Zeelandsse militairen, met steun van landen als Groot-Brittannië en Frankrijk. De Internationale gemeenschap heeft al eerder geteerdentendeeld om humanitaire redenen en zou dat nu ook moeten doen, vindt de Portugese president.

De VN-Veilighedsraad beperkt zich voorlopig tot het sturen van een missie naar Jakarta. Er is geen meerderheid voor het zenden van een vredesmacht, zei de Nederlandse voorzitter van de Veilighedsraad, Van Walsum. De missie naar Jakarta staat onder

De Oost-Timorese rebellenleider Xanana Gusmao (rechts) met de Indonesische minister van Justitie, Muladi, op een persbijeenkomst in Jakarta. Gusmao, die formeel nog huisarrest heeft, wordt deze week vrijgelaten. De Indonesische bewindsman zei dat het Gusmao vrij staat 'onder bescherming van het leger' naar Oost-Timor te gaan.

De VN-Veilighedsraad beperkt zich voorlopig tot het sturen van een missie naar Jakarta. Er is geen meerderheid voor het zenden van een vredesmacht, zei de Nederlandse voorzitter van de Veilighedsraad, Van Walsum. De missie naar Jakarta staat onder

Van Walsum herhaalde het VN-standpunt dat de Indonesische regering verantwoordelijk is voor de veiligheid en vrede in het gebied. Impliciet wijst de raad hiermee het zenden van een VN-macht om dit werk te doen, af.

De Oost-Timorese verzeis-leider Ramos Horta, die samen met bisschop Belo de Nobelprijs voor de vrede kreeg, ziet weinig in de diplomatieke missie van de VN. Volgens hem heeft overleg geen zin meer. „Indonesië heeft al te

veel belofes gedaan die het land niets nagekomen. Ook een groep Nederlandse onafhankelijke waarnemers in Oost-Timor heeft besloten het gebied te verlaten. „Wij hebben het gevoel dat we niets meer kunnen

doen”, aldus woordvoester Saska Kouwenberg. „We zouden militairen op straat moeten zien die het geweld beteugelen. Maar daarvoor lijken ze geen opdracht te hebben. Er klopt echt niets van.”

Nederlandse voorzitter V-raad sluit interventie VN uit

Door onze correspondent

Marc Guillet
New York - Na spoedberaad in de Veilighedsraad over de orgie van geweld in Oost-Timor is gisteren een VN-delegatie naar Indonesië afgereisd om de crisis te bespreken. Ondertussen groeit de internationale druk op de Verenigde Naties om een eind te maken aan het menselijk drama, dat de afgelopen dagen aan honderden burgers het leven heeft gekost.

Steeds luider klinkt ook het verrijft dat het sturen van vijf diplomaten (uit Namibië, Groot-Brittannië, Maleisië, Slovenië en Nederland) wel een erg magere antwoordsop de terreurcampagne van pro-Jakarta-bendes. De indruk dat de Verenigde Naties de bewoijing van Oost-Timor in de steek laten, wordt hiermee be-

paald niet teniet gedaan. De Nederlandse VN-ambassadeur Peter van Walsum, deze maand voorzitter van de Veilighedsraad, becijfert die kritiek, maar vindt haar terecht. „De Veilighedsraad kan nu eenmaal zo dat er voor besluit overeenstemming

moet zijn. Bovendien moet worden voortkomen dat zo'n besluit wordt getroffen door een veto van een van de vijf permanente leden. „Ingrijpen in een gebied zonder instemming van de regering in kwestie is een vrijwel onmogelijke zaak in de Veilighedsraad. Ik wil eraan herinneren dat het besluit om voormalig Joegoslavië aan te pakken wegens de etnische zuiveringen in Kosovo ook niet de zegen kreeg van de Veilighedsraad. Dat zou in dit geval niet anders zijn. Wij zouden hier nooit het mandaat krijgen voor een gewapende interventie. Nou, nooit moet ik niet zeggen. De zaken verschuiven natuurlijk met de dag, onder de indruk van de berichten over de toestand ter plekke, maar zo'n soort resolutie zit er voortlopig niet in.”

Ook een eenzijdige militaire interventie, van bijvoorbeeld Australië, acht ambassadeur Van Walsum uitgesloten. „Er is nog niemand die zegt, we laten onze mariniers daar een landing verrichten op het strand van Oost-Timor.”

Wat vindt u ervan dat het Indonesische leger en de politie zich niet houden aan de afspraken, zoals vastgelegd in het akkoord van 5 mei met de Verenigde Naties en Portugal, om de orde en rust in het gebied te bewaren?

„Dat is een grof schandaal, daar aan is geen twiifel. Wij hebben dit al vele malen in duidelijke termen aan de kaak gesteld en ver-

oordeeld in de Veilighedsraad. Maar als we als reactie alleen zouden praten over het sturen van troepen, komen we niet verder. Daarom is nu besloten tot een missie naar Jakarta.”

Welke van de vijf permanente leden is wel geoordeeld van een robuuster antwoord van de Veilighedsraad om een humanitaire catastrofe af te wenden?

„Dat zeg ik liever niet. Ik vind dat ik als voorzitter niet moet zeggen dat ik nu neemt een beter standpunt in dan het ander.”

Kloppen de berichten dat de diverse leden van de Veilighedsraad met tegenzin hebben meegedaan aan het spoedberaad dat u zondagavond bijeen riep?

„Op het moment dat ik de vergadering beleigde, heb ik daarvan in elk geval niets gemerkt. Overigens, als het over tegenzin gaat: als mensen mij vroegen: ben je van plan de raad bijeen te roepen?, gaf ik stelselmatig het ant-

woord: 'In hemelsnaam niet, als daar niks anders uitkomt dan alleen maar wéér een oproep aan het adres van de Indonesische regering. Want dat is slecht voor het prestige van de Veilighedsraad'. Ik heb pas ingestemd op het moment dat duidelijk was dat het sturen van een missie kans van slagen had.”

Slachtoffers van de georkestreerde anarchie in Oost-Timor verwijten de internationale gemeenschap met twee maten te meten. „Waarom wel actie in Kosovo en niet hier?”, zo is de vraag.

„Kosovo was een heel bijzonder geval, dat krijg je niet zo gemakkelijk voor elkaar. Wij hebben sinds 1991 heel wat etnische zuiveringen laten passeren, voor we

Peter van Walsum

Nederland moet nu als voorzitter van de Veilighedsraad proberen een conflict te bezweren, waar zijn voormalige kolonie nauw bij betrokken is. Moet u nu als voorzitter nog meer op uw tellen passen? „Naturlijk hebben we intensief te maken met Indonesië. Ik ben van mening dat dat de situatie niet bemoeilijkt, al opereer ik wel voorzichtig, omdat ik mij ervan bewust ben dat wij, gezien ons verleden, behoeftzaam moeten zijn met kritiek op Indonesië.”

Soeharto oorzaak van geweld Timor

De Indonesische samenleving is vervormd door het geweld, dat door het bewind van Soeharto is geïnstitutionaliseerd. Jarenlang zijn het leger of milities gebruikt om de bevolking te onderdrukken. Vooral ook in Oost-Timor, waar nu een burgeroorlog onvermijdelijk lijkt.

Oost-Timor
Peter Schumacher

Maar a het relatief rustig verlopen referendum in Oost-Timor waarvan maandag zeker 98% van de bevolking heeft meegedaan, is het geweld opnieuw losgebarsten. De Oost-Timorezen waren daar uit dat bang voor. Het ziet er naar uit dat geweld voortdurend blijft en dat geweld voortdurend blijft en dat geweld voortdurend blijft.

Wellicht had een gewapende VN-voetmacht het geweld kunnen temperen. Maar Indonesië heeft zich van meet af aan verzet tegen de aanwezigheid van gewapende blanken. Jakarta gaf de garantie dat het met een eigen politiemacht kon voldoen aan de vereiste voorwaarden voor een vrij en eerlijk referendum. Dat is op geen enkele manier gebleken. Blijft de vraag: was het onmacht of onwil? Ik houd het op het laatste, hoewel meespeelt dat de Indonesische bevelhebber Wiranto niet al zijn onderdelen nog in de hand heeft.

De onwil van het leger stroomt op het feit dat tijdens het dictatoriale Soeharto-bewind iedere vorm van oppositie met geweld werd neergeslagen, te beginnen met de coup in 1965. Na de massamoorden en -arrestaties van alles en iedereen die linkse sympathieën had, is geweld als onderdrukkingselement in Indonesië geïnstitutionaliseerd.

Hoe gefatineerd dit ook werd verstuurd door het regelmatig houden van 'verkiezingen'; in de praktijk maakten Soeharto en de door hem zelf gekozen paleidijnen de dienst uit. Soeharto regereerde per decreet, decreten die een parlement van ja-klidders goedkeurde. Het leger deed daarna de rest.

Maar ook de strijdkrachten konden tegenover het Westen, dat tientallen miljarden dollars in de Indonesische economie had gepompt, niet al te openlijk hardhandig optreden. Het echte vult werk werd opgeknapt door georganiseerde bendes, die nauw verbonden waren met legeronderdelen die behoren tot de Militaire Inlichtingendienst en de Speciale Troepen. Die bendes staan in Indonesië bekend onder de naam 'preman'. Hun voornaamste taak was en is provoceren, intimideren en moorden.

In Oost-Timor, dat jaren hermetisch werd afgesloten voor buitenlandse potentijkijzers, heeft het leger altijd veel openlijker keihand kunnen optreden. Daardoor zijn sinds de annexatie van deze voormalige Portugese kolonie in 1975 naar schatting 200.000 Oost-Timorezen (ruim een kwart van de bevolking) omgekomen.

Al voordat president Habibie in januari 1999...

ari aankondigde dat de Oost-Timorezen zelf hun toekomst mochten bepalen, schakelden de strijdkrachten over op hun bekende 'vult-werkkraktak'. Instrument waren de opgezweepte en waarschuwend goed betaalde milities, die handelen in de traditie van de preman. Zij kondigden openlijk aan hun gewelddadige acties te zullen voortzetten, zo niet verhevigen als de meerderheid van de Oost-Timorezen kiest voor onafhankelijkheid.

De ongewapende VN-politiemacht zal een verwachte burgeroorlog niet kunnen vermijden. Een gewapende VN-macht heeft iets meer kans, maar daartegen zal Jakarta zich blijven verzetten. Tenzij de internationale druk op Jakarta verder wordt opgevoerd, bij voorbeeld door middel van het niet uitbetalen van toegezegde kredieten van Wereldbank en IMF, die van essentieel belang zijn om Indonesië uit de economische misère te trekken. President Clinton heeft Jakarta daar onlangs impliciet mee gedreigd.

Ook kan een handelsvoort, zoals indertijd tegen het Apartheidsregime in Zuid-Afrika, heel effectief zijn. Oost-Timorese handelingen hebben al gedreigd met een zogeheten cyberoorlog, uitgeroepen door hackers. Daarmee zou een groot deel van de banktransacties en het handelsverkeer lam gelegd kunnen worden.

In de huidige constellatie, waarbij de Indonesische regering onmachtig en de legerleiding en de politie onwillig blijven te zijn de milities te ontwapenen, lijkt een nieuwe golf van geweld bijna onvermijdelijk. Pas als zowel legerleiding als de regering de ernst van de toestand in Oost-Timor en daarom in het economisch wankel Indonesië inziet, en verder gezichtsverlies in de wereld wil voorkomen, kan erger onheil worden afgewend.

Alleen verzetsteider Gusmao kan partijen bij elkaar brengen

Alleen de binnenkort uit Indonesische gevangenschap naar Oost-Timor terugkerende leider Xanana Gusmao lijkt in staat de strijdende partijen bij elkaar te brengen. Hij heeft zich de afgelopen maanden een uiterst verzoenende leider met veel moreel gezag getoond. Hij is er in geslaagd zijn guerrilla-strijders in de bergland zijn gestrekte zelfbeschikking te bewegen en niet op de moorddadige provocaties van de milities te gaan. Gusmao heeft onlangs alle mensen die in Oost-Timor hebben gemoord een algemene amnestie aangeboden. De Indonesische leiders in Jakarta zouden er goed aan doen om aan hem een voorbeeld te nemen.

Dit is misschien gemakkelijker gezegd dan gedaan, want Soeharto heeft als gevolg van zijn corruptie en onderdrukende regime de morele waarden van het Indonesische volk stelselmatig uitgehold. Dat is de ex-president nog ernstiger te verwijten dan de schandelijke verrijking waaraan hij, zijn familie en zijn vrienden zich hebben schuldig gemaakt.

Peter Schumacher is journalist en oud-correspondent in Indonesië.

VN moeten ingrijpen op Oost-Timor

Na het bekendmaken van de uitslag van het referendum is Oost-Timor een oorlogszone waar milities en leger vrijelijk hun gang gaan. De hoogste tijd om een gewapende VN-voetmacht te sturen stelt Minka Nijhuis. Elk uur van uitstel is nu een uur te veel.

Met een overweldigende meerderheid van 78,5 procent heeft de Oost-Timorese bevolking gekozen voor een onafhankelijk Oost-Timor. Dat is een indrukwekkende uitslag gezien de terreur waaraan Oost-Timorezen al maandenlang blootstaan.

Als het referendum in een welig klimaat had plaatsgevonden zou het percentage ongetwijfeld nog hoger gelegen hebben. Tragisch genoeg hing er tijdens de bekendmaking van de uitslag een lugubere stilte in de straten van de hoofdstad Dili. Al wekenlang dreigden de leiders van de milities die voorstander zijn van aansluiting bij Indonesië met bloedige vergelding als het referendum in hun nadeel zou uitvallen. Inmiddels hebben zij hun belofte waargemaakt. Vervolgens is Oost-Timor een oorlogszone waar milities en leger

Tragedie op Oost-Timor weept smet op VN-missie

vrijelijk hun gang gaan.

Volgens cijfers van de Verenigde Naties zijn inmiddels 200.000 tot 300.000 Oost-Timorezen, meer dan een kwart van de bevolking, op de vlucht. De kerken, het huis van bisschop Belo en de tuin van het internationale Rode Kruis zijn overspoeld met doodsangeroepen, maar geen plek is veilig op Oost-Timor. Vanmorgen werden onder onze ogen duizenden vluchtelingen uit de tuin van het internationale Rode Kruis en het huis van de bisschop gehaald. Zeker tientallen Oost-Timorezen zijn de afgelopen dagen vermoord, maar dat cijfer laat mogelijk maar een topje van de ijsberg zien. Communicatie is vrijwel onmogelijk en bijna alle buitenlandse waarnemers hebben het land verlaten of zitten in hun huizen en kantoren opgesloten.

Van de ongeveer 500 buitenlandse journalisten die de afgelopen dagen verslag deden van de situatie zijn er nog slechts een stuk of vijftien over. Zij zijn door de milities tot doelswit verklaard en kunnen slechts zeer beperkt verslag doen van de situatie. Zij hoeven niet te rekenen op bescherming van de politie of het leger. Het is overduidelijk dat Indonesië geen gestegen wil bij het uitvoeren van de operatie om Oost-Timor koste wat kost bij Indonesië te houden.

Het optimisme waarmee de Verenigde Naties de enorme opkomst van de kiezers aankondigden, is volledig aan scherven gevallen. In hun bedreigde compound in Dili

zitten de medewerkers van de VN met de handen in het haar. Met een kleine ongewapende politiemacht zijn ook zij overgeleverd aan de terreur. Hun lokale staf die ondanks de dreigementen tot het allerlaatst is blijven werken hebben zij niet kunnen beschermen. Zeker vier medewerkers en mogelijk meer zijn vermoord, tientallen anderen worden vernist.

Hier en daar klinken geluiden dat de internationale gemeenschap verast zou zijn door het geweld op Oost-Timor. Die onwetendheid is merkwaardig. Oost-Timorese politici, studenten, lokale mensenrechtenorganisaties en journalisten die al langere tijd op het eiland verblijven waarschuwden al maandenlang dat het Indonesische leger bezig is het geweld op Oost-Timor op te voeren. Er is beslist geen sprake van een burgeroorlog tussen voor- en tegenstanders van een onafhankelijk land.

Het geweld tegen de bevolking is een zorgvuldig geplande operatie door het Indonesische leger. De milities worden gebruikt om het guerrillaleger Falintil tot een reactie te provoceren. Als dat lukt kan het Indonesische leger spreken van een burgeroorlog en dan is het excuus geboren om de Indonesische troepenmacht op het eiland te handhaven.

Tot nog toe heeft het Falintil zich gehouden aan de afspraak dat zij in speciale zones blijven en geen militaire operaties uitvoeren. Ongetwijfeld is de frustratie van de guerrilla's groeiende nu zij zich geconfronteerd zien met een massale stroom vluchtelingen die in hun gebieden bescherming zoeken.

Het argument dat de internationale gemeenschap zich met het sturen van een internationale voetmacht zou mengen in een intern conflict is niet overtuigend. Uit de talloze resoluties die in de 24 jaar van de Indonesische bezetting dat de VN zijn aangenomen blijkt dat de VN de annexatie van het eiland nooit hebben erkend. Daarom is de kwestie Oost-Timor geen interne aangelegenheid, maar een internationaal conflict tussen Indonesië en de internationale gemeenschap.

Volgens het akkoord dat Portugal en Indonesië onder supervisie van de VN over Oost-Timor sloot, is Indonesië verantwoordelijk voor het handhaven van de veiligheid. Van die afspraak is niets terecht gekomen: de gang van zaken op Oost-Timor toont aan dat het akkoord allang een waardeloos document is geworden. Het is onacceptabel dat zelfs nu terwijl Oost-Timor brandt, sommige landen zich nog op die overeenkomst beroepen en het een positieve stap vinden dat Indonesië politie- en legerverstoringen naar het eiland stuurt. De VN zit de verantwoordelijkheid van dit referendum aan de dijheid van dit referendum aan te gegaan. Met lege handen staan terwijl zich een tragische voltrek wept een onaanvaardbare smet op de VN-missie. Het is de hoogste tijd om een gewapende vredesmacht te sturen. Hopelijk zet Nederland als voorzitter van de Veiligheidsraad alsnog alles op alles om dat voor elkaar te krijgen. Voor Oost-Timor is elk uur van uitstel nu een uur te veel.

Minka Nijhuis is freelance-journalist en verblijft momenteel op Oost-Timor.

“Genocide is nog geen misdaad”

Volgens de Australische jurisprudentie is genocide geen misdaad. Een federaal gerechtshof heeft dat gisteren bepaald in een zaak die een groep aboriginals had aangespannen.

bij een internationaal verdrag tegen volkerenmoord, zo liet het gerechtshof in een verklaring weten.

Arrestatie
De aboriginals eisten de arrestatie van premier John Howard en een aantal vooraanstaande parlementsleden.

Daarnaast, zo oordeelden twee van de drie rechters, heeft het parlement nooit wetten aangenomen die volkerenmoord verbieden.

Genocide kan pas als een misdaad gelden als het Australische parlement zich heeft aangesloten bij een internationaal verdrag tegen volkerenmoord, zo liet het gerechtshof in een verklaring weten.

Verenigde Naties: ‘Geen bewijs massamoord Oost-Timor’

DILI, 14 OKT. Er is „geen spoor van bewijs“ dat er vorige maand in Oost-Timor massamoorden zijn gepleegd, volgens de Verenigde Naties.

„We hebben de gruwelijkste verhalen gehoord maar tot dusverre hebben we geen enkele aanwijzing dat ze op waarheid beruist“, zei woordvoerder Mitchell Barton gisteren in Dili, de hoofdstad van Oost-Timor. „Er zijn moorden gepleegd. Er zijn de vreselijkste dingen gebeurd. Maar het is onwaarschijnlijk dat er een grootschalig bloedbad is aangericht.“

Organisaties voor de rechten van de mens schatten eerder dat er tien duizenden doden waren gevallen. Vluchtelingen kwamen met berichten over grootschalige moordpartijen. Lijken zouden in zee zijn gegooid. Tot dusverre zijn minder dan honderd doden ontdekt.

Bij pogingen om vast te stellen waar de 890.000 inwoners van Oost-Timor zijn gebleven, missen de Verenigde Naties nog altijd miljoenen Oost-Timorezen. Ruim een kwart het westen van het eiland gevlucht waar ze in vluchtelingkampen bivakkeren. Ruim 200.000 bewoners zijn sinds de komst van de vredesmacht naar huis teruggekeerd. Maar de rest van de bevolking is nog spoorloos. De VN vermoeden dat deze mensen zich schuilhouden in de bergen en andere ontoegankelijke delen van Oost-Timor omdat ze de veiligheids situatie nog

altijd te onzeker vinden. Hulporganisaties maken zich zorgen over de voedselvoorziening van deze vluchtelingen.

De commandant van de internationale vredesmacht INTERFET in Oost-Timor, Peter Cosgrove, heeft vandaag voorgesteld een bufferzone in te stellen langs de grens tussen Oost- en West-Timor. Dat nimanstand moet verdere botsingen voorkomen tussen het Indonesische leger en de internationale politiemacht. Sinds 20 september proberen internationale troepen de orde in Oost-Timor te herstellen nadat de provincie daarvoor door pro-Indonesische milities onveilig was gemaakt.

Bij een vuurgevecht langs de grens schoten soldaten van INTERFET zondag een Indonesische politiemann dood. Beide partijen beschuldigen elkaar ervan dat ze de grens hadden geschoonden. Het incident ontstond omdat de loop van de grens onstond omdat de schietpartij verloor de spanningen tussen INTERFET en het Indonesische leger.

Een grote meerderheid van de bevolking in Oost-Timor stemde eind augustus in een referendum voor onafhankelijkheid van de voormalige Portugese kolonie die in 1975 door Indonesië geannexerd werd. West-Timor blijft Indonesisch grondgebied.

'De VN kunnen niet veel meer dan modderen'

Voorzitter Veiligheidsraad Van Walsum over Oost-Timor

Nederland is deze maand voorzitter van de VN-Veiligheidsraad. Van meet af aan is de Nederlandse VN-ambassadeur Van Walsum bezig met de crisis in Oost-Timor. De VN sturen voorlopig alleen een diplomatieke missie. „Hoe moet het dan?”

Door onze redacteur

ROBERT VAN DE ROER

ROTTERDAM/NEW YORK, 7 SEPT. De crisis in Oost-Timor heeft Peter van Walsum niet van zijn nuchterheid beroofd. Sinds een week is hij als Nederlands ambassadeur bij de Verenigde Naties voor één maand voorzitter van de Veiligheidsraad, en daarmee op papier en huiselijk geformuleerd even baas-van-de-wereld. Natuurlijk is hij „wel gefrustreerd omdat ik er niet zoveel aan kan doen”. Tegelijkertijd ziet hij de crisis, die hem al zeven dagen in beslag neemt, niet als een domper op het Nederlandse voorzitterschap.

Er wordt massaal vermoord in Oost-Timor.

„Dat is waar. Maar de Veiligheidsraad kan dat nu niet alleen oplossen. Deze crisis is voor mij geen domper en geeft mij evenmin een triomfantelijkheidsgevoel.” Onder Van Walsums leiding besloot de V-raad afgelopen weekeinde een vijf-

hoofdige ambassadeursmissie naar de Indonesische regering te sturen. Dit gebeurde nadat pro-Indonesische milities, al dan niet gesteund door het Indonesische leger, de voor hen ongunstige uitslag van een onder VN-vlag gehouden referendum over onafhankelijkheid op het eilanddeel beantwoordden met verhevigd bloedvergieten. Zij vermoordden en verjoegen tevens VN-personeel. „Ik wilde niet de zoveelste oproep doen aan Indonesië om zich te gedragen. Die missie is niet iets geweldigs, maar wel een stapje vooruit”, zegt Van Walsum vanuit New York, als hij vlak voor een nieuw spoedberaad met VN-chef Kofi Annan de balans opmaakt.

Waarom doen de VN nu niets acuuts tegen het moorden op Oost-Timor?

„Ja, daar zouden de VN iets tegen moeten doen. Maar er is een hele lange lijst van situaties, waarin vermoord wordt en waaraan de VN iets zouden moeten doen. Ik wil het daarmee niet bagatelliseren. Maar de lijst van zulke conflicten is heel lang: Angola, Sierra Leone, Ethiopië en Eritrea. Die conflicten zijn veel erger en leiden tot veel meer doden. Dat komt alleen niet voortdurend op de tv.”

Blijft de vraag: waarom doen de VN nu niets acuuts tegen het moorden op Oost-Timor?

„De kans is in het algemeen heel klein om

Van Walsum (Foto AP)

een voorstel tot militair ingrijpen door de Veiligheidsraad te loodsen. Daar is bijna geen meerderheid voor te krijgen. En als die meerderheid er wel is, is het heel moeilijk om die langs de vetostemmers te krijgen. Dus zul je iets anders moeten voorstellen. Tenzij je natuurlijk zegt: we gaan buiten de V-raad om. Zoals in Ko-

sovo [door de NAVO]. Nou, dat hebben we geweten. Daar wordt nu nog over gediscussieerd of dat mocht. Kosovo werd bovendien voorafgegaan door een acht jaar lange opeenstapeling van etnische zuiveringen door Milošević. Door, wat ik noem, geaccumuleerde weerzin. Er is dus een enorme serie conflicten waar niet zo wordt ingegrepen als in Kosovo.”

De Oost-Timorezen kopen hier weinig voor.

„Dat is waar. Maar hoe moet het dan?”

De Veiligheidsraad is verantwoordelijk voor de handhaving van de internationale vrede en veiligheid.

„Er staat nergens in het VN-handvest dat de Veiligheidsraad alle problemen van de wereld moet oplossen.”

De V-raad kan dat niet.

„Inderdaad. En ik zie tegelijkertijd geen alternatief voor de Veiligheidsraad.”

Het sturen van een diplomatieke missie in een geweldssituatie is een klassiek zwaktebod van de VN: praten terwijl er vermoord wordt.

„In verhouding tot wat er gebeurt op de grond, is dat waar, ja. Het is erg mager. Geen zwaar wapen. Tegelijk is het een zinvolle operatie om beweging te krijgen in het standpunt van Indonesië. De rege-

ring heeft gezegd geen buitenlandse troepen toe te staan in de zogeheten tweede fase van het akkoord van 5 mei tussen Indonesië, Portugal en de VN, de fase tussen de officiële bekendmaking van de uitslag van het referendum en de aanpassing van de grondwetswijziging uit 1976 in november. Mijn stille hoop is dat de missie in die opstelling beweging krijgt, zo van: denk nou eens na over de aanvaarding van buitenlandse troepen.

„Indonesië heeft de verantwoordelijkheid genomen voor de handhaving van de veiligheid op Oost-Timor. De meeste mensen vragen zich nu af: willen of kunnen ze die niet handhaven? Laten we dat maar in het midden houden. Maar als de Indonesiërs nu buitenlandse hulp aanvragen, zijn er snel troepen beschikbaar. De Australiërs staan klaar.”

Is dat akkoord [waarvan het referendum de kern is] van de VN met Indonesië en Portugal dan geen verkeerde taxatie geweest? Indonesië is geen normale democratie.

„Misschien wel, ja. Indonesië mag dan geen normale democratie zijn, maar het akkoord werd wel bereikt met een algemeen gevoel dat het land een bladzijde wilde omslaan, en zijn verlies wilde nemen. Veel mensen dachten dat Indonesië fatsoenlijk van dit langdurige probleem wilde afkomen. Wij waren onder de indruk van de overeenkomst. Toen de mili-

ties geweld gingen gebruiken, zijn velen er anders over gaan denken.”

Belandt Oost-Timor nu in de Veiligheidsraad op de grote hoop van andere conflicten? Of is het wel degelijk een prioriteit?

„Het is zeker een prioriteit. De VN kunnen er niet weg en dit zomaar over hun kant laten gaan. De VN zullen de tenuitvoerlegging van de uitslag van het referendum moeten vaststellen. Dat moet Indonesië beseffen.”

Stel dat u het voor het zeggen zou hebben in de Veiligheidsraad: hoe zou u dit conflict dan aanpakken?

„Dat is niet zo'n gemakkelijke vraag. We kunnen de soevereiniteit van een land niet zomaar wegdenken. Of ik het nou zo heel erg anders zou doen, weet ik niet. Troepen sturen, daar geloof ik niet in. Welke landen durven troepen te sturen zonder steun en mandaat van de Veiligheidsraad? Geen enkel land. Dan is een missie sturen beter dan niks doen.”

Maar het is niet veel meer dan modderen. Alsof hij zijn woorden hardop proeft: „Het is niet veel meer dan modderen, ja. Dat is wel juist.”

U zegt het aarzelend.

„Omdat het onaardig klinkt tegenover al die mensen die in deze kwestie hard werken. Het is breder: de totaliteit van de VN en wat de VN kunnen doen in al die geweldadige conflicten waarin vrouwen en kinderen worden vermoord, is niet veel meer dan modderen.”

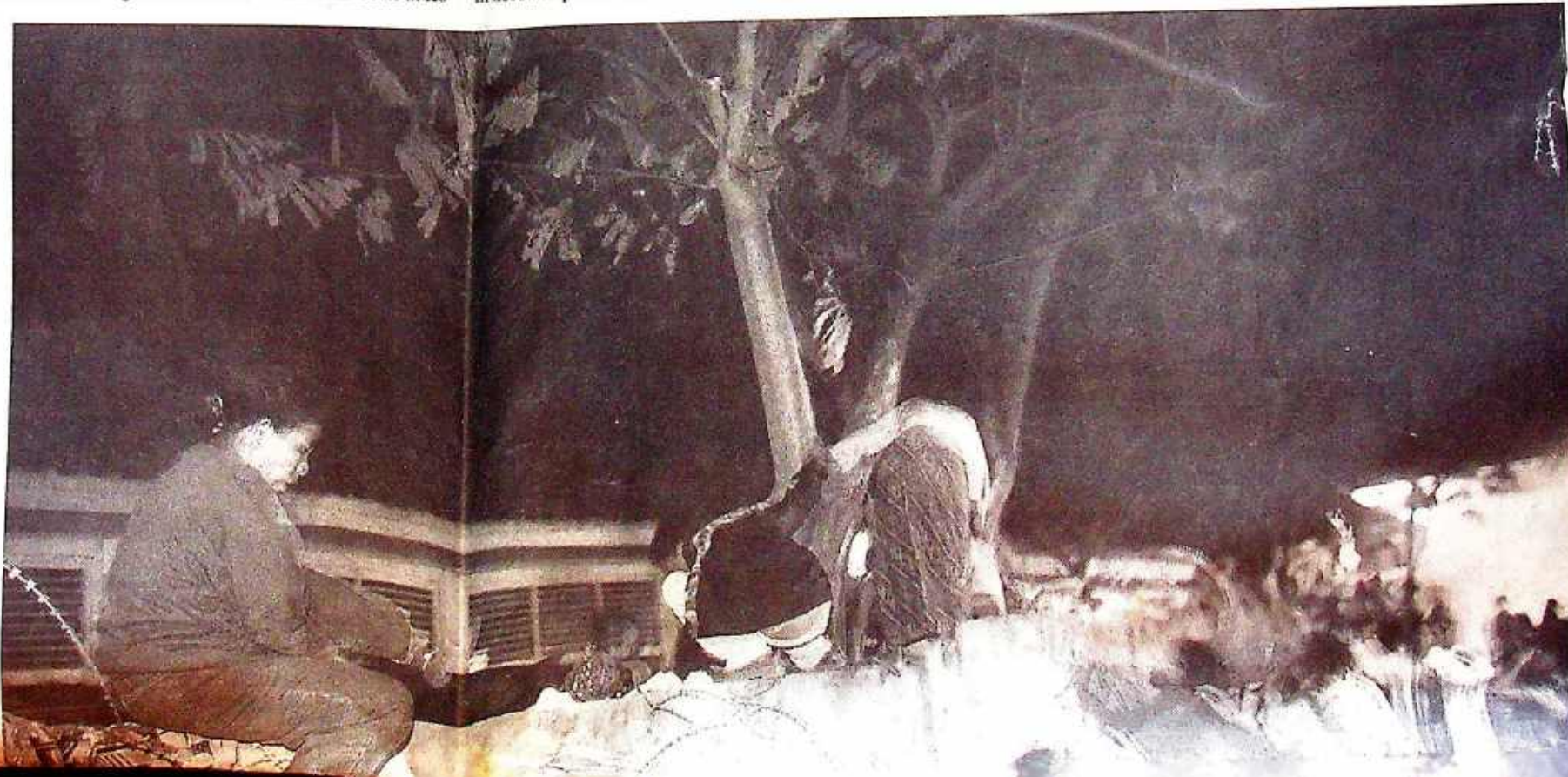
'Militairen leiden geweld Oost-Timor'

DILI, 7 SEPT. Functionarissen van de Verenigde Naties en het Rode Kruis beschuldigen Indonesië ervan samen te werken met pro-Indonesische milities bij de gedwongen deportatie van duizenden mensen uit Oost-Timor.

Woordvoerder David Wilmhurst van de VN-missie in Oost-Timor, die gisteren werd geëvacueerd vanuit het door milities belaagde gebouw van de VN in Dili, zei dat een campagne gaande is om waarnemers te verjagen. De milities „willen zich ontdoen van ooggetuigen en ze zouden ook graag zien dat de VN geheel vertrekken van het gebied op een nog

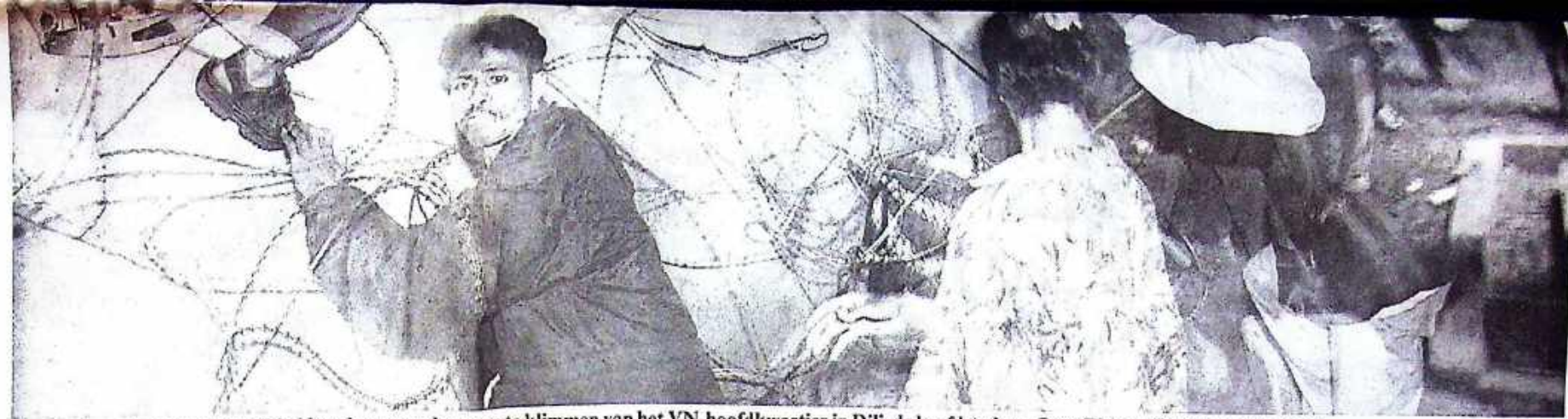
politiebureau's en zullen ze naar West-Timor worden gebracht. Bij de aanval van gisteren, zegt Metzker, werden de milities beschermd door de politie, terwijl soldaten het transport verzorgden.

Volgens de uitgeweken bisschop Belo, wiens huis gisteren in brand werd gestoken, verlopen de aanvallen volgens een plan dat is opgesteld door „de Indonesische militairen”. De opzet is, aldus Be-

...hoofd van de VN-missie, in Martin, weerspreekt vanuit Dili dat Indonesische soldaten zich ontfemen over de naar schatting 200.000 tot 300.000 vluchtelingen en hen helpt bij het zoeken van een veilig heenkomen. Volgens hem betreft het geen vluchtelingen, maar mensen die worden gedwongen te vertrekken. Volgens een woordvoerder van de marine zijn acht schepen ingezet om "de vluchtelingen te evacueren". Ook het hoofd van het Rode Kruis in Dili, Jean-Luc Metzker, zegt dat sprake is van stelselmatige deportatie. Volgens Metzker, eveneens naar Darwin geëvacueerd nadat gisteren ook zijn gebouw werd aangevallen, zijn 60.000 burgers samengebracht bij

van de gebeurtenissen van 1975, toen Indonesische troepen Oost-Timor binnen vielen, zogenaamd om de burgeroorlog daar in te tomen. De Australische krant *Sydney Morning Herald* heeft vandaag geheime VN-documenten gepubliceerd waaruit blijkt dat Indonesische militairen een leidende rol spelen bij het geweld van de milities. Volgens het Franse persbureau AFP is het Indonesische leger thans bezig met het uitvoeren van een geheim plan, 'Plan B'. De bedoeling is om Oost-Timor te verdelen en het Oost-Timorese verzet te liquideren. Volgens dat plan moet ook de kathedraal van Dili worden afgesneden. (Reuters, AFP, AP)

Vluchtelingen trotseren het prikkeldraad om over de muren te klimmen van het VN-hoofdkwartier in Dili, de hoofdstad van Oost-Timor. (Foto Ikka Uimonen)

Trouwste buur keert Indonesië de rug toe

Australië heeft Indonesië jarenlang door dik en dun gesteund. Maar Oost-Timor maakt aan die welwillendheid een einde.

DOOR HANS VAN KREGTEN
WELLINGTON, 7 SEPT. De Conservatieve Australische minister-president, John Howard, heeft de Indonesische regering het 'ultimatum' gesteld om binnen enkele uren de orde in Oost-Timor te herstellen. Intussen gaat het Australische leger door met voorbereidingen voor deelneming in een internationale vredesmacht die de orde in de voormalige Portugese kolonie moet garanderen. Daarmee is in één klap een einde gekomen aan de verzoenende houding die regeringen van diverse politieke signaturen in Canberra de afgelopen vijftien jaar tegenover Jakarta hebben aangenomen.

Van alle Westerse landen voert Australië van oudsher verreweg het meest pro-Indonesische beleid. In 1989 kwamen Indonesië en Australië een verdrag overeen over de gezamenlijke exploitatie van de grote olievoorraden in de Timor-zee, tussen Australië en Timor. Australië nam een uitzonderingspositie in toen het in 1979 de Indonesische annexatie van Oost-Timor erkende. Nadat de Verenigde Staten in 1991 als protest tegen het bloedbad op de Santa Cruz-begraafplaats in Dili de trainingscontacten met Indonesisch defensiepersoneel opschortten, nam Australië die opleidingsactiviteiten onmiddellijk over.

Labours minister-president Paul Keating was in 1995 verantwoordelijk voor een defensieverdrag van tien jaar met Indonesië,

waarbij naast wederzijdse oefeningen ook uitwisseling van geheime informatie werd geregeld. Australië werd ook een belangrijke leverancier van wapens voor het Indonesische leger.

De banden met Indonesië - geografisch gezien de naaste buur van Australië - waren voor Canberra ook economisch van groot belang. Dat gold vooral in de periode voor de Aziatische economische crisis van 1997 toen de Indonesische economie jaarlijks gemiddeld met bijna tien procent groeide. Aan de belangen van de mensenrechtensituatie in Aziatische landen, met name in Indonesië, werd slechts fluisterende lippendienst bewezen.

Indonesië is inmiddels de op negen na grootste handelspartner van Australië, maar de groei van in- en uitvoer stagneert. Dat betekent niet dat Australië het economische potentieel van Indonesië kan negeren. Maar in Australië is de publieke opinie door de berichten uit Oost-Timor nu dermate sterk tegen het Indonesische optreden gericht, dat de regering van John Howard alleen maar harde woorden kan uiten. Daarbij lijkt het zelfs waarschijnlijk dat die woorden binnenkort in daden kunnen worden omgezet.

De noordelijke Australische havenstad Darwin is slechts een paar honderd kilometer van Dili verwijderd. Een groot deel van de Australische militaire infrastructuur bevindt zich in en rond Darwin. Mocht het tot een internationaal militair ingrijpen komen, dan wordt Darwin daarvoor de uitvalsbasis. Als gevolg van het Australische beleid beschikt het Indonesische leger in elk geval over de best mogelijke informatie over de Australische capaciteit.

JOSÉ ALEJANDRO GUSMÃO

De stem van Timor

Door een onzer redacteurs
ROTTERDAM, 7 SEPT. De vandaag door de Indonesische regering in vrijheid gestelde José Alejandro Gusmão is het symbool van de strijd van het Oost-Timorese volk tegen de Indonesische overheersing. De 53-jarige Gusmão, beter bekend onder zijn krijgsnaam 'Xanana', was jarenlang de legendarische guerrilla-leider van de verzetsbeweging Falintil, de gewapende arm van het Timorese Front voor Nationale Bevrijding (Fretilin), tot hij in november 1992 door verraad in handen viel van Indonesische commando's. Op 31 mei 1993 werd hij door een rechtbank in Dili veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf, een vonnis dat later op last van president Soeharto werd omgezet in twintig jaar cel.

José Alejandro Gusmão (Foto AP)

Ook in gevangenschap is de invloed van Gusmão als woordvoerder van de Nationale Verzetraad voor Maubere (de inheemse naam voor Oost-Timor) de afgelopen jaren zeer groot gebleven. Dat ook de Indonesische regering hem beschouwde als een belangrijke gesprekspartner namens alle partijen in Oost-Timor die streven naar onafhankelijkheid, bleek in februari van dit jaar toen hij zijn gevangenis in Jakarta mocht verlaten en daarvoor in de plaats huisarrest kreeg opgelegd. Dat gebeurde niet lang nadat de vorige jaar aangetreden president Habibie de ontwikkelingen rond Oost-Timor in een stroomversnelling had gebracht door de voormalige Portugese kolonie een verregaande vorm van autonomie aan te bieden.

Door Gusmão meer manoeuvreerruimte te geven, hoopte Jakarta de onderhandelingen over de toekomst van Oost-Timor te vergemakkelijken. Het voorstel

links-radicalen dat zich uitsprak voor de onafhankelijkheid van de kolonie. Na het vertrek van de Portugezen in augustus 1975 brak in Oost-Timor een korte burgeroorlog uit, waarna het Fretilin in november de onafhankelijkheid uitriep.

Dat was voor Indonesië aanleiding om Oost-Timor binnen te vallen. Een jaar later, in juli 1976, annexeerde Jakarta het gebied als 27ste provincie van Indonesië, een stap die nooit door de Verenigde Naties is erkend. Gusmão trok zich met andere Fretilin-leiders terug in de bergen en begon een guerrilla tegen de Indonesiërs. Tijdens een aantal militaire campagnes in de jaren '80 werd het Fretilin-leger teruggebracht tot enkele verspreid opererende groepjes van niet meer dan 300 man.

Volgens het Indonesische leger ging 'Xanana' na de openstelling van Oost-Timor in 1989 over van de gewapende strijd op politieke agitatie onder stedelijke jongeren. Hij zou het brein zijn geweest achter de anti-Indonesische demonstratie van 12 november 1991 die uitliep op een bloedbad toen militairen het vuur openden op een begrafenisstoet bij de begraafplaats Santa Cruz in Dili.

Waarnemers zien in Gusmão een goede kandidaat om de eerste president te worden van een onafhankelijk Oost-Timor, hoewel hij zichzelf niet als zodanig profileert. "In de periode van strijd heb je een leider nodig om te vechten. Een nieuw land heeft een leider nodig die een architect is, die leiding geeft aan het verzoeningsproces", zei hij onlangs. Vanochtend, na zijn vrijlating zei hij: "Ik beloof dat ik als vrij man alles zal doen om vrede te brengen voor Oost-Timor en mijn volk."

van Habibie leidde afgelopen mei tot een overeenkomst tussen Indonesië en Portugal over het houden van een referendum onder toezicht van de Verenigde Naties. Die volkstelling vond vorige week maandag plaats, waarbij 78,5 procent van de kiezers zich uitsprak tegen autonomie binnen het Indonesische staatsverband, en dus voor onafhankelijkheid.

ELLY BODE
In dierbare, dankbare herinnering
† 7-9-1998
7-9-1998

HERMAN JONATHAN FERGUSON
Echtgenoot van J. A. Zijl
Kalioewatoe (Ind.) 13-1-1912
Bayview (Aust.) 4-9-1999
Driebergen: C. M. M. Ferguson
N. Ferguson-Schröder
Saarichton (Can.): M. J. Meursing-Ferguson
H. Meursing
St. Pompon (Fr.): G. M. S. C. van Delden-Ferguson
J. van Delden
Varsseveld: H. C. de Wilde-Ferguson
J. de Wilde
Zeilst: J. D. Zijl
Neven en Nichten
Correspondentieadres:
Leinweberlaan 26
3971 KZ Driebergen

J. A. G. STRUBOSCH
Bedroefd hebben wij kennis genomen van het overlijden van
Gedurende vele jaren verzorgde Jan het consiliëntschap Neurologie en gaf onderwijs aan de assistenten van Delta Psychiatrisch Ziekenhuis, waar wij met veel waardering op terugkijken.
Wij wensen zijn nabestaanden de komende tijd veel sterkte toe.
Namens het Bestuur van
Delta Psychiatrisch Ziekenhuis,
Medische Staf en arts-assistenten
Poortugaal,
6 september 1999

Asië dreigt opstand van de armen

cent van de inwoners in Jakarta leeft onder de armoedegrens. De vorige regering stelde die grens op vijfduizend roepia's, een trikschander, per dag per gezin. Maar het gemiddelde inkomen ligt veel lager", zegt Wardah.

Langs de stieke boulevard in de hoofdstad, waar in de winkelparadijzen alle dure merken verspreid zijn, slenteren de straatverkopers achter hun garme eekarroepen. Laat in de huiskes, zorgvuldig weggehoofd in de kampongs achter de torenhoge gebouwen. Vaak zijn ze de afgelopen jaren weggejaagd, vanwege de stijgende grondprijzen. Officieel bestaan ze niet voor de verplichte identiteitskaart hebben ze geen geld.

Jakarta is niet de enige plek waar de armoede zo bar is. Op de televisie verschijnen regelmatig beelden van kinderen uit Centraal-Java en West-Sumatra met

uitgevallen haren en hongerbuikjes. Op drie plekken in het midden van Java zijn in de afgelopen twee maanden achttien kinderen onder de vijf jaar gestorven vanwege ondervoeding - in een van oudsher landbouwgebied. Hun ouders hadden geen geld voor betere voeding.

Op het platteland functioneert nog feodaal systeem'

Volgens Alexander Irvan, die voor de Wereldbank armoedeprojecten in Indonesië coördineert, is de armoede te danken aan de corruptie en het kortetermijndenken van de vorige regering. "Op het platteland van Indonesië tref je nog een feodale structuur aan. Boeren werken hier nog voor een zak rijst voor

een grootgrondbezitter. Maar er zijn ook plattelanders die onder druk zijn gezet om voor weinig geld hun kleine stukje grond te verkopen aan de projectontwikkelaars van de oprukkende golf sport. Als deze nieuwe regering het aandrift, moet ze het landbouwgebied drastisch hervormen. Maar dan trap je tegen de schenen van de rijken aan."

Irvan zegt dat sinds de economische crisis Indonesië trof, de armoede met twintig procent is de toegenomen. Veertig procent van de beroepsbevolking heeft geen baan, terwijl vele kleine fabriekjes zijn failliet, en grote bouwprojecten stilgelegd. Plattelanders zoeken massaal hun geluk nauwelijks banen. Bovendien komen ze in de illegaleit, door het De vijfhonderd vissersgronden in het noorden van Jakarta zijn ook gelukzoekers van het

platteland. Ze hebben geen toegang tot schoon water of elektriciteit. Ze wassen hun kookegiert, hun kleren en zichzelf in het zoute, vervuilde water onder hun huiskes. Een keer in de week komt een container met drinkwater, maar dat kan bijna niemand betalen, evenmin als onderwijsvoor hun kinderen. Al jong gaan die met hun vader de zee op om vis te vangen.

Wardah Hafidz van de organisatie Arme Stedeling vindt dat de regering de armoede in Indonesië onder ogen moet zien. "Ze zou een begin kunnen maken met de identiteitskaarten af te schaffen. Er moeten betere levensvoorwaarden komen zoals goedkope elektriciteit, drinkwater en scholing." Anders komt er een opstand van de armen. Wardah deinst er niet voor terug die opstand zelf te regisseren. Dat heeft ze in het verleden vaker gedaan.

Oost-Timor: geen massagraven

ROTTERDAM, 1 NOV. In Oost-Timor is het aantal slachtoffers van de chaotische drie weken tussen het referendum over de onafhankelijkheid van Indonesië op 30 augustus en de intocht van VN-vredesmacht INTERFET op 20 september aanvankelijk nogal overdreven.

Op 30 augustus stemde Oost-Timor voor de onafhankelijkheid. Door het Indonesische leger gesteunde militie namen het heft in handen, de pers sloeg op de vlucht. Waarnemers schatten dat duizenden Timorezen werden omgebracht.

Na de intocht van INTERFET kon de schade worden opgemaakt. In hoofdstad Dili vonden journalisten een lijk in een waterput bij een huis van de beruchte Aitarak-militie, maar geen massagraven. In heel Oost-Timor waren half oktober slecht 69 lijken geborgen. Hulpverleners die veel verhalen uit de tweede hand waren. Een VN-woordvoerder zegt dat er geen bewijs is voor massamoorden.

Parlement gaat O-Timor loslaten

JAKARTA. Het Volkscongres, het uitgebreide parlement van Indonesië, gaat instemmen met de afscheiding van Oost-Timor. Alle partijen in het congres betuigen gisteren hun steun aan de aanbeveling van die strekking die een subcommissie uit het congres eerder deed.

Het Volkscongres spreekt zich naar verwachting morgen uit over de afscheiding. Formeel moet dan de annexatie van Oost-Timor door Indonesië in 1978 worden geschrapt. Door de opstelling van de partijen lijkt dit een hamerstuk te worden.

President Habibie van Indonesië, die het referendum dit voorjaar voorstelde, deed zondag nog een oproep aan het Volkscongres de resultaten van het referendum in de commissie 'te respecteren en te accepteren'. Als het Volkscongres met de afscheiding instemt, gaat de zogeheten 'derde fase' in het proces naar onafhankelijkheid voor Oost-Timor in. De Verenigde Naties moeten dan een overgangstrenging voor het gebied instellen.

Met tien vrienden begon ze een restaurant. Ze schraapten een half miljoen rupiah bijeen en installeerden zich in een kaal geplunderde ruimte tegenover het stadion. "Het is een goede locatie want veel mensen wachten hier op de terugkeer van hun familie uit West-Timor", zegt ze zakelijk. Aan drie zelfgemaakte tafels serveert ze koffie, thee, limonade en noedels.

De inwoners van Dili zijn zuinig. Omdat de banken zijn vernield kunnen zij geen geld openen. Toch viel de clientèle de eerste dag niet tegen. De omzet bedroeg 145.000 rupiah. "Wie weet openen we de disco weer", zegt Teresya bij een rondleiding door de verbrande ruimte achter haar restaurant.

Ook Joao smeedt plannen. Voorlopig woont hij met zijn vrouw en een geadopteerd dochtertje in een hutje op het strand. "Als Oost-Timor onafhankelijk wordt zullen er veel toeristen komen", zegt hij. Hij wil met zijn collega, die net als hij al sinds 1965 in hotel Turismo werkt, het hotel overnemen.

In hun hutten bedenken Timorezen mooie plannen

De inwoners van Dili zijn zuinig. Omdat de banken zijn vernield kunnen zij geen geld openen. Toch viel de clientèle de eerste dag niet tegen. De omzet bedroeg 145.000 rupiah. "Wie weet openen we de disco weer", zegt Teresya bij een rondleiding door de verbrande ruimte achter haar restaurant.

Ook Joao smeedt plannen. Voorlopig woont hij met zijn vrouw en een geadopteerd dochtertje in een hutje op het strand. "Als Oost-Timor onafhankelijk wordt zullen er veel toeristen komen", zegt hij. Hij wil met zijn collega, die net als hij al sinds 1965 in hotel Turismo werkt, het hotel overnemen.

De oude eigenaar is een Chinese zakenman die het land verlaten heeft. Australische soldaten beheren nu het hotel, nu er militairen en journalisten zijn ondergebracht. In de lobby heeft Joao het oude uithangbord, dat de Indonesische invasie van 1975 en het recente geweld overleefde, vast neergezet. "Stay with us", staat er met grote letters onder de verflenste foto's.

Dili tussen ontwrichting en hoop

Reportage
Minka Nijhuis

DILI - „Als een phoenix uit de as", staat op het formulier van het comité voor de wederopbouw van de Oost-Timorese hoofdstad Dili.

De herstelplannen van de VN, de internationale troepenmacht en Timorese en internationale hulporganisaties staan nog in de kinderschoenen.

Het begon met de registratie van overheids personeel en publiek eigendom, zodat diensten hervat kunnen worden. De stad krijgt een schoonveegbeurt en van de talloze voertuigen die door de stad raggen wordt vastgesteld wie de eigenaars zijn. De infrastructuur is uitgeschakeld. Het mobiele telefoonnetwerk is al weken buiten dienst. Hier en daar werken telefoons voor gesprekken binnen Dili. Radio, tv en kranten functioneren niet, zodat Dili bol staat van de geruchten.

De herstelplannen van de VN, de internationale troepenmacht en Timorese en internationale hulporganisaties staan nog in de kinderschoenen.

Het begon met de registratie van overheids personeel en publiek eigendom, zodat diensten hervat kunnen worden. De stad krijgt een schoonveegbeurt en van de talloze voertuigen die door de stad raggen wordt vastgesteld wie de eigenaars zijn. De infrastructuur is uitgeschakeld. Het mobiele telefoonnetwerk is al weken buiten dienst. Hier en daar werken telefoons voor gesprekken binnen Dili. Radio, tv en kranten functioneren niet, zodat Dili bol staat van de geruchten.

4000. De inwoners van Dili proberen hun leven weer op poten te zetten. Veel tijd gaat heen met het vinden van familie en het zoeken naar eten, een baantje of bouwmaterialen. Rijst hebben de meeste mensen genoeg, die krijgen ze van hulpverleningsorganisaties.

Buiten Dili komt de hulp traag op gang en dat trekt mensen naar de stad. De markt is sinds

29-10-99

Jakarta wil onderzoek Vuurgevecht grensgebied van W-Timor

DILI, 11 OKT. De spanningen tussen de internationale vredesmacht in Oost-Timor (INTERFET) en Indonesië zijn gisteren hoog opgelopen na een schotenwisseling in het grensgebied tussen Oost- en West-Timor.

Jakarta zegt dat Australische INTERFET-soldaten en Indonesische politiemannen hebben doodgeschoten aan de West-Timorese zijde van de grens. Woordvoerders van de vredesmacht ontkennen dat.

Zowel Indonesië als Australië, dat de vredesmacht leidt, heeft aangedrongen op een diepgaand onderzoek. De Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Ali Alatas, heeft gezegd dat soldaten van de vredesmacht niet zo „schietgraag" moeten zijn. „Ik ben verbaasd dat INTERFET, die beschikt over zeer geavanceerde uitrusting, zo'n fout maakt", zei hij. De Australische premier John Howard zei vanochtend in het parlement dat Australië op hoog niveau gesprekken wil voeren met Dili en Jakarta om soortgelijke incidenten in de toekomst te voorkomen.

Volgens de Indonesische autoriteiten waren soldaten van de vredesmacht de grens tussen Oost- en West-Timor overgestoken. Toen een Indonesische grenspatrouille waarschuwingsschoten afvuurde, schoten de INTERFET-soldaten gericht terug, zo verklaarde een Indonesische politie-officier in Motaain. Daarbij zou een politiemann zijn gedood en twee gewond.

INTERFET geeft een andere lezing. Volgens bevelvoerder commandant Mark Kelly werden de soldaten van de vredesmacht plotseling beschoten door pro-Indonesische militie toen ze het grensdorp Motaain naderden. Hij zei dat de INTERFET-soldaten het vuur beantwoordden, en dat daarbij mogelijk twee militieleden gewond zijn geraakt. Kolonel Kelly

NEW YORK - Zo'n 6.000 Oost-Timorezen die na het referendum over onafhankelijkheid in september de wijknamen naar West-Timor, zijn te voer onderweg naar huis. De terugkeer van vluchtelingen begint te lopen, zei een woordvoerder van de Verenigde Naties die dit vanochtend in New York bekendmaakte. Volgens de VN bevinden zich 250.000 Oost-Timorezen in kampen op West-Timor.

Oost-Timorezen op weg naar huis

De Oost-Timorese verzetsleider Jose Alexandre Gusmao, die in Darwin in Australië verblijft, zei gisteren dat Indonesische militairen en pro-Indonesische militie niet afgelopen weekende nog zeker vijftig mensen hebben vernood. Dat zou zijn gebouwd in de Oost-Timorese enclave Ambino op West-Timor. Hoewel het gebied onder het mandaat van Interfret valt, laat Indonesië de internationale vredesmacht daar nog steeds niet toe.

Indonesië heeft snel vertrouwen markten nodig

Het nieuwe Indonesische kabinet is vanmorgen geïnstalleerd. President Wahid waarschuwde zijn ministers voor corruptie. Hoe herwint Indonesië het vertrouwen van de markten en het IMF?

gy

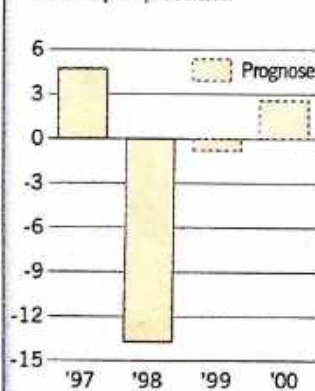
Door onze correspondent
DIRK VLASBLOM

JAKARTA, 29 OKT. Tijdens de installatie van het nieuwe kabinet van Indonesië hielden de toeschouwers vanmorgen tweemaal even hun adem in: bij het gezamenlijk uitspreken van de ambtseid door de ministers en tijdens het korte toespraakje van president Abdurrahman Wahid. De aspirant-ministers zeiden vice-president Megawati Soekarnoputri (Wahid ziet te slecht om voor te lezen) deze zin na: „Ik zal niets schenken aan en niets aannemen van personen of partijen die een kwestie hebben die verband houdt met mijn ambt”. Dat is een standaardfrase, maar hij klonk deze keer extra veelbetekend. De president beëindigde zijn heilwens voor het nieuwe kabinet aldus: „Veel succes, maar voorzichtig, want succes is ook gevaarlijk. Als er de komende vijf jaar iemand van u op het matje worden geroepen door de procureur-generaal, dan is het beter dat die zijn ambt neerlegt. Dat is belangrijk: voor het vertrouwen van het volk, van het zakenleven en van de internationale gemeenschap.”

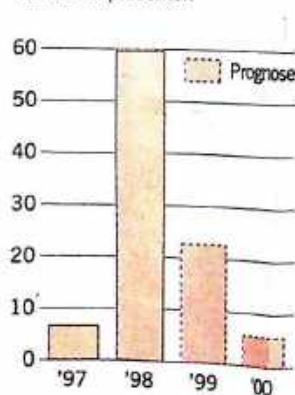
Vertrouwen, dat is wat Indonesië nodig heeft, willen land en volkshuishouding zich herstellen van de ernstigste economische neergang van de afgelopen dertig

Voorzichtig herstel van Indonesische economie

Groei bbp in procenten

Inflatie in procenten

Koersgemiddelde op beurs van Jakarta

NRC Handelsblad 291099 / Bron: IMF, Datastream

jaar. Sinds de monetaire crisis in het najaar van 1997 toesloeg, hebben naar schatting 80 miljard Amerikaanse dollars die eigendom waren van Indonesische ondernemers - dikwijls van Chinese afkomst - en van buitenlandse kortetermijninvesteers het land verlaten. Deze kapitaalvlucht deed de koers van de rupiah kelderen, putte de deviezenreserves uit en noopte het immer zo zelfbewuste Indonesië de hulp in te roepen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF).

Het laatste kabinet van generaal b.d. Soeharto en de regering van diens opvolger, B.J. Habibie, kwamen met het Fonds tot overeenstemming over een hulpprogramma onder harde voorwaarden. Het IMF zou een garantiefonds creëren van 43 miljard dollar ter financiering van programma's voor crisisbestrijding en zegde toe een bedrag van in totaal 12,3 miljard dol-

lar over te maken, waarvan er inmiddels 9,5 zijn vrijgegeven. Als tegenprestatie diende Indonesië een groot aantal monopolies te ontmantelen - merendeels gecontroleerd door vrienden en familieleden van Soeharto - staatsbedrijven te privatiseren en een programma voor de sanering van particuliere binnen- en buitenlandse schulden op te zetten om zo de vastgelopen productieve sector weer vlot te trekken. Bovendien moest het door ongebreidelde kredietverlening en de loodzware last van niet invorderbare leningen geheel scheef gegroeide bankwezen onder curatele worden gesteld en van kapitaalinjecties worden voorzien met de hulp van nieuwe, eventueel buitenlandse investeerders.

Hoewel het nieuwe, machtige Lichaam voor de sanering van het nationale bankwezen (BPPN) door (vaak dubieuze) debiteuren werd beschuldigd van 'uitverkoop'

van hun activa, die ze bij het afsluiten van leningen nogal eens hadden overgewaardeerd, bleken deze programma's redelijk succesvol. Totdat de regering-Habibie afgelopen zomer volledig in diskrediet raakte. In augustus bleek dat Bank Bali op slinkse wijze een bedrag van 80 miljoen dollar had overgemaakt aan een onderneming die eigendom is van enkele zakenlieden die nauwe banden onderhielden met president Habibie. Een in opdracht van de regering door de firma Pricewaterhouse Coopers (PwC) ingesteld accountantsonderzoek wees uit dat een deel van het bedrag rechtstreeks was overgemaakt aan het campagne team voor Habibie's herverkiezing. IMF en Wereldbank eisten dat het PwC-rapport openbaar werd gemaakt. De regering-Habibie weigerde met een beroep op het bankgeheim. Daarmee was het beetje internationaal krediet dat het

voorgaande jaar was opgebouwd, verspeeld. Op 15 september staakten IMF en Wereldbank de uitbetaling van toegezegde bedragen hangende de afwikkeling van de affaire-Bank Bali. Dit schandaal en het besluit van het openbaar ministerie, op 11 oktober, om het gerechtelijk onderzoek naar de financiële handel en wandel van oud-president Soeharto „bij gebrek aan bewijs” te staken, betekenden de genadeslag voor Habibie's kandidatuur. Een week later koos het Volkscongres de alom gerespecteerde moslimleider Abdurrahman Wahid tot president en diens nationalistische rivale Megawati Soekarnoputri tot vice-president.

Het kabinet dat zij beiden presenteerden, heeft gemengde reacties opgeroepen. De deviezen- en aandelenmarkt reageerden afwachtend - niet afwijzend - en economen repten van te veel poli-

tieke compromissen bij de samenstelling van het economisch team. Zo zou de minister van Financiën, Bambang Sudibyo, alleen verstand hebben van accountancy en de minister voor Investerings, de bankier Laksamana Sukardi, op de verkeerde post zitten. De superminister van Economie, Financiën en Industrie, de in Rotterdam opgeleide bedrijfseconoom Kwik Kian Gie, wekte het meeste vertrouwen, maar zou op zijn beurt over te weinig macro-kennis beschikken. Andere commentatoren wezen er evenwel op dat met Kwik voor het eerst een etnische Chinees een dergelijke toppositie bekleedt in Indonesië en dat dit kan bijdragen aan vrouwenherstel bij uitgeweken Chinese ondernemers.

Teamleider Kwik reageerde kalm op de scepsis bij zijn vakgenoten. Hij repliceerde dat „Indonesië te lang blind heeft vertrouwd op technocraten” en hij noemde de mix van „staatslieden en deskundigen” juist heilzaam, omdat „politici zich meer aantrekken van de volksnoden dan technocraten”. Kwik kwam meteen ter zake. Hij meldde dat zelfs de routinebegroting (ambtenarensalarissen en andere lopende uitgaven) al in het rood staat en zei dat de belemmeringen voor hervatting van de IMF-betalingen meteen weggenomen moeten worden. Enkele weken geleden besliste de Hoge Raad dat er geen juridische beletselen zijn voor overdracht van het PwC-rapport aan het parlement en Kwik bezwoer de parlementscommissie in kwestie om het stuk te publiceren. Volgende week arriveert de IMF-directeur voor Azië en het Stille-Oceaan gebied, Hubert Neiss, in Jakarta. Het vertrouwen groeit.

Ost-Timor verstikt in geweld na referendum

van de redactie buitenland

De grote meerderheid die kort later door President Habibie werd geaccepteerd. In een toespraak zei hij dat "de regering van de Republiek Indonesië de beslissing van Oost-Timor respecteert en accepteert." Habibie riep het Indonesische leger en de politie om doortastend op te treden tegen iedereen die de veiligheid van de openbare orde in gevaar brengt.

Naar de terreur nam daarna alleen maar in hevigheid toe.

Einig effect

Zijn extra troepen naar Oost-Timor gestuurd, maar de soldaten laten de militie rustig hun gang gaan, en er zijn zelfs rapen dat verklede soldaten bij de militie hebben aangevallen. Het lijkt erop dat Habibie de legerleiding van mening schillen over hoe op het retdrum te reageren. De legerleiding voerde de orders van de regering in ieder geval niet uit.

juiste cijfers zijn nog niet beschikbaar. Grote groepen vluchtelingen hebben de stad en ook andere steden en dorpen verlaten en zijn naar de bergen getrokken. Hier hopen ze veilig te zijn voor de militie.

VN vertrekt

De VN trok inmiddels de meeste medewerkers terug, en ook de meeste journalisten hebben Oost-Timor verlaten. Na veel touwtrekken wordt er een VN-vredesmacht naar Oost-Timor gestuurd om verder geweld te voorkomen. Intussen kon het moorden rustig weken doorgaan. In een aantal gewelddadige incidenten waren het niet de militie die het vuur openden. Ook de Indonesische politie was bij de moordcampagnes betrokken. In Liquiça schoot de politie een Amerikaanse VN-medewerker in de maag tijdens een VN-operatie om alle medewerkers in een konvoi de stad uit te brengen. Nadat de VN de meeste medewerkers uit Dili had teruggetrokken werd het terrein rond het gebouw overstroemd door vluchtelingen.

Gusmao vrij

De leider van de onafhankelijkheidsbeweging Xanana Gusmao, die zes jaar gevangen heeft gezeten en op 7 september, kort

na de uitslag is vrijgelaten, begroette de stemming voor onafhankelijkheid. Maar hij gaf aan diep geschokt te zijn door het geweld in Oost-Timor. "Wij vrezen een volkerenmoord in Oost-Timor, wij vrezen een totale vernietiging in een laatste wanhopige poging van de Indonesische generaals en politici om de bevolking van Oost-Timor hun vrijheid te ontnemen."

Grote delen van Oost-Timor zijn nu in handen van de militie en de Indonesische regering heeft de staat van beleg afgekondigd. Sommige kringen beweren dat Oost-Timor op de rand van een burgeroorlog verkeert. Dit wordt fel tegengesproken door onafhankelijkheidsstrijder Jose Ramos Horta. Volgen hem gaat het niet om een burgeroorlog, maar om een goed georganiseerde actie van het Indonesische leger. "Het is allemaal afgesproken en georganiseerd. De militie worden door het leger gecontroleerd".

Belangen

Oost-Timor was sinds 1975 in handen van Indonesië, nadat Soeharto het bevel gaf tot een illegale invasie. Sinds deze machtsovername zijn de Indonesische belangen in Oost-Timor enorm gegroeid. Een kleine greep uit de vele belangen

geeft aan hoe belangrijk Oost-Timor voor de Indonesische elite is. Meer dan 564.800 hectare land in Oost-Timor is in Indonesische handen. Dit land zal in beslag worden genomen als Oost-Timor onafhankelijk wordt.

Bob Hasan, een lid van de Soeharto-familie heeft 50.000 hectare bosgrond dat voor houtproductie wordt gebruikt. De kinderen van Soeharto hebben de grote suikerplantages in handen en de oudste dochter van de voormalige dictator is eigenaar van de marmervoorraden op het eiland. Zij heeft ook het monopolie op de koffiëproductie. Verder zijn er ook nog drie oilbronnen die aan de Soeharto-familie toebehoren.

Ook de militairen hebben grote belangen. Een aantal voormalige generaals hebben de toerismesector en de grote bouwbedrijven in handen. Deze bouwbedrijven krijgen zonder uitzondering alle grote infrastructuurprojecten in Oost-Timor toegewezen. Alle leidende legerfunctionarissen en ook de gouverneur hebben directe of indirecte banden met de Soeharto-familie.

Dit is nog maar een kleine greep uit de vele belangen en winstobjecten. Het is dus niet verwonderlijk dat de Indonesische elite

Er zou meer waardering moeten zijn voor 't werk dat de politie op Oost-Timor doet...

▲ Geweld en martelingen door Indonesische (para-)militairen op Oost-Timor.

gestuurd door de Soeharto familie. Oost-Timor ten koste van alles in handen wil houden. De VN en de EU voelden er in eerste instantie weinig voor om op Oost-Timor in te grijpen zonder een verzoek van Habibie. Dit verzoek kwam pas op 12 september, na enorme druk van de internationale gemeenschap, en nadat de moordpartijen al twee weken aan de gang waren.

Handelspartner

Toen het Westen in Kosovo wilde ingrijpen was men duidelijk minder terughoudend. Indonesië wordt gezien als een bevriende natie en een belangrijke handelspartner, vooral als het gaat om de wapenhandel. Voor de Britse minister van Buitenlandse Zaken, Cook, een hardliner tijdens de Kosovo-oorlog, was het moeilijk om de Indonesische regering aan te vallen, terwijl de Britse vliegtuigindustrie Hawk-gevechtsvliegtuigen aan het regime leverde, die in Oost-Timor worden ingezet. Leveringen die pas op 11 september zijn stopgezet onder druk van de actuele ontwikkelingen!

Het is nog niet duidelijk hoeveel tijd het zal kosten om een VN-vredesmacht naar Oost-Timor te sturen. De kans is groot dat Oost-Timor uiteindelijk de beslissing van het volk voor onafhankelijkheid in praktijk zal kunnen brengen. Helaas zullen veel mensen die deze historische keuze hebben gemaakt dit niet meer meemaken.

Presidentsverkiezing

Het referendum en het geweld op Oost-Timor hebben de strijd voor het presidentschap van Indonesië van de voorpagina's verdreven. Toch gaat deze strijd onverminderd voort. Op 29 augustus riep de voorzitter van de Golkar, Akbar Tandjung de PDI-P opnieuw op om met de Golkar samen te werken. Een eerste oproep van Tandjung werd door Megawati afgewezen. Er is tot nu toe geen indicatie dat zij van mening is veranderd.

Het lijkt nu zeker dat Habibie de Golkar-kandidaat zal zijn voor het presidentschap. De PDI-P heeft Megawati als kandidaat gekozen, en de derde kandidaat is Abdurrahman Wahid van de PKB. Het Congres zal in november een beslissing nemen.

